T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

OHRİ KAZASI (XVI. YÜZYIL SONLARINDAN XVIII. YÜZYIL BAŞLARINA KADAR)

HAZIRLAYAN
YILMAZ ÇETİNER

DANIŞMAN
DOÇ. DR. SABRİ CAN SANNAV

EDİRNE 2025

Tez Adı: Ohri Kazası (XVI. Yüzyıl Sonlarından XVIII. Yüzyıl Başlarına Kadar)

Hazırlayan: Yılmaz ÇETİNER

ÖZET

OHRİ KAZASI (XVI. YÜZYIL SONLARINDAN XVIII. YÜZYIL BAŞLARINA KADAR)

Yılmaz ÇETİNER

Trakya Üniversitesi, Tarih Bölümü

Doktora Tezi, 259 sayfa, Ocak 2025

Danışman: Doç. Dr. Sabri Can SANNAV

1979 yılında Ohri Gölü, 1980 yılında Ohri şehri UNESCO tarafından dünya kültür mirası listesine alınmıştır. Bu durum Ohri Gölü'nün ve Ohri şehrinin ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Ohri, 1385 yılında Osmanlı hâkimiyetine girmesinin ardından Rumeli Eyaleti'ne tabi sancak merkezi konumuna getirilmiştir. Çalışmada, Balkanlarda stratejik açıdan önemli sancaklardan biri olan Ohri sancağının merkez kazasının XVI. yüzyıl sonlarından XVIII. yüzyıl başlarına kadarki idarî, demografik ve iktisadî yapısının tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Çalışma, giriş bölümü hariç dört bölümden oluşmakta olup giriş bölümünde çalışmanın sınırları ve kaynakları tetkik edilerek Ohri'nin kısa bir tarihçesine yer verilmiştir.

Birinci bölümde Ohri kazasının dönem içeresindeki coğrafi önemi ve idari yapısı ortaya konulmuştur. Devamında kazada görevli olan başta sancakbeyi olmak üzere alaybeyileri, çeribaşıları, subaşıları ve diğer kale görevlilerinden oluşan ehl-i örf ile ehl-i şer' mensubu kadıların kimler olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde Ohri şehrinin fizikî yapısı kısmında kale, saray, çarşı ve pazarlar ile derphane incelenmiştir. Diğer kısımda ise şehrin fizikî yapının şekillenmesinde vakıfların rolü ile sancaktaki vakıf ve vakıf eserleri açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde çalışılan dönem içerisinde Ohri kazasının nüfus yapısı incelenmiştir. Ohri kazasının iktisadî yapısının ele alındığı son bölümde ise Ohri

kazasındaki zirai üretim, balıkçılık, hayvancılık ve kükürt maden işletmeciliği incelenmiştir. Ayrıca kazadaki avârız, cizye, nüzül, sürsat vb. gibi vergi gelirlerine de yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Rumeli, Ohri, Balkanlar, Kaza, kükürt, Demografik, İktisadî ve İdarî Yapı

Thesis Name: Kaza of Ohrid (From The Late XVI. Century to The Early XVIII. Century)

Prepared by: Yılmaz ÇETİNER

ABSTRACT

KAZA OF OHRİD (FROM THE LATE XVI. CENTURY TO THE EARLY XVIII. CENTURY)

Trakya University, Department of History

PhD Thesis, 259 pages, January 2025

Danışman: Doç. Dr. Sabri Can SANNAV

In 1979 Lake Ohrid and in 1980 the city of Ohrid were included in the list of world cultural heritage sites by UNESCO. This shows how important Lake Ohrid and the city of Ohrid are. After Ohrid came under Ottoman rule in 1385, it was made a sanjak center subject to the Rumelia Province. This study aims to determine the administrative, demographic and economic structure of the central kaza of Ohrid sanjak, which is one of the strategically important sanjaks in the Balkans, from the late XVI. century to the early XVIII. century.

The study consists of four chapters except the introduction. In the introduction, the boundaries and sources of the study were examined and a brief history of Ohrid was given.

In the first chapter, the geography of Ohrid and the administrative structure and importance of the kaza in the period were presented. Afterwards, it was tried to determine who were the judges in charge of the kaza and were members of ehl-i örf ile ehl-i şer' including the sanjakbeyi, alaybeyi, çeribaşı, subaşı and castle officials.

In the second part, the physical structure of Ohrid city was analyzed in terms of castle, palace, bazaar and markets, and the mint. In the other part, the role of foundations in shaping the physical structure of the city and the foundations and foundation works in the sanjak were explained.

Population structure of Ohrid kaza during the period under study was analyzed in the third section. In the last section, which covers the economic structure of Ohrid, agricultural production, fishing, animal husbandry and sulfur mining in Ohrid were analyzed. In addition, tax revenues such as avârız, jizya, nüzül, sürsat, etc. in Ohrid kaza were analyzed.

Keywords: Ottoman Empire, Rumelia, Ohrid, Balkans, Kaza, sulfur, Demographic, Economic and Administrative Structure

ÖNSÖZ

Doktora konuları arasında sancak veya kaza çalışmaları seçilebilmekte ve bu konulardan Anadolu'daki sancak ve kaza çalışmaları daha çok tercih edilmekteydi. Son zamanlarda ise bu tür çalışmaların Balkanlar üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Balkan topraklarının Türkiye sınırları dışında kalması nedeniyle sık sık gidilip topoğrafyanın yakından incelenememesi, yer isimlerinin zorluğu, kaynakların dağınıklığı gibi zorlukları da beraberinde getirmektedir. Bu çalışmada, Ohri kazasının XVI. yüzyıl sonlarından XVIII. yüzyıl başlarına kadarki sosyo-ekonomik yapısı tez konusu seçilerek Balkanlardaki sancak ve kaza çalışmalarına katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Ohri kazasının merkezi olan Ohri şehri, bugün Kuzey Makedonya'da bulunmakta olup Türkiye'de bulunan bir araştırmacı için bölgeye gidip incelemeler yapmasını zorlaştırmıştır. Yine de değişik zaman aralıklarında üç kez bölgeye gidilerek bölgenin topoğrafyası incelenmiş ve bölge ile ilgili değişik araştırmalar yapılmıştır.

Bu tez çalışması uzun bir çalışma sürecinde ortaya çıkmıştır. Çalışmamı yürütürken verdiği destek ve yaptığı fedakârlıkları için tez danışman hocam Doç. Dr. Sabri Can SANNAV'a çok teşekkür ediyorum.

Tez İzleme Komitemde bulunan Prof. Dr. Muharrem ÖZDEN'e ve tezimin şekillenmesinde değerli katkıları olan Doç. Dr. Hacer ATEŞ'e teşekkürü bir borç biliyorum.

Tez konusu seçmemde ilham kaynağı olan Ohrili hocam Prof. Dr. İlker ALP'e, Prof. Dr. Zekai METE'ye ve tezimi titizlikle inceleyen, eksiklerimin giderilmesini ve yeni bakış açıları kazanmamı sağlayan Doç. Dr. Eyüp KUL'a teşekkür ediyorum.

Tez çalışmamı yürütürken üç kez gittiğim Ohri'de evlâd-ı fatihândan güzel insanlar tanıdım. Ohri bölgesini ve bu bölgedeki Osmanlı dönemi eserlerini tanımamda önemli katkıları olan ve arşivini bana açan Erol ŞEH'e, her gittiğimde sıcak bir şekilde karşılayan Cengiz-Sema MÜEDİN çiftine ve Asan ABDURRAHMAN'a teşekkür ediyorum. Bugünlere gelmemde üzerimde çok emeği

geçen anneme ve babama, çalışma süresince zaman zaman ihmal ettiğim eşim İlkay'a, oğlum Orhan Kemal'e ve kızım Neslişah Elif'e müteşekkirim.

Yılmaz ÇETİNER

Edirne – 2025

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **I**
ABSTRACT ..... **III**
ÖNSÖZ ..... **V**
İÇİNDEKİLER ..... **VII**
TABLO, HARİTA ve RESİM LİSTESİ ..... **XII**
KISALTMALAR ..... **XV**

GİRİŞ

A. ÇALIŞMANIN KAYNAKLARI **1**
1. Tapu Tahrîr Defterleri 1
a. Mufassal Tapu Tahrîr Defterleri 3
b. İcmal Tapu Tahrîr Defterleri 5
2. Avârız Defterleri 7
a. Mufassal Avârız Defterleri 8
b. İcmal Avârız Defterleri 9
3. Cizye Defterleri 10
a) Mufassal Cizye Defterleri 10
4. Nüzül ve Sürsat Defterleri 11
5. Mühimme Defterleri 11
6. Atîk Şikâyet Defterleri 11
7. Diğer Arşiv Kaynakları ve Kaynak Eserler 12
B. ÇALIŞMANIN MAHİYETİ VE SINIRLARI **13**
C. OHRİ ADI VE TARİHÇE **15**
1. Ohri Adı 15
2. Tarihçe 16
a. Eski Çağlardan Osmanlı Devrine Kadar Ohri Tarihi 16
b. Osmanlı Dönemi'nde Ohri 19

I. BÖLÜM

COĞRAFYA, İDARİ YAPI VE ŞEHRİN İDARECİLERİ

A. COĞRAFYA **24**
B. İDARÎ YAPI **26**

1. Rumeli Eyaleti 26
2. Ohri Sancağı 29
a. Ohri Kazası 33
C. KAZADAKİ DERBENTLER **36**
1. Bulunduğu Bölgenin Güvenliğini Sağlamakla Görevli Derbentler 39
2. Yol - Köprü Yapımı, Tamiri ve Bakımında Görevli Derbentler 40
3. Derbentlerin Güzergâhları 43
4. Babyani Kalesi/Derbendi 44
D. SANCAK VE KAZA MERKEZİ OHRİ'DE YÖNETİCİLER **45**
1. Ehl-i Örf (Seyfiye) Mensupları 46
a. Sancakbeyi 46
b. Alaybeyi (Miralay) 50
c. Çeribaşı ve Serasker 51
d. Subaşı 52
e. Dizdar 53
3. Ehl-i Şer' (İlmiye) Yöneticileri 55
a. Kadı 55
b. Ehl-i Şer' Taifesinden Diğer Görevliler 60

II. BÖLÜM

ŞEHRİN FİZİKÎ YAPISI VE FİZİKÎ YAPININ ŞEKİLLENMESİNDE VAKIFLARIN ROLÜ

A. ŞEHRİN FİZİKÎ YAPISI **61**
1. Yönetim Örgütlerinin Toplandığı Yerler 62
a. Kale 62
b. Saray 69
c. Çarşı ve Pazarlar 69
d. Darphane 71
B. ŞEHRİN FİZİKÎ YAPISININ ŞEKİLLENMESİNDE VAKIFLARIN ROLÜ **72**
1. Ohri Şehrindeki Camii ve Mescit Merkezli Vakıf ve Vakıf Eserleri 77
a. Ayasofya (Fethiye) Camii 77
b. Ohrizade (Sultan Mehmed Han/İmaret) Camii ve İmareti 80

c. Hacı Kasım Camii ve Muallimhanesi 86
d. Sultan Süleyman Han (Tekke) Camii ve İmareti 88
e. Ali Ağazade Zeynelabidin Paşa (Halveti/Tekke) Camii ve İmareti 89
f. Süleyman Paşa (Ali Paşa) Cami 91
g. Haydar Paşa Camii 91
h. Zulmiyye Camii 92
i. Şeyh Şüca bin Burak Camii 92
j. İskender Bey Mescidi 93
k. Silahdâr Mahmud Mescidi 94
l. Ohri Çarşı Mescidi 94
m. Bazargân Hamza Mescidi 94
n. Emin Mahmud Mescidi 95
o. Yunus Voyvoda Mescidi ve Muallimhanesi 95
p. Ali Çelebi Küçi Bey (Gürcü Bey) Mescidi ve Muallimhanesi 98
q. Merhum Hacı Çelebi bin Hacı İbrahim Mescidi 98
r. Mahmud Çelebi bin Hacı Turgud Mescidi ve Muallimhanesi 99
s. Mahmud Çelebi bin Hacı Turgud'un Diğer Mescidi 99
t. Mahmud Çelebi bin Bedevi Mescidi 100
u. Mehmed Bey Mescidi 100
v. Kuloğlu Mehmed Çelebi Mescidi 100
2. Ohri'deki Şehrindeki Diğer Vakıf ve Vakıf Eserleri 101
a. Ohrizade Sinan Çelebi İmareti (Aşevi) 101
b. Süleyman Bey Muallimhanesi 102
c. Hamza Bey Birader-i Bayezid Paşa Mektebi 103
d. Koca (Hoca) Hızır Bey Zaviyesi 103
e. Zaviye-i Şûm Tekkesi 104
f. Baba Ali Zaviyesi 104
g. Davud Dede (Kur'an-ı Kerîm'den Cüz Okuma) 105
h. Ali Çelebi bin Hamza Muallimhanesi 105
i. Sadrazam Siyavuş Paşa Medresesi 105
C. OHRİ KAZASI KIRSALINDAKİ VAKIF VE VAKIF ESERLERİ 106
1. **Ohrizade Mustafa Çelebi Camii ve İmareti** 106
2. Velgoşte Köyü Mehmed bin İshak Mescidi ve Muallimhanesi 108

3. Peştani Köyü Sultan Murad Camii ve Mektebi 108

III. BÖLÜM

NÜFUS YAPISI

A. ŞEHRİN NÜFUSU VE MAHALLELER 112

a. Müslüman Mahalleler 113

b. Gayrimüslim Mahalleler 120

c. Ustruga Kasabası 127

d. Resne Kasabası 129

e. Ohri Kazasının Genel Nüfus Yapısı 129

IV. BÖLÜM

İKTİSADÎ YAPI

A. ZİRAİ ÜRETİM 134

1. Hububat Ve Bakliyat Üretimi 135

a. Hububat Üretimi 136

b. Bakliyat Üretimi 139

2. Sanaî Bitkileri 140

3. Bağcılık, Bostancılık, Sebzecilik ve Meyvecilik 142

a. Bostancılık 142

b. Sebze Üretimi 143

c. Meyvecilik 144

d. Bağcılık 145

B. KÜÇÜKBAŞ VE BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIK, ARICILIK ve İPEK BÖCEKÇİLİĞİ 146

1. Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvancılık 146

a. Ustruga'da Mirî Su Sığırı (Camız) Yetiştiriciliği 147

2. Domuz (Bid'at-ı hanâzır) 149

3. Yaylak, Çayır ve Eğrekler 149

4. Arıcılık 150

5. İpek Böcekçiliği (Güğül) 150

6. Doğancılık 151

C. MUKATAALAR 152

1. Balıkçılık 152
a. Nefs-i Ohri Dalyanları 153
b. Nefs-i Ustruga Dalyanları 154
c. Ohri Gölü Çevresi Dalyanları 155
D. VERGİ GELİRLERİ **156**
1. Avârız-ı Divâniye Türü Vergiler 156
a. Avârız 156
b. Nüzül/Bedel-i Nüzül 160
c. Sürsat 163
d. İştirâ 168
2. Diğer Vergiler 170
a. Cizye 170
b. Nefîr-i Âmm Bedeli: 173
E. BAŞTİNA VE ÇİFTLİKLER **174**
F. DEGİRMENLER (ASİYÂB) **176**
G. MADENCİLİK (KÜKÜRT) **177**
SONUÇ **182**
KAYNAKÇA **186**
EKLER **207**
Ek I: 1583 Yılı Ohri Kazası Nüfusu 207
EK II. 1724 Yılı Ohri Kazası Nüfusu 214
EK III: XVII. Yüzyılda Ohri Sancağındaki Avarızhâne Sayıları ve Vergi Miktarları 218
EK IV: XVII. Yüzyılda Ohri Sancağından Alınan Nüzül Miktarları 222
EK V: Ohri Sancağındaki Sürsat Gelirleri 226

TABLO, HARİTA VE RESİM LİSTESİ

TABLOLAR

Tablo 1. 1583 ve 1724 Yıllarında Ohri Sancağının Kaza ve Nahiyeleri 32
Tablo 2. 1583-1724 Yılları Arasında Ohri Kazasındaki Derbentler 38
Tablo 3. 1583 Yılında Ohri Kazasındaki Köprücü Derbentler 41
Tablo 4. 1724 Yılında Ohri Kazasındaki Köprücü Derbentler 42
Tablo 5. XVI. Yüzyıl Sonlarından XVIII. Yüzyıl Başlarına Kadarki Dönemde Ohri Sancağında Görev Yapan Sancakbeylerinden Bazıları 48
Tablo 6. XVI. Yüzyıl Sonlarından XVIII. Yüzyıl Başlarına Kadarki Dönemde Ohri'de Görevli Kadılardan Bazıları 57
Tablo 7. 1701 Yılınada Ohri Kalesindeki Silah ve Teçhizatlar 67
Tablo 8. Şehirdeki Müslüman Mahalleler 115
Tablo 9. XVI. Yüzyılda Şehirdeki Müslüman Nüfus 118
Tablo 10. 1724 Yılında Şehirdeki Müslüman Mahalleler ve Nüfusu 119
Tablo 11. XVI. Yüzyılda Şehirdeki Gayrimüslim Nüfus 121
Tablo 12. 1583 Yılında Şehirdeki Gayrimüslim Mahalleler ve Nüfusu 121
Tablo 13. 1690'lı Yıllarda Cizye Defterlerine Göre Şehirdeki Gayrimüslim Nüfus 123
Tablo 14. 1105/1693-1694 Yılında Şehirdeki Gayrimüslim Nüfus 124
Tablo 15. 1724 Yılında Şehirdeki Gayrimüslim Mahalleler ve Nüfusu 125
Tablo 16. 1583 Yılında Ustruga'nın Nüfusu 127
Tablo 17. 1724 Yılında Ustruga'nın Nüfusu 128
Tablo 18. 1724 Yılında Resne Kasabasının Nüfusu 129
Tablo 19. 1583 Yılında Ohri Kazasının Nüfusu 129
Tablo 20. XVII. ve XVIII. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Ohri Kazasının Avârızhâne Sayıları 131
Tablo 21. Ohri Kazasında Cizye Vergisi Veren Gayrimüslim Nefer Sayısı 131
Tablo 22. 1724 Yılında Ohri Kazasının Nüfusu 132
Tablo 23. 1724 Yılında Ohri Kazasıda Mirî Su Sığırı (Manda) Yetiştiriliği İle Görevli Kasaba ve Köylerdeki Hane Sayıları 148
Tablo 24. Ohri Kazasındaki Avarızhâne Sayıları ve Gelirleri 158

Tablo 25. Ohri Kazasındaki Avarız Hânesi Sayıları ve Nüzül Gelirleri 162
Tablo 26. 1663 Yılındaki Ohri Kazasındaki Sürsat Gelirleri 166
Tablo 27. 1671 Yılında Lehistan Seferi Öncesinde Rumeli Eyaleti'nden Temin Edilecek Olan Sürsat ve İştirâ Miktarları 169
Tablo 28. 1690-1694 Yılları Arasında Ohri Kazasındaki Cizye Vergisi Veren Hane Sayıları ve Cinsleri 171
Tablo 29. 1583 Yılında Ohri Kazasında Bulunan Baştina ve Çiftlikler 175
Tablo 30. 1583 Yılında Ohri Kazasındaki Değirmen Sayıları ve Gelirleri 177
Tablo 31. Kükürt Üretiminde Görevli Köyler ve Nefer Sayıları 179

GRAFİKLER

Grafik 1: Şehirdeki Müslüman ve Gayrimüslim Nüfus 126
Grafik 2: Ohri Kazasındaki Avârız Hanesi Sayıları ve Gelirleri 159
Grafik 3: Ohri Kazasındaki Nüzül Gelirleri 163
Grafik 4: Ohri Kazasındaki Sürsat Gelirleri 167

HARİTALAR

Harita 1. XVI. Yüzyıl Sonlarından XVIII. Yüzyıl Başlarına Kadarki Dönemde Ohri Sancağının Sınırları 13
Harita 2. XV. Yüzyıl Sonlarında XVIII. Yüzyıl Başlarına Kadarki Dönemde Ohri Kazasının Sınırları 14
Harita 3. Eskiçağlardaki Via Egnatia Ticaret Yolu 17
Harita 4. Ohri ve Prespa Gölleri Çevresini Gösteren Topoğrafya Haritası 25
Harita 5. 1583 Yılında Ohri Sancağının Kaza ve Nahiyeleri 31
Harita 6. 1583 Yılında Ohri Sancağı ve Kazasındaki Derbentler ve Güzergahları .. 44
Harita 7. XVI. Yüzyıl Sonlarından XVIII. Yüzyıl Başlarına Kadarki Dönemde Ohri Şehrindeki Camii ve Mescitler 75
Harita 8. XVI. Yüzyıl Sonlarından XVIII. Yüzyıl Başlarına Kadarki Dönemde Şehrin Müslüman Mahalleleri 117

RESİMLER

Resim 1. Ohri İç Kale'nin ve Kısmen de Suriçi'nin Bugünkü Görünümü..... 63
Resim 2. Ohri Kalesi: İçkale ve Dışkale'yi Gösteren Kroki 65
Resim 3. Ohri Kalesi'nin Dış Kapılarından Biri 66
Resim 4. Türk Devri Aşağı Şehir'in Doğusundaki Göl Kıyısını Gösteren 1912 yılı Öncesine Ait Bir Resim 73
Resim 5. Kiliseye Dönüştürülmeden ve Minaresi Yıkılmadan Öncesine Ait Ayasofya Camii ve Minaresi 79
Resim 6. Yıkılmadan Öncesine Ait Harabe Haldeki İmaret (Ohrizade) Camii ile Önünde Bugün Ayakta Olan Ohrizade Sinan Çelebi Türbesi..... 84
Resim 7. 1912 Yılında Minaresi ve 1953 Yılında İse Tamamen Yıktırılan Hacı Kasım Camii ve Çevresini Gösteren 1912 Yılı Öncesine Ait Resim..... 87
Resim 8. 1912 Yılında Yıkılan Yunus Voyvoda Mescidi'nin Yıktırılmadan Öncesine Ait Resmi 97
Resim 9. 1970'li Yıllarda Yıkılan Peştani Karyesi Sultan Murad Camii'nin Yıkılmadan Önce1960'lı Yıllarına Ait Resmi 109

KISALTMALAR DİZİNİ

A.	: Aşağı
A.DVN.ŞKT.d.	: Divan-ı Hümâyûn Atîk Şikâyet Defterleri
AE.	: Ali Emiri
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
ATASE	: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme Başkanlığı Arşivi
bkz.	: Bakınız
BOA	: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
c.	: Cilt
C.MA.	: Cevdet Maarif
Çev.	: Çeviri
D.BŞM.d.	: Bâb-ı Defterî Başmuhasebe Kalemi Defterleri
D.BŞM.MHF.	: Bâb-ı Defterî Başmuhasebe Muhallefat Halifeliği
D.CMH.d.	: Bâb-ı Defterî Cizye Muhasebesi Defterleri
D.MKF.d.	: Bâb-ı Defterî Mevkûfat Kalemi Defterleri
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
EI²	: Encyclopaedia of Islam
H.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
hk.	: Hüküm
İA	: Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
İE.AS.	: İbnü'l-Emin Askerî
İE.EV.	: İbnü'l-Emin Vakıf
İE.HAT.	: İbnü'l-Emin Hatt-ı Hümâyûn
İE. ML.	: İbnü'l-Emin Maliye
KKA	: Kuyûd-ı Kadîme Arşivi
KK.d.	: Kamil Kepeci Defterleri

kr.	: Esedî Kuruş
KKL.d.	: Küçük Kale Kalemi Defterleri
M.	: Miladi
m	: Metre
MAD.d.	: Maliyeden Müdevver Defterleri
Mcr.	: Mücerred
MD.	: Mühimme Defteri
OTAM	: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
SUTAD	: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi
TED	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi
Ter.	: Tercüme
TSMA	: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi
TTK	: Türk Tarih Kurumu Yayınları
TD	: Tapu Tahrîr Defteri
TKGM	: Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü
vs.	: Ve saire
vb.	: Ve benzeri
vr.	: Varak
Y.	: Yukarı

GİRİŞ

A. ÇALIŞMANIN KAYNAKLARI

Bu çalışmada Rumeli Beylerbeyliği'ne bağlı, stratejik açıdan önemli sancaklardan biri olan Ohri sancağının merkez kazasının XVI. yüzyıl sonlarından XVIII. yüzyıl başlarına kadarki sosyal ve ekonomik yapısı incelenecektir. Çalışmanın bu kısmı Osmanlı tarihi ve özellikle bölgenin tarihine ışık tutacak ana kaynakların yüzeysel olarak tanıtımına ayrılmıştır. Nitekim kullanılan kaynakların niteliği ve özellikleri iyice kavranılmadan yapılacak tahliller ve varılacak sonuçlar eksik ve hatalı olacaktır.

1. Tapu Tahrîr Defterleri

Osmanlı Devleti'nin malî ve idarî sisteminin esasını teşkil eden "tahrîr" uygulaması, merkezi devletler halinde teşkilatlanmış sanayi öncesi tarım temelli toplumlar ve Osmanlı döneminden önceki bir takım İslam devletleri tarafından bilinmekteydi[1]. Osmanlı döneminde tahrîr sonucu hazırlanan Tapu Tahrîr Defterleri de Ohri kazası ölçeğinde görüleceği üzere, Osmanlı idaresindeki belirli bir bölgenin belirli bir tarihteki sosyal ve ekonomik bünyesini aydınlatmada en başta gelen kaynaklardandır[2]. Özellikle Ohri özelinde XVII. yüzyıl kaynaklarının yeterli olmadığı yerlerde sıklıkla başvurulan kaynaklar olmuştur.

---

[1] Ömer Lütfi Barkan, "Türkiye'de İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrîrleri, Hakana Mahsus İstatistik Defterleri", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, II/1 (1940 - 1941), s.26-29.

[2] Tahrîr hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ö. Lütfi Barkan, *a.g.m.*, s.20-59; Aynı yazar "Tarihî Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, X (1953), s.1-26; Erhan Afyoncu, "Türkiye'de Tahrîr Defterlerine Dayalı Olarak Hazırlanmış Çalışmalar Hakkında Bazı Görüşler", *Türkiye*

Tımar sistemi, Osmanlı Devleti'nin askerî - idarî teşkilâtlanmasının temeli olmasının yanı sıra mîrî arazi sisteminin işleyişinde, köylü-çiftçilerin statüleri ve ödeyecekleri verginin belirlenmesinde Osmanlı Devleti'nin ilk dönem ekonominin yönetiminde ana belirleyici faktör olmuştur[3]. Bu durum kısmen de olsa XVII. yüzyılda da devam etmiştir.

Tahrîr Defterlerinin[4] Osmanlı Devleti'nin teşkilat yapısında ve bu teşkilatın bir düzen içerisinde yürütülmesinde büyük rolü vardı. Dönemin şartları gereği vergilerin toplanması ve nakledilmesi zor olduğundan asker ve memurların önemli bir kısmının maaşları merkezî hazineden nakit olarak ödenememekte ve bu nedenle de askerî - idarî görevler dirlik beratları ile maaşlarına karşılık olarak bulundukları bölglerdeki vergileri kendileri toplarlardı[5]. Bununla birlikte Tapu Tahrîr Defterlerine, şehir, kasaba, köy, mezraa, yaylak-kışlak gibi yerlerde yaşayanların adları, hukukî ve iktisadî durumları, alınan vergilerin türü ve miktarları, toprağın kullanım şekilleri ve mülkiyet - vakıf sistemi kaydedilirdi[6].

Ohri kazası ile ilgili tespit edilen ilk kaynak BOA'da bulunan 1466/1467 yılına ait MAD 508 Numaralı Mufassal Tımar İcmal Defteri'dir. Bu defterde Ohri ve bölgesinin erken dönemine ait (XV. Yüzyıl) önemli bilgiler içermektedir. Bununla birlikte en önemli kaynak BOA, Ohri sancağına ait Yavuz Sultan Selim döneminde

---

Araştırmaları Literatür Dergisi, I/1, (2003), s.267-286; Feridun M. Emecen, "Mufassaldan İcmale", *Osmanlı Araştırmaları*, 16 (İstanbul 1996), s.37-44.

[3] Halil İnalcık, "Timar", *DİA*, XLI, İstanbul 2012, s.168.

[4] Osmanlı Devleti'nin idaresine geçen bölgeler, tımar sisteminin gereği olarak gelirlerin tespiti amacıyla tahrîr emini başkanlığında, kadı ve kâtipten oluşan bir heyetle tahrîre tabi tutulurdu. Bu tahrîrde yerleşim merkezleri (şehir, kasaba, köy, mezraa, çiftlik) ve buralarda ikamet eden vergi vermekle mükellef evli veya bekâr kişilerin isimleri, ziraat alanları, yetiştirilen ürünler ve bunlardan tahsil edilecek vergiler tespit edilerek, "istatistikî kütük defterleri" olarak da nitelendirilen Tapu Tahrîr Defterleri hazırlanırdı. Bu defterler hazırlanırken "defter-i atîk" veya "defter-i köhne" adı verilen eski defterlere de bakılırdı. Tahrîr sonrasında hazırlanan deftere ise "defter-i cedîd" denirdi. Bkz. Mehmet Öz, *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*, TTK Yayınları, Ankara 1999, s.7.

[5] Erhan Afyoncu, "Defterhâne", *DİA*, IX, İstanbul 1994, s.100.

[6] Feridun M. Emecen, "Sosyal Tarih Kaynağı Olarak Osmanlı Tahrir Defterleri", *Tarih ve Sosyoloji Semineri: Bildiriler,* (28-29 Mayıs 1990), İstanbul 1991, S.145.

hazırlanan TD 81 numaralı Müstahfız Tımar Defteri'dir[7]. Bu defterle benzer kayıtları içeren 1530 yılına ait, TD 367 numaralı İcmal Tahrîr Defteri bulunmaktadır. Bu kısımda Ohri sancağına sit 1583 yılı tahrîri sonucu hazırlanan Mufassal Tapu Tahrîr Defteri ile birlikte XVII. yüzyılda Tapu Tahrîr Defterlerinin yerini alacak olan Avârız ve Cizye defterleri ile birlikte diğer defterler tetkik edilecektir.

a. Mufassal Tapu Tahrîr Defterleri

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi'nde TD 25 ve 27 numara ile kayıtlı olan defterler, aslında Ohri sancağına ait iki ciltlik bir tek mufassal tahrîr defterini ifade etmektedir. Birinci cildin başında bulunan Arapça dibacesinde 1 Receb 991/21 Temmuz 1583 tarihi yazmakta ve böylece tahrîrin bu tarihte tamamlanıp padişaha takdim edildiği anlaşılmaktadır. Defterdeki veriler sadece XVI. yüzyılın son çeyreğinde değil, XVII. yüzyıl boyunca da kullanılmıştır. Dolayısıyla bu defterler çalışmada en fazla atıf yapılan kaynakların başında gelmektedir[8].

Osmanlı Arşivi'nde TD 717 numara ile kayıtlı bulunan bu defter, 1583 tarihli TKGM KKA'da bulunan TD 25 ve 27 numaralı defterlerin birleştirilmiş mufassal sûretidir[9]. TD 717 numaralı defter sûretinin çıkartıldığı dönemle ilgili olarak şu husus dikkati çekmektedir. Ohri mutasarrıfı Mehmed Paşa'ya hitaben yazılan 8 Zilhicce 1022/14 Ocak 1614 tarihli hükümde, Mehmed Paşa tarafından tahrîrine devam eden

[7] Yavuz Sultan Selim dönemine ait BOA, TD 81 numaralı Müstahfız Tımar Defteri'ndeki bilgiler, 1520-1530 yıllarında Osmanlı Devleti genelinde yapılan Tahrîrlere dayanılarak hazırlanan 1530 yılına ait muhasebe defterlerinden biri olan 367 numaralı İcmal Tahrîr Defteri'ndeki bilgilerle aynıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. *387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530) II*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 1997, s.IX.

[8] Birinci ciltte yüz doksan beş varak ve yedi tane ek belge mevcuttur. Bu cildin ilk sayfasında IV. Mehmed'in tuğrası ile "Gurre-i Ramazan 1077/25 Şubat 1667 tarihinde sûret verildi" yazısı bulunmaktadır. Bununla birlikte icmal defterler arasında belirtilen KKA, TD 358 numaralı defterin ilk sayfasında IV. Mehmed'in tuğrası bulunmakta ve "Mahallinde hıfz olunub iktizâ itdikde sûret virile, Gurre-i Ramazan 1077/25 Şubat 1667" tarihi yazmaktadır. Buradan da anlaşıldığı üzere KKA, TD 25 ve TD 27 numaralı Mufassal Tahrîr Defterleri esas alınarak KKA, TD 358 numaralı İcmal Tahrîr Defter sûreti çıkarılmıştır.

[9] Bu defter sûretinin çıkarılma tarihi Evâil-i Receb 1022/17-27 Ağustos 1613'dir. Defter sayfa olarak numaralandırılmış olup on sekiz sayfası boş olmak üzere toplam yedi yüz elli üç sayfadır.

sancaklar için Defter-i Hakanî kâtiplerinden Mustafa'nın kâtip olarak tayin edildiğinden bahsedilmektedir[10]. Buradan anlaşılacağı üzere bölgede tahrîr yapılmakta olup TD 717 numaralı Tahrîr Defteri sûreti de bu tahrîr için hazırlanmış olmalıdır. Bu tahrîrin akıbeti ile ilgili kesin bir bilgiye tesadüf edilmese de bu tahrîrin tamamlanamadığı anlaşılmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi 1583 tarihli KKA, TD 25 ve 27 numaralı Mufassal Tahrîr Defterleri esas alınarak, XVII. yüzyılda 1667 tarihli KKA, TD 358 numaralı İcmal Tahrîr Defteri sûreti çıkarılmıştır. Oysaki adı geçen tahrîr tamamlansaydı, bu tahrîrin sonucunda hazırlanmış defterin sûreti çıkartılmış veya en azından bu defterlerden yararlanılmış olunması gerekirdi.

TD 717 numaralı Mufassal Tahrîr Defteri'nin 1613 yılına ait olduğu kabul edilmiştir[11]. Aynı şekilde pek çok eserde bu defterin 1613 yılında yapılan bir tahrîr sonucu hazırlanan bir defter gibi gösterilmiştir[12]. Ohri sancağında olduğu gibi 1613

[10] BOA, MD. 80, s.118, hk. 204.

[11] Yılmaz Çetiner, "XVII. Yüzyılda Ohri Livası'nda Nüfus Yapısı", *İMCOFE*, (2015), s.825-834.

[12] Örneğin "XV ve XVI'ncı Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Ziraî Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları, Birinci Cilt: Kanunlar" ve "Reayadan Alınan Vergi ve Resimler" adlı makalelerde "1613 yılı Ohri Kanunnamesi" tabirini kullanılmıştır. Bkz. Ö. Lutfi Barkan, *XV ve XVI'ncı Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Ziraî Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları, Birinci Cilt: Kanunlar*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Enstitüsü Neşriyatı, İstanbul 1943, s.292-296.; Neşet Çağatay, "Reayadan Alınan Vergi ve Resimler", *DTCF Dergisi*, XXXII (1947), s.503. Oysaki bu Kanunname 1613 yılında hazırlanan bir Kanunname değil; 1583 yılında hazırlanmış olan Kanunname'nin bir sûretidir.

yılında Karahisar-ı Şarkî[13] ve Gelibolu sancaklarına ait mufassal tahrîr suretleri çıkartılmıştır[14].

b. İcmal Tapu Tahrîr Defterleri

İcmal Tapu Tahrîr Defterleri, Mufassal defterlerin müsveddeleri baz alınarak hazırlanmakta idi. İcmal defterler, tahrîri yapılan livadaki gelirlerin kimler tarafından kullanıldığını göstermekle birlikte mufassal defterlerdeki gibi ayrıntılı bilgiler içermiyordu. Sadece gelir birimlerinin adlarını, gelirin miktarını, eğer hisselere bölünmüş ise bu hisselerin kimlerin tasarrufunda olduğunu göstermekteydi[15]

İcmal tahrîr defterleri, iki kopya halinde düzenlenir ve bunlardan birisi merkezdeki defterhanede saklanır, diğeri ise sancağın tabi olduğu eyaletin beylerbeyisine gönderilirdi[16] Sancak içerisinde tımar kadrolarında meydana gelen herhangi bir değişiklik olduğunda öncelikle beylerbeyindeki defter üzerinde kontrol edilir ve bu defter üzerinde düzeltmeler yapılırdı. Sonrasında ise bu defterlerdeki boş kadroya göre işlem yapılırdı[17].

BOA'da kayıtlı bulunan 921/1515-1516 tarihli MAD.d. 7 Numaralı Tımar ve Zeamet Ruznamçe Defterinde Ohri sancağındaki bazı has, zeamet ve tımarlarla ilgili

---

[13] Leyla Aksu, yüksek lisans tezinde Karahisar-ı Şarkî Sancağı Mufassal Defteri'nin 1613 yılında yarım kalmış bir Tahrîrin tamamlanması olarak belirtmiştir. bkz. Leyla Aksu, *Ordu'ya Ait İki Mufassal Tahrîr Defteri Üzerine Metodolojik Bir Tahlil Denemesi*, (Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2005, s.4.; Oysaki Aydın Kurt aynı sancak ile ilgili yüksek lisans tezinde bu defterin sûret olduğundan bahsetmiştir. Bkz. Aydın Kurt, *1565 - 1575 Yılları Arasında Karahisar-ı Şarki Sancağı'nda Timar Teşkilatı*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2017, s. 31-32.

[14] Gelibolu Sancağı için, 1613 yılına ait BOA, TD 724 numaralı Tapu Tahrîr Defteri bkz. Yasemin Demircan, "XV.-XVI. Yüzyıllarda Ege Adaları'nda Çeşitli Yönleriyle Küçükbaş Hayvancılık", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 24, (2015), s.74-75.

[15] Erhan Afyoncu, *Osmanlı Devlet Teşkilâtında Defterhâne-i Âmire (XVI-XVIII. Yüzyıllar),* (Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1997, s. 25.

[16] Sevgi Işık, Songül Kadıoğlu, Mehmet Yıldırır, *Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşiv Kataloğu*, Yayın No: 4, Ankara 2012, s. 14.

[17] Erhan Afyoncu, *a.g.t,* s. 25.

kayıtları ihtiva etmektedir.[18]. Yine BOA'da kayıtlı bulunan 1519 tarihli TD 81 Numaralı Tımar İcmal Defterinde, Ohri livasındaki müstahfızlara ait tımarlar kaydedilmiştir[19].

BOA'da Rumeli Eyaleti'ne tabi bazı sancakların icmal tahrîr kayıtlarının bulunduğu 1530 tarihli dört yüz elli iki sayfalık TD 367 numaralı Rumeli Eyaleti Muhasebe-İcmal Defteri'nin üç yüz altmış sekizinci ve dört yüz yirmi ikinci sayfaları arasında Ohri sancağına ait tapu tahrîr kayıtları bulunmaktadır. Bu kayıtlarda Ohri sancağının nahiyeleri, köyleri, kaleleri ile liva genelindeki has, zeamet ve tımarlar hakkında bilgiler yer almaktadır. Ayrıca defterin üç yüz seksen dördüncü ve üç yüz seksen dokuzuncu sayfaları arasında Ohri kazasında bulunan vakıfların kayıtları bulunmaktadır.

Kuyûd-ı Kadime Arşivi'nde bulunan TD 358 olan İcmal Tahrîr Defteri, KKA, TD 25 ve 27 numaralı defterlerden yararlanılarak hazırlanan icmal sûretidir[20]. Defterde Ohri sancağında bulunan has, zeamet ve tımarlarla ilgili kayıtlara yer verilmiştir. Yine Kuyûd-ı Kadîme Arşivi'nde bulunan TD 321 olan icmal tahrîr defterindeki kayıtların tamamı Ohri sancağına aittir. Bu defterde Ohri sancağındaki has, zeamet ve tımarın kayıtları mevcuttur[21].

---

[18] Defter toplam üç yüz seksen dokuz varaktan oluşmakta olup defterin iki yüz elli birinci ve ikiyüz altmış dokuzuncu varakları arasında Ohri sancağına ait kayıtlar bulunmaktadır. Bkz. BOA, MAD.d. 7

[19] Bu defterde Ohri Livası'ndaki nahiyeler, karyeler ve kaleler ile birlikte liva genelindeki müstahfızlara ait tımarlar mevcuttur. BOA, TD 81

[20] Defterin kapak sayfasında "Defter-i icmâl-i livâ-yı Ohri" tabiri bulunmaktadır. Bu defterin birinci varağında IV. Mehmed'in tuğrası ve "Mahallinde hıfz olunub iktizâ etdikde sûret verile Gurre-i N sene 1077/5 Şubat 1667" tabiri bulunmaktadır. Aynı bilgiler "Mahallinde hıfz olunub iktizâ etdikde sûret verile" 1583 tarihli mufassal Tahrîr defterinin başında bulunmaktadır. Bkz. Bkz. KKA, TD 25, vr.1.

[21] Defterin başında "Defter-i icmâl-i livâ-yı Ohri" tabiri bulunmaktadır. Defterin ilk sayfası Debri kazasına ait tımar kayıtlarından başlamaktadır. Dördüncü varakta ise Ohri sancağında bulunan kaza ve nahiyelerin fihristine yer verilmiştir. Defter TD 358 numaralı İcmal Defteri ile benzerlikleri dikkati çekmektedir. TD 358 numaralı İcmal Defterde sekizinci ve dokuzuncu sayfaları arasında "Ohri icmâlinin bir beyazı dahî vardır gaflet olunmaya" diye bir ifade bulunmaktadır. Defterin tarihi Gurre-i Muharrem 1116/6 Mayıs 1704 olarak verilmiştir. Defter yetmiş altı varak olup defterde bir tane de ek belge bulunmaktadır.

Ohri sancağına ait Kuyûd-ı Kadîme Arşivi'nde bulunan bir diğer defter TD 424 olan icmal derdest defteridir[22]. Kırk dört varak olan bu defterin başında "Der-dest-i Ohri" ve ilk varakta ise "İcmâl-i livâ-yı Ohri" tabiri bulunmaktadır[23].

2. Avârız Defterleri

Avârız defterleri, salgun veya salma olarak da nitelendirilen avârız-ı divâniye, ilk zamanlarda bedenî, aynî, nakdî ve hizmet olarak tahsil edilirdi. Lakin zamanla nakdî vergi dönüşmüştür[24]. Askerîlerde dâhil olmak üzere her bir kazanın merkezi ve köylerindeki nüfus ismen ve neferen kaydedildikten sonra, mevcut olanlar haricindeki nüfusun kaç avârızhanesine karşılık geldiği hesaplanırdı. Kaç neferin bir avârızhanesini teşkil ettiği ise kazanın durumu ve zamana göre değişirdi. Kadı gözetiminde yapılan mufassal tahrîr defterlerinin gönderilmesiyle merkezde yapılan bütün bu hesaplamalar sonucunda belirlenen hane sayıları ve vergi oranları yeni hazırlanan icmal tahrîr defterlerine kaydedilirdi[25].

XVI. yüzyılın sonlarına doğru yaşanan uzun süren savaşlar ve bu savaşların meydana getirdiği iktisadi sıkıntılar, nakit olarak alınan vergiler haline gelmesine sebep olmuştur. Bununla birlikte XV. ve XVI. yüzyıllardaki Tapu Tahrîr Defterlerinin

---

[22] Tımar icmal defterlerinden faydalanılarak hazırlanmış ve tımar gelirlerinin kimlerin kullanımında olduğunu gösteren deftere derdest defterleri denilmektedir. Bkz. Emine Erdoğan Özünlü, "Derdest Defterlerinin Kaynak Değeri Üzerine Bir Deneme: 493 Numaralı Ayntâb Derdest Defteri'nin Analizi", *Bilig*, Sayı 56, (Kış 2011), s.235.

[23] XVI. yüzyılın sonları ve XVII. yüzyılda istisnai durumlar dışında yeni tahrîrler yapılmadığı bilinmektedir. Tahrir defterlerdeki verilerin güncellenememesi ise derdest defterlerinin oluşturulmasını gerekli kılmıştır. Bu defterlerin tutulması ile birlikte yapılan değişiklikler belirlenerek kayıtlar üzerinde güncellemeler yapılmş ve yeni bir defter türü olarak derdest defterleri ortaya çıkmıştır. Bkz. Erhan Afyoncu; "XVII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisinde İki Yeni Defter: Cebe ve Derdest Defterleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XV/1, (2001), s.221-229.

[24] Oktay Özel, "Avarız ve Cizye Defterleri", *Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik*, Ankara 2000, s. 36.

[25]Bu defterlerle ilgili değerlendirme için bkz. Feridun M. Emecen, "Kayacık Kazâsının Avârız Defteri", *TED*, 12 (İstanbul 1981-82), s.159-170; Turan Gökçe, *XV ve XVI. Yüzyıllarda Lâzıkıyye (Denizli) Kazâsı*, TTK Yayınları, Ankara 2000, s.12-13.

yerini, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Cizye ve Avârız defterlerinin alması[26] yeni yapılmış Tapu Tahrîrlerinin yeterince bulunmadığı XVII. ve XVIII. yüzyıllarda kaynak olarak önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Avârız defterlerinden özellikle XVII. yüzyılın ikinci yarısında ile XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Ohri kazasının nüfus yapısı hakkında önemli veriler sağladığı söylenebilir. Bununla birlikte bu defterler sayesinde kazasındaki avârızhane sayıları ve vergilerin yıllara göre seyri de takip edilebilmiştir. Ayrıca avârız defterlerine işlenen derkenarlardaki ve hüküm kayıtlarındaki bilgilerden istifade edilmiştir.

a. Mufassal Avârız Defterleri

1094/1682-1683 yılına ait yüz otuz üç varaktan oluşan mufassal avârız defterinin seksen beşinci varağına kadarki kısmında Avlonya ve İlbasan sancağına aittir. Defterin son kısmını ihtiva eden seksen altıncı ve yüz otuz üçüncü varakları arasındaki kayıtlar Ohri sancağına aittir[27]. Bu defterde Ohri kazasının yanı sıra Ohri sancağına tabi diğer kazalardan Debri, Akçahisar, İşim ve İstarova'nın kayıtları bulunmaktadır. Defterde, kayıtlı olan her kazanın sonunda kaza kadısının ismi ve mührü bulunmaktadır. Bununla birlikte hane isimleri deftere teker teker yazılmış ve her kaza kaydının bittiği varağın sonunda kaç hanenin bir avârızhâneye tekabül ettiği de belirtilmiştir.

BOA Kamil Kepeçi tasnifinde bulunan 2876 numaralı Avârız Defterinde hem mufassal hem de icmâl avârız kayıtları bulunmaktadır[28]. Defterin ilk sayfasında

---

[26] Oktay Özel, "17. Yüzyıl Osmanlı Demografi ve İskân Tarihi İçin Önemli Bir Kaynak: Mufassal Avârız Defterleri", *XII. Türk Tarih Kongresi (Ankara, 12-16 Eylül 1994) Kongreye Sunulan Bildiriler*, III, Ankara, 735-743.

[27] Defterin seksen altıncı varağında "*Kazâ-yı Ohri der-livâ-yı hod an-hanehâ-yı avârız an-tahrîr-i cedîd bâ-fermân-ı â'lî el-vâki' fî sene 1094*" yazısı bulunmaktadır. Bkz. BOA, D.MKF.d. 27584, vr.86.

[28] Üç yüz kırk altı sayfadan oluşan defterin bir ile altmış yedinci, yetmiş yedi ile doksan dördüncü, yüz otuz ile iki yüz yetmiş sekizinci sayfaları arasındaki toplam iki yüz yirmi beş sayfalık kayıtlar Ohri sancağına ait olup geri kalan yüz yirmi bir sayfalık kayıtlar ise İlbasan sancağına aittir. Bununla birlikte Ohri sancağının mufassal avârız kayıtlarının başladığı defterin yüz otuz dokuzuncu sayfasında Abdullah Ağa tarafından 1137/1724 yılında tahrîr yapıldığı anlaşılmaktadır. "*Der-hânehâ-yı avârız kazâ-yı mezkûre der-livâ-yı Ohri an-tahrîr-i cedîd Abdullah Gediklûbân dergâh- â'lî ve a'yân ve ahâlî el-vâki'*

Abdullah Ağa tarafından 1137/1724 yılında yeni yapılan tahrîrin 11 Muharrem 1138/30 Eylül 1724 tarihinde çıkartılan icmali olduğu görülmektedir[29]. Köy ve mahallelerdeki reaya, avarız yükümlülüğü olanlar ve muaf olanlar şeklinde ikiye ayrılmıştır. Bununla birlikte tamamı muhafızcı, köprücü, derbentçi, madenci, camızcı görevinde bulunanlar ile vakıf köyleri kazanın sonuna ayrıca yazılmıştır. Bu avârız defterini önemli kılan bir diğer husus ise Müslüman haneler ile Gayrimüslim hanelerin de ayrı olarak belirtilmiş olmasıdır.

b. İcmal Avârız Defterleri

Mufassal defterler, cizye ve avârızhânelerin toplamını, eyalet, sancak veya kaza bazında veren "icmal" defterlerdir. İki kopya olarak hazırlanan defterlerden biri saraydaki defterhanede, diğeri ise taşrada beylerbeylik merkezinde bulundurulur ve vergi toplanırken bu deferler esas alınırdı[30].

1029/1619-1620 tarihli Rumeli Eyaleti'ndeki sancakların icmal avârız kayıtlarını içeren yüz sekiz sayfalık bu defterin yirmi ikinci sayfasında Ohri sancağına ait kazaların ismi bulunmaktadır. Fakat XVII. yüzyılda Ohri sancağı ile ilgili tespit edilen ilk icmal avârız kayıtlarının bulunduğu defter olmasına rağmen kazaların hane sayıları yazılmamıştır.

1030/1620-1621 tarihli Rumeli Eyaleti'ndeki sancakların icmal avârız kayıtlarının bulunduğu yüz on dört sayfalık bu defterin yirmi iki ve yirmi üçüncü sayfalarında Ohri sancağındaki kazaların avarız kayıtları yer almaktadır. Bu defterler Ohri sancağında bulunan kazaların ilk icmal avârız sayılarını vermesi açısından önemlidir. İcmal avârız defterleri yukarıda belirtilenlerle sınırlı olmayıp çok sayıda tespit edilen icmal avarız defteri kaynakçada gösterilmiştir.

---

fî sene 1137" bkz. BOA, KK.d. 2876, s.139; Ayrıca Ohri Kazası'nın tahrîrinde Ohri Kadısı Abdurrahim'in de görev aldığı anlaşılmaktadır. Bkz. BOA, KK.d. 2876, s.167.

[29] "*Sancağıyla ma'an telhîs hıfz olundu. Nefs-i Ohri an-hânehâ-yı avârız der-livâ-yı mezkûre-i kazâ-yı mezbûre-i an-tahrîr-i cedîd Abdullah Ağa…? dergâh-ı âlî el-vâki' der-sene 1137 telhîs fermân-ı â'lî kayd şode fermûde fî 11 M sene 1138*" bkz. KK.d. 2876, s.1.

[30] Oktay Özel, *a.g.m.*, s.11.

3. Cizye Defterleri

Osmanlı Devleti'nde yetişkin Gayrimüslim erkeklerin ödemesi gereken vergiye cizye, bu kayıtların tutulduğu defterlere de Cizye defterleri denilirdi. Osmanlı Devleti'nde fethedilen bölgeler bir Osmanlı toprağı haline getirildiğinde cizye vermek durumunda olanların tahrîri o bölgenin kadısı tarafından yapılırdı. Esas defter olarak belirtilen bu nüsha iki kopya şeklinde hazırlanır, biri hazineye gönderilir, diğeri ise beylerbeyilikte saklanırdı[31].

Elimizde XVII. yüzyılın ikinci yarısına ait Mufassal Cizye defterleri bulunmakta ve bu defterler incelendiğinde bu dönemde Ohri sancağında bulunan Gayrimüslim erkek nüfusu hakkında sınırlı da olsa bilgi edinilebilmektedir. Cizye defterleri de tapu tahrîr ve Avârız defterleri gibi mufassal ve icmal olarak düzenlenmekteydi.

a) Mufassal Cizye Defterleri

1102/1690-1691 yılına ait BOA, MAD.d. 3997 numaralı defterin birinci ve kırk beşinci sayfaları arası Ohri kazası, ellinci ve altmış sekizinci sayfaları arası Ohri kazasının parekente cizye veren reayasının kayıtları bulunmaktadır. Defterin ilk sayfasında toplam cizye veren reaya yazılmıştır. Bu defterin ilk sayfasında sancaklara göre toplam cizye verenler toplu olarak yazılmıştır[32]. 1103/1691-1692 yılına ait BOA, MAD.d. 1297 numaralı defterde Ohri sancağına tabi Ohri, Debri, Akçahisar ve İşim kazalarının cizye kayıtları bulunmaktadır. Cizye kayıtlarının bittiği her varakta o kaza kadısının isim ve mühürleri bulunmaktadır. Mevcut kayıtlara göre Ohri kazasındaki Gayrimüslim nüfus ve bu nüfusun gelir düzeyine göre sınıflandırılması, sancaktaki yerleşik ve göçebe nüfus hakkında önemli bilgiler edinmemizi sağlamaktadır.

1104/1692-1693 yılana ait olan BOA, D. CMH.d. 26663 numaralı defter Ohri, Debri, Akçahisar ve İstarova kazalarının doksan üç sayfalık mufassal cizye

---

[31] Halil İnalcık, "Cizye", *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s.45-46.

[32] Ohri sancağı ile birlikte İlbasan, Avlonya ve Devline sancaklarının 1102/1690-1691 yılına ait 415 sayfalık mufassal cizye kayıtları bulunmaktadır. 1102/1690-1691 yılına ait BOA, MAD.d. 3997 numaralı defterin birinci ve kırk beşinci sayfaları arası Ohri kazası, ellinci ve altmış sekizinci sayfaları arası Ohri kazasının parekente cizye veren reayasının kayıtları bulunmaktadır.

kayıtlarını içermektedir. 1105/1693-1694 yılına ait BOA, MAD.d. 3647 numaralı Mufassal Cizye Defterinde ise sadece Ohri kazasına ait kırk üç sayfalık cizye kayıtları bulunmaktadır.

4. Nüzül ve Sürsat Defterleri

Nüzül veya bedel-i nüzül olarak bilinen vergi, Osmanlı ordusunun sefere giderken konakladığı menzillere, daha çok un ve arpa şeklinde belirli miktar zahirenin tedarik edilip hazır duruma getirilmesidir. Sürsat veya bedel-i sürsat ise reayanın gerekli durumlarda askerî birliklere, belirlenen bir fiyat üzerinden yiyecek, yem ve yakacak sağlamasıdır[33].

Avârız defterleri içerisinde gösterilen bu defterler genellikle Rumeli veya Anadolu eyaletleri şeklinde düzenlenmiş olup eyaletlere tabi sancak ve kazaların kayıtlarına yer verilmiştir. XVII. yüzyıl ve XVIII. yüzyıl başlarındaki Rumeli Beylerbeyiliği ile ilgili nüzül ve sürsat defterleri taranarak Ohri kazası ile ilgili kayıtlar tespit edilmiştir.

5. Mühimme Defterleri

Mühimme Defterleri, devletin merkez karar organını teşkil eden bugünkü "Kabine" niteliğindeki Divan-ı Hümayûn'da idarî ve benzeri her türlü mesele ile ilgili olarak kadı, sancakbeyi veya beylerbeyi gibi görevlilere hitaben gönderilen hükümlerin kaydedildiği defterlerdir. XVI. yüzyıl sonlarından XVIII. yüzyıl başlarına kadarki Mühimme Defterleri taranarak Ohri kazası ile ilgili hükümler tespit edilmiştir[34]. Mühimme Defterleri sayesinde bölgede uygulanan politikalar ile bölgenin sosyal ve ekonomik durumu hakkında önemli bilgiler edinilmektedir.

6. Atîk Şikâyet Defterleri

Şikâyetler neticesinde alınan kararlara dair hükümler için 1649 yılından başlayarak atîk şikâyet defterleri tutulmaya başlanmış ve devletle ilgili olanlar ise

---

[33] *Osmanlı Arşiv Rehberi*, s.174-175

[34] Gerekli görüldüğünde 1553-1596 yıllarına ait 1-74 arasındaki Mühimme Defterlerinden de yararlanılmıştır. Mühimme Defterlerinin dışında 7-12, 15-16 ve 18 numaralı Mühimme Zeyli Defterler taranarak Ohri kazasına ait hükümler çıkartılmıştır.

mühimmelerde kalmıştır. BOA'de bulunan Ocak 1649 tarihinden itibaren Ocak 1725 tarihine kadarki, yüz altı adet defter taranarak Ohri kazasından Divan-ı Hümayun'a giden belgeler tespit edilmiştir.

7. Diğer Arşiv Kaynakları ve Kaynak Eserler

Tahrîre dayalı defterlerde olmayan pek çok bilgiyi diğer arşiv belgelerden temin etmek mümkündür. Bu nedenle tahrire dayalı defterlerinin haricinde Ohri kazası ile ilgili pek çok defter ve belge, Osmanlı Arşivi'nde bulunan değişik fonlardan temin edilmiştir. Bunların dışında Ohri kazasının çalışma dönemine ait Şer'iyye Sicilleri'nin bulunmamasının büyük bir eksiklik olduğu da açıktır.

Arşiv kaynaklarının dışında Ohri kazası ile ilgili önemli ana kaynakların başında 1670 yılında[35] Ohri ve çevresini ziyaret eden Evliya Çelebi'nin eseri Seyahatname gelmektedir[36]. Evliya Çelebi, o dönemdeki Ohri'nin ekonomik ve sosyal hayat, mimari eserler vs. hakkında önemli bilgiler edinmemizi sağlamaktadır. Bununla birlikte 1609-1657 yılları arasında yaşayan Kâtip Çelebi, coğrafya eseri "Cihannümâ"da Ohri ve çevresi ile ilgili çok ayrıntılı olmasa da önemli bilgilere yer vermiştir. Bunların yanı sıra Âşık Paşazade'nin Osmanoğulları'nın Tarihi, Mehmed Neşrî'nin Neşrî Tarihi olarak da bilinen Kitâb-ı Cihannümâ, Edirneli Oruç Beğ (Oruç

[35] M. Zeki İbrahimgil, "Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Ohri Sancağı" isimli makalesinde Evliya Çelebi'nin Ohri'yi 1662 yılında ziyaret ettiğini belirtmiştir. Bkz. M. Zeki İbrahimgil, "Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Ohri Sancağı", *Sanat Tarihi Dergisi*, XXII/1, Nisan 2013, s.107.; Aynı yazar "Ohri'de İmaret-Fatih Camii Üzerine Bir Değerlendirme" isimli diğer makelesinde ise Evliya Çelebi'nin Ohri'ye ziyaretini 1660 yılında gerçekleştirdiğini ifade etmiştir. Bkz. "Ohri'de İmaret-Fatih Camii Üzerine Bir Değerlendirme", *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisisi Konya Kitabı*, X, (Özel Sayı Aralık 2007), s.382. Oysaki Evliya Çelebi Ohri'yi anlattığı VIII. cilt 2. kısımda Ohri'yi anlatmadan önceki sayfalarda "Evliyâ penç ism-i a'zam ile dedi tarihi, Hayy Azîz u yâ Basîr u yâ Kavî u yâ Metîn sene 1081"; Ohri'yi anlattıktan sonraki sayfalarda "Ketebehu seyyâh-ı âlem Evliyâ sene 1081" yazarak bölgeyi ziyaret tarihini açık bir şekilde vermiştir. Bkz. Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi* (Haz. Seyyit Ali Kahraman), VIII/2, YKY Yayınları, İstanbul 2011, s.669, 694.

[36] Evliya Çelebi, 1611 yılında İstanbul'da doğmuş ve 1635 yılından itibaren 1682 yılına kadar Osmanlı Devleti'nin pek çok yerini gezmiş ve gördüklerini eserine işlemiştir. Bkz. Mücteba İlgürel, "Evliya Çelebi", *DİA*, XI, İstanbul 1995, s.529-533.

bin Adil)'in Oruç Beğ Tarihi, Hadîdî'nin Tevârih-i Âl-i Osman gibi kroniklerden yararlanılmıştır.

Araştırmada kullanılan temel kaynakların belirli bir kısmı yukarıda izah edilmeye çalışılmıştır. Bu kaynaklar dışında muhakkak başvurulan pek çok kaynak bulunmakla birlikte bölgeye yapılan araştırma gezilerinde sözlü, topografik, coğrafî vs. kaynaklara da başvurulmuştur.

B. ÇALIŞMANIN MAHİYETİ VE SINIRLARI

Çalışmanın coğrafî sınırları, XVI. yüzyıl sonlarından XVIII. yüzyıl başlarına kadarki Ohri sancağına tabi Ohri kazasının topraklarını içermektedir. Ohri sancağının bu zaman dilimindeki tahmini olarak sınırları bugünkü siyasi harita üzerine hazırladığımız Harita 1'de gösterilmektedir. Buna göre sancağın toprakları Kuzey Makedonya'nın batı ve güneybatısında bulunan bir kısım toprakları ile Arnavutluk'un Kuzey Makedonya ve Adriyatik Denizi arasında bulunan Orta Arnavutluk bögesinde topraklarını kapsamaktaydı. Görüdüğü üzere Ohri sancağının toprakları geniş bir alana yayılmış durumdaydı.

Harita 1: XVI. Yüzyıl Sonlarından XVIII. Yüzyıl Başlarına Kadarki Dönemde Ohri Sancağının Sınırları

Çalışma konusu olan Ohri kazasının tahmini olarak toprakları bugünkü siyasi harita üzerine hazırlanan Harita 2'deki gibi gösterilmiştir. Ohri Gölü'nün doğusu ve Prespa Gölü'nün kuzeyinde bulunan topraklar ile Ohri Gölü'nün kuzeydoğu, kuzey, batı ve kuzeybatısında bulunan toprakları içermekteydi. Sancak merkezi Ohri Gölü'nün kuzeydoğusunda, bugün Kuzey Makedonya toprakları içerisinde bulunan ve gölle aynı isme sahip Ohri (Ohrid) şehriydi. Ohri, aynı zamanda tezin de konusu olan sancağın merkez kazası hüviyetindeydi. Ohri kazasının toprakları, Ohri Gölü'nün kuzeydoğusu, kuzeyi ve kısmen de kuzeybatısındaki toprakları içermekteydi.

Çalışma dönemini kapsayan XVII. ve XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Ohri kazasının dört nahiyesi mevcuttu. Bugün bu nahiyelerin hemen hemen tamamı Makedonya topraklarında yer almaktadır. Ohri kazası, XVII. yüzyıldaki mevcut idarî yapısını XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde genel olarak korumuş ve böylece çalışılan dönem için idarî yapı açısından da bir bütünlük oluşturulmaya çalışılmıştır.

Harita 2: XVI. Yüzyıl Sonlarından XVIII. Yüzyıl Başlarına Kadarki Ohri Kazasının Sınırları

Coğrafî ve idarî olarak tezin sınırları yukarıda belirtildiği gibi Ohri kazasının XVI. yüzyıl sonlarından XVIII. yüzyıl başlarına kadarki topraklarını kapsamaktadır. Çalışmanın kaynaklarına bakıldığında bu dönemde her ne kadar Tapu Tahrir Defterleri hazırlanmasa da özellikle XVI. yüzyılın sonuna ait tahrir defterlerinden faydalanılmaya devam edilmiştir[37]. 1666 yılında da 1583 yılına ait defterlerin icmal sûreti çıkarılmıştır. Kısacası 1583 yılına ait tahrîr defterinden, XVII. yüzyılda da mali işlerde ve dirliklerin dağıtılmasında yararlanılmaya devam edilmiştir. XVII. yüzyılında mufassal cizye ve mufassal avârız defterleridir. Bu açıdan da bakıldığında kısmen de olsa tapu tahrîr kayıtları ile cizye ve avârız defterlerindeki bilgileri kıyaslama imkânı ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte XVII. yüzyılda ortaya çıkan nüzül ve sürsat defterleri gibi kaynaklar ışığında XVII. yüzyıldan XVIII. yüzyıla geçiş süreci ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu nedenlerle tezin dönemi XVI. yüzyıl sonlarından XVIII. yüzyıl başlarına kadar olarak sınırlandırılmış ve tezin ismi de "Ohri Kazası (XVI. Yüzyıl Sonlarından XVIII. Yüzyıl Başlarına Kadar)" olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın amacı, Rumeli Eyaleti'ne bağlı Ohri sancağının merkez kazası olan Ohri'nin XVI. yüzyıl sonlarından XVIII. yüzyıl başlarına kadarki idarî, sosyal, ekonomik ve demografik yapısını incelemektir.

C. OHRİ ADI VE TARİHÇE

1. Ohri Adı

Kaynaklarda Ohri adı ile ilgili değişik bilgiler bulunmaktadır. Ohri'nin antik dönemdeki adı Lychnidus olarak bilinmektedir[38]. Bölgeye yapılan Slav göçlerinden

---

[37] "XVI. yüzyılda Osmanlı Hâkimiyetinde Ohri Livası" adlı doktora tez çalışmasında, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi'ndeki 1583 tarihli TD 25 ve 27 numaralı defterler ya da bu defterlerin 1613 yılında çıkartılan sûreti olan Osmanlı Arşivi'ndeki TD 717 numaralı defter kaynak olarak kullanılmamıştır. Bkz. Ohri sancağının XVI. yüzyılını kapsayan "XVI. Yüzyılda Osmanlı Hâkimiyetinde Ohri Livası" adlı doktora tezinde 1583 yılı tahrîri sonucu hazırlan KKA, TD 25 ve 27 numaralı tahrîr defterlerinden faydalanılmamıştır. Bkz. Selçuk Ural, *XVI. Yüzyılda Osmanlı Hâkimiyetinde Ohri Livası*, (Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), Sakarya 2011; Adı geçen tez "*Balkanların İncisi Ohri*" adıyla kitap olarak yayınlanmıştır. Bkz. Selçuk Ural, *Balkanların İncisi Ohri,* Mostar Yayınları, İstanbul 2013.

[38] Machiel Kiel, "Okhri", *EI²*, VIII, Leiden 1995, s.164.

sonra bu şehrin adı Okhrida (veya Akhris, Akhrida) şeklini almış ve bu isim de ilk defa 879 tarihinde kullanılmıştır[39]. Evliya Çelebi, Ohri adının Ayasofya Camii'ni inşa eden Hazret-i Süleyman oğlu Melik Rac'im döneminde Ynvan kardeşi olan Ohri adlı kraldan geldiği ve bu şehrin isminin de Ohri Ban olduğunu rivayet etmektedir[40]. Bununla birlikte bir başka rivayete göre Ohri'nin Slavca tepe anlamındaki "Vo Hird" adından geldiği belirtilmiştir[41]. Gerçekten de Ohri şehri bir tepe üzerine kurulmuş ve bugün Makedonca ve tüm Slav lisanlarında Охрид/Ohrid adı kullanılmaktadır. Şehrin ismi Türkçe'de Ohri Arnavutça'da ise Ohri veya Ohër olarak telaffuz edilmektedir.

2. Tarihçe

a. Eski Çağlardan Osmanlı Devrine Kadar Ohri Tarihi

Ohri şehrinin 25 km güneydoğusunda[42] M.Ö. VI. yüzyılda Lychnidus adında bir yerleşim yeri bulunmaktaydı. Lychnidus, 514 yılındaki depremle büyük bir hasara uğradı ve ardından bu yerleşim yeri terk edilerek bugünkü Ohri'nin bulunduğu yerde yeni bir yerleşim yeri kuruldu[43]. Lychnidus, gölün doğu kıyısında büyük kazıklı ev yerleşimine sahip, zengin maddî kültür kalıntıları bulunan bu yerleşim yeri Avrupa'nın en eski şehirleri arasında yer almaktaydı[44]. Bu yerleşim yeri Makedonya kralı II. Philippos tarafından M.Ö. 349 yılında ele geçirildi. M.Ö. 148 yılında ise Roma İmparatorluğu'na bağlandı[45].

Ohri, Eski Çağlardan beri Balkanlar üzerinden Adriyatik'e uzanan Via Egnatia adlı ticaret yolunun üzerinde bulunmaktaydı. Via Egnatia ticaret yolu Harita 3'te gösterildiği gibi Roma'dan başlayıp Adriyatik Denizi'nin Arnavutluk sahilindeki

---

[39] Semavi Eyice, "Ohri'nin Türk Devrine Ait Eserleri", *Vakıflar Dergisi*, VI (1965), s.137.

[40] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, s.712

[41] Bernard Lory - Alexandre Popovic, "Balkanların Kavşağındaki Manastır", *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri,* (Editör. P. Dumont – F. Georgeon), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s.61.

[42] "*Ezmene-i kadîmede (Lihnidos) ismiyle bu gölün kenarında bir şehr olub, harabeleri şimdiki kasabanın 25 kilometre cenûb-i şarkîsinde müşâhide olunmakdadır*". Bkz. Şemseddin Sami, *Kâmûsü'l-A'lâm*, II, İstanbul 1306, s.1066.

[43] Muhammed Aruçi, "Ohri", *DİA*, İstanbul 2007, XXXIII, s.333.

[44] Pasko Kuzman,

[45] Semavi Eyice, *a.g.m.*, s.137.

Draç'tan İlbasan ve Ohri yoluyla Manastır ve Selanik'e buradan da deniz yoluyla ya da Trakya üzerinden İstanbul'a ulaşmaktaydı. Bu yol Roma İmparatorluğu'nun genişlemesinde askerî, ticarî ve kültürel açıdan büyük öneme sahipti[46].

Harita 3: Eskiçağlardaki Via Egnatia Ticaret Yolu[47]

VI. yüzyılın başlarından itibaren Balkanlar'a yapılan Slav göçleri sonucunda Slavlar, Ohri'de yoğun şekilde iskân faaliyetinde bulundular. Yukarıda da belirtildiği gibi Ohrid adı da ilk kez 879 tarihinde Slavlar arasında ortaya çıktı. Slav göçleriyle birlikte Ohri'ye yerleşen Aziz Kiril ve Aziz Metodi'nin[48] öğrencileri Aziz Naum (Sveti Naum) ve Aziz Kliment (Sveti Kliment Ohridski)'in gayretleriyle şehirdeki Slavlar Ortodoksluğu benimsediler. Aziz Kliment, 916 yılında Ohri'de Edebiyat Okulu'nu kurdu[49]. Aziz Kliment, ayrıca IX. yüzyıl sonlarında yine Ohri'de Hagios Panteleirmon

[46] Pasko Kuzman, "Via Agnatia", *Macedonian Culturel Heritage Ohrid World Heritage Site*, UNESCO Office in Venice, Skopje 2009, s.42.

[47] https://pelgrimswegen.nl/rome-voorbij/jeruzalem/via-egnatia/

[48] I. Bulgar Devleti döneminde yani IX. yüzyılda Bulgarlar Hrıstiyanlığı seçmesi ve Kiril ile Methodios'un geliştirdiği Slav alfabesini kullanmaya başlamasıyla Bulgarlar, Hristiyanlaşma ve Slavlaşma sürecine girmişlerdir. Bkz. Levent Kayapınar, "Bizans'ın Hâkimiyet Sağlama Dönemi: II. Basileos'tan IV. Haçlı Seferleri'ne", *Balkanlar El Kitabı*, I, Ankara 2013, s. 216.

[49] Muhammed Aruçi, *a.g.m.*, s.331.

Kilisesi'ni de yaptırdı. Bugün kullanılan Slav alfabesinin temelini oluşturan Kiril alfabesinin burada oluşturulduğu iddia edilmektedir[50].

Ohri, Batı Bulgar Devleti'nin veya Çar Samuel'in Slav-Makedon İmpratorluğu'nun 971-1018 yılları arasında başkentliğini yapmıştır[51]. Bizans imparatoru II. Basileios zamanında Bulgar ordusunun 1014 yılında yenilgiye uğratıldığı Belasica Savaşı'ndan sonra 1018 yılında bölge Bizanslılar'ın yönetimi altına girdi. Bizans yönetiminde bulunan Ohri, bu defa 1334 yılında Sırp Kralı Stephan Duşan tarafından ele geçirildi[52].

Ohri tarihiyle bağlantılı olarak 976 yılında Ohri'yi Slav Hristiyanlığı'nın merkezi haline gelecek olan Ohri Başpiskoposluğu kuruldu[53]. Bu Başpiskoposluk 1385 yılında Ohri'nin fethinden sonra Osmanlı Devleti'nin bu kuruma karşı gösterdikleri hoşgörünün de etkisiyle Fener Patrikliği'nin başında bulunduğu Ortodoks Ekümenliğine karşı özerk konumunu korumayı başarmıştır[54]. Bir başka deyişle Ohri'deki Türk egemenliğine rağmen Konstantinopolis Fener Rum Patrikliği'nden bağımsız olduğunu belirtmek gerekir[55]. Bu başpiskoposluk, mevcut konumunu 1762[56] yılına kadar Rumeli'deki faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu tarihine

---

[50] Semavi Eyice, *a.g.m.*, s.139; Ohri Gölü'nün doğu kıyısında hâkim bir tepe üzerinde Aziz Kliment'in yardımcılarından olan Naum da 900'lü yıllarda, büyük bir Manastır kurmuştur. Bkz. Semavi Eyice, *a.g.m.,* s.137.

[51] Machiel Kiel, "Okhri", EI², VIII, s.164.

[52] Muhammed Aruçi, *a.g.m.*, s.331; Uzunçarşılı'ya göre ise Sırp Krallığı, 1296 yılında Ohri ve çevresini idaresi altına almıştır. Bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, , *Osmanlı Tarihi,* I, 7. Baskı, TTK, Ankara 2011, s.195.

[53]Machiel Kiel, "Okhri", *EI²*, VIII, Leiden 1995, s.164.

[54] Dragi Gjorgiev, "XV-XVI'ncı Yüzyıllarda Makedonya", *XIV. Yüzyıldan Günümüze Balkanlar ve Balkan Tarihi, On Dördüncü Askeri Tarih Kongresi Bildirileri*, I, (3-7 Aralık 2012 İstanbul), ATASE Yayınları, Ankara 2014, s.107.

[55] Günter Prinzing, "Emperor Manuel II And Patriarch Euthymios II on The Jurisdiction of The Church of Ohrid", *Le Patriarcat Œcuménique de Constantinople et Byzance Hors Frontieres (1204-1586),* (Actes de la table ronde organisée dans le cadre du 22e Congres International des Etudes Byzantines, Sofia, 22-27 aout 2011), Paris 2014, s.247.

[56] Ohri Başpiskoposluğu'nun kapatılması bazı kaynaklarda 1767 olarak gösterilmektedir. Bkz. Machiel Kiel, "Okhri", EI², VIII, s.164; Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar*, I, (Çev. İ. Durdu, G. Tunalı, H. Koç.), Küre Yayınları, İstanbul 2006, 107.

gelinceye kadar Fener Patrikliği ile Ohri Başpiskoposluğu arasındaki nüfuz mücadelesi devam etmiştir. Bu nüfuz mücadelesi Fener Patrikliği lehine sonuçlanmış ve Ohri Başpiskoposluğu kapatılmıştır. Kapatılan Ohri Başpiskoposluğu Fener Rum Patrikliği'nin idaresine verilmiştir[57].

b. Osmanlı Dönemi'nde Ohri

(1) Ohri'nin Fethi

Osmanlılar, Balkanlarda fetihlere başladığı sırada Balkan toprakları siyasi olarak dağınık bir durumda olup Balkanların değişik bölgelerinde Bizans dışında irili ufaklı pek çok prenslik hâkimiyet sürmekteydi[58]. Bu mevcut durumda Osmanlılar Rumeli'ye geçiş yapmış ve 1371 yılındaki Çirmen Muharebesi sonrasında da Ohri havalisine kadar akınlar gerçekleştirmiştir[59].

Ohri bölgesinin fethine dair Osmanlı kroniklerinde önemli bilgiler yer almaktadır. Âşık Paşazade, Lala Paşa'nın ölümü üzerine Rumeli Beylerbeyi olan Kara Timur Paşa'nın konargöçerleri de yanına alarak Manastır'ı fethettiğini, devamında Karlıili'ne varıncaya kadarki bölgelere akınlar düzenlediğini ve bu tarihin 1385 yılı olduğunu belirtmiştir[60]. Oruç Bey ise Balaban Paşa ve Lala Şahin Paşa ile birlikte Kavala, Drama, Zahna ve Serez'i fethettiğini; Saruhan ilindeki göçerleri Serez taraflarına getirip önce Manastır'ı daha sonra Karlıili'ni fethettiğini ve bu tarihin 1385 olduğunu belirtmiştir[61].

Mehmed Neşrî'ye göre Padişahın emriyle Hayreddin Paşa ve Evranoz Bey Kavala, Drama, Zihne, Siroz (Serez)'u ve son olarak Kına-Feriye'yi nahiyeleriyle

---

[57] Gökhan Civelek, *XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Manastıt Şehri*, (Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 2021, s.135.

[58] İ. Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, I, s. 161-162.

[59] İ. Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.198-199.

[60] Âşık Paşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi* (Haz. Kemal Yavuz-M. A. Yekta Saraç), İstanbul 2003, s.123.

[61] Edirneli Oruç Beğ (Oruç bin Adil), *Oruç Beğ Tarihi* (Haz. H. Nihal Atsız), Tercüman Yayınları, İstanbul 1972, s.48.

birlikte fethetmiştir[62]. Hadîdî ise 1385 tarihinde Saruhan'ndaki yörüklerin Siroz ve çevresine nakledildikten sonra Siroz, Selanik, Karlıili ve Manastır fethedildiği ve sonrasında da ordunun Arnavutluk'a yöneldiğini belirtmiştir[63].

Ohri'nin fethiyle ilgili Osmanlı kronklerinden çıkan ortak sonuç Ohri ismi tam olarak telaffuz edilmese de Ohri bölgesinin ne zaman fethedildiği açıktır[64]. Bu tarih de 1385 yılını işaret etmektedir[65]. Kroniklerde bizzat Ohri Kalesi'nin fethi ile ilgili ayrıntılı bilginin olmamasının nedeni ise düşmanın, Ohri Kalesi'ni âmân yolu ile teslim etmesinden yani fazla çatışma olmadan kalenin fethedilmesinden kaynaklandığı söylenebilir.

Machiel Kiel, Osmanlı kroniklerinden Âşık Paşazade, Oruç Bey, Neşri ve Giese'ye atıfta bulunarak Ohri'nin 1385 yılında savaşmadan Osmanlılara teslim edildiğini belirtmiştir[66]. Kiel, Osmanlılar'ın Ohri üzerine tam hâkimiyeti ise 1395 yılında Dejanovic ve Marko Kraljevic'in ölümlerinden sonra sağladığını, Ohri Hristiyanlarının kale yerleşimi içerisinde yaşamaya devam ettiklerini ve neredeyse tüm eski kiliselerini koruduğunu belirtmiştir[67]. Bununla birlikte birçok Slav kaynaklarına göre Sırp yönetiminin sonlarında Pirlepe merkezli Kraljevic Marko Prensliği'ne bağlı olan Ohri'nin, Osmanlı idaresine geçişini 1395 yılındaki Rovin Savaşı'nda Kraljevic Marko'nun ölümüyle birlikte Osmanlı idaresine girdiği belirtilmektedir[68].

---

[62] Mehmed Neşrî, *Kitâb-ı Cihannümâ* (Haz. F. Reşit Unat-Mehmed A. Köymen), I, TTK Yayınları, Ankara 1949, s.215.

[63] Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)* (Haz. Necdet Öztürk), Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1991, s.101-102.

[64] Uzunçarşılı da Çandarlı Halil Hayrettin Paşa'nın beraberindeki akıncı komutanı Evrenos Bey'in olduğu harekâtla 1385 tarihinde Ohri'yi ele geçirdiğini belirtmektedir. Bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.,* I, s. 176.

[65] 1385 yılından sonra Ohri'de başlayan Türk hâkimiyeti I. Balkan Savaşı (1912)'na kadar 527 yıl boyunca devam etti. Fakat bu hâkimiyet 29 Kasım 1912 tarihinde Sırp-Karadağ ordusunun Ohri'yi işgaliyle sona erdi.

[66] Machiel Kiel, "Okhri", *EI²*, VIII, s.164.

[67] Machiel Kiel, *a.g.m.*, s.165.

[68] Muhammed Aruçi, *a.g.m.*, s.330.

(2) Fetihten Sonra Ohri'de Osmanlı İdaresi

Ohri şehri savaşmadan teslim oldu ve fethi sorunsuz bir şekilde gerçekleşti. Ohri Hristiyanlarının içlerinde yaşamaya devam ettikleri Sur içinde ve neredeyse tüm eski kiliselerini korudular[69]. Ohri'nin fethinin akabinde, Ohri'nin dışında daha sonra Ohri sancağı topraklarına dâhil olacak olan Debri ve Orta Arnavutluk'un fethi gerçekleşmiştir. Ohri, fetihten sonraki süreçte özellikle Debri ve Arnavutluk bölgesine yapılacak akınlarda ana üs olarak kullanılmış ve Osmanlı yönetiminin bölgeye yerleşmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Ohri, fethedildikten hemen sonra muhtemelen sancak merkezi haline getirilmiştir.

Ohri sancağının ve kazasının kuruluşu ile ilgili elimizde net bilgiler yoktur. Dragi Gjorgiev'e göre Ohri sancağı büyük bir olasılıkla Kral Marko'nun ölümünden sonra, daha doğrusu 1395 yılından sonra kurulmuştur[70]. Ohri sancağının bilinen ilk Sancakbeyi 1406 yılında bu görevi kendisine verilen Aydınoğlu Cüneyd Bey'dir[71]. Cüneyd Bey, Emir Süleyman tarafından kendisine tevdi edilen bu görevi[72] 1409 yılına kadar devam ettirmiştir[73]. Bununla birlikte Mehmed Çelebi'nin 1414 yılında Ohri'ye Cüneyd Bey'in oğlu Hamza Bey'i komutan olarak gönderdiği de bilinmektedir[74].

Ohri kazasının ve sancağının kurulduğu tarih ve bu tarihteki sınırları ile ilgili bilgi mevcut değildir. Fakat sancağın sınırlarıyla ilgili ilk değişiklik muhtemelen 1466 yılında İlbasan Kalesi'nin inşasından sonra Arnavutluk'un tamamına yakınını kapsayan Arvanid sancağının sınırları dâhilindeki Orta Arnavutluk'un Ohri sancağına

---

[69] Machiel Kiel, "Okhri", EI², VIII, s.165.

[70] Dragi Gjorgiev, "XV-XVI'ncı Yüzyıllarda Makedonya", *XIV. Yüzyıldan Günümüze Balkanlar ve Balkan Tarihi, On Dördüncü Askeri Tarih Kongresi Bildirileri*, I, (3-7 Aralık 2012 İstanbul), ATASE Yayınları, Ankara 2014, s.104.

[71] Muhammed Aruçi, *a.g.m.*, , s.331.

[72] İ. Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, I, s.71.

[73] İ. Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, I, s.345.

[74] Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (Çev. Nilüfer Beydilli), I Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005, s.317.

bağlanması ile olmuştur. Böylece, Arvanid sancağı sınırları dâhilindeki Orta Arnavutluk'taki Mat ve Akçahisar nahiyeleri Ohri sancağına tâbi olmuştur[75].

Debri kazasının bulunduğu bölge muhtemelen ilk dönemde Ohri sancağına bağlı bulunmaktaydı. Debri bölgesi, 1430'lu yıllarda Yuvanili Vilayeti olarak geçmektedir. Debri bölgesine Yuvanili denilmesinin nedeni İskender Bey'in derebeyi olan babası Yuvan Kastrioti'ye izafeten verilmiş olmalıdır[76].

Uzunçarşılı'ya göre 1438'den İskender Bey'in İsyanı (1443)'na kadar olan sükûnet sürecinde Arnavutlar arasında Müslümanlık yayılmaya başlamıştı[77]. Ohri sancağının önemli bir kısmını oluşturan Debri'de Osmanlı idaresi, 1460 yılında yani İskender Bey'in mağlup olması neticesinde, Türkler tarafından tekrar ve kesin olarak fethinden sonra kurulmuştur[78]. Arnavutluk bölgesindeki fetihlerin zorlaşmasında Venedik'in 1392'de Draç ve 1393 yılında Leş'i ele geçirmesi ve Arnavutluk siyasetinde önemli bir etken olduğunu belirtmek gerekir[79].

Debri'den Adriyatik sahiline kadarki bölgenin fethi, Fatih Sultan Mehmed'in 1466[80] ve 1467 yılında çıktığı seferler ve 1468 yılında İskender Bey'in ölümü üzerine bölgedeki mücadele 1463 yılında İskender Bey'in Venedik ile imzaladığı antlaşmaya binaen Osmanlı-Venedik mücadelesine dönüşmüştür. 1463 yılından itibaren Venedik ile başlayan savaşlar neticesinde 1478 yılında Akçahisar, Leş, Drivasto, ve Japyak'ın 1479 yılında İşkodra, 1501 yılında ise Draç'ın alınması ile Arnavutluk bölgesinin fethi tamamlanmıştır[81].

---

[75] Halil İnalcık, *Hicri 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid*, 2. Baskı, TTK, Ankara 1987, s.1.

[76]Aleksandar Stoyanovski, "XVII. yüzyılın sonuna kadar Makedonya'nın Osmanlı Hâkimiyeti Devrinde idarî taksimatı", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, 4, (Ağustos 1973-1974). s.227.

[77] İ. Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, I, s.444.

[78] Aleksandar Stoyanovski, *a.g.m.* , s.226.

[79] Donald Edgar Pıtcher, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası* (Çev. Bahar Tırnakçı), Yapı Kredi yayınları, İstanbul 2013, s.106.

[80] 1466 yılında Fatih Sultan Mehmed'in Arnavutluk Seferi sırasında ikametinden dolayı Ohri Kalesi'nde bulunan İmaret Camii'ne Fatih Sultan Mehmed Camii de denilmektedir. Bkz. Muhammed Aruçi, *a.g.m.*, s.331.

[81] Mustafa L. Bilge, "Arnavutluk", *DİA*, III, İstanbul 1991, s.385-386.

Ohri, Osmanlılar tarafından "âmân" yoluyla fethedildiği için Hristiyan ahali yerinde bırakıldı ve ilk olarak bölgeye Türk nüfusu yerleştirilmeye başlandı[82]. Dolayısıyla başlangıçta şehir merkezinde bulunan Müslümanlar Anadolu'dan buraya getirilen Türkmenlerden oluşmuştur. XV. yüyılda Ohri ile ilgili Tapu Tahrîr Defterleri bulunmadığından dolayı Ohri şehrinin başlangıçtaki nüfusu hakkında detaylı bilgi elde edilememektedir. Lakin XVI. yüzyılda Tapu Tahrîr Defterlerine kaynak alınarak yapılan çalışmalar sayesinde Ohri'nin nüfusuyla ilgili daha ayrıntılı bilgiler edinilebilmektedir.

[82]Muhammed Aruçi, *a.g.m.*, s.331; Anadolu'dan Balkanlara gelen Hacı İlbeyi, Evrenosoğulları, Mihaloğulları gibi gazi beyleri yerleştiği sınır bölgeleri fethettikçe elde edilen yeni toprakların imkânları Anadolu'da zorluk ve sıkıntı içinde bulunanan insanları Rumeli'ye çekmeye başlamışlar ve Osmanlılar da bu göçü destekleyerek değişik nedenlerle bu yerlere insan göçü temin edip bu bölgelerdeki insan gücü açığını kapatmaya çalışmışlardır. Özellikle Balkanlar'a ait XV. ve XVI. yüzyılda bu göç ve iskân izlerini büyük oranda ortaya çıkarmaktadır. Bkz. Feridun M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, TTK, Ankara 2013, s. 22-23.

I. BÖLÜM

COĞRAFYA, İDARİ YAPI VE ŞEHRİN İDARECİLERİ

A. COĞRAFYA

Ohri kazasının tabi olduğu Ohri sancağı, XVI. yüzyıl sonlarından XVIII. yüzyıl başlarına kadarki süreçte geniş bir coğrafyaya sahipti. Sancak ve kaza merkezi olan Ohri ise Ohri Gölü'nün kuzeydoğu sahilinde çıkıntı şeklinde uzanan burnun yamaçlarında kurulu bir şehirdi. Ohri şehri, 41° kuzey enlemi ile 20° doğu boylamı arasında olup deniz seviyesinden 792 metre yüksekliğe sahipti[83].

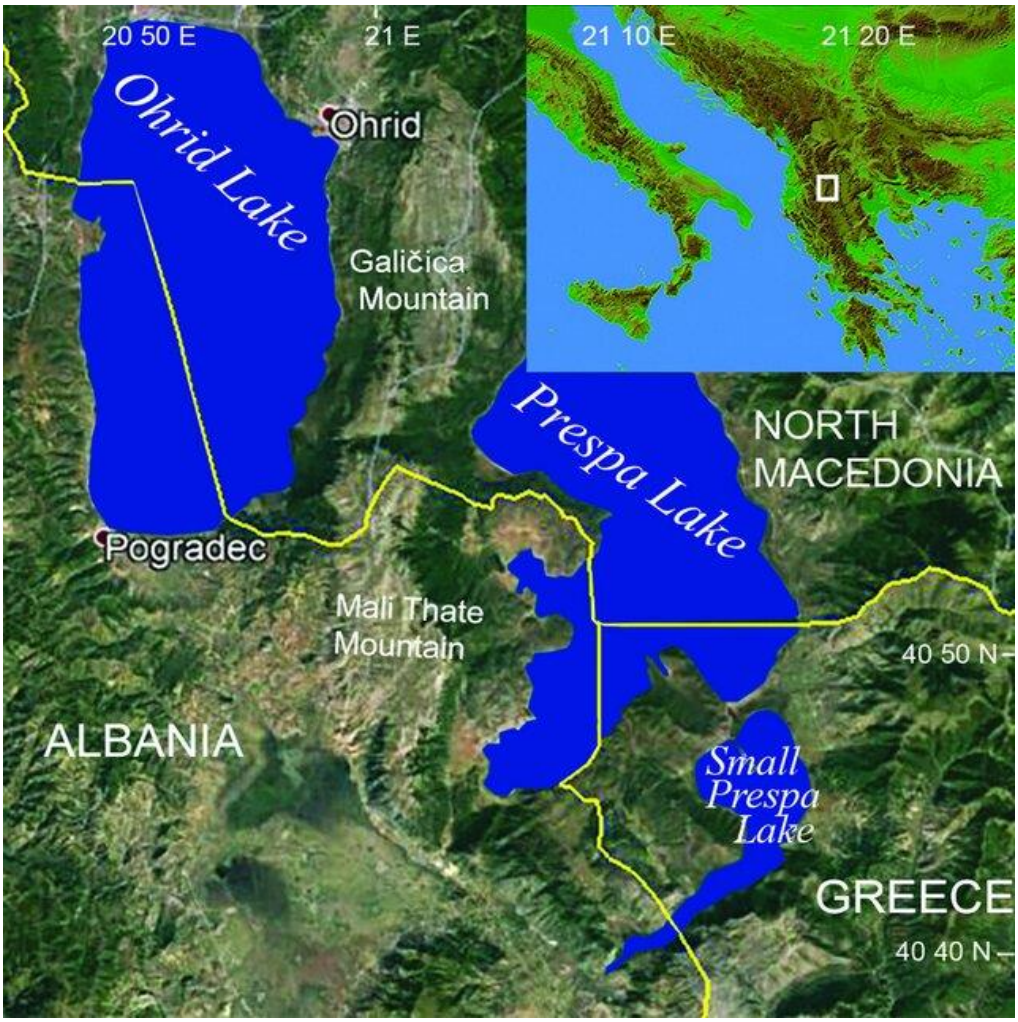
Ohri, göl ve şehrin bütünleştiği nadir şehirlerden biridir. Göl, şehrin iktisadî hayatında önemli bir yeri bulunmaktadır. Ohri'nin 25 km güneydoğusunda bugün harabeleri bulunan ve Eski Çağlarda bölgede meydana gelen deprem neticesinde harabe haline gelen Lychnidus şehrinin devamı olarak ortaya çıktığı ve isminin de Slavca tepe manasına gelen "Vo Hird" kelimesinden Ohrid kelimesinin ortaya çıktığı yönündeki görüşler daha önce belirtilmişti. Ohri şehri gerçekten de bu görüşleri doğrular nitelikte bir tepe üzerine kurulmuştur.

Ohri kazasının topraklarının bir kısmı Ohri Gölü'nün çevresinde bulunan topraklardan oluşmaktaydı. Bölgenin idarî ve iktisadî yapısının oluşmasında önemli bir yeri olan Ohri Gölü, Kuzey Makedonya'nın güneybatısı ile Arnavutluk'un doğu hudutları arasındaki dağlık bir bölgede bulunmaktaydı. Ohri Gölü'nün bulunduğu bölge doğal olarak kapalı bir coğrafyaya sahipti. Ohri Gölü'nün rakımı 685 m olup etrafı Mokra (1.589 m), Jablanica (1.945 m) ve Galicica (2.255 m) dağlarıyla

[83] Halil Kurt-Necibe Nur Alaydın, "Ohri Gölü Çevresinde (Makedonya) Osmanlı İzleri", *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı:32, (Temmuz) 2015, s.124.

çevrilidir[84]. Bugün göl sahasının 248 kilometrekaresi Kuzey Makedonya, 110 kiometrekaresi Arnavutluk sınırları içerisinde bulunmaktadır. Yaklaşık 87 kilometre uzunluğundaki göl kıyılarının ise 56 kilometresi Kuzey Makedonya, 31 kilometresi Arnavutluk sınırları içerisinde bulunmaktadır.

Harita 4: Ohri ve Prespa Gölleri Çevresini Gösteren Harita[85]

[84] Bilgehan Pamuk, "Balkan Coğrafyasında Göl-Şehir Yerleşmesine Bir Örnek: Ohri Gölü ve Çevresi (16-17. Yüzyıllar)", *Osmanlı Devleti'nde Nehirler ve Göller 2* (Haz. Şakir Batmaz-Özen Tok), Kayseri 2015, s.105.

[85] Romeo Eftimi, Zoran Stevanovic, Vasko Stojov, "Hydrogeology of Mali Thate–Galičica karst massif relatedto the catastrophic decrease of the level of Lake Prespa", *Environmental Earth Sciences*, 80:708, (November 2021), p.2.

Ohri Gölü'nü besleyen en önemli kaynaklar gölün doğu kıyısında bulunan yeraltı kaynaklarıdır. Bu kaynakların önemli bir kısmını gölün kuzeydoğusundaki Prespa Gölü'nden boşalan ve Galiça (Galicica) Dağı'nın karstik alanında batan, Makedonya ve Arnavutluk sınırı yakınlarındaki Aziz Naum kaynaklarına yakın bir noktada tekrar yüzeye çıkan sular oluşturmaktadır[86].

Ohri Gölü'nün su seviyesi, gölün fazla sularını boşaltan Kara Drin[87] Irmağı'nın taşıdığı su ile dengelenmektedir. Günümüzde Ohri Gölü kıyısında Kuzey Makedonya sınırları dâhilinde Ohri ve Ustruga şehirleri ile Arnavutluk sınırları dâhilinde ise Pogradec şehirleri bulunmaktadır[88].

Bölgenin fizikî ve coğrafi şartlarından dolayı meydana gelen doğal afetlerle belgere de tesadüf edilmektedir. Buna göre 13 Safer 1117/6 Haziran 1705 tarihli belgede Ohri Gölü havzasında bulunan nehirlerin taşması sonucu pek çok köyü su basmış ve bu köylerdeki tarım alanları büyük zarar görmüştür. Bölgede zarar gören halka ait 25 avarız hane muaf tutularak Ohri kazasına ait toplam 418 avârız hanesi 393 avârız hanesine düşürülmüştür[89].

Ohri kazası toprakları içerisinde bulunan önemli yerleşim alanlarından biri Ohri Gölü'nün kuzeyinde yer alan ve kaynağını Ohri Gölü'nden boşalan suların oluşturduğu Kara Drin Irmağı'nın bulunduğu havzadır. Kara Drin Irmağı, Ohri Gölü'nün kuzeybatı kıyısında bulunan Ustruga şehrinin bulunduğu yerden doğarak, İpek'in kuzeyinden doğan Ak Drin ile Arnavutluk'ta birleştikten sonra Adriyatik Denizi'ne kadar ulaşmaktadır[90].

B. İDARÎ YAPI

1. Rumeli Eyaleti

Balkanlar için kullanılan Rum-ili adı Bizans döneminde kullanılan Romania adından gelmiştir. Osmanlılar Rum-ili ismini Anadolu'ya karşı denizin ötesinde

[86] Halil Kurt-N. Nur Alaydın, *a.g.m.,* s.122.

[87] Türkçe'de Drin, Makedonca'da ise Дрим/Drim ve Arnavutça'da Drini olarak geçmektedir.

[88] Halil Kurt-N. Nur Alaydın, *a.g.m.,* s.121.

[89] BOA, C. ML. 694/28433 (MF1)

[90] H. Kurt-N.Nur Alaydın, *a.g.m.,* s.123.

Bizans'tan fethettikleri bölgeler için kullanılmaktaydı[91]. Bununla birlikte Rumeli, Balkan yarımadasının adı olmakla birlikte Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki eyalete verdikleri idarî yapıyı da ifade etmekteydi[92]. Avrupa'daki fetihlerden sonra Rumeli Eyaleti oluşturulmuş ve yeni fetihler gerçekleştikçe bu fethedilen yerler idarî olarak Rumeli Eyaleti'ne dâhil edilmiştir. İncelen dönemde Ohri de bu idarî yapılanma içerisinde bulunmaktaydı.

Rumeli eyaletine tabi sancakların sayısı zaman içerisinde değişiklik göstermektedir. 15 Şaban 948/4 Aralık 1541 tarihli has, zeamet ve tımar defterine göre Rumeli Eyaleti'ne otuz tane sancak tabiydi. Bunlar Paşa, Vize, Kırkkilise, Çirmen, Silistre, Kefe, Niğbolu, Vidin, Köstendil, Mora, Yanya, Avlonya, İskenderiye, Ohri, Prizrin, İlbasan, Hersek, Bosna, Ağrıboz, Karlıili, Tırhala, İnebahtı, Gelibolu, Midilli, Rodos, Semendire, Vulçitrin, Alacahisar, İzvornik ve Görice sancaklarıydı[93].

13 Cemaziyelahir 1008/31 Aralık 1699 tarihli Havâss-ı Hümâyun ve Vüzerâ Hasları Defterinde Rumeli Eyaleti'nin Paşa, Gelibolu, Silistre, Niğbolu, Vize, Çirmen, Sofya, Köstendil, Midilli, Semendire, İskenderiye, Avlonya, İlbasan, Ohri, Ağrıboz, Tırhala, Prizrin, Alacahisar, Vidin, Mora, Vulçıtrın, Yanya, Karlıili, İzvornik, Bosna ve Hersek olmak üzere yirmi altı sancağı bulunmaktaydı[94].

Ayn Ali Efendi'nin Kuyucu Murat Paşa'nın talimatıyla hazırladığı ve 1607 yılında kendisine takdim ettiği[95] Kavânin-i Âli Osman der-Hülâsa-i Mezâmin-i Defter-i Divân adlı eserinde Rumeli Eyaleti'ne bağlı yirmi dört sancağın bulunduğunu belirtmektedir. Bu sancaklar Sofya (Paşa), Mora, Vidin, Köstendil, Tırhala, İskenderiye, Silistre, Niğbolu, Ohri, Avlonya, Yanya, İlbasan, Vize, Selanik, Çirmen, Delvine, Üsküb, Dukakin, Alacahisar, Kırkkilise, Prizrin, Vulçitrin maa Priştine, Akkirman ve Bender'di[96].

---

[91] Halil İnalcık, "Rumeli", *DİA*, İstanbul 2008, XXXV, s.232.

[92] Halil İnalcık, "Rumeli", *İA*, IX, İstanbul 1994, s.766.

[93] BOA, MAD.d. 34, s.1

[94] TS. MA.d. 9578, 1-7.

[95] Mehmet İpşirli, "Ayn Ali Efendi", *DİA*, IV, İstanbul 1991, s.258.

[96] Ayn Ali Efendi, *Kavânin-i Âl-i Osmân der-Hulâsa-i Mezâmin-i Defter-i Dîvân*, İstanbul 1280, s.6a-b.

1036/1626-1627 yılına ait avârız defterinde Rumeli'de Paşa, Selanik, Mora, , Silistre, İskenderiye, Niğbolu, Tırhala, Ohri, Avlonya, Yanya, İlbasan, Çirmen, Selanik, Vize, Delvine, Üsküb, Niğbolu, Prizrin, Karlıili, Ağrıboz, İnebahtı, Kefe, Midilli ve Rodos olmak üzere yirmi dört sancak bulunmaktaydı[97].

1653 tarihli Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesi'nde Rumeli Eyaleti'ne tabi sancaklar Paşa, Mora, Vize, Köstendil, Çirmen, Silistre, Vidin, Niğbolu, Alacahisar, Vulçitrin, Prizrin, İskenderiye, Avlonya, Dukakin, Tırhala, Ohri, Delvine, Yanya, İlbasan, Selanik, Bender, Kırkkilise, Akkirman ve Üsküb'dü[98].

Evliya Çelebi'ye göre Rumeli Eyaleti'ne tabi Sofya, Köstendil, İskenderiye, Tırhala, Ohri, Avlonya, Delvine, Yanya, İlbasan, Çirmen, Selânik, Üsküb, Dukakin, Vidin, Alacahisar, Prizrin ve Vulçitrin olmak üzere on yedi sancak bulunmaktadır. Rumeli Eyaleti'ne tabi Silistre, Niğbolu, Kırkkilise, Bender, Akkirman, Özi ve Kılburun sancaklarının Rumeli'den ayrılıp Karadeniz kıyılarındaki kasaba ve köyleri korumak için yeni kurulan Silistre Eyaleti'ne bağlanmıştır[99].

1084/1673-1674 yılına ait sürsat defterinde Rumeli eyaletine tabi Paşa, Vize, Midilli, Selanik, Üsküb, Tırhala, Köstendil, Ağrıboz, İnebahtı, Silistre, Yanya, Avlonya, Delvine, İlbasan, Karlıili, Ohri, Prizrin, Niğbolu ve Çirmen olmak üzere on dokuz sancak yer almaktaydı[100].

Rumeli Eyaleti'nin XVII. yüzyılın başlarındaki durumuna bakıldığında; 11 Muharrem 1124/19 Şubat 1612 tarihli avârız defterinde Rumeli Eyaleti'ne tabi Paşa, Vize, Çirmen, Köstendil, Üsküb, Ağrıboz, Tırhala, Avlonya, Delvine, Selanik, Niğbolu, Silistre, Yanya, İlbasan, Karlıili, Ohri, Prizrin, İskenderiye, Midilli, Dukakin ve Vidin olmak üzere yirmi bir sancak bulunmaktaydı[101]. 1134/1721-1722 yılında ise Rumeli Eyaleti'ne tabi Paşa, Vize, Selanik, Üsküb, Köstendil, Ağrıboz, Çirmen,

[97] BOA, MAD.d. 3096, s.1-55.

[98] Sofyalı Ali Çavuş, *Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesi* (Haz. Mithat Sertoğlu), İstanbul 1992, s.24-25.

[99] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, I/1, s.134,

[100] BOA, MAD.d. 3468, s.4-46.

[101] BOA, MAD.d. 3155, s.5-89.

İnebahtı, Karlıili, Niğbolu, Silistre, Gelibolu, Yanya Delvine, Avlonya, Tırhala, Ohri, Prizrin, Vidin, İlbasan ve Midilli olmak üzere yirmi bir sancak mevcuttu[102].

2. Ohri Sancağı

Eyaletin bir alt birimini oluşturan sancak, her birinin başında birer kadının bulunduğu kaza denilen idarî ünitelere ayrılmıştı. Sancak, tuğ ve davul ile birlikte anılan hükümdarın hâkimiyet sembollerindendi[103]. Hükümdar gibi hükümdarı temsil eden komutanlar, sancakbeyi ve beylerbeyiler sancak taşıyabilmekteydi. Dolayısıyla başlangıçta, savaşlarda komutanlarca taşınan ve hükümdar tarafından verilen ve onun hâkimiyetini simgeleyen sancak, daha sonraları coğrafî ve idarî bakımdan belirli bir bölgeyi ifade eder hale gelmiştir[104]. Sancakların arazi bakımından büyüklükleri o bölgenin jeopolitik, etnik ve coğrafî şartlarına göre değişebilmekteydi.

Ohri bölgesi de fethedildikten sonra sancak haline getirilerek Rumeli Eyaleti'ne bağlanmıştır. Daha sonra sancağın önemli bir kısmını oluşturacak olan Arnavutluk bölgesi henüz fethedilmemişti. Fatih Sultan Mehmed tahta geçtikten sonra Arnavutluk üzerine fetih hareketlerine başladı ve Güney Arnavutluk'u ele geçirdikten sonra ve Arnavutluk'un neredeyse tamamını kapsayan Arnavut-ili olarak bilinen sancağı kurdu (1415-1417)[105]. Bu dönemde Orta Arnavutluk bölgesi henüz Ohri sancağına bağlı değildi.

1431 yılına ait Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid'te Arnavutluk'un tamamına yakını sancak olarak kaydedilmiştir[106]. Fatih Sultan Mehmed döneminde yapılan birtakım düzenlemelerle o ana kadar bir sancak olan Arnavid-ili'nin yanısara İlbasan,

---

[102] BOA, MAD.d.3357, s.4-31.

[103] Aydın Taneri, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu Döneminde Hükümdarlık Kurumunun Gelişmesi ve Saray Hayatı Teşkilatı*, Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, Ankara 1978, s.224.

[104] Jean Deny, "Sancak", *İA*, X, s.188.

[105] Bilgehan Pamuk, "Osmanlı Döneminde Arnavutluk", *Balkanlar El Kitabı,* I, (Ed. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), 2. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara 2013, s.337.

[106] Sancağın alt birimi olarak vilayet (nahiye) gösterilmiştir. Akçahisar, İşim ve Mat kazalarının bulunduğu bölgelerin büyük bir kısmı Akçahisar vilayeti olarak kaydedilmiştir. Bkz. Bilgehan Pamuk, *a.g.m.,* s. 339.

Avlonya ve İşkodra sancakları kurulmuştur[107]. Halil İnalcık Orta Arnavutluk'un yani Akçahisar, İşim ve Mat'ın 1466 yılında İlbasan Kalesi'nin yapılmasından sonra Ohri'ye bağlandığını tahmin ettiğini belirtmiştir[108]. Bununla birlikte Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra Ohri sancağına bağlı olan İlbasan, 1479 yılında ayrı sancak haline getirilerek Rumeli Eyaleti'ne bağlanmıştır[109].

Debri bölgesi, İskender Bey'in yenilgiye uğratılmasından sonra, 1460 yılı civarında kesin olarak Türk hâkimiyetine geçmiştir[110]. 871/1466-1467 yılına ait tahrîr defterinde yukarıda da belirtildiği üzere Ohri sancağında kaza idaresine yer verilmemiş ve nahiye kavramı yerine de vilayet kavramı kullanılmıştır. Buna göre Ohri sancağında Yukarı Debri, Dılgobırda, Çirmenika, Mat, Urake, Dimitri Gonime, Kurbine, Akçahisar, Bende, Aşağı Debri ve Rika vilayet olarak adlandırılmıştır. Tamadya ise vilayet kavramı yerine nahiye kavramı ile nitelendirilmiştir[111].

Ohri kazasının tabi olduğu Ohri sancağının toprakları XVII. yüzyıl ve XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde geniş bir alana sahipti. Sancak toprakları bugünkü Makedonya'nın güneybatı ve batı bölgeleri ile Arnavutluk'un orta kısmını içeren bölgeyi kapsamaktaydı. Makedonya kısmında bugün Ohri Gölü'nün kuzeybatısında Ustruga şehri ile Makedonya'nın batısında, Arnavutluk sınırına yakın bir yerde bulunan Debri[112] şehirleri bulunmaktadır. Arnavutluk kısmında ise bugün Ohri Gölü'nün güneyinde Pogradec, Orta Arnavutluk'ta Tiran, Akçahisar (Kruje), Mat (Burrel) vs. şehirler mevcuttur.

Ohri sancağının XVI. yüzyılın ilk yarısında mevcut olan bu idarî yapısı uzun sürmemiş, XVI. yüzyılın ikinci yarısında tekrar düzenlenmeye gidilmiştir. 1583 yılında yapılan yeni tahrîrden anlaşılacağı üzere Ohri sancağının idarî yapısı üzerinde

---

[107] Bilgehan Pamuk, *a.g.m.*, s. 339.

[108] Halil İnalcık, *a.g.e.*, s.1.

[109] Ayten Ardel, "XVI. Yüzyıl Tahrirlerine Göre İlbasan Sancağı", *Balkanlar'da İslam Medeniyeti II. Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri (Tiran, Arnavutluk, 4- 7 Aralık 2003)*, İstanbul 2006, s.316.

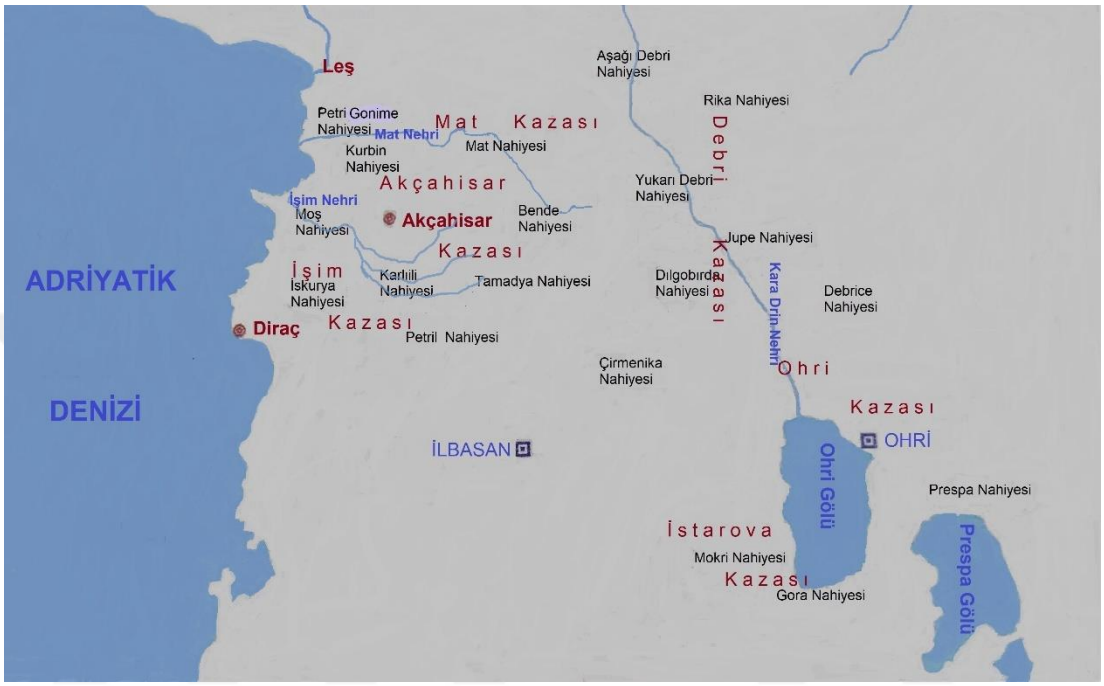
[110] Aleksandar Stoyanovski, *a.g.m.*, s.226.

[111] BOA, MAD.d. 508.

[112] Debre, Türkçe'de Debri veya Debre, Makedonca'da ise Дебар/Debar olarak geçmektedir.

yeni bir düzenlemeye gidilmiş ve bu düzenlemeye göre 1583 yılında Ohri sancağının kaza ve nahiyeleri Harita 5'te gösterilmektedir.

Harita 5: 1583 Yılında Ohri Sancağının Kaza ve Nahiyeleri

1583 yılındaki tahrîr kayıtlarına[113] bakıldığında Ohri sancağının sınırlarında, Yazuz Sultan Selim dönemi ve 1530 yılındaki sınırlara göre pek fazla değişiklik olmamıştır. Fakat sancak içerisindeki idarî dağılımında önemli değişiklikler yapılmıştır. 1530 yılında dört olan kaza sayısı altıya çıkmıştır. Bu dönemde Gora ve Mokri nahiyeleri Ohri kazasından ayrılarak İstarova kazasını meydana getirmiştir. Ohri kazasında yapılan benzer bir idarî düzenleme Akçahisar kazasında da yapılmıştır. Akçahisar kazasına bağlı İskurya ve Moş nahiyeleri Akçahisar kazasından ayrılarak İşim kazasını oluşturmuştur. Böylece Ohri sancağı Ohri Gölü'nün kuzeydoğusunda Ohri, kuzeyinde Debri, güneyinde İstarova kazaları ile bölgenin batısında yani Orta Arnavutluk'ta Mat, Akçahisar ve İşim kazaları olmak üzere toplam altı kazadan meydana gelmiştir.

[113] KKA, TD 25 ve 27.

Tablo 1 : 1583 ve 1724 Yıllarında Ohri Sancağının Kaza ve Nahiyeleri

1583 Yılı[114]		**1724 Yılı[115]**	
Kaza	Nahiye	Kaza	Nahiye
	Ohri		Ohri
Ohri	Prespa	Ohri	Resne (Prespa)
	Debrice		Debrice
			Ustruga
İstarova	Gora	İstarova	Gora
	Mokri		Mokri
Debri	Yukarı Debri	Debri	Yukarı Debri
	Aşağı Debri		Aşağı Debri
	Jupe		Rika
	Rika		Dılgobırda
	Dılgobırda		Çirmenika
	Çirmenika		
Mat	Mat	Mat	Mat
Akçahisar	Tamadya	Akçahisar	Kurbin
	Kurbin		Bende
	Petrigonime		Rindisye
	Bende		
	Karlıili		
	Rindisye		
	Malişye		
İşim	Moş	İşim	Moş
	İskurya		Petril
	Petril		

[114] BOA, TD 717, s.5-736

[115] BOA, KK.d. 2876, s.138-280.

1583 yılında mevcut olan bu idarî yapı, nahiye bazında değişiklikler olsa da kaza bazında pek fazla değişikliğe uğramadan XVII. yüzyıl ve XVIII. yüzyılın ilk çeyreği boyunca devam etmiştir.

a. Ohri Kazası

Sancakların bir alt birimini oluşturan kaza, Osmanlı'da hem kadının idare mahallini hem de bu mahali tanımlayan coğrafî bir terimdi. Özellikle XVII. yüzyılda tımar sisteminin önemini kaybetmeye başlamasıyla kaza, idarî birim olarak ön plana çıkarak sayıları artmış ve nahiyeler de kazanın bir alt idarî birimi durumuna gelmiştir[116]. Böylece kaza idarî ve hukukî bir birim olarak sancakbeyinden tamamen bağımsız sayılmış ve direkt olarak Kazasker'e bağlanmıştır. Bunun sonucunda da kazalar, diğer idarî ve askerî teşekküllerden farklı bir özelliğe sahip olmaya başlamış ve kadılık bölgesinin merkezi olarak şehir ya da kasaba ve onların çevresindeki köylerin oluşturduğu idarî birim özelliği kazanmıştır[117].

Kazanın bir alt birimini oluşturan nahiye ise, XV. yüzyılda bir sancağın, belirli bir şehir, kasaba veya büyükçe meskûn mahal ile bunların çevresindeki bölgeleri ifade etmekteydi. Ayrıca kaza ve nahiye yerine bazen vilayet terimi de kullanılmaktaydı[118]. Buna örnek olarak Ohri sancağına ait XV. yüzyıl kayıtlarına bakıldığında, Ohri sancağındaki kazalara bağlı nahiyeler vilayet olarak nitelendirilmiştir[119]. Bunun yanı sıra Osmanlı Devleti'nin ilk zamanlarında kaza ve nahiye kavramlarının da birbirinin yerine kullanılan kavramlar olduğu bilinmektedir[120]. Fakat bu kavramlar zamanla gerçek anlamlarında kullanılmaya başlanmıştır. Ohri sancağında da kavramsal karmaşa XVI. yüzyılda ortadan kalkmış ve nahiye, kaza, sancak idaresi gerçek anlamlarında kullanılmıştır.

---

[116] Tuncer Baykara, "Kaza", *DİA*, XXV, Ankara 2022, s.119-120.

[117] Tuncer Baykara, *a.g.m.* , s.120.

[118] M. Tayyib Gökbilgin, "Nahiye", *İA*, IX, (İstanbul 1964), s.37.

[119] BOA, MAD.d. 508, 871/1466, (871/1466-1467)

[120] M. Tayyib Gökbilgin, *a.g.m.* , s.37-38; M. Ali Ünal, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, TTK Yayınları, Ankara 1989, s.34; Nejat Göyünç, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, TTK Yayınları, Ankara 1991, s.38.

Yavuz Sultan Selim dönemine ait tımar icmal defterinde Ohri kazasının Ohri, Prespa, Debrice, Gora, Mokri olmak üzere beş nahiyesi ile birlikte gölün etrafındaki bazı köylerin bağlı bulunduğu Gölbaşı[121] adında ayrı idarî bir bölgesi mevcuttu[122].

1583 yılındaki tahrir kayıtlarına bakıldığında idari anlamda düzenlemeye gidilerek Ohri, Prespa ve Debrice nahiyeleri Ohri kazasını; Gora ve Mokri nahiyeleri ise İstarova kazasını oluşturmuştur[123]. Ohri Gölü ve çevresindeki bazı köyleri içine alan Gölbaşı nahiyesinin[124] köyleri yakın olan nahiyelere dağıtılmıştır. 1583 yılında Ohri kazasının Ohri, Debrice ve Prespa olmak üzere üç nahiyesi bulunmaktaydı.

XVII. yüzyılda Ohri kazasında yeni bir idarî düzenlemeye gidilmiştir. Buna göre Ohri nahiyesinin bazı köylerinin ayrılarak Ustruga adında yeni bir nahiye oluşturmuştur. Bu düzenlemenin tam olarak ne zaman yapıldığı tespit edilemese de 1670 yılında bölgeyi ziyaret eden Evliya Çelebi'den Ustruga'nın Ohri'ye bağlı bir nahiye olduğu öğrenilmektedir[125]. 1724 yılı avârız tahrîrinde de Ohri kazasının Ohri, Ustruga, Resne ve Debrice olmak üzere dört nahiyesi bulunmaktaydı.

1583 yılında Ohri kazasına tabi Ohri ve Ustruga olmak üzere iki nefs bulunmakta iken 1724 yılında Resne'nin de nefs olarak kaydedilmesiyle birlikte bu sayı üçe yükselmiştir. Ohri kazasına tabi köylere bakıldığında 1583 yılında yüz elli altı köy varken bu rakam 1724 yılında yüz sekize kadar düşmüştür.

Ohri Nahiyesi: 1583 yılında Ohri şehrinin merkezi ile birlikte şehrin kuzey ve doğu kısmında bulunan köyler, Ohri nahiyesi sınırları içerisinde bulunmaktaydı. Ayrıca Ohri Gölü'nün kuzeydoğu kısmında bulunan Ustruga kasabası ve bu şehrin kuzeyindeki köyler ile Ohri ve Ustruga arasındaki köyler de Ohri

---

[121] BOA, TD 81, s.8.MF6

[122] *367 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri İle 94 ve 1078 Numaralı Avlonya Livâsı Tahrîr Devletleri (926-1520/937-1530),* III, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2008, s.3.

[123] TKGM KKA, TD 25, s.75-119.

[124] *367 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri İle 94 ve 1078 Numaralı Avlonya Livâsı Tahrîr Devletleri (926-1520 / 937 – 1530)*, III, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2008, s.3.

[125] Evliya Çelebi, *a.g.e.,* VIII/2, s.710-711.

nahiyesine tabiydi. Bu tarihte Ohri nahiyesine tabi Ohri ve Ustruga olmak üzere nefs olarak nitelendirilen iki şehir ve doksan bir tane de köyü bulunmaktaydı[126]. XVII. yüzyılda Ohri nahiyesine tabi Nefs-i Ustruga ve birçok köy ayrılarak Ustruga isminde yeni bir nahiye oluşturulmuştur. Böylece Ohri nahiyesinin de köy sayısı hayli düşmüştür. 1724 yılında Ohri nahiyesine vakıf ve derbent köyleri hariç yirmi altı köy tabi durumdaydı.

Debrice Nahiyesi: Debrice nahiyesi, Ohri nahiyesinin kuzey ve kuzeydoğusundaki Debrice bölgesinde bulunan köylerden müteşekkil bir nahiyeydi. 1583 yılı kayıtlarına göre nahiyenin otuz iki tane köyü bulunmaktaydı. XVII. yüzyılın ikinci yarısına ait sürsat defterlerinde Ohri kazasının Ohri, Ustruga ve Resne nahiyelerinin sürsat bedelleri birleşik yazılırken Debrice nahiyesinin sürsat bedelleri ise ayrı yazılmıştır[127]. 1724 yılında Debrice nahiyesine tabi vakıf ve derbent köyler haric on sekiz köyü bulunmaktaydı[128].

Ustruga Nahiyesi: Ustruga, bölgedeki en önemli geçit noktası olması nedeniyle stratejik açıdan önemli bir yerde bulunmaktaydı. XVI. yüzyıla ait kayıtlarda nefs olarak geçmekte olup nahiye merkezi olması ise XVII. yüzyıldadır. Yukarıda da belirtildiği üzre 1670 yılında bölgeye ziyaret eden Evliya Çelebi, Ustruga'nın Ohri'ye bağlı bir nahiye olduğunu belirtmiştir[129]. Ustruga nahiyesi ile ilgili en detaylı bilgiyi 1724 yılına ait avârız tahririnden öğrenilmektedir. Bu kayıtlara göre Ustruga nahiyesi, Ohri Gölü'nün kuzey ve kuzeydoğusunda göle yakın bölgelerde bulunan köylerden oluşmaktaydı.1724 yılında Ustruga'ya vakıf ve derbent köyler hariç otuz sekiz tane köy tabiydi.

Prespa (Resne) Nahiyesi: İsmini bölgede bulunan Prespa Gölü'nden alan Prespa nahiyesi, 1583 yılındaki kayıtlara göre Prespa Gölü'nün kuzeyinden doğu ve batısına doğru genişleyen bölgede yer almaktaydı. Bu tarihte Prespa nahiyesine tabi

---

[126] KKA, TD 25, vr.10.

[127] BOA, MAD.d. 4412 (15 Zilhicce 1078/27 Mayıs 1668), s.32; BOA, MAD.d. 3489 (29 Zilhicce 1078/10 Haziran 1668), s.41; BOA, MAD.d. 3489 (25 Rebiülahir 1082/31 Ağustos 1671), s.36.

[128] BOA,

[129] Evliya Çelebi, *a.g.e.,* VIII/2, s.710-711.

otuz üç tane köy bulunmaktaydı. 1670 yılında Prespa bölgesini ziyaret eden Evliya Çelebi, Prespa yerine Resne adında bir nahiyenin bulunduğunu belirtmiş ve bu nahiyenin Ohri kazasına bağlı voyvodalık ve kasabası olmayan 150 akçe payeli bir paşa hassı olduğunu ifade etmiştir. Evliya Çelebi, bu nahiyenin mamur ve her biri kasaba gibi olan kırk adet köyünün bulunduğundan da bahsetmiştir[130].

Aleksandar Stoyanovski, XVI. yüzyılın ilk yarısı ve XVII. yüzyılda, Prespa nahiyesinin, Paşa sancağındaki Görice (Korca) Kadılığı'na bağlı olarak da kayıtlara geçtiğini belirtmiştir[131]. Fakat 1724 yılı kayıtlarında Resne olarak geçen Prespa nahiyesi Ohri kazasına tabi olup aynı zamanda Resne kasabası da Resne nahiyesinin merkezi konumundaydı[132].

C. KAZADAKİ DERBENTLER

Derbent kelimesi Farsça geçit anlamına gelen "der" ile tutma manasına gelen "bend" kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Derbent genel olarak engel, boğaz, geçit, set, sınır bölgesi, dağlar arasında zorlukla geçilen bölgelerde kurulan istihkâm mevkileri için kullanılmaktaydı[133]. Derbentler kısaca, ulaşım ve yol güvenliğini sağlamak için küçük bir kale özelliğinde düzenlenmiş karakollardı. Derbent kelimesi, XV. yüzyıldan itibaren Osmanlı vesikalarında geçmekte olup ve bu kelimenin yerine bazen "dîdebân" kelimesi de kullanılmıştır[134]. Bununla birlikte derbentler teşkilat olarak XV. yüzyıldan itibaren yer almaya başladığı bilinmektedir[135].

Osmanlı Devleti'nde ticaret yollarının geçtiği dar vadi, tenha ve korkulu yerlerin yakınlarına, buralardan geçen kervanların herhangi bir taarruza uğramamaları için derbent köyleri iskân etmekteydi. Derbent köylerinde iskân edilen bu

---

[130] Evliya Çelebi, *a.g.e.,* VIII/2, s. 722.

[131] Aleksandar Stoyanovski, *a.g.m.,* s.227.

[132] BOA, KK.d. 2876, s.5.

[133] M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, MEB Yayınları, İstanbul 1946, s.425.

[134] Yusuf Halaçoğlu, "Derbend", *DİA*, IX, s.162.

[135] Ayrıntılı bilgi için Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbent Teşkilatı*, 2. Baskı, Eren Yayıncılık ve Kitapçılık, İstanbul 1990, s.9-15.

derbentçilerin görevleri kendilerinden sonra çocuklarına ve akrabalarına intikal ederdi[136].

Derbentlerin kurulmasına dair bir örnek 1583 tarihli tahrîr defterinde bulunmaktadır. Bu defterde İlbasan sancakbeyi İrabidoğlu Mehmed'in arzı üzerine Mat kazasında bulunan Akkaya köyünün derbent tayin edildiği belirtilmiştir. Gerekçe olarak da bu köyün yakınındaki Mat Irmağı'nın doğduğu bölgede çetin ve tenha yerlerin bulunması ile birlikte Mat Irmağı'nın taşması sonucu da bölgeden geçerek Draç'a uzanan kervan yollarının sık sık bozulması gösterilmiştir. Sonuç olarak Akkaya köyü derbent tayin edilmiş ve köy halkına da, bölgede ihtiyaç olan bölgelere köprü inşa etme ve mevcut köprülerin tamirini yapma ve bölgenin güvenliğini sağlama görevi verilmiştir[137].

Derbent köylerinde bulunan reaya yaptıkları hizmet karşılığında avârız türü vergilerden muaf olmakta ve ayrıca ispençe vergisi de kendilerinden indirimli olarak tahsil edilmekteydi. Buna göre 1583 yılına ait Ohri Sancağı Kanunnamesi'nde derbent köylerinde yazılan evli veya bekâr olarak yazılan Gayrimüslim halktan ispençe vergisinin 25 akçe yerine 10 akçe alınmakta olduğu belirtilmiştir[138]. Uygulamaya bakıldığında farklı durumlar da mevcuttu. Aynı tarihte Ohri kazasına bağlı Prespa nahiyesinin köylerinden biri olan Bukova köyünde derbentçi kaydedilen Gayrimüslim reayanın görevlerinin hafifliği sebebiyle ispençe vergisinin 10 akçeden 15 akçeye çıkarıldığı görülmektedir[139].

Osmanlı Devleti Ohri kazasında bulunan genel olarak ticaret yollarının tamirini yapmak, köprü yapmak, güvenliğini sağlamak vs. gibi amaçlarla kurulan derbentler Tablo 2'de gösterilmektedir.

---

[136] İ. Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, I, s.545.

[137] BOA, TD 717, s.438-440.

[138] BOA, TD 717, s.2.

[139] BOA, TD 717, s.102.

Tablo 2: XVI. Yüzyıl Sonlarından XVIII. Yüzyıl Başlarına Kadarki Ohri Kazasındaki Derbentler

1583 Yılı	**1691-1692**	**1692-1693**	**1724 Yılı**
Rayçe	-	-	Raniçe
Boroviçe	-	Borofça	Borofça
Lukova	Livanka	Lukova	Lukova
İrjana	-	İrjana	İvjana
Şirula	Şirula	-	Şirula
Trepeziçe	-	Trebizişçe	Trebizişce
Bigor	Bigor	-	-
Lavtarca	-	-	-
-	Zagovi	-	-
İblaniçe	-	-	-
Metaliçe	-	-	-
-	Leskofça	Leskofça	Leskofça Dağı
Dobovyani	-	-	-
-	-	-	Viranişte
İzbijde	-	İzbijye	-
-	Ustruga	-	Ustruga
İsteblava	-	-	-
-	Lubanişte	-	Lubanişte
Ragovi	-	Zagovi	Zagovi
Levareka	-	-	-
-	Sposka	Sposka	Sposka
İştok	-	İştok	İştok
Galiçe	-	-	Aşağı Belice
-	-	-	Yukarı Belice
Lijani	-	-	Lujani
Petrine	Petrine	Tebrine	-
Bukova	-	-	-
Yaverce	-	-	-

-	-	Nosel	-
Çirvene-vode	-	-	Çirvene-vode
Botun	Bohun	Botun	Botun
Lorye	-	-	Torna
Toplam: 24	Toplam: 10	Toplam: 12	Toplam: 19

1583 yılında Ohri kazasında yirmi dört tane derbent bulunmaktaydı. 1103/1691-1692 yılına ait cizye defterlerinde ise Leskofça, Livanka, Petrine, Sposka, Zagovi, Bohun, Ustruga, Şirula, Bigor ve Lubanişte olmak üzere bu rakam ona inmiştir[140]. Arada bir yıl olmasına rağmen 1104/1692-1693 yılına ait cizye defterlerinde Leskofça, Lukova, Tebrine, Sposka, Zagovi, Botun, İştok, İzbijye, Borofça, İrjana, Trebizişçe ve Nosel olmak üzere on iki derbent yer almaktaydı[141]. Buna göre bir yıl içerisinde bile derbentlerin isimlerinin ve sayılarının değiştiği görülmektedir. 1104/1692-1693 ve 1103/1691-1692 yıllarında, 1583 ve 1724 yılllarına göre derbent sayının az olmasının nedeni ise bu tahrirde sadece cizye tahrîrine tabi tutulan köylerin isimlerinin bulunmasıdır.

Via Egnatia ticret yolunun Ohri sancağı ve kazasının sınırlarından geçmekte olduğu daha önce belirtilmişti. Ticaretin canlı tutulması için Osmanlı Dönemi'nde bu yol üzerinde önemli tedbirler alınmıştır. Özellikle Adriyatik'teki Diraç ve Leş limanlarına ve etrafındaki şehirlere giden yolların asayişini sağlayan pek çok derbent tesis edilmiştir. Ayrıca Ohri kazasındaki yolların tamir ve bakımı ile bu yollar üzerindeki köprülerin tamir ve bakımı gibi değişik hizmetleri yerine getiren derbentler de kurulmuştur.

1. Bulunduğu Bölgenin Güvenliğini Sağlamakla Görevli Derbentler

Derbentlerin asli görevi bulunduğu bölgenin güvenliğini sağlamaktı. 1583 yılında Ohri kazasında mevcut yirmi dört derbendin on ikisi sadece güvenlik, on tanesi ise güvenliğin yanı sıra diğer hizmetlerde vazifelendirilmişti.

[140] BOA, MAD 1297, s.1-57

[141] BOA, D. CMH.d. 26663, s.2-32.

Asayişin sağlanacağı yerler genel olarak belirli bir bölge, vadi, geçit, yol, köprü, vadi vs. olarak belirtilmiştir. 1583 yılında kayıtlı derbentlerden yirmi bir tanesinin bulunduğu bölge tenha ve tehlikeli bölge olarak nitelendirilmiştir. Ohri nahiyesine tabi derbentlerden Rayçe Derbendi, Ustruga'dan Timurörsü'ne giden yoldaki Deren adlı bölgenin, İsteblava Derbendi Lakaviçe adlı bölgenin ve Borofça Derbendi ise Mertilce adlı bölgenin güvenliğinden sorumluydu. Yine aynı nahiyeye tabi Bigor, İrjana, Metaliçe, Şirula ve Ragovi adlı derbentler bulunduğu bölgenin güvenliğini sağlamakla vazifelendirilmişlerdi[142].

Ohri nahiyesine tabi diğer derbentlerden Lukova Derbendi İrla İrana adındaki yolun, İzbijte Derbendi ise İzlaştrane Nehri'nden Lukova Derbendi'ne kadarki yolların asayişinden sorumluydu. Lavtarca Derbendi, Kara Drin Nehri'ne akan Dobovyani Deresi'nin, İblaniçe Derbendi Lihoniçe Irmağı'nın bulunduğu vadinin, Dobovyani Derbendi ise Ohrizade Köprüsü'nün bulunduğu tehlikeli bölgenin güvenliğini sağlamakla sorumluydu.

Prespa Nahiyesi'nde Yaverce, Çirvene-vode ve Lorye derbentleri bulundukları bölgelerin, Botun Derbendi de Yeniçeri Köprüsü'nden Ohrizade'nin değirmen bendine kadarki yolun güvenliğinden sorumluydu.

Dılgobırda nahiyesinde dikkat çekici bir husus bulunmaktadır. Pekobya, Perniş ve Porloviçe adında üç tane derbent, görevlerini ihmal etmelerinden dolayı derbentlikleri feshedilmiş ve bu derbentlerin yerine Modriçe köyü derbent tayin edilmiştir[143].

2. Yol - Köprü Yapımı, Tamiri ve Bakımında Görevli Derbentler

Osmanlı Devleti'nde ticaret yollarının varlığını devam ettirmek için önemli tedbirler almış ve yolların tamir ve tadilatına önem vermiştir. Bu konuda bir takım hizmetleri derbentler üstlenmişti. Buna göre Osmanlı Devleti'nde köprücü adı verilen gruplar ülkenin çeşitli yerlerinde özellikle orduların geçeceği yerlerde bulunan

[142] BOA, TD 717, s.29-128.

[143] BOA, TD 717, s.401.

köprülerin tamir ve bakımını yapmakla görevlendirilirdi. Yaptıkları bu görevleri karşılığında avârız-ı divâniyyeden muaf tutulurlardı[144].

Evliya Çelebi, 1670 yılında Ohri'yi ziyareti sırasında bölgedeki yolları methederek İlbasan ve Ohri arasındaki yolları atlarla cirit oynaya oynaya geçtiğinden bahsetmiştir[145]. Evliya Çelebi, İlbasan sınırındaki Babya Dağı'nda bulunan Babya Menzili ile Çura Derbendi'nden geçtiğini, yolların temiz ve bakımlı olduğunu[146] ve özellikle Ustruga-Ohri arasındaki göl boyunca devam eden yolun 8.000 adım uzunluğunda ve beyaz taşlı kargir şekilde yapılı olduğu ifade etmiştir[147].

Ohri kazasında bu amaçla vazifelendirilmiş üç tane derbent bulunmaktaydı. Bu derbentlerden Ohri kazası dâhilinde bulunan Rayçe Derbendi, Ustruga'dan Timurörsü'ne aşan, Deren adlı yerdeki çetin ve taşlık yolun tamir ve tadilatından sorumluydu. Ohrizade'nin vakıf köyleri arasında bulunan bu Rayçe Derbendi, ayrıca bölgenin güvenliğinden de sorumluydu[148]. Yine Ohri kazasında bulunan Trepeziçe Derbendi, Peştani ile Lubanişte arasındaki çetin ve tehlikeli yolların tamir ve tadilatından sorumluydu. Ohri kazasındaki diğer bir derbent Botun Derbendi, Üsküp ve Kırçova'dan gelip İlbasan, Kırçova ve Görice'ye doğru giden yol üzerindeki Yeniçeri Köprüsü'nden Ohrizade'nin değirmen bendine kadarki yolun tamir ve tadilatıyla vazifelendirilmişti. Bu derbendin diğer bir görevi ise Trebinişte Nehri'nin yakınındaki büyük işlek yol harap olduğunda vilayet âyânına ve ehl-i vukûfa haber vermekti[149].

Tablo 3'te gösterildiği üzere 1583 yılı kayıtlarına göre Ohri kazasında yol-köprü tamir ve bakımı üzerine görevli sekiz tane köprücü derbent bulunmaktaydı.

---

[144] Cengiz Orhonlu, *a.g.e.,* s.701-708.

[145] Evliya Çelebi, *a.g.e.,* VIII/2, s.709.

[146] Evliya Çelebi, *a.g.e.,* VIII/2, s.705-706.

[147] Evliya Çelebi, *a.g.e.,* VIII/2, s.709.

[148] BOA, TD 717, s.736.

[149] BOA, TD 717, s.68.

Tablo 3: 1583 Yılında Ohri Kazasındaki Köprücü Derbentler

	Derbent	**Nahiye**	**Kaza**	**Hizmet Türü**
1	Lavtarca	Ohri	Ohri	Köprücü
2	Dobovyani	Ohri	Ohri	Köprücü
3	İblaniçe	Ohri	Ohri	Köprücü
4	İzbijte	Ohri	Ohri	Köprücü
5	Rayçe	Ohri	Ohri	Yol yapımı
6	Trepeziçe	Ohri	Ohri	Yol yapımı
7	Botun	Debrice	Ohri	Yol yapımı, köprücü
8	Lijani	Ohri	Ohri	Köprücü

Ohri kazasındaki köprücü derbentlerin genellikle Kara Drin ve kolları üzerinde kurulu olduğu görülmektedir. Kara Drin Irmağı'na akan Dobovyani Deresi üzerinde Ohrizade'nin inşa ettirmiş olduğu Ohrizade Köprüsü bunların içerisinde en önemlilerindendi. Bu köprünün tamir ve bakımı için Lavtarca ve Dobovyani adında iki tane derbent köyü tesis edilmiştir. Lavtarca Derbendi, köprünün tamir ve bakımının yanı sıra bölgenin güvenliğinden de sorumluydu[150]. Dobovyani Derbendi ise köprünün yakınına tesis edilerek Ohrizade Köprüsü'nün tamir ve bakımı ile birlikte Dobovyani Deresi'nde bulunan tehlikeli bölgenin güvenliğini sağlamakla görevlendirilmişti[151].

Tablo 4: 1724 Yılında Ohri Kazasındaki Köprücü Derbentler

	Derbent	**Nahiye**	**Kaza**
1	Ustruga	Ohri	Ohri
2	Botun	Ohri	Ohri
3	Viranişte	Ohri	Ohri
4	Yukarı Belişte	Ohri	Ohri
5	Aşağı Belişte	Ohri	Ohri
6	Lujani	Ohri	Ohri

[150] BOA, TD 717, s.42.

[151] BOA, TD 717, s.62.

Ohri kazasında bulunan İblaniçe Derbendi, Kara Drin Nehri'ne akan Lihoniçe Irmağı üzerindeki köprünün güvenliğinden ve muhtemelen de köprünün tamir ve tadilatından sorumluydu[152]. Kocacık Kalesi yolu üzerinde bulunan Ohri kazasına tabi İzbijte Derbendi, Kara Drin Nehri'ne akan Todor Deresi üzerindeki adı belirtilmeyen köprünün tamir ve bakımı ile birlikte İzlaştrane'den Lukova Derbendi'ne kadarki bölgenin güvenliğini sağlamakla görevliydi[153]. Debrice nahiyesinde bulunan Botun Derbendi, Üsküp ve Kırçova'dan gelip İlbasan, Avlonya ve Görice taraflarına giden işlek yol üzerinde bulunmakta olup Yeniçeri Köprüsü'nden başlayarak Ohrizade'nin değirmen bendine kadarki yolun tamir ve bakımından mesuldü[154].

1583 yılı kayıtlarında Lijani ve 1724 yılı kayıtlarında geçen Lujani olarak ismi geçen vakıf derbendi, Dirim Nehri üzerinde bulunan köprü ve kaldırımların bakım ve onarımından sorumluydu[155]. 1724 yılında 34 hâne Gayrimüslim, Ohri Gölü ayağında stratejik açıdan önemli bir yerde bulunan Ustruga Köprüsü'nün güvenliğinin yanı sıra tamir ve bakımından da sorumluydu[156].

3. Derbentlerin Güzergâhları

Ohri kazasında bulunan derbentlerin bir kısmının hangi ana yollar üzerinde olduğu hakkındaki bilgiler kayıtlarda bulunmakta olup bu bilgilere göre kaza genelinde derbentlerin hangi güzergâhlarda bulunduğu ortaya çıkarılabilmektedir. Harita 6'da gösterildiği gibi yolların önemli bir kısmı Ohri kazası sınırlarından geçmekte ve buna bağlı olarak da en çok derbent Ohri kazası sınırları içerisinde bulunmaktaydı. Manastır ve Prespa üzerinden gelen yol Ohri kazası sınırları içerisinde ikiye bölünerek biri Debri, Mat ve Akçahisar kazaları üzerinden Draç, Leş ve İskenderiye limanlarına, diğeri ise İlbasan ve Avlonya taraflarına gitmektedir. Üsküp, Kalkandelen ve Kırçova'dan gelen yollar Debri kazasında ikiye ayrılarak biri Debri Mat, Akçahisar kazalarından geçerek Draç, Leş ve İskenderiye limanlarına diğeri de

[152] BOA, TD 717, s.44.

[153] BOA, TD 717, s.62.

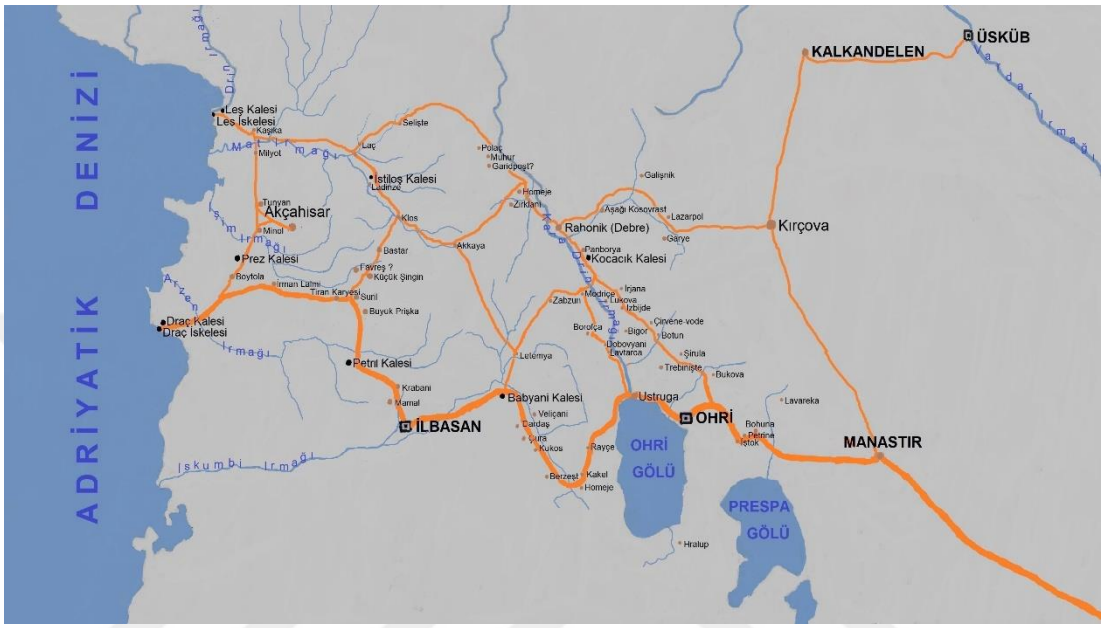
[154] BOA, TD 717, s.125.

[155] BOA, TD 717, s.741; KK.d. 2876, s.167.

[156] BOA, KK.d. 2876, s.163.

Ohri kazası üzerinden İlbasan ve Avlonya yönüne gitmekteydi. Ayrıca Debri'den gelen bir yol da Prespa ve Manastır taraflarına gitmekteydi.

Harita 6: 1583 Yılında Ohri Sancağı ve Kazasındaki Derbentler ve Güzergahları

Osmanlı Devleti, Harita 6'da gösterildiği gibi ana yollar üzerende çok sayıda derbent tesis etmiştir.

Ohri kazasındaki derbentlerle ilgili belirtilmesi gereken başka bir husus; derbentçi köylerin sadece birisinde derbentçi olmayan reayaların da bulunduğudur. Bunlar Ohri nahiyesindeki Rayçe köyünde 30 hane[157] dışındaki haneler derbentçi kaydedilmemiştir[158].

Ohri kazasındaki derbentlere genel olarak bakıldığında XVII. yüzyılın sonunda ve XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Ohri kazasında bulunan derbent sayılarının 1583 yılına göre azaldığı ve yıldan yıla da değiştiği görülmektedir.

4. Babyani Kalesi/Derbendi

Bir dönem kale konumunda bulunan Babyani Derbendi, Ohri-İlbasan-Draç yolu üzerinde, Ohri sancağı ile İlbasan sancağı sınırında bulunan Babya Dağı'nın

[157] BOA, TD 717, s.736.

[158] BOA, TD 717, s.659.

doğusunda ve Ohri'ye bakan tarafında stratejik açıdan önemli bir yerde bulunmaktaydı. 1530 yılı kayıtlarında Babyani Kalesi olarak faal bir şekilde kullanılmaktaydı. Bu dönemde kalede on üç kabza tîr, bir miktar top, otuz sekiz kabza tüfenk, sekiz kabza zenberek gibi diğer kalelere göre az olsa da silah ve teçhizat bulunmaktaydı[159]. Fakat 1583 yılına gelindiğinde Babyani Kalesi'nde artık herhangi bir yerleşim yerinin bulunmadığı ve kalenin harap bir durumda olduğu anlaşılmaktadır. Kalenin harap olmasından dolayı kalede bulunan 27 nefer müsellemin evlat, kardeş ve akrabalarıyla birlikte elli yıldan fazla süre önce Ohri'ye taşındığı ve hâlâ Ohri'de ikamet etmekte olduğu belirtilmiştir[160]. Buradan anlaşılacağı üzere 1530'lu yıllardan itibaren kale harap durumdadır.

1670 yılında Babya Dağı'ndan geçen Evliya Çelebi, Babya adında bir yaylak ve menzil köyünden geçtiğini ve yolların çok bakımlı olduğunu belirtmiştir. Fakat Babyani adındaki bir kalenin varlığından bahsetmemiştir[161]. Yukarıda belirtildiği gibi Babyani Kalesi XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren harabe halde olmasından dolayı Evliya Çelebi bu kaleden bahsetmemiş olmalıdır. Babyani Kalesi'nin kalkmasından sonra bölgedeki görevini kısmen de olsa Babya köyü derbendi ve menzili olarak devam ettirdiği söylenebilir.

D. SANCAK VE KAZA MERKEZİ OHRİ'DE YÖNETİCİLER

Osmanlı Devleti'nde yönetici sınıf iki kısma ayrılmaktaydı. Bunlardan birincisi padişahın icraî, idarî ve askerî yetkilerini temsil eden ve askerî sınıf olarak da nitelendirilen ehl-i örf sınıfı; ikincisi ise kadılık, müftülük ve nakibü'l-eşraf kaymakamlığı gibi görevleri yerine getiren ve ilmiye sınıfı olarak da nitelendirilen ehl-i şer' sınıfıydı.

---

[159] Selçuk Ural, *a.g.e.,* s.76-78.

[160] BOA, TD 717, s.73.

[161] Evliya Çelebi, *a.g.e.,* VIII/2, s.705-706.

1. Ehl-i Örf (Seyfiye) Mensupları

a. Sancakbeyi

Sancak, idarî bakımdan Osmanlı devlet teşkilatında eyaletin altındaki bir birimi oluşturmaktaydı. Bu birimin de en büyük amiri sancakbeyiydi. Göynüklü Ahmed Efendi'nin Ohri Sancakbeyi Hüseyin Paşa'nın ikişer tuğlu sancakbeyleri arasında olduğunu belirtmesinden anlaşılacağı üzere Ohri sancağı önemli sancaklar arasında yer almaktaydı[162].

Sancağın en büyük yöneticisi olan sancakbeyi sancağın merkez kazasında ikamet ederdi. Osmanlı ordusunun en kalabalık bölümünü oluşturan tımarlı sipahilerin en büyük komutanı beylerbeyinden sonra sancakbeyi gelmekteydi. Onun altında alaybeyi ve çeribaşılar bulunurdu[163]. Sancakbeyinden sonraki hiyerarşik sıralama alaybeyi, çeribaşı, subaşı, dizdar, şehir kethüdası şeklinde devam etmekteydi[164].

XVI. yüzyılda beylerbeyi olunabilmesi için önceden sancakbeyliği görevinde bulunulması hemen hemen şart haline gelmişti. Böylece devletin üst makamlarında görev alabilmek için sancakbeyliğinin önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca genellikle Enderun'da yetiştikten ve taşrada değişik görevlerde bulunduktan sonra subaşıların da sancakbeyi olarak atandığı bilinmektedir[165].

Sancakbeyinin iki asli görevi bulunmaktaydı. Birincisi kapu halkı ve sancaktaki zaim, sipahi ve cebelülerle sefere katılmak; ikincisi ise sancaktaki reayanın huzur ve sükûnet içerisinde yaşaması için sancaktaki düzeni sağlamaktı[166].

Sancakbeylerinin resmi işlemlerini yürütmek için mahiyetinde "divân"a benzer teşkilat ve bu yapı içersinde yer alacak personeli bulunmaktaydı. Bunlar divân

---

[162] Göynüklü Ahmed Efendi, *Tarîh-i Göynüklü* (Haz. Songül Çolak - Metin Aydar), İstanbul 2019, s.102-103.

[163] Abdulkadir Özcan, "Çeribaşı", *DİA*, VIII, s.270.

[164] Mehmet Ali Ünal, *a.g.e.*, s.41.

[165] İlhan Şahin, "Sancak", *DİA*, XXXVI, İstanbul 2009, s.99.

[166] Mehmet Ali Ünal, *a.g.e.*, s.41.

kâtibi, kale kâtipleri, kaymakam, kethüdâ, bayrakdâr, subaşı, voyvoda, çavuşbaşı, kapucıbaşı, ulufecibaşı, kapı kethüdâsı, çaşnigirbaşı, mîrâhûr vs. vazife sahipleriydi[167].

XVII. yüzyılın başlarında Ayn Ali Efendi'nin verdiği bilgilere göre Ohri Sancakbeyi 235.299 akçe has gelirine sahipti[168]. Evliya Çelebi de Ohri sancakbeyinin aynı şekilde 235.299 akçe has gelirinin bulunduğunu belirtmiştir[169]. Tahrir kayıtlarına göre ise Ohri Sancakbeyi, Nefs-i Ohri, Nefs-i Akçahisar, Nefs-i Brez ve sancak genelindeki diğer köylerden toplam 360.300 akçe has gelirine sahipti[170].

Sancakbeyinin vergilerin toplanmasında kendisine yardımcı olan voyvodaları bulunmaktaydı[171]. Sancakbeyini, sancağa bağlı diğer kaza ve nahiyelerde voyvoda ile birlikte zaîm, subaşı denen daha çok güvenlik işleriyle vazifeli olan bir kişi temsil ederdi. Sancakbeylerine ait vergiler de bu kişiler tarafından toplanırdı[172]. Evliya Çelebi, tüm tımar erbabı cebelüleri ile birlikte Ohri sancakbeyinin toplam 7.000 seçkin silahlı askerinin olduğunu belirtmiştir[173].

Ohri'nin 1385 yılında fethinden ve sancak konumuna getirildikten sonra bilinen ilk sancakbeyi Aydın beyi Cüneyt Bey'dir. Cüneyt Bey'in 1406 yılında hâlâ bu görevde olduğu bilinmektedir[174]. Çalışma dönemi içerisinde Ohri sancağında sancakbeyi olarak çok sayıda kişi görev yapmıştır. Bu dönemde Ohri sancakbeyi olarak görev yapan bazı isimler Tablo 5'te gösterilmektedir.

---

[167] Zekai Mete, "Osmanlı Taşrasında Bürokratik Muâmelât: Sancakbeyi Belge ve Defteri", *Osmanlı Araştırmaları*, Sayı 19, İstanbul 1999, s.184-185.

[168] Ayn Ali Efendi, *a.g.e.*, s.14a.

[169] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s.710.

[170] TKGM KKA, TD 358, s.13-15.

[171] "…haliyâ mîr-livâ voyvodaları kanûn-ı kadîm üzre amel itmeyüb ziyâde te'addî idüb koçdan kuzu ve vâfir yağ ve penir alurlar imiş olıgelmişe muhâlif ziyâde nesne alınmaya hemân her sürüden birer koç alına..". Bkz. BOA, TD 717, s.2.

[172] İlhan Şahin, "Sancak", *DİA*, XXXVI, s.99.

[173] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s.710.

[174] Muhammed Aruçi, *a.g.m.*, s.331.

Tablo 5: XVI. Yüzyıl Sonlarından XVIII. Yüzyıl Başlarına Kadarki Dönemde Ohri Sancağında Görev Yapan Sancakbeylerinden Bazıları

Sancakbeyleri	**Tarih**
Ali Bey	7 Eylül 1581[175]
Mehmed Bey	2 Şubat 1610[176]
Koçnaklı Mehmed Bey	14 Ocak 1614[177]
Hasan Bey	26 Nisan 1631[178]
Pirî Paşa	1638[179]
Ahmed Bey	21 Nisan 1640[180]
Mehmed Bey	22 Mayıs 1651[181]
Mehmed Paşa	27 Nisan 1658[182]
Halil Paşa	15 Aralık 1664[183]
Mehmed Bey	Kasım 1665[184]
Osman Bey	7 Aralık 1684[185]
Ali Bey	23 Aralık 1688[186]
Ahmed Bey	15 Mart 1695[187]
Hüseyin Paşa	25 Ağustos 1711[188]
Ali Bey	25 Şubat 1714[189]

[175] BOA, MD. 58, s.191, hk. 500

[176] BOA, MD. 78, hk. 969.

[177] BOA, MD. 80, s.116, hk. 297

[178] BOA, MD. 85, hk. 540.

[179] İ. Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, III, s.201.

[180] TSMA, TS. MA.e 524/24

[181] BOA, MAD.d. 3844, s.25.

[182] BOA, MAD.d. 12585, s.48.

[183] BOA, MAD.d. 3480, vr.15.

[184] BOA, A. DVN., ŞKT.d. 4, s.90, hk. 294.

[185] BOA, D. BŞM. MHF. 4/92

[186] BOA, MD. 98, hk. 148.

[187] BOA, MD. 105, hk. 530.

[188] Göynüklü Ahmed Efendi, *a.g.e.*, s.103.

[189] BOA, MD. 120, s.119, hk.462.

Ebubekir Bey	19 Temmuz 1716[190]

Sancakbeylerinin sefer veya herhangi bir görev nedeniyle sancak dışında olduğu dönemlerde sancak işlerine başka sancakbeylerinin sancak işlerine müdahale etmesi istenmeyen bir durumdu. 6 Ekim 1593 tarihli hükümde Ohri Sancakbeyi Süleyman Bey'in sefere gittiği dönemde İlbasan'ın eski sancakbeyi olan Bali Bey'in sancağın güvenlik ve koruma işlerine müdahele etmesi nedeniyle Ohri Kadısı'na bu durumun önlenmesi talimatı verilmiştir[191].

Sancakbeyleri sefer esnasında bazen başlarına talihsiz durumlar gelebilmekteydi. Bunlardan birisini Ohri sancakbeyi Piri Paşa[192]'nın başına gelmiştir. Pirî Paşa, IV. Murad Dönemi'ndeki Bağdat Seferi sırasında orduya geç katıldığı için idam edilmiştir. Âlim ve fâzıl bir zat olarak bilinen Pirî Paşa'nın katli orduda büyük bir üzüntüye sebep olmuştur[193].

Sancakbeylerinin merkezden gelen önemli görevleri yerine getirme yükümlülükleri vardı. 11-20 Temmuz 1716 tarihli hükümde, hazinenin Belgrad'a güvenli bir şekilde taşınması için Ohri Sancakbeyi Ebubekir Bey görevlendirilmiştir[194]. 30 Temmuz - 9 Ağustos 1716 tarihli Ohri Sancakbeyi Ebubekir Bey'e gönderilen başka bir hükümde Belgrad'a gönderilen hazinenin Niş Menzili'ne geldiğinde Ebubekir Bey'e hazineyi, Belgrad muhâfızı Halil Paşa'ya ve Anadolu muhasebecisi ve Belgrad defterdarı Seyfullah'a teslim etme vazifesi verilmiştir[195]. Ebubekir Bey'in bu görevi layıkıyka yerine getirdiği 30 Temmuz - 9 Ağustos 1716 tarihli başka bir hükümden anlaşılmaktadır. Buna göre Ebubekir Bey'in sorumluluğunda güvenli bir şekilde götürülen hazinenin Belgrad Kalesi'ndeki Hazîne-

[190] BOA, MD. 125, s.9, hk.31.

[191] BOA, MD. 71, s, 29, hk.56 (6 Ekim 1593)

[192] Harem-i Hümayun'da terbiye görüp "Pirî Halife" adını almış olup lakabı ise "Deli"dir. Cesur ve divâne huyluydu. Bkz. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî* (Haz. Nuri Akbayar-Seyit Ali Kahraman), IV, s.1335.

[193] İ. Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, III, s.201.

[194] BOA, MD. 125, s.9, hk.31.

[195] BOA, MD. 125, s.13, hk.41.

i Âmire'ye teslim edilmesi ve teslim edildiğine dair senedin de mübaşire verilmesi emredilmiştir[196].

b. Alaybeyi (Miralay)

Sancakbeyinden sonra gelen ve miralay olarak da bilinen alaybeyi, zeâmet tasarruf eden kimseler arasından seçilmekteydi[197]. Alaybeyinin idarî işlerde kendisine yardımcı olan kethüdası bulunmaktaydı[198]. XVI. yüzyıl kayıtlarına göre alaybeyleri bir üst rütbe olan sancakbeyi olarak tayin olabilmekteydi[199]. Alaybeyi, sancakbeyi ve çeribaşılarla birlikte seferlere gitmekteydi. 6 Muharrem 1058/1 Şubat 1648 tarihli nüzül defteri kaydında Ohri sancakbeyi, alaybeyi ve çeribaşısı Girit Seferi'nde olmasından dolayı bedel-i nüzül tahsilatı görevi vilayet kadıları, sancakbeyi mütesellimi ve vilayet ayanlarına verilmiştir[200].

Sancakbeyinin olmadığı zamanlarda alaybeyi, sancakbeyinin görevini üstlenebilmekteydi. 13 Şevval 972/14 Mayıs 1565 tarihli Ohri alaybeyine gönderilen hükümde Ohri sancakbeyliğine yeni atanan Molkoç Bey'in Tımaşvar'da bulunması nedeniyle Ohri alaybeyine, sancakta bulunan subaşıların ve sipahilerin silahlarıyla birlikte Tımaşvar'daki yeni Ohri sancakbeyinin yanına götürmesi emri verilmiştir[201].

Alaybeyi seferlerde görev alabilmekte olup sefer emirleri beylerbeyi tarafından sancakbeyine ve sancakbeyi tarafından da alaybeyine bildirilirdi. Bu surette alaybeyi sipahilerin eksiksiz olarak hazırlanması ve belirlenen yerde toplanmasını sağlardı. Her bölük bir çeribaşı ve on bölük bir alaybeyinin kumandası altında idi.

---

[196] BOA, MD. 125, s.13, hk.42.

[197] Erhan Afyoncu, "Zeâmet", *DİA*, XLIV, s.164.

[198] "Ohri alaybeyisi Mehmed Bey ve kethüdâsı İlyas Kethüdâ", BOA, MAD.d. 3330 (1095/, s.64. MF20.

[199] İlhan Şahin, "Sancak", *DİA*, XXXVI, İstanbul 2009, s.99.

[200] *"…mirlivâ, miralay, çeribaşı Girit seferinde olmağla tarih-i mezbûrun bedel-i nüzül malı tahsîl olmaduğun… Mustafa Ağa'ya i'lâm itmeğin vilâyet kadıları ve mîrlivâ mütesellimi ve a'yân-ı vilâyet ma'rifetleri ile tahsîl olunub Mustafa Ağa'ya teslîm oluna deyü emr defteri virilmişdir fî 6 M sene 1058*", Bkz. BOA, MAD.d. 4448, s.50.MF31.

[201] BOA, MD. 6, s.524, hk. 1141,

Savaşlarda alay beyleri bağlı bulunduğu sancakbeyinin komutası altında sefere giderdi[202].

Tımarlı sipahilerin sancakbeyinden sonra en büyük subayı olan alaybeyi, tımarlı veya zeametli olabiliyordu[203]. Ohri alaybeyinin Ohri sancağının değişik kazalarında zeamet gelirleri bulunmaktaydı. Buna göre Ohri alaybeyinin Debri kazasına tabi Yukarı Debri nahiyesinin Yukarı Koçişte köyünde 5.999 akçe ve Solokik köyünde 250 akçe, yine aynı kazaya tabi Aşağı Debri nahiyesinin Yukarı Brovyani köyünde 2.000 akçe zeamet geliri bulunmaktaydı. Ayrıca Mat kazasına tabi Masol köyünde 7.100, Akçahisar kazasına tabi Kurbin nahiyesinin Mamura köyünde 4.000 akçe olmak üzere toplam 19.349 akçe zeamet geliri bulunmaktaydı[204].

c. Çeribaşı ve Serasker

Çeribaşı veya çeribeyi, XV. yüzyıl kayıtlarında serdar, başbuğ, serasker, sipehbed, sipehsâlâr, sipehdâr ve serheng olarak da geçmektedir[205]. Alaybeyine tabi olan çeribaşılar, sancakbeyi ve alaybeyinden sonra gelmekteydi. Çeribaşılar görev alanı olarak genellikle bir kazalık bölgeden sorumluydu[206]. Fakat çeribaşılar bazı kaynaklarda sancağın bir nahiyelik bölgesinin amiri statüsünde de tanımlanabilmektedir[207]. Bununla birlikte çeribaşılar bazen birkaç nahiyeye bakabilmekteydi ve gerekli görüldüğünde ise bunları birleştirip ayırabiliyorlardı. 16 Rebiülevvel 978/18 Ağustos 1970 tarihli belgede Debri, Mat ve Akçahisar nahiyelerinde iki çeribaşı görev yaparken bunlar birleştirilmiş ve tek çeribaşına bu görev verilmiştir. Sancakbeyi de bu sayının yetersiz olduğunu belirterek tekrar Mat ve Akçahisar nahiyelerinin ayrılarak Mat nahiyesindeki İşkala ve diğer köylerden 5.000

---

[202] Özen Tok, "Osmanlı Askerî Teşkilatı", *Osmanlı Teşkilat Tarihi El Kitabı*, (Ed. Tufan Gündüz), Grafikler Yayınları, Ankara 2012, s.162-163.

[203] M. Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2011, s.32.

[204] TKGM KKA, TD 358, s.26.MF21.

[205] Abdulkadir Özcan, "Çeribaşı", *DİA*, VIII, s.270.

[206] M. Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2011, s.32.

[207] Abdulkadir Özcan, *a.g.m.*, s.270.

akçe tımara sahip ve yararlılıkları olan Ali oğlu Hamza'ya çeribaşılık vazifesinin verilmesini talep etmiştir[208]

Çeribaşıların başlıca görevi, bulunduğu bölgenin asayişini sağlamak, sefer zamanında gerekli askeri toplamaktı. Bununla birlikte emrindeki askerleri çeri sürücüleri aracılığıyla istenilen yere ulaştırmak, savaştan sonra da gerekli muafiyetleri takip etmek gibi görevleri bulunmaktaydı. Sancakbeyleri tabiyetinde sayılmayan ve nispeten bağımsız çeribaşılarına çok fazla müdahil olunmazdı. Örneğin sancakbeyinin görev bölgesinde suç işlenirse suçluyu çeribaşı yakalardı. Hafif suçların cezasını çeribaşı verir fakat insan öldürme vb. ağır suçların cezalarının verilmesinde sancakbeyi müdahil olurdu[209].

Serasker ise nahiyelerdeki askerî birimin başında olup nahiyedeki tımarlı sipahilerden sorumluydu. Nahiyedeki sipahiler seraskerin yanında toplanarak sefere giderlerdi[210]. Ohri nahiyesi seraskerinin 4.700 akçe tımar geliri bulunmaktaydı[211].

d. Subaşı

Eski Türkçe'de sü veya su kelimesi asker, ordu anlamına gelmekte ve subaşı da ordu komutanı anlamında kullanılmaktaydı[212]. Osmanlı Devleti'nde tımarlı sipahilerin vilayet merkezindeki komutanlarına subaşı denilmekteydi. Subaşı, vilayet merkezinde bulunup, bölgenin emniyet ve asayişini sağlamakla görevliydiler. Aynı zamanda, sefer ilanında ordunun toplama yerine giderek beylerbeyinin emrine girerdi[213].

Sancak protokolünde subaşının adı sancakbeyi ve kadıdan sonra yer almaktaydı. Yerel konularda, kanun ve nizamların uygulanmasında söz sahibiydi. Subaşı önce suçluyu yakalar, adelet huzuruna götürür, gerektiği durumlarda ise teftiş

---

[208] BOA, MD. 8, s.153, hk.1754.

[209] Abdulkadir Özcan, *a.g.m.,* s.270

[210] M. Ferudun Emecen, *a.g.e.,* 294.

[211] "Tımâr-ı Derviş bin Hasan ser-asker-i Nahiye-i Ohri". Bkz. TKGM KKA, TD 358, s.37.

[212] Mücteba İlgürel, "Subaşı", *DİA*, XXXVII, İstanbul 2009, s.447.

[213] Mücteba İlgürel, "XVII. Yüzyıl Balıkesir Şer'iyye Sicillerine Göre Subaşılık Müessesesi", *VIII. Türk Tarih Kongresi: Ankara 11-15 Ekim 1976 Kongreye Sunulan Bildiriler,* II, Ankara 1981, s.1275.

vazifesini yerine getirirdi[214]. Ayrıca avârız ve nüzül bedellerinin tahsili görevi subaşına verilebilmekteydi. 1648 yılına ait Ohri sancağının 2.400 hanenin karşılığındaki 960.000 akçelik nüzül bedelinin tahsili Subaşı Bayram Ağa'ya verilmiştir[215].

Yavuz Sultan Selim dönemine ait tımar icmal defterine göre Ohri nahiyesine tabi Velgovişte köyünün tımar gelirleri subaşının oğluna tahsis edilmişti[216]. Yine Yavuz Sultan Selim dönemine ait tımar icmal defterindeki bilgilere göre de subaşının kâtibinin bulunduğu anlaşılmaktadır[217].

Ohri subaşısının Debri kazasına tabi Dılgobırda nahiyesinin Kalane köyünde 3.000 akçe, Aşağı Debri nahiyesinin Kata köyünde 1.000 akçe ve Yukarı Debri nahiyesinin Okeştene köyünde 1.999 akçe olmak üzere toplam 5.999 akçe tımar geliri bulunmaktaydı[218]

e. Dizdar

Kale ve hisar manasındaki Farsça diz kelimesinden türetilen dizdar, kale muhafızlarının komutanıydı. Dizdar, Türk-İslam şehirlerinde kalenin sadece askerî bir mevki olmaktan çıkmasıyla askerî görevinin yanısıra şehrin güvenliği, kalede muhafaza edilen kıymetli eşyaların saklanması, hapishanelerin sorumluluğu gibi pek çok görev üstlenmesiyle şehrin sosyal hayatında önemli bir görevli olarak ön plana çıkmıştır[219]. Evliya Çelebi, Ohri Kalesi'nde dizdara ait bir adet dizdarhanenin bulunduğunu belirtmiştir[220].

---

[214] Mübteba İlgüral, *a.g.m.*, s.447.

[215] *"Subaşı Bayram Ağa'ya virilüb lakin tahsîl olunmadı deyü havâle ider"* Bkz. BOA, D.MKF.d. 27477, s.2.

[216] "Tımar-ı Musa veled-i İshak Subaşı karye-i Velgovişte tâbi'-i nâhiye-i Ohri". Bkz. BOA, TD 81, s.17.MF11

[217] "Mahmud veled-i kâtib-i Oruç Subaşı…". Bkz. BOA, TD 81, s.81.MF13

[218] TKGM KKA, TD 358, s.99 MF72.

[219] Yusuf Oğuzoğlu, "Dizdar", *DİA*, IX, s.480-481.

[220] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s.711.

Yavuz Sultan Selim döneminde hazırlanan icmal tımar defterindeki bilgilere göre Ohri Kalesi dizdarının isminin Yeniçeri Ali olduğu ve Ohri nahiyesine tabi Podmol köyünün tımar gelirlerinin kendisine tahsis edildiği görülmektedir[221]. 1583 yılında da Ohri Kalesi dizdarına Ohri nahiyesine tabi Podmol köyünün 7.200 akçelik tımar gelirleri tahsis edilmişti[222]. 1652 yılında ise Ohri Kalesi dizdarına aynı şekilde Podmol köyünün tımar gelirleri tahsis edilmiş fakat aldığı tımar geliri 4.800 akçeye düşmüştür[223].

Dizdar, görevleri icabı beylerbeyine, sancakbeyine ve kadıya karşı sorumlu olup onların teftişi altındaydı[224]. Dizdar başarısızlık ve vazifeyi kötüye kullanması durumunda bu görevlilerin arzı ile görevden alınabilmekteydi[225]. Ohri kazasında bulunan Akçahisar Kalesi'nin dizdarı Hüseyin'in suistimallerinden dolayı Ohri Sancakbeyi Mesih Bey'in arzı üzerine görevden alınıp yerine İsmail'in tayin edilmesi buna örnektir[226].

Dizdarın, kethüda olarak nitelendirilen yardımcıları bulunmaktaydı. Kale erlerinin tertip ve nizamın sağlanması ve hizmetlerin yerine getirilmesinden dizdarla birlikte sorumluydu[227]. Dizdar, suçluların tespit edilip ve ceza verilmesinden sonra bu kişilerin yakalanıp kalebend ettirilmelerinde görev almaktaydı. Bihlişte kazasına bağlı İzvijde köyü sakinlerinden olan Hüseyin adlı eşkıya ve adamları, yol kesip insanlara zulüm yapmakta ve hatta katletmekteymiş. Bihlişte naibi adı geçen eşkıya ve adamlarına Ohri Kalesi'ne kalebend edilmesi yönünde karar vermiştir. Naibin verdiği bu kararın uygulanması için de Ohri Kalesi dizdarı ile birlikte Rumeli valisine ve

---

[221] "Tımar-ı Yeniçeri dizdâr-ı Kal'a-i Ohri karye-i Podmol tâbi'-i Ohri". Bkz. BOA, TD 81, s.109.

[222] "Tımâr-ı merdân-ı Ka'la-i Ohri karye-i Podmol tımâr-ı dizdâr tâbi'i- Ohri hâsıl 7.200". Bkz. BOA, TD 717, s.74;

[223] "Dizdâr-ı Ka'la-i Ohri karye-i Podmol tâbi'-i Ohri 4.800" Bkz. BOA, MAD.d. 15439, s.20.

[224] Özer Ergenç, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliği'ne Katkı. XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara 1995, s.79.

[225] E. Şükrü Batmaz, "Osmanlı Devletinde Kale Teşkilatına Genel Bir Bakış", *OTAM*, 7, Ankara 1996, s.4.

[226] BOA, MD. 2, s.28, h.246 (14 Rebiülahir 963/25 Şubat 1556) MF18

[227] E. Şükrü Batmaz, *a.g.m.*, s.7.

mübaşir tayin olunan İsmail'e emir verilmiştir[228]. Evasıt-ı Ramazan 1119/5-15 Aralık 1707 tarihli bir başka hükümde Florina kazasının Kalanik köyünde muhassılın yanında tutuklu bulunan altı kişinin eğer mahkeme kararı varsa Ohri Kalesi'ne kalebend edilmeleri için Manastır kadısına, Manastır'da emvâl muhassılı olan Osman'a ve Ohri Kalesi dizdarına emir verilmiştir[229].

Dizdarın hizmetindeki kale görevlilerin arasında ambardârlar da bulunmaktaydı[230]. Yavuz Sultan Selim dönemine ait tımar icmal defterinde Akçahisar kazasına tabi Karlı nahiyesinin Üsküder ve Katabis köylerinin tımar gelirleri Ahmed adındaki bir ambardâra tahsis edilmişti.[231].

Bosna sınırlarının düşmandan korunması için daha fazla askere ihtiyaç duyulduğundan Rumeli'deki pek çok kaza kadısına ve kale dizdarına gönderildiği gibi Ohri kadısı ve Ohri Kalesi dizdarına gönderilen 29 Şaban 1109/12 Mart 1698 tarihli hükümde Ohri kalesinin tımarlı neferlerinden 14 kişinin daha beylerbeyi emrine verilmesi istenmiştir[232].

Evliya Çelebi, şehirde, nakibüleşraf, ayan ve eşrafı ile birlikte şehir kethüdası, muhtesip ağası, bâcdar ağası, şehir voyvodası, haraç ağası, balık emini ağası, pandur ağası, martolos ağası, yedi adet kale ağaları ve mimar ağası bulunduğunu ifade etmiştir[233].

3. Ehl-i Şer' (İlmiye) Yöneticileri

a. Kadı

İnsanlar arasında meydana gelen anlaşmazsızlıkları ve davaları şer'i hükümlere göre çözmekle görevli kişilere denilmekteydi[234]. Osmanlı'nın ilk dönemlerinden itibaren hem kadının hem de subaşının birlikte atamasının yapılması

[228] BOA, MD. 112, s.111, hk. 355. MF53.

[229] BOA, MD. 115, s.454, hk.1978. MF230.

[230] 27 Cemaziyelahir 967/25 Mart 1560 tarihli hüküm. Bkz. BOA, MD. 3, s.302, hk. 883.

[231] "Tımâr-ı Ahmed bin Hamza ve Ahmed-i anbardâr-ı kal'a". Bkz. BOA, TD 81, s.100.MF52.

[232] BOA, MD. 110, s.316, hk.1416. MF162.

[233] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s. 710-711.

[234] Fahrettin Atar, "Kadı", *DİA*, XXIV, İstanbul 2001, s.66.

gelenekselleşmişti. Osmanlı'da kadı, kendisinden önceki dönemlerdeki kadılardan daha fazla yetkililerle sahipti. Kadının beledî, mülkî beledî, adlî ve askerî görevleri bulunmaktaydı. Tüm yönetici sınıf gibi askerî sınıfın bir üyesi, fakat yönettiği Müslüman ahalinin merkezî devlet karşısındaki temsilcisi durumundaydı[235].

Kadılar bağımsız olarak sadece şahıslar arasındaki anlaşmazlıkların yanı sıra şehir ve kasabaların belediye işleri, veraset ve vekâlet gibi sorunları çözmekle yükümlüydü. Ayrıca merkezden gönderilen ferman ve emirlerin halka duyurulmasını sağlarlardı[236]. Bununla birlikte Osmanlılarda kadı, mahkemelerde şer'i ve hukukî tüm meseleleri Hanefî mezhebi içtihatlarına göre çözerlerdi[237].

Kadıların bölgede önemli bir yeri olduğu açıktır. Ohri merkezde 1583 yılında Koca Kadı adında mahalle bulunmaktaydı[238]. Mahalleye ismini veren Koca Kadı'nın ne zaman görev yaptığına dair herhangi bir bilgiye arşiv belgelerinde tesadüf edilmemiştir.

Ohri'de çalışma dönemine ait şeriyye sicillerinin bulunmaması önemli bir eksiktir. Fakat kazasker ruznamçelerinden[239] ve arşiv belgelerinden faydalanılarak Ohri'de görev yapan kadılar ve bu kadılarla ilgili önemli bilgiler tespit edilmiştir. Tespit edilebilen kadıların varsa görev tarihleri, görev süreleri, atanmadan önceki ve atandığı tarihteki yevmiye ücreti, önceki görev yeri kendisinden önceki kadının ismi ve önceki kadının görevden ayrılma sebebi ile ilgili bilgiler Tablo 6'da gösterilmiştir.

---

[235] İlber Ortaylı, "Kadı (Osmanlı Dönemi)", *DİA*, XXIV, İstanbul 2001, s.69-70.

[236] Musa Çadırcı, Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları, TTK Yayınları, Ankara 1991, s.79-80.

[237] İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, TTK Yayınları, Ankara 1988, s.83; Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, TTK Yayınları, Ankara 2007, s.124.

[238] BOA, TD 717, s.750.

[239] 1600-1670 yılları arasındaki Ohri ve diğer kazalarda görev yapan kadılarla ilgili "*Kadıasker Ruznamçelerine Göre XVII. Yüzyılda Rumeli'de Kadılık Müessesesi*" adlı eserde önemli bilgilere yer verilmiştir. Bkz. Ercan Alan, *Kadıasker Ruznamçelerine Göre XVII. Yüzyılda Rumeli'de Kadılık Müessesesi*, (Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yeniçağ Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2015, s.1141-1145 (Ohri), 789-793 (İstarova), 537-541 (Debri), 1024-1026 (Mat), 316-318 (Akçahisar), 803-806 (İşim).

Tablo 6: XVI. Yüzyıl Sonlarından XVIII. Yüzyıl Başlarına Kadarki Dönemde Ohri'de Görevli Kadılardan Bazıları[240]

Kadı Adı	Kayıt Tarihi	Görev Süresi	Atandığı Yevmiyesi (Akçe)	Önceki Yevmiyesi (Akçe)	Önceki Görev	Kendisinden Önceki Kadı	Önceki Kadının Görevden Ayrılma Sebebi
Abdurrahman	27 Nisan 1601	-	-		-	-	-
Mehmed	17 Haziran 1601	-	-		Ohri	-	-
Mehmed	3 Eylül 1608	-	200	200	Siroz ve Timurhisar	-	Şikâyetten ötürü azil
Dülbendzade Abdürrahim	9 Ekim 1608	-	150	150	Rudnik	Zeynizade Mehmed	Vefat
Abdükerim	9 Kasım 1609	-	150	150	İlbasan	Abdürrahim	Şikâyetten ötürü azil ve müddetin sona ermesi
Mahmud	15 Temmuz 1626	-	-	-	Zihne	Hızır	Müddetin sona ermesi
Ebrizade Mehmed	5 Mayıs 1628	-	200	150	Kalkandelen	Seyyid Mustafa	Müddetin sona ermesi
Mustafa	29 Nisan 1634	-	200	150	Avlonya	Mehmed	Müddetin sona Ermesi
Ahmed	23 Ağustos 1637	-	150	130	İşim	Ahmed	Müddetin sona Ermesi
Mustafa	21 Ekim 1645	-	200	150	İskenderiye	Ömer	Müddetin Sona ermesi
Hüseyin	2 Ağustos 1647	-	200	150	Peçkerek	Ali (Geçici)	-
Ahmed	1 Eylül 1647	4 ay	-	-	Platamone	Mustafa	Müddetin sona ermesi
Ahmed	9 Ekim 1647	-	-		-	-	-
Hüseyin	15 Mart 1649	-		200	-	Ali	Müddetin sona ermesi
Ali	29 Mart 1649	7,5 ay	-	-	-	-	-

[240] 1600-1670 yılları arasındaki Ohri'de görev yapan ve dipnotta gösterilmeyen kadılarla ilgili bilgiler "*Kadıasker Ruznamçelerine Göre XVII. Yüzyılda Rumeli'de Kadılık Müessesesi*" adlı eserden alınmıştır. Bkz. Ercan Alan, *a.g.e.,* s.1141-1145.

Abdullah	15 Kasım 1651	-	-	150	Haleb, Rumeli ile mübadele yaptı	Hasan (Geçici)	Görev yapmadı
Ömer	1 Mayıs 1652	11 ay	-	-	-	-	-
El-hac Hüseyin	19 Nisan 1654	-	150	100	Akçahisar	Hasan	Medreseden nail olma
Abdullah	18 Mayıs 1654	16 ay	150	-	-	Hasan	Medreseden nail olma
Mehmed	15 Ağustos 1654	-	200	150	Hotalic	Abdullah	Müddetin sona Ermesi
Hüseyin	15 Ağustos 1654	-	-	-	-	Abdullah	Müddetin sona ermesi
Hüseyin	16 Mayıs 1655	16 ay	200		İskenderiye	Abdullah	Müddetin sona ermesi
Abdullah	25 Haziran 1655	7 ay	-	-	Ohri	-	-
Abdullah	4 Ağustos 1655	7 ay	200	150	Ahyolu	Abdullah	Şikâyetten ötürü azil
El-Hac Hüseyin	11 Ağustos 1657	-	-	-	-	Mehmed	Müddetin sona ermesi
Mehmed	10 Eylül 1657	-	200	150	Hurpişte	Abdullah (Geçici)	Görev yapmadı
Şeyh Mehmed	4 Şubat 1658	-	150	130	İstraova	Mehmed (Geçici)	Görev yapmadı
El-hac Hüseyin	4 Şubat 1658	-	-	-	-	Mehmed	Vefat
Mehmed Abdi	30 Ağustos 1658	-	200	150	Virsice	El-Hac Hüseyin	Müddetin sona ermesi
Mehmed	24 Şubat 1659	10 ay	-	-	Florina	Hacı Hüseyin	Azil
Mehmed Iydi	18 Ekim 1659	5 ay	-	-	-	-	-
Şeyh Mehmed	23 Eylül 1663[241]	-	-	-	-	-	-
Şeyh Mehmed	28 Mart 1664	4 ay	-	-	-	-	-
Mehmed Emin	20 Aralık 1664	-	200	150	Ohri	-	-

[241] Belge tarihi esas alınmıştır. Bir sonraki kadının isminin Şeyh Mehmed olmasından anlaşılacağı üzere bu kadı ikinci kez atanmıştır. Bkz. TSMA. e 277/8 (642/8) (20 Safer 1074/23 Eylül 1663)

Hasan	18 Mart 1665	-	300	200	Ustrumca	Mehmed Emin	Müddetin sona ermesi
Mehmed Emin	14 Temmuz 1665	3 ay	-	-	-	-	-
Ahmed	27 Ocak 1667	-	300	300	Karinabad	Hasan	Müddetin sona ermesi
Hüseyin	23 Mart 1670	-	300	300	İskenderiye	Hasan	Müddetin sona ermesi
Mevlana Mehmed[242]	1682-1683[243]	-	-	-	-	-	-
Hasan	19 Haziran 1696-3 Mart 1697[244]	-	-	-	-	-	-
Bektaş bin Ali	1693-1694[245]	-	-	-	-	-	-
Mevlana Ali	1691-1692[246]	-	-	-	-	-	-
Mevlana Receb b. İbrahim	8 Ocak 1695-(16-26) Kasım 1696[247]	-	-	-	-	-	-
Mevlana Süleyman	4 Aralık 1696[248]	-	-	-	-	-	-
Hacı Mehmed	17 Eylül 1703[249]	-	-	-	-	-	-
Hacı Halil	26 Şubat 1705[250]	-	-	-	-	-	-
İbrahim Efendi	26 Temmuz 1706[251]	-	-	-	-	-	-
Yusuf Efendi	17 Mart 1708[252]	-	-	-	-	-	-

[242] BOA, D. MKF.d. 27584, s.93.

[243] Bu satırdan itibaren yazılan tarihler, belgede geçen tarihlerdir.

[244] BOA, AE. SMST II, 1/20 (18 Zilkade 1107/19 Haziran 1696); BOA, AE. SMST II, 18/1713 (9 Şaban 1108/3 Mart 1697)

[245]BOA, MAD.d. 3647, s.41; BOA, AE. II. AHMED, 8/792 (29 Zilhicce 1105/21 Ağustos 1694).

[246] BOA, MAD.d. 1297, s.28.

[247] BOA, AE. II. Mustafa, 13/1255 (Evâhir-i Rebiülahir 1108/16-26 Kasım 1696)

[248] BOA, AE. II. Mustafa, 13/1283 (09 Cemaziyelevvel 1108/4 Aralık 1696)

[249] BOA, İE. ML. 68/6335

[250] BOA, İE. ML. 81/7559, s.1.

[251] BOA, İE. EV. 39/4450.

[252] BOA, İE. EV. 63/6902.

İbrahim Efendi	21 Mart 1724[253]	-	-	-	-	-	-

Ohri doğumlu olup medrese tahsilini yaptıktan sonra naiblik ve kadılık görevlerinde bulunan Arabacı Ali Paşa, II. Ahmet döneminde Sadrazamlık makamına yükselmiştir[254]. 1103/1691-1692 tarihli cizye defterinin sonunda Mevlanâ Ali adında birinin mührü bulunmakta ve bu kişi Arabacı Ali Paşa olması ihtimali yüksektir[255].

Kadılara yaptıkları hizmet karşılığında tımar geliri tahsis edilmekteydi. Buna göre, Ohri kazasına tabi Prespa nahiyesinin Pokrivenik köyünün tımar geliri Ohri kadısına tahsis edilmişti[256].

b. Ehl-i Şer' Taifesinden Diğer Görevliler

Osmanlı Devleti'nde ilmiye sınıfının içerisinde kadının haricinde müftü de bulunmaktaydı. Şahsına yöneltilen genel ve özel şer'i ve hukukî meselelere dinî hükümlere uyarak karar veren zata "müftü" ve verilen karara da "fetva" denilmekteydi[257].

[253] BOA, İE. EV. 39/4524.

[254] Abdulkadir Özcan, "Ali Paşa, Arabacı", *DİA*, II, s.424.

[255] BOA, MAD.d. 1297, s.28.

[256] "Tımâr-ı Mevlânâ-yı Kadı-yı Ohri karye-i Pokrivenik tâbi'-i Prespa". Bkz. BOA, TD 81, s.92.MF48.

[257] İ. Hakkı Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilatı*, s.173.

II. BÖLÜM

ŞEHRİN FİZİKÎ YAPISI VE FİZİKÎ YAPININ ŞEKİLLENMESİNDE VAKIFLARIN ROLÜ

A. ŞEHRİN FİZİKÎ YAPISI

Divan-ı Lugat-ı Türk'te belirtildiği üzere Eski Türkler hem "şehir" hem de "kale" anlamında "balık" kelimesini kullanmıştır[258]. Daha sonraki süreçte endüstri, ticaret ve yönetim vs. işleriyle uğraşan nüfusun çoğunluğunu oluşturduğu büyük yerleşim merkezlerini ifade etmek için şehir kelimesine yer verilmeye başlanmıştır[259].

Osmanlı Devleti'nin taşradaki temel idarî birimleri olan sancak, kaza ve nahiye merkezleri genellikle şehir bazen de kasaba olarak adlandırılmaktadır. Fakat bir merkezin şehir olarak nitelendirilmesinde kesin bir ölçüt yoktu[260]. Osmanlılar, şehir merkezleri için çoğunlukla nefs ifadesi de kullanmaktaydı. Nefs ifadesi Ohri gibi orta ölçekli şehirler için kullanılmakla birlikte büyük veya küçük yerleşim yerleri için de kullanılırdı. Ohri sancağına tabi bir yerin nefs statüsüne kavuşmasıyla ilgili önemli bir örnek bulunmaktadır. 1583 yılında 40 hane ve 6 mücerredden oluşan tahminî 206 nüfuslu orta ölçekli bir köy olan İstarova, yeni oluşturulan İstarova kazasının merkezi yapılmıştır[261]. Bu köy kaza merkezi olmanın avantajı ile XVII. yüzyılda hızlı bir şekilde büyümüş ve nefs statüsüne kavuşmuştur[262].

---

[258] Kaşgarlı Mahmud, *Divânu Lugâti't-Türk* (Haz. Ahmet B. Ercilasun-Ziyat Akkoyunlu), Ankara 2014, s.163.

[259] Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Şehir", *DİA*, XXXVIII, İstanbul 2010, s.441.

[260] İlhan Şahin, "Şehir (Osmanlılarda)", *DİA*, XXXVIII, İstanbul 2010, s.446.

[261] BOA, TD 717, s.144.

[262] Evliya Çelebi, 1670 yılında şehri ziyaret eden Evliya Çelebi, yüz dükkân ve dört yüz eve sahip bir şehir olduğunu belirtmiştir. Buna göre İstarova'nın nüfusunun en az 2.000'e kadar yükseldiği

Ohri'nin kuruluşunda şüphesiz güvenlik etkili olmuştur. Şehrin kurulduğu yerin güneyinde, göle bakan tarafında sarp kayalıkların olması ve kuzeye bakan tarafında ovadan yüksekçe bir tepenin üzerinde bulunması, saldırılara karşı korunaklı olmasını sağlamıştır. Romalılar zamanında, yerleşimlerin tepeden aşağılara doğru yayıldıkları ve Bizans döneminde ise kale ve surların içerisinde geliştikleri bilinmektedir[263]. Bizans dönemindeki şehirler, bu fizikî görünümleri sebebiyle şehrin modeli "kale-kent" olarak isimlendirilmiştir[264]. Fetih öncesindeki Ohri şehir yerleşiminin, kale içerisinde bulunması ile kale-kent modeline uygun bir yapıya sahip olduğu söylenebilir.

XVII. yüzyılda sancak ve kaza merkezi olan Ohri şehir yapısının daha iyi anlaşılabilmesi için, kale surlarının içerisinde oluşan şehir yerleşiminin bulunduğu Yukarı Şehir ile birlikte surların dışına taşarak ovaya, Ohri Gölü'nün kıyılarına ve Ustruga yoluna doğru genişleyerek meydana gelen Aşağı Şehir'in incelenmesi faydalı olacaktır. Yukarıda da belirtildiği gibi Ohri, kale-şehir özelliğine sahip bir yer olduğu için "kale bazlı" olarak incelenecektir.

1. Yönetim Örgütlerinin Toplandığı Yerler

a. Kale

Ohri'nin fethi sırasında Ohri Kalesi'nde iki kısımdan oluşan yerleşim yeri bulunmaktaydı. Bunlardan ilki garnizonun bulunduğu İç Kale, ikincisi ise İç Kale'nin dışında, sur içinde asıl şehir yerleşiminin bulunduğu Yukarı Şehir'di.

Ohri Kalesi, daha önce de belirtildiği gibi göle hâkim yüksek ve geniş bir tepenin üstünde kurulmuştu ve bu tepenin en yüksek kısmında ayrıca ihtişamlı bir iç kalesi bulunmaktaydı. Evliya Çelebi'ye göre 1.000 adım uzunluğunda, duvarın eni 40

söylenebilir. Ayrıca dükkân sayısına bakıldığında İstarova köyünün şehir statüsüne kavuştuğu anlaşılmaktadır. Bkz. Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s.720.

[263] Nur Fersan, *Küçük Anadolu Kentlerinde Tarihsel Dokunun korunması ile İlgili Yöntem Çalışması*, İTÜ Yayınları, İstanbul 1980, s.14.

[264] Uğur Tanyeli, *Anadolu-Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci (11.-15. yy)*, İstanbul 1987. s.20.

arşın[265] olan sarp ve sağlam bir iç hisarı bulunmaktaydı[266]. Bugün dış kalenin surlarından pek fazla kalıntı bulunmamaktadır. Fakat İç Kale'nin surları zaman içerisinde yapılan tadilatlarla günümüze kadar ayakta kalmayı başarmıştır. İç Kale'nin deniz seviyesinden yüksekliği 792 m[267], gölün deniz seviyesinden yüksekliği ise yaklaşık 695 m[268] olduğuna göre İç Kale'nin göl seviyesinden yüksekliği 97 m civarındadır.

Resim 1: Ohri İç Kale'nin ve Kısmen de Suriçi'nin Bugünkü Görünümü[269]

[265] Çarşı veya terzi arşını 68,578 cm, mimar arşını ise 75,8 cm'dir. Bkz. M. Ali Ünal, "Rumeli Sancaklarında Ölçüler ve Tartılar", *Osmanlı Dönemi Balkan Ekonomisi*, (Editörler Zafer Gölen - Birol Çetin - Abidin Temizer), Ankara 2018, s.64.

[266] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s.711.

[267] Muhammed Aruçi, *a.g.m.*, s.330.

[268] Halil Kurt-N. Nur Alaydın, *a.g.m*, s.123.

[269]https://www.google.com/maps/d/viewer?mid=1kEzyGLlMh4eFlCBQJw9_D_bBD2U&ie=UTF8&t=h&oe=UTF8&msa=0&ll=41.11371313358133%2C20.79356128755751&z=16

İç Kale, M.Ö. III. yüzyılın sonunda Makedon Kralı V. Philip zamanında inşa edilmiş olup, hükümdarlığının bir dönemi burada geçtiği için Çar Samuel'in Kalesi olarak da anılmaktadır[270].

Resim 1'de gösterildiği ve yukarıda belirtildiği gibi İç Kale, yapılan tadilatlarla da olsa günümüze kadar ulaşmıştır. İç Kale ile ilgili 1670 yılında şehri ziyaret eden Evliya Çelebi'den detaylı bilgiler edinmekteyiz. Çelebi, İç Kale için çeşit çeşit sanatlı burçlar ve türlü türlü sağlam bedenler tertip edildiğinden ve benzeri olmayan sağlam bir kale olduğundan bahsetmiştir. Evliya Çelebi, İç Kale'nin güneyinde ihtişamlı büyük bir kapısının olduğunu ve Hünkâr Camii'ne nazır olan bu kapının üzerindeki kulede tahta örtülü yüksek bir köşkü bulunduğunu ve mehterhanenin gece gündüz burada çalındığını aktarmıştır[271]. Ohri Kalesi'nin hiç şüphesiz en güzel parçası yukarıda Evliya Çelebi'nin övgüyle bahsettiği gibi bugün de ayakta olan İç Kale'nin haşmetli girişidir. İki tarafında yarım yuvarlak kuleler ile korunan bu kapı bir sivri tuğla kemerin içine açılmaktadır[272].

Evliya Çelebi, İç Kale'de bir adet mescit ve bir adet tahıl ambarı ve bir adet de dizdarhanenin bulunduğundan bahsetmiştir. Evliya Çelebi, İç Kale'de bahsedilen bu yapılardan başka bir yapının bulunmadığını ve geri kalan yerlerin bahçe olduğunu ifade etmiştir[273]. 1583 yılı kayıtlarına göre İç Kale içerisinde mescit ile buğday ve erzen (darı) ambarları bulunmaktaydı. Ambarların bakımı vergi muafiyeti karşılığında Sveti (Aziz) Dimitri Mahallesi'nde ikamet eden Petko Yovan adındaki bir Gayrimüslim'e aitti. Petko Yovan, bu görevlerinin yanı sıra kale kapılarının tamir ve bakımından da sorumluydu[274]. Evahir-i Cemaziyelevvel 1059/3-23 Mayıs 1649 tarihli

---

[270] Pasko Kuzman, "Samuel's Fortress", *Macedonian Culturel Heritage Ohrid World Heritage Site*, Skopje 2009, s.48.

[271]İç Kale'deki bu yapının dışında cihannümâ bir lonca kasrının bulunduğunu ve ayrıca kuzey tarafına açılan bir başka kapının olduğunu da belirtmiştir. Bkz. Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s. 711.

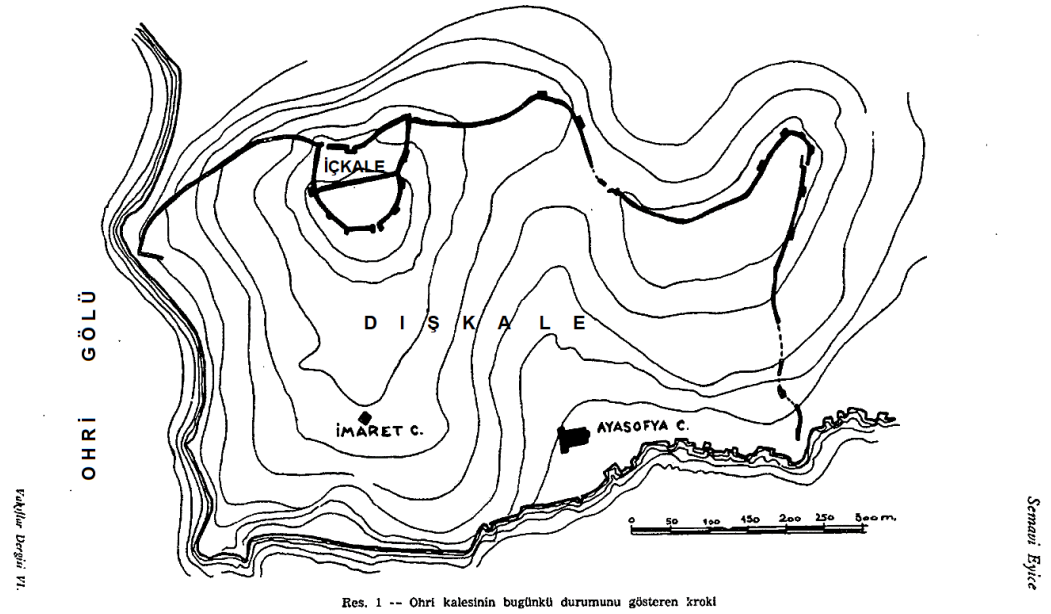
[272] Semavi Eyice, *a.g.m.*, s.139.

[273] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s.711.

[274] "*Mezkûr Ohri Kal'ası'nın kapuları ve dâhil-i kal'a olan mescid-i şerîfin i'mârında ve buğday ve erzen anbarlarının meremmeti lazım oldukça meremmet idüb hidmetinde kusuru olmayub tamam-ı edâ-yı hidmet itdikden sonra harâcdan ve ispenceden ve öşrden mu'âf olmağın elinde mu'âfnâme-i Hümâyün olmağın".* Bkz. BOA, TD 717, s.18.

Atik Şikâyet Defteri kaydında Ohri Kalesi'ndeki ambarlardaki zahirenin beş altı yıldan beri reayaya dağıtıldığı ve dağıtılan zahirenin bir kısmının tahsil edilip ambarlara konulmasına rağmen bir kısmının ise tahsilinin henüz yapılamadığı belirtilmiştir[275]. Ayrıca 26 Şevval 1011/8 Nisan 1603 tarihli belgeden anlaşılacağı üzere İç Kale'de bir hapishane de bulunmaktaydı[276].

Resim 2: Ohri Kalesi: İç Kale ve Dış Kale'yi Gösteren Kroki[277]

Evliya Çelebi'ye göre Dış Kale'nin üç tane kapısı bulunmaktaydı: Birincisi, İç Kale'nin altında kuzeye bakan ve göl tarafındaki varoşa açılan Büyük Kapı, ikincisi, Doğu tarafına açılan Tabaklar Kapısı ve üçüncüsü ise göl tarafına açılan Göl Kapısı'ydı[278].

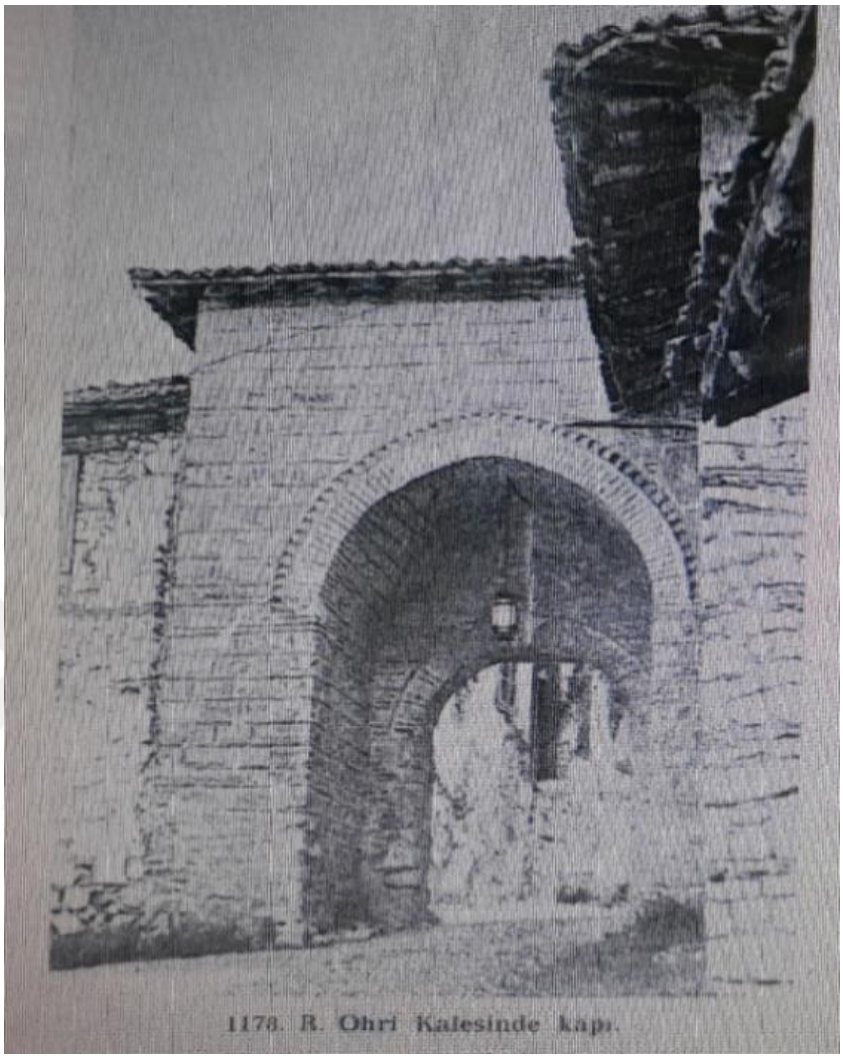
[275] "*...Ohri Kal'ası'nda der-anbâr olan mîrî gallesi beş altı seneden berü re'âyâ vesâir Müslümanân ve zî-yi kudret kimesnelere tevzî' olunub tahsîli mümkün olanı tahsîl ve der-anbâr olunub mâ'adâsı zî-yi kudret olanların zimmetlerin bâkî kalmağla mîrî gallesi noksan tertîb eylemekle tahsîl olunmak içün emr-i şerîf ricâsına...".* Bkz. BOA, A. DVN., ŞKT. d. 1, s.61, hk. 31.

[276] BOA, İE. DH. 7/637

[277] Semavi Eyice'nin hazırladığı kroki üzerine yazılar ilave edilmiştir. Bkz. Semavi Eyice, *a.g.m.*, s.146.

[278] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s.711.

Resim 3: Ohri Kalesi'nin Dış Kapılarından Biri[279]

Semavi Eyice, bölgeyi ziyareti sırasında Yukarı Kapı olarak ifade ettiği Büyük Kapı'nın yan kulelerinin hayli yıkıldığından fakat yuvarlak kemerinin ayakta durduğundan bahsetmiştir[280]. Büyük Kapı, yapılan restorasyonlar sayesinde bugün de ayaktadır.

[279] E. H. Ayverdi, *a.g.e.*, III, s.196.

[280] Semavi Eyice, *a.g.m.*, s.139.

13 Receb 1113/17 Aralık 1701 tarihli kayıtta belirtildiği üzere Ohri Kalesi'nde bulunan silahlarla ilgili bilgi sahibi olunmaktadır. Buna göre Ohri Kalesi'nde ikisi şâhî, üçü saçma türü olmak üzere beş adet top, yirmi bir buçuk kantar siyah barut, yirmi sekiz adet demir toğlağa, yetmiş dört adet gülle, on kantar kurşun, altı adet şâhî demir, yirmi adet köhne cebe ve cevşen bulunmaktaydı[281].

Tablo 7: 1701 Yılınada Ohri Kalesindeki Silah ve Teçhizatlar

	Teçhizat Adı	**Adet/miktar**
1	Top	5 adet (2'si şâhî)
2	Siyah barut	21,5 kantar
3	Demir toğlağa	28 adet
4	Gülle	74 adet
5	Kurşun	10 kantar
6	Şâhî demir	6 adet
7	Köhne cebe ve cevşen	20 adet

Ohri Kalesi'nde görevli hisar erlerinin başka kalelerde bulunması yasaktı. Başka kalelerde bulunanların dirlikleri ise ellerinden alınmaktaydı. 15 Cemaziyelahir 1018/15 Eylül 1609 tarihli hükümde, Ohri Kalesi'nde bulunması gereken hisar erlerinin çevredeki kalelerde kalması üzerine dirliklerinin elinden alınması yönünde Ohri kadısına ve mutasarrıfına hüküm gönderilmiştir[282]. Ohri Kalesi mustahfızları 1085/1674-1675 yılı ücretlerini Ohri Dalyanları ve Ustruga Dalyanları mukataası emininden tahsil edildiğine dair bir belge bulunmaktadır[283]

XVII. yüzyılda suriçi ile ilgili önemli bilgileri yine İç Kale'de olduğu gibi Evliya Çelebi'den öğrenmekteyiz. Evliya Çelebi, Dış Kale'nin Ohri Gölü'nün kuzey kenarında kırmızı yalçın kayaların olduğu yüksekçe bir tepe üzerinde bulunduğunu, çevresinin de 4.000 adım uzunluğundaki sağlam surlarla çevrili olduğunu ve bu surların içerisinde büyük bir kasabanın mevcut olduğunu belirtmiştir. Evliya Çelebi, surların güneydeki yani göl kenarındaki yalçın kayaların bulunduğu yerler hariç

[281] BOA, D. BŞM. d. 1003, s.1.

[282] BOA, MD. 78, s.8, hk.21.

[283] BOA, İE. ML. 20/1942.

doğudan başlayarak kuzey ve batı taraflarına doğru bayır üzerine inşa edildiğini belirtmiştir. Evliya Çelebi, ayrıca bu surların 10 arşın (10X68=680 cm) yüksekliğinde, 15 ayak genişliğinde olduğunu ve surların üzerinde de kırk adet kulesinin bulunduğunu ifade etmiştir[284].

Yukarıda da belirtildiği gibi Dış Kale'nin güneyinde yani göl tarafında yalçın, yüksek kayaların ve tehlikeli uçurumların bulunmasından dolayı kale duvarı yoktur. Nitekim Evliya Çelebi, göl kenarı için göklere yükselmiş kayalar olduğundan dolayı kale duvarına ihtiyaç olmadığını ve hatta buradan ara sıra hayvanlar düşüp paramparça olduğunu ifade etmiştir. Evliya Çelebi, buralara korkuluk şeklinde duvarlar yapıldığından ama zamanla bazı yerlerinin yıkıldığından da bahsetmiştir[285].

Osmanlı Devleti, Yukarı Şehir'i çevreleyen kale surlarının ve içerisindeki yapıların bakım ve onarımına önem vermiştir. 1583 yılında Ohri merkezdeki Gayrimüslim haneler, eskiden olduğu gibi surların bakım ve onarımını yapmakla yükümlüydüler. Ohri merkezdeki Müslüman haneler de Gayrimüslimler ile birlikte kale surlarının bakım ve onarımından sorumluydular[286]. Evliya Çelebi de şehirdeki Gayrimüslimlerin, vergi muafiyetleri karşılığında kalenin tamir ve bakımıyla ilgili görevlerini yerine getirdiğini ifade etmiştir[287].

1583 yılı kayıtlarına göre Ohri Kalesi'nde bulunan cebe, cevşen ve kılıçların tamir ve bakımı Sotir Mahallesi'nde ikamet eden Manol Yorgo[288] ile Troviça Mahallesi'nde ikamet eden Kılıççı İstoyko adındaki Gayrimüslimler tarafından yapılmaktaydı[289]. Evliya Çelebi kalede yedi tane kale ağası ile yetmiş tane kale görevlisi bulunduğundan ve bazılarının Rum olan kale görevlilerinin tamamının tüm

[284] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s.711.

[285] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s.711.

[286] BOA, TD 717, s. 17.

[287] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s.710.

[288] BOA, TD 717, s.19.

[289] BOA, TD 717, s.20.

vergilerden muaf olduğundan bahsetmiştir[290]. 21 Rebiülahir 1036/9 Ocak 1627 tarihinde Ohri Kalesi'de 65 kale görevlisi bulunmaktaydı[291].

b. Saray

Ohri'de sancakbeyinin oturduğu Paşa Sarayı olarak bilinen bir bina bulunmaktaydı. Evliya Çelebi'nin belirttiği üzere bu saray sur içinde Ayasofya Camii'nin üstünde ve darphanenin yakınlarında yer almaktaydı[292]. Arşiv kayıtlarında bu saray ile ilgili harhangi bir bilgiye tesadüf edilmese de Evâil-i Rebiülevvel 1106/20-29 Ekim 1694 tarihli Atik Şikâyet Defteri kaydında suriçinde paşalar için tahsis edilmiş konakların bulunduğuna dair bir hüküm bulunmaktadır. Bu hüküme göre paşaların, İç Kale'deki bu konaklarda ikamet etmesinin zorunlu olduğu ve halkın arasında oturmasına izin verilmemesi gerektiği belirtilmiştir[293].

Evliya Çelebi, Paşa Sarayı'nın haricinde Ohrizade beyine ait Ohri Gölü kenarında özene bezene yapılmış kale gibi mükemmel bir Ohrizade Sarayı'nın olduğunu ve Ohrizade Beyinin kardeşine ait sarayın da ibretlik olduğunu belirtmiştir.[294]. Ayrıca Evliya Çelebi, Nefs-i Ustruga'da iki yüz adet nefere sahip olan Ustruga Mukataası emininin kendisine ait bir sarayının bulunduğunu ifade etmiştir[295].

c. Çarşı ve Pazarlar

Osmanlı'da şehir, Cuma namazının kılındığı ve haftada bir pazarın kurulduğu yer şeklinde tanımlanmıştır[296]. Evliya Çelebi, Ohri'de birisi Ana Çarşı olmak üzere dört ayrı yerde çarşının buluduğunu belirtmiş ve çarşıların dağınık olmasını da bedesteninin olmamasına bağlamıştır[297]. Ana Çarşı bugünkü Tekke Camii'nin ve Türk Çarşısı'nın olduğu yerde bulunmaktaydı. Ana Çarşı'da Tekke Camii'nin akarları

[290] Evliya Çelebi, *a.g.e.,* VIII/2, s.710-711.

[291] BOA, MAD.d. 939, s.4.

[292] Evliya Çelebi, *a.g.e.,* VIII/2, s.712

[293] BOA, A. DVN. ŞKT. d. 18, s.334, h.513.

[294] Evliya Çelebi, *a.g.e.,* VIII/2, s.713-714.

[295] Evliya Çelebi, *a.g.e.,* VIII/2, s.706-708.

[296] İlhan Şahin, "Şehir (Osmanlılarda)", *DİA*, XXXVIII, İstanbul 2010, s.446.

[297] Evliya Çelebi, *a.g.e.,* VIII/2, s.715.

arasında otuz adet dükkânın yanı sıra bir ekmek fırını, bir simit fırını ve bir adet sabun imalathanesi bulunmaktaydı[298]. Evliya Çelebi bu çarşıda bulunan sokakların büyük çınarlarla süslü olduğunu ifade etmiştir[299].

Evliya Çelebi Ana Çarşı dışında Küçük Pazar'ın ismini zikretmiş ve bu çarşıda çınarların gölgesinde kırk ocaklı kervansarayın bulunduğunu belirtmiştir[300]. Burası muhtemelen Ali Paşa Camii çevresinde bulunmaktaydı. Diğer iki çarşıdan birisi Hacı Kasım Camii çevresinde bulunmakta olup Hacı Kasım Camii'nin akarları arasında ve bu çarşıda altı dükkân ve bir ekmek fırını yer almaktaydı[301]. Diğeri ise muhtemelen Yunus Voyvoda Mescidi çevresinde bulunmaktaydı. 1583 yılında Yunus Voyvoda Mescidi Vakfı'nın akarları arasında bu mahallede bulunan yedi adet debbağhâne (dericilik) ve dört adet dükkân yer almaktaydı[302].

1845 yılında Ohri'deki çarşılardan pazaryeri ve şinik rüsumundan 1.950 akçe ve kantar rüsumundan 7.930 akçe olmak üzere toplam 9.880 akçe vergi alınmaktadır. Bu vergilerin 3.000 akçesi Hazine'ye, 3600 akçesi kantar memurlarına, 1.080 akçesi pazaryeri memurlarına 2.200 akçesi İmaret Camii Vakfı'na gitmekteydi[303].

Evliya Çelebi, şehrin çarşılarında toplam yüz elli adet dükkân ve yedi adet süslü, ariflerin toplantı yeri olan kahvehanelerinin varlığından bahsetmiştir[304]. Ayrıca bu çarşılarda bozahaneler ve meyhaneler açıkça bulunmamakta ancak kalede kefere mahallelerinde şarabın bol olduğunu ve bedesteni olmamasına rağmen her çeşit metanın bulunduğunu rivayet etmiştir.

Evliya Çelebi, ayrıca kale içerisinde han, hamam, çarşı ve pazarın bulunmadığını belirtmiştir. Muhtemelen dükkânların Türk Çarşısı'na inmesinden ve Aşağı Şehir'in şenlenmesinden dolayı sur içinde pazar ve çarşısı kalmamıştır. Evliya Çelebi, kalenin büyük olduğunu fakat tamamında ev bulunmadığını ve nice yerlerinin

---

[298] İ. H. Ayverdi, *a.g.e.*, III, s.142-143.

[299] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s.715.

[300] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s.716.

[301] BOA, TD 717, s.753.

[302] BOA, TD 717, s.750-751.

[303] BOA, EV. HMH.d. 10970, vr.3.

[304] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s.715.

boş olduğunu belirtmiştir[305]. Dolayısıyla sur içerisinde yaşayan özellikle Müslüman haneler Aşağı Şehir'in genişlemesine paralel olarak yeni oluşan mahallelere taşınmıştır.

Ustruga Panayırı: Ohri kazası dâhilinde bulunan Ustruga kasabasında bölge açısından önemli bir panayır düzenlenmekteydi. Evliya Çelebi, Ustruga'nın dışında yılda bir kez kurulan ve on gün süren bu panayırda üç yüz adet dükkân ile birlikte bin adet de seyyar satıcının bulunduğunu ve kırk elli bin kişinin toplandığı büyük bir panayır olduğunu belirtmiştir[306]. 25 Rebiülahir 1134/12 Nisan 1722 tarihli belgede de Ustruga Panayırı'nın yılda bir defa düzenlendiği ve kırk gün sürdüğü belirtilmiştir[307].

Arşiv kayıtlarında Ustruga Panayırı'nın asayiş ve düzeninin sağlanması ile ilgili bir hüküm bulunmaktadır. Bu hüküme göre panayıra mal alıp ve satmak için gelenlerden kanunlar çerçevesinde vergi alınması ve halka zulüm edilmemesi gerektiği belirtilmiştir[308].

Ustruga Panayırı padişah hasları arasında yer almaktaydı. 1583 yılında Ustruga'daki panayırdan yıllık 1.200 akçe bâc tahsil edilmekteydi[309]. 1666 yılında yine padişah hâsları arasında yer alan panayırdan aynı şekilde 1.200 akçe bâc toplanmaktaydı[310].

d. Darphane

Ohri Kalesi'nde para basılan bir adet darphane bulunmaktaydı. Ohri'deki darphanenin varlığı ile ilgili detaylı bilgileri ise Evliya Çelebi'den öğrenilmektedir. Evliya Çelebi, Dış Kale'de Sancakbeyi Sarayı'nın yakınlarında bir adet darphane bulunduğunu ve burayı ziyaret ettiği (1670) sırada darphanenin kapısının kapalı

---

[305] Evliya Çelebi, *a.g.e.,* VIII/2, s.713.

[306] Evliya Çelebi, *a.g.e.,* VIII/2, s.709.

[307] "… Ustruga Panayırı dimekle ma'rûf senede bir def'a bâzârı kırk gün mikdârı durub…" bkz. BOA, AE. SAMD. III, 125/12248.

[308] BOA, AE. SAMD. III, 125/12248.

[309] "Bâc-ı bâzâr-ı panâyır-ı Ustruga fî sene 1200". Bkz. KKA, TD 25, s.15.

[310] "Bâc-ı bâzâr-ı panâyır-ı Nefs-i Ustruga fî sene 1.200" ve "Nefs-i Ustruga ma'a bâc-ı pâzâr 21.920". Bkz. KKA, TD 358, s.9.

olduğunu fakat tüm aletleri, tüm kalıntıları ve sikkelerinin bulunduğunu ifade etmiştir. Evliya Çelebi, ayrıca bu darphanede IV. Murat zamanına kadar sikke kesildiğini ve hatta kendisinin, üzerinde "Sultan Ahmed bin Mehmed Han ızze nasruhû duribe Ohri" yazan saf ayar bir akçeyi gördüğünü belirtmiştir[311].

Sahillioğlu, maden yataklarına yakın olduğu için Ohri'de darphanenin bulunduğunu belirtmiş fakat detaylı bilgi vermemiştir[312]. Bununla bağlantılı olarak Kâtip Çelebi (1609-1657), eseri Cihannümâ'da, Ohri'de gümüş maden ocaklarının bulunduğunu fakat bu maden ocaklarının atıl durumda olup işletilmediğini ifade etmiştir[313]. Arşiv kaynaklarında ise Ohri'deki darphane ile ilgili herhangi bir bilgiye tesadüf edilmemiştir.

B. ŞEHRİN FİZİKÎ YAPISININ ŞEKİLLENMESİNDE VAKIFLARIN ROLÜ

Vakıf, Arapça'da kelime olarak "durmak", "alıkoymak" anlamına gelmekte olup terim olarak değişik tanımları bulunmakla birlikte her din ve toplulukta insanların hayır ve hasenat yapmak üzere bıraktıkları mal ve bu mallardan yararlanma şeklidir[314]. Osmanlı Devleti'nde din, eğitim, sağlık, konaklama ve çeşitli sosyal yardım hizmetleri vakıflar tarafından karşılanmaktaydı. Bu kısımda arşiv belgelerine ve araştırma eserlerine göre Ohri şehrindeki vakıf ve vakıf eserleri incelenmiştir.

Vakıflar, Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu geniş coğrafyada, ortaya koyduğu maddi ve manevi unsurlarıyla parlak bir kültür ve medeniyetin zirvesini teşkil eden önemli unsurlardan birisi olmuştur[315]. Vakıfların aynı zamanda şehirlerin imar

---

311 Evliya Çelebi, *a.g.e.,* VIII/2, s.717-718.

312 Halil Sahillioğlu, "Darphâne", *DİA,* XVIII, s.502.

313 Kâtip Çelebi, *a.g.e.,* I, s.127.

314Vakıf hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. Fuad Köprülü, "Vakıf Müessesesinin Hukuki Mahiyeti ve Tarihi Tekâmülü", *Vakıflar Dergisi,* 1/2, (Temmuz 2001), s.1-32; Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf", *İA,* XII, s.153-172; Ziya Kazıcı, *İslami ve Sosyal Açıdan Vakıflar*, Marifet Yayınları, İstanbul 1985; Nazif Öztürk, *Menşei ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar*, VGM Yayınları, Ankara 1983; Ahmed Akgündüz, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, TTK, Ankara 1988.

315 Bkz. Fuad Köprülü, *a.g.m.,* s.1-32; Nazif Öztürk, *a.g.e.*; Ziya Kazıcı, *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*, Bilge Yayınları, İstanbul 2003.

ve iskânında çok önemli katkılarının olduğu şüphesizdir. Örneğin Bosna'da yeni kurulan bazı kasabalar camii, kervansaray, imaret vs. vakıf ve vakıf eserlerinin etrafında teşekkül etmiş ve nüfusları hızlı bir şekilde artmıştır[316]. Manisa'daki Sultaniye ve Muradiye külliyeleri ise vakıflar sayesinde inşa edilmiş ve buradaki boş araziler iskâna açılıp ve nüfusun buralara yönlendirilmesi sağlanmıştır[317].

Ohri'nin fethinden hemen sonra ve XV. ile XVI. yüzyıllarda Ohri merkezinde kurulan Müslüman mahallelerine bakıldığında, bu mahallelerin hemen hemen tamamı camii, mescit, imaret, medrese gibi vakıf eserlerinin etrafında şekillendiği görülmektedir[318]. Bu mahallleın kurulmasına bağlı olarak Türk devrinde şehir, sur dışına taşmış ve geniş bir alanda Aşağı Şehir olarak isimlendirilen yeni bir yerleşim yeri ortaya çıkmıştır.

Resim 4: Türk Devri Aşağı Şehri'in Doğusundaki Göl Kıyısını Gösteren 1912 yılı Öncesine Ait Bir Resim

[316] Bkz. Hatice Oruç, *a.g.m.*, s.169-173.

[317] Feridun M. Emecen, *a.g.e.*, s.86.

[318] İmaret Camii Mahallesi, İskender Bey Mescidi Mahallesi, Hacı Kasım Camii Mahallesi, Bazargan Hamza Mescidi Mahallesi, Hacı Turgut Mesicidi Mahallesi vs. ayrıntılı bilgi için "II. Bölüm", "Ohri Şehrinin Mahalleleri" alt başlığına bkz.

1670 yılında şehri ziyaret eden Evliya Çelebi, şehir için gayet mamur ve süslü ifadelerini kullanmış, Uştuk Yaylası'ndan inerken bu şehri görenlerin "Bursa ve Edirne kadar vardır" dediklerini rivayet etmiştir[319]. Evliya Çelebi burada Ohri şehrinin büyüklüğünü göstermek için abartılı bir yorum yapmıştır.

Evliya Çelebi, Ohri şehrinin güney tarafı Ohri Gölü, doğu tarafı da Uştuk Yaylası eteklerine kadar baştan sona ağaçlık içinde bulunan güzel bir şehir olduğu, bahçeleri ve bostanlarının ise cihanı donattığı ifadelerini kullanmıştır[320].

1583 yılına ait arşiv kaydında şehrin su ihtiyacını karşılamak için Veziriazam Siyavuş Paşa'nın önemli gayretleri olmuştur. Siyavuş Paşa'nın isteğiyle Vendolişte adıyla bilinen suyu Nefs-i Ohri'ye getirmek için Rumeli kâtiplerinden Bestan mübaşir tayin edilmiş, mühimmat ve masrafları için gerekli olan akçe kendisine teslim edilerek bölgeye gönderilmiştir. Bununla birlikte suyun getirilmesi için gerekli olan bina, kereste ve mühimmat ile suyolcuları, ırgat vesairenin gönderilen paralardan karşılanarak zamanında tamamlanması yönünde talimat verilmiştir[321].

Osmanlı vakıf medeniyetinin güzel bir örneğini teşkil eden vakıfların, fetihten sonra Ohri şehrinin imar ve iskânında önemli etkisi olmuştur. XV. ve XVI. yüzyıllarda Ohri şehrindeki Müslüman mahallelerinin hemen hemen tamamına yakını camii, mescit, imaret, medrese gibi vakıf eserlerinin etrafında oluşmuştur. Dış Kale'nin yüksekçe bir yerinde İmaret Camii ve etrafında İmaret Mahallesi, yine Dış Kale'nin hemen dışında İskender Bey Mescidi etrafında İskender Bey Mahallesi oluşmuştur. Böylece şehir zamanla Hisar'ın dışına taşmış ve Hisar dışında ve daha sonra Aşağı Şehir olarak adlandırılacak olan yerlerde yeni mahalleler oluşmaya başlamıştır. Ohri Gölü'nün kenarında otlak ve ahırların bulunduğu boş arazide XV. yüzyılın sonlarında Hacı Kasım Camii inşa edilmiştir. Hacı Kasım Camii inşa edilince bu bölge canlanmış ve camiinin etrafında Hacı Kasım Camii Mahallesi oluşmuştur. Hatta 1670 yılında şehri ziyaret eden Evliya Çelebi Ohri'de en kalabalık cemaate sahip

---

[319] Evliya Çelebi, *a.g.e.* , VIII/2, s. 713; Evliya Çelebi, ayrıca Ohri şehrinin Bağdat, Mısır, Pozanta, Makedonya, Kavala ve Kostantiniyye kadar mamur ve işlek büyük bir şehir olduğundan bahsetmiştir. Bkz. Evliya Çelebi, *a.g.e.,* VIII/2, s.709.

[320] Evliya Çelebi, *a.g.e.,* VIII/2, s.714

[321] BOA, MD. 51, s.31, hk. 103 (19 Şaban 991/7 Eylül 1583)

camiinin Hacı Kasım Camii olduğunu belirtmiştir. Aynı şekilde Yunus Voyvoda Mescidi, Sazlık denilen mevkide inşa edilmiş ve etrafında Yunus Voyvoda Mecsidi Mahallesi oluşmuştur. Ohri şehrinin gelişiminde vakıf eserlerinin katkısı hususunda bu gibi örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Genel olarak bakıldığında Ohri'de Türk idaresi zamanında XV. yüzyılın sonlarından itibaren ve özellikle XVI. yüzyılda yerleşim, Ohri Kalesi'nin doğu kısmından başlayarak kuzeye doğru sur dışına taşmış ve burada yeni mahalleler kurularak geniş bir alanı kapsayan yeni bir şehir kurulmuştur. Şehir, artık kale dışında açık bir kent konumuna dönüşmüştür.

1583 yılına ait KKA, TD 27 numaralı Tapu Tahrîr Defteri'nde XVI. yüzyılın son çeyreği ve XVII. yüzyıldaki Ohri kazasındaki vakıflar hakkında önemli bilgiler yer almaktadır. Ayrıca XVII. yüzyıla ait pek çok arşiv belgesinde ve Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde yer alan kıymetli bilgiler ışığında Ohri'deki vakıfların, XVII. yüzyıldaki sosyal ve iktisadî açısından önemi ortaya konulabilmektedir.

Harita 7: XVI. Yüzyıl Sonlarından XVIII. Yüzyıl Başlarına Kadarki Dönemde Ohri Şehrindeki Camii ve Mescitler

Dış Kale'deki, Müslümanlara ait iki önemli dinî yapıdan biri Ayasofya Camii diğeri de Ohrizade Camii ve İmareti'dir. Kalenin göl tarafında yer alan ve 1056 yılında inşa edilen Ayasofya Kilisesi fetihten sonra şehre yeni yerleşen Müslümanların dini ihtiyaçlarını karşılamak için camiiye çevrilmiştir[322]. Böylece fetihten sonra Ohri'deki ilk camii Ayasofya Camii olmuştur. Bu bölgenin Gayrimüslim haneleri arasında kalmasında, Müslüman mahallelerinin Aşağı Şehir'de sürekli artmasına da bağlı olarak buradaki Müslüman halkın Aşağı Şehir'e taşınması ile alakalı olduğu söylenebilir.

Yukarı Şehir'deki diğer önemli dini yapı, İmaret Tepesi (Plaoshnik) denilen yerdeki 893 yılında inşa edilen Aziz Kliment Kilisesi ve Manastırı'nın harabeleri

[322]Machiel Kiel, "Okhri", EI², VIII, s.165.

üzerine inşa edilen Ohrizade Camii'dir[323]. Ohrizade Camii'nin yanında 1491[324] yılında inşası tamamlanan Ohrizade İmareti bulunmaktadır[325]. Fetihten sonra İmaret Camii'nin inşası ile Yukarı Şehir'e bir canlılığın geldiği şüphesizdir. Sur içinde Ayasofya ve Ohrizade camiilerinden başka Evliya Çelebi'nin cemaatten yoksun olduğunu ifade ettiği iki adet mahalle mescidi bulunmaktaydı. Evliya Çelebi, İmaret Camii ve çevresini şu şekilde betimlemiştir; caminin güney tarafında gölün tamamı ve gölde yüzen gemiler ve balıkçı kayıkları görülmekte olup Kıble tarafındaki pencerelerinden de yine gölün bir kısmı ve uçsuz bucaksız ova içindeki tüm binalar gözükmektedir. Avlusunda yüksek ağaçlar bulunmakta ve her birinin gölgesindeki yeşillik alanlarda insanlar oturmaktadır. Aynı yerde çoluk çocuk çeşit çeşit oyunlar oynamakta ve silahşörlük talimi yapmaktadırlar.[326].

1. Ohri Şehrindeki Camii ve Mescit Merkezli Vakıf ve Vakıf Eserleri

a. Ayasofya (Fethiye) Camii

Dış Kale'deki eski Ohri şehrinin merkezinde bulunan Ayasofya, Çar Samuel (976-1014) zamanında eski bir dini yapı üzerine kilise olarak yeniden inşa edilmiştir[327]. Bizans Dönemi'nde 1056 yılında Dış Kale'de inşa edilen Ayasofya Kilisesi, şehir fethedildikten hemen sonra buraya yerleştirilen Müslüman halkın ve garnizonun dini ihtiyaçları için camiiye çevrilmiş ve böylece fetihten sonra şehrin ilk camiisi olmuştur. Bununla birlikte fethedilen yerlerin hepsinde tatbik olunan şehrin en büyük kilisesinin camii haline getirilmesi geleneği Ohri'de de uygulanmıştır[328]. Bu yapı camii haline getirildiği sırada tabii olarak değişikliğe uğramış ve binanın üzerinde

[323] Muhammed Aruçi, *a.g.m.*, s.331.

[324] Hasan Kalasi, "Jedna Arapska Vakufnama iz Ohrida iz 1491. Godine", *Prilozi za Orijentalnu Filologiju*, XII-XIII, Sarajevo (1962), s.15-44.

[325] BOA, TD 367, s.384.

[326] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s.713.

[327] Aneta Sefarimova, "Holy Sophia", *Macedonian Culturel Heritage Ohrid World Heritage Site*, Skopje 2009, s.72.

[328] Semavi Eyice, *a.g.m.*, s.139.

bir takım ilaveler yapılmıştır. Camiinin içine minber yerleştirilmiş[329] ve batıdaki girişin (narthex) sol tarafındaki kubbesinin tam ortasından yükselen yere minare ilave edilmiştir[330].

Evliya Çelebi eseri Seyahatname'de Selâtin Camii olarak nitelendirdiği Ayasofya Camii ile ilgi çok değerli bilgiler vermektedir. Evliya Çelebi, Ayasofya Camii'nin Ohri Gölü kenarında Paşa Sarayı dibinde olduğunu eskiden Gayrimüslim mabedi iken şimdi ulu ve nurlu bir camii olduğunu ifade etmiştir. Evliya Çelebi bu camiiyi, Selanik, Trabzon ve İstanbul'daki Küçük Ayasofya camiilerine benzetmiştir. Evliya Çelebi, camiinin Gayrimüslim haneler içinde kaldığından hiç cemaatinin olmadığını, harebeye yüz tuttuğunu ve Cuma günleri beş on tane bekçinin temizlik yapıp Cuma namazı kıldığını belirtmiştir[331].

Ayasofya Camii'nin vakfı ile ilgili yeterince bilgi edinilememiştir. Evliya Çelebi'nin bu camiinin cemaatinin bulunmadığını ve bakımsız durumda olduğunu belirtmesinden anlaşıldığı üzere camii görevlileri ile camiinin tamir ve bakımına harcanacak vakıf gelirlerinin bulunmadığı anlaşılmaktadır[332]. 1724 yılına ait tahrirde Hacı Halil Mahallesi'nde ikamet eden Ahmed oğlu Osman adındaki birisi Ayasofya Camii'nin imamı olarak geçmektedir[333]. Buradan anlaşılacağı üzere daha sonraki süreçte Ayasofya Camii tekrar ibadete açılmıştır.

---

[329] Semavi Eyice, *a.g.m.*, s.139-140.

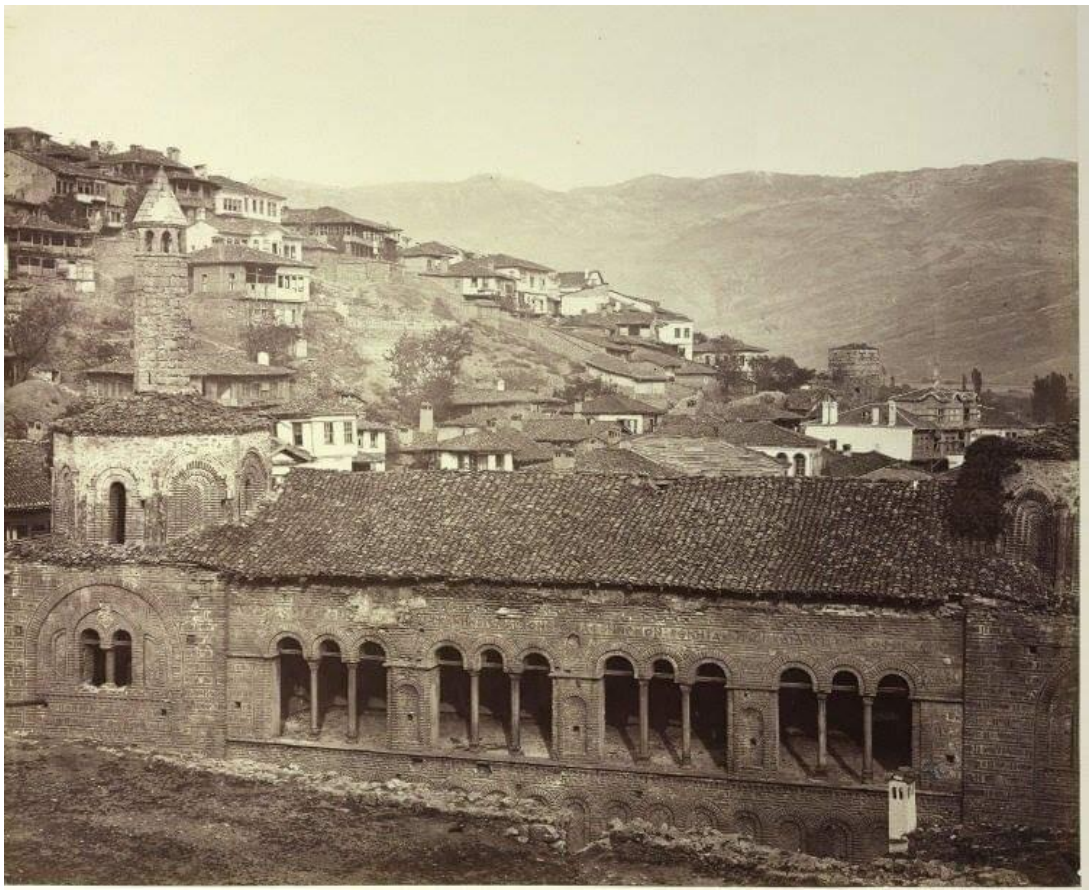
[330]Minare, bir baca biçiminde olup, şerefe çıkıntısı yoktur ve ezan en tepedeki pencere şeklindeki küçük menfezlerden okunuyordu. Bu nadir rastlanır minaredir. Semavi Eyice makalesinde Schlumberger'in kitabından alınan eski bir fotoğrafına yer vermiştir. Bkz. Semavi Eyice, *a.g.m.*, s.140, Bkz. Resim 7; Resim; Bu minare tarzı aynı şekilde günümüzde de ayakta olan XV. yüzyılın ikinci yarısında yapılan Bazargan Hamza ve ne zaman yapıldığı tespit edilemeyen Çingene (Karabey) camiilerinin minarelerinde de görülmektedir.

[331] Evliya Çelebi, camii mimari olarak küçük büyük toplam on yedi kubbeli olfuğunu ve kubbelerinin hepsinin kırmızı kiremit ve horasani kireç ile örtülü olduğunu belirtmiştir. Ayrıca camiinin yüksek sütunlarından büyük övgüyle bahsetmiş ve sanatlı pirinç kapılarının, sedefkârı pencere kanatlarının ise bozuk olduğunu ve harabeye yüz tuttuğunu ifade etmiştir. Bkz. Evliya Çelebi, a.g.e., VIII/2, s.712

[332] Oysaki Evliya Çelebi, Ohri'deki İmaret Camii ve mahalle mescitlerinden bahsederken vakıfları sağlam ibaresi kullanmıştır. Evliya Çelebi, a.g.e., VIII/2, s.712-714.

[333] "Osman veled-i Ahmed imâm-ı Cami'-i Ayasofya". Bkz. BOA, KK.d. 2876, s.140.

Resim 5: Kiliseye Dönüştürülmeden ve Minaresi Yıkılmadan Öncesine Ait Ayasofya Camii ve Minaresi

Ayasofya Camii günümüze kadar gelmiş eserler arasındadır. Fakat bu eser önce camii özelliğinden çıkartılmış, daha sonra kiliseye çevrilmiş ve son olarak da müzeye dönüştürülmüştür. Ayasofya Camii, Ohri'nin Yugoslav idaresine geçmesinden sonra camiilikten çıkartılmıştır. Daha sonraki süreçte minare yıkılmış ve ağır bir restorasyona tabi tutularak minber hariç camii izleri tamamen ortadan kaldırılmıştır. Semavi Eyice, 1961 yılında minberin hala var olduğundan bahsetmiştir[334]. Camii, 1950'li yıllarda restore edilerek müzeye dönüştürülmüştür[335]. Minberi de 2001 yılında yıktırılarak yerine kilise atları yaptırılmıştır[336].

[334] Semavi Eyice, *a.g.m.*, s.140.

[335] F. Bajraktareviç, "Turski Spomenici u Ohridu", *Prilozi za Orijentalnu Filologiju*, V, Sarajevo (1954), s.117.

[336] Muhammed Aruçi, *a.g.m.*, s.332.

b. Ohrizade (Sultan Mehmed Han/İmaret) Camii ve İmareti

Belgelerde Hünkâr, Fatih Sultan Mehmed, Kale ve İmaret olarak da geçen Ohrizade Camii ve İmareti, Dış Kale'de İmaret Tepesi denilen yerde inşa edilmiştir. Ohrizade Camii ise değişik belge ve kaynaklarda farklı isimlerle geçmektedir. Banisi Ohrizade Sinan Çelebi'den dolayı Ohrizade Camii; bahçesindeki Ohrizade'nin imaretinden dolayı İmaret Camii; Fatih Sultan Mehmed Han'ın 1466 yılındaki Arnavutluk Seferi sırasında burada ikamet etmesinden dolayı Fatih Sultan Mehmed Han Camii veya Hünkâr Camii gibi isimler de kullanılmaktadır. Ohrizade Camii ve İmareti hakkında bilgi vermeden önce ve bu eserlerin banisi Ohrizade Sinan Çelebi ve Ohrizadeler hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır.

Ohrizadeler: Ohrizadeler[337], bölgedeki en zengin ve nüfuzlu ailelerden olup Osmanlı Devleti'nin bölgedeki en önemli temsilcileri konumundaydı. Aynı zamanda Ohrizade Sinan Çelebi ve onun soyundan gelenler Ohri'ye önemli dini ve kültürel pek çok eserler kazandırması açısından Ohri tarihi açısından önemli bir yere sahipti[338]. Evliya Çelebi ayrıca Ohrizadelerin, soylu hanedan sahibi kralzadeler olduğundan ve hâlâ Ohri şehrinin Ohrizadelerin hükmünde olduğundan bahsetmiştir[339].

Ohrizadelerin en meşhuru Ohrizade Sinan Çelebi'dir. Ohrizade Sinan Çelebi'nin asıl ismi Mevlana Sinanüddin Yusuf Çelebi İbn-i Mevlana Bedrüddin Mahmud Efendi'dir. Vakfiyesinde II. Bâyezîd'in tuğrasıyla başlayan Sinanuddin

---

[337] Ohrizadeler ile ilgili en önemli belge Ohrizade Sinan Çelebi'nin inşa ettirdiği zaviye ve muallimhanenin "vakıfnamesi" olup bu belge ilk olarak Hasan Kalaşi tarafından 1962 yılında yayınlanmıştır. Bkz. Hasan Kalaşi, *a.g.m.,* s.15-44.; Daha sonra Fehim Bajraktarevic, Metodiy Sokoloski gibi Yugoslav tarihçiler Ohrizadeler üzerine çalışmalar yapmıştır. Bkz. Fehim Bajraktarevic, "Turski Spomenici u Ohridu", Prilozi za Orijentalnu Filologiju, V, Sarajevo (1954), s.111-136; Medodiy Sokoloski, *a.g.m.,* s.5-37.

[338] "Her halükarda "Ohrizade" ailesi derin bir araştırmayı haketmektedir, çünkü dönemin en zengin ailesi oldukları, çeşitli dini ve kültürel eserler meydana getirdikleri ve en sonunda da sultan tarafından onlara mülk verilmesi ile muhtemelen yönetim kademesinde büyük görevler yerine getirdikleri için" bkz. Medodiy Sokoloski, *a.g.m.,* s.31-32.

[339] Evliya Çelebi, *a.g.e.,* VIII/2, s.713-714.

Yusuf Çelebi'nin vakfiyesi 1991 yılında Rumeli Kazaskeri Mehmet oğlu Ebussuud tarafından onaylanmış, 6.93 metre uzunluğunda ve 30 cm genişliğindedir. Vakfiye 128 satırdan oluşmaktadır[340]. Vakfiyesinde[341] geçen elkaplara bakıldığında hem Sinan Çelebi hem de babası Bedrüddin Mahmud Efendi ilmiye sınıfındandır. Vakıfnamede Sinan Çelebi için "Ohrizâde" unvanı yer almamaktadır[342]. Fakat 1583 yılı tahrîr kaydından Sinan Çelebi'nin lakabının Ohrizâde olduğunu kesin olarak anlamaktayız[343]. Sinan Çelebi ve onun soyundan gelenler için "Ohrizade" ismi muhtemelen XVI. yüzyıldan itibaren kullanılmış olmalıdır.

Ohrizade Sinan Çelebi'nin türbesi bugün yıkılan İmaret Camii'nin mihrabının önünde bulunmakta ve mezar taşında da ölüm tarihi 12 Receb 898/29 Nisan 1493 yazmaktadır. Ohrizade Sinan Çelebi'nin mezar taşından anlaşıldığı üzere, vakfiyenin düzenlenmesinden iki yıl sonra vefat etmiştir.

Ohrizade Sinan Çelebi'nin vakıfnamesi, 1530 ve 1583 yılı Tahrîr Defterlerinde Ohrizade Sinan Çelebi tarafından yaptırılan Tekke (İmaret) ve Muallimhane da yer almaktadır. Bunlara akar olarak Viranişte ve Lijani köylerinin gelirleri Sultan II Bayezid (1481-1512) tarafından Ohrizade Sinan Çelebi'ye verildiği anlaşılmaktadır[344].

Metody Sokoloski, Sinan Çelebi'nin vakfiyesinde geçen mütevellinin Abdullah oğlu Bedreddin isminin geçmesinden ve Ohrizade'nin kelime anlamının da

---

[340] Celal Turgut Koç, "Ohrili Sinanüddin Yusuf Çelebi'nin Arapça Vakfiyesinin Dil ve Belagat Açısından Değerlendirilmesi", *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, Special Issue 4, August 2015, s.213.

[341] Ohrizade Sinan Çelebi'nin Evâhir-i Şaban 896/29 Haziran-7 Temmuz 1491) tarihli vakfiyesinde "El-mevle'l-muazzam ve'l-Hıbrul-mufahhan Sinanüddin Yusuf Çelebi el-Hibrü'l-mufahham sulaletü'l-ulemâ ve hulâsâtü'l-ukala el kummelu fahrü'l-muteahhirin Sinanü'l-Milletu ve'd-Din Mevlanâ Yusuf Çelebi İbnü'l-merhum âlimu'l-amil Bedruddin Mevlanâ Mahmudu'l-Kadî" yazmaktadır. Bkz. E. Hakkı Ayverdi, Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri Yugoslavya, III., İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2000, s.139.

[342] E. Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, III, s.139.

[343] "Vakf-ı İmâret-i Sinan Çelebi el-Merhûmü'ş-şehîr be-Ohrizâde der-Nefs-i Ohri" bkz. KKA, TD 27, s.192.

[344] BOA, TD 367, s.384.

"Ohrili" veya "Ohri'nin çocuğu" anlamına gelmesinden dolayı Ohrizadelerin Müslümanlaştırılmış Hristiyan olduğu imasında bulunur[345]. Oysaki yukarıda belirtildiği gibi Ohrizade Sinan Çelebi'nin babası Yusuf Çelebi'nin Çatalca'da kadılık yaptığı görülmektedir[346]. Bu vakfiyede Sinan Çelebi'nin veya babası Yusuf Çelebi'nin elkabında aile ismi olarak "Ohrizade"' yer almamaktadır. Buradan anlaşılacağı üzere "Ohrizade" isminin bu aileye daha sonraki zamanlarda verilmiştir.

Ohrizadelerin içinde en meşhur ikinci kişi Mevlana Mustafa Çelebi'dir[347]. 1515 yılına ait Tımar Ruznamçe Defterindeki "Mustafa veled-i Sinan Çelebi" [348] ve 1519 yılına ait Tahrîr Defterindeki *"*Mevlana Mustafa Çelebi bin Sinan Çelebi el-Meşhûr be-Ohrizade" ibaresinden, Ohrizade Mustafa Çelebi'nin Ohrizade Sinan Çelebi'nin oğlu olduğu kesin olarak anlaşılmaktadır[349].

Ohrizade (Fatih Sultan Mehmed/İmaret) Camii: Fatih Sultan Mehmed, Hünkâr ve Kale Camii olarak da kayıtlarda geçen İmaret Camii, Dış Kale'nin yüksek bir noktasında İmaret Tepesi denilen yerde inşa edilmiştir. Bu camii, 893'te yapılan Panteleiomon (Aziz Kliment) kilise ve manastırının harabelerinin tam üstüne oturtulmuş fakat inşa edilirken adı geçen kilisenin kalıntı ve duvarlarından hiçbir sûrette istifade edilmemiştir[350]. Camii, İç Kale'deki Ayasofya Camii'nden sonra bölgeye Türk nüfusunun yerleştirilmeye başlamasından dolayı ihtiyaca binaen inşa edilmiş olmalıdır.

Camiinin banisi ve hangi padişaha hibe edildiği ile ilgili değişik rivayetler vardır. Evliya Çelebi'ye göre camiiyi Ohrizade Sinan Çelebi inşa ettirmiş ve II.

---

[345] Metodiy Sokoloski, *a.g.m.*, s.31.

[346] E. Hakkı Ayverdi, a.g.e., III, s.139.

[347] Mustafa Çelebi Struga'da kendisi adına camii ve külliyesi bulunmaktadır. Bkz. Ohrizade Camii ve Külliyesi Kısmı

[348] 1515 tarihli tımar ruznamçe defterine göre, Ohri sancağındaki bazı tımar gelirleri 20 Zilhicce 918/26 Şubat 1513 tarihinde Mustafa veled-i Sinan Çelebi'ye tahsis edilmiştir. Bkz. MAD 7, vr.257.

[349] BOA, TD 367, s.388.

[350] S. Eyice, *a.g.m.*, s.140.

Bayezid'e hibe etmiştir[351]. Pek çok araştırmacı tarafından kabul gören görüş banisinin Ohrizade olduğu yönündedir[352]. Fakat diğer bir husus Ohrizade'nin camiiyi II. Bayezid'e mi yoksa Fatih Sultan Mehmed Han'a mı hibe ettiğidir? Ayverdi, Ohrizade'nin camiiyi Fatih Sultan Mehmed'e hibe ettiğini kabul eder fakat vakfiyeye atfen camiinin inşa tarihini tespit etmeye çalışır[353]. Oysaki Ohrizade'nin vakfiyesi ile camiinin bir ilgisi yoktur. Ohrizade'nin vakfiyesi aşevi, zaviye vs. içindir[354]. Camiinin vakfiyesi ise Fatih Sultan Mehmed Han'a aittir. Zaten camiinin ismi belgelerde yaygın olarak Sultan Mehmed Han Camii olarak geçmektedir. Camii tahminen Fatih Sultan Mehmed (1451-1881) zamanında inşa edilmiştir. Daha sonra Ohrizade Sinan Çelebi, camiinin etrafındaki imaret ve diğer yapıları inşa ettirdikten sonra vakfiyesini 1491 yılında yani II. Bayezid Dönemi (1481-1512)'inde hazırlatmış ve onaylatmıştır. İmaret Camii'nin resimleri incelendiğinde tipik bir XV. yüzyıl Türk eseri olduğu da anlaşılmaktadır.

Evâil-i Rebiülahir 955/9-18 Mayıs 1587 tarihinde İmaret Camii duvarları, kemerleri ve minaresini içine alan tamir ve tadilat yapılmıştır. Tamir ve tadilat masrafları olan 8.000 akçe Ohri mukataasından karşılanmıştır[355]. 1696 yılında da İmaret Camii'nde görevli 16 kişinin ücretleri Ohri mukataası gelirlerinden karşılanmaktaydı[356].

---

[351] Sultan Bayezid Han Ohrizade'nin, yaptırdığı camii için, "peh barekallah ne güzel camii olmuş" demesi üzerine, mahallin eski hanedanından Ohrizade'nin, zemini öpüp "Huda kabul eyliye sevabı ve binası padişaha hibe olsun" beyanıyla hibe etmiştir. Sultan Bayezid Han da "Tez sağ tarafa bir minare inşa etsinler" arzusunu duyunca da ikinci minareyi ve bu sebeple Ohride buna (İki Minareli Hunkar Camii) denildiğini Evliya Çelebi nakletmiştir. Ayrıca Evliya Çelebi iki minarenin de mevcut olduğunu belirtmiştir. Bkz. Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s.713.

[352] M. Aruci, *a.g.m.*, s.331; Bajraktareviç, *a.g.e.*, s.114 vd. kont.,E. Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, III, s.138-139.

[353]E. Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, III, s.138-139.

[354]BOA, KKA, TD 27, vr.194.

[355] BOA, MAD.d. 55, s.522

[356] BOA, MAD.d. 5625, s.26-27 (MF14).

Resim 6: Yıkılmadan Öncesine Ait Harabe Haldeki İmaret (Ohrizade) Camii ile Önünde Bugün Ayakta Olan Ohrizade Sinan Çelebi Türbesi

Bununla birlikte Ohrizade Sinan Çelebi'nin türbesi de bu camiinin sol tarafında bulunmaktadır. Aynı zamanda camiinin hemen yanında Ohrizade Sinan Çelebi'nin imareti bulunmasından dolayı camiinin isimlerden birinin İmaret Camii olduğunu belirtmekte fayda olacaktır.

Yukarıdaki bilgilere ilave olarak 1491 yılına ait Ohrizade Sinan Çelebi'nin imaret, mektep ve zaviyesini içeren vakfiyesi bulunmaktadır[357]. Bu vakfiyenin özeti tahrîr defterlerinde de mevcuttur[358].

Sultan Mehmed Han Camii Vakfı'nın selâtin vakfı olduğu için 1530 ve 1583 yıllarına ait tahrîr kayıtlarında bu caminin vakfıyla ilgili herhangi bir bilgi yer almamaktadır[359]. XVII. yüzyılın sonuna ait mevcut olan hüccet ve berat sûretleri

[357] Bkz. Hasan Kalaşi, *a.g.m.*, s.15-44.

[358] BOA, TD 717, s. ; BOA, TD 367, s.

[359] Ancak Sultan Mehmed Han Camii Vakfı'yla ilgili 1845 yılına ait Akarat Muhasebe Defterinde vakfın akarları ve masrafları hakkında bilgi edinilebilmektedir. Sultan Mehmed Han'ın bu vakfından sadece camii görevlileri dışında kalan camiinin zeytinyağı, mum, hasır ve tamirat masraflarının karşılandığı görülmektedir. Bu masrafları kaşılayacak vakfın akarları Ohri'nin kantar rüsumu ile pazaryeri ve şinik rüsumları bulunmaktadır. Buna göre Sultan Mehmed Han Vakfı'nın akarlarından "kantâr rüsumatı"ndan 7.930 akçe ve "bâzâryeri ve şînik"ten 1.950 akçe olmak üzere toplam 9.880 akçe yıllık

camiinin görevlileri ile ilgili önemli bilgilere ulaşmamızı sağlamaktadır[360]. Bu belgelere göre camiide iki imam, bir müezzin, bir devirhân ve bir kayyım görev yapmaktadır. Bu görevlilerden imam ve kayyımın maaşı Ohri cizyedarlığından, imam-ı sâni, müezzin ve devirhanın maaşları ise Ustruga Dalyanları Mukataa'sından karşılanmaktadır. Camiinin vakfiyesi mevcut olmasa da camii görevlilerinin ücretlerinin Ohri cizyedarlığından ve Ustruga Dalyanları Mukataası'ndan karşılandığı anlaşılmaktadır.

Evliya Çelebi, İmaret Camii'ni iki minareli, kurşunlu, tahta kubbe örtülü, Kıble kapısı üzerinde iri yazı ile "Lâ ilâhe illallâh Muhammedün resûlullah" yazısının bulunduğu geniş bir camii olarak tarif etmektedir. Evliya Çelebi ayrıca camiinin, Kıble tarafındaki pencerelerden Ohri Gölü'nün ve ovadaki yapıların göründüğünü, camiinin bahçesinde büyük ağaçların yükseldiğini[361] ve yine önünde âb-ı hayat su kuyusu ve havuzun bulunduğunu tasvir etmiştir[362].

---

gelir kaydedilmiştir. Fakat bu gelirlerin tamamı vakfa bırakılmamakla birlikte "Maliye Hazînesi" 3.000 akçe, veznede bulunan kantar memurlarına 3.600 ve bâzâryeri memurlarına da 1080 akçe verilmektedir. Vakfın masrafları olarak da ancak geri kalan 885 akçe camiinin zeytinyağı, mum, hasır ve tamîrâtına gittiği belirtilmiştir. Bkz. BOA, EV. HMH.d. 10970, vr.3.

[360] On akçe yevmiye ile imam olan Osman Halife'nin 1107/1696 yılına ait alacağın kalan yarısı olan 1.800 akçeyi Ohri cizyedârı İbrahim Ağa'dan tahsil ettiğine dair hüccet ve aynı göreve tekrar atandığına dair berat sûreti bulunmaktadır. Bkz. BOA, AE. II. Mustafa 3/234 (29 Receb 1107/4 Mart 1696); Mehmed Han Camii'nde beş akçe yevmiye ile imâm-ı sânî olan Süleyman Halife 1107/1696 yılından geri kalan 900 akçenin kendisine Struga Mukataası emininden ödendiğine dair hüccet ve kendisinin göreve tekrar atandığına dair berat sûreti bulunmaktadır. Bkz. BOA, AE. II. Mustafa 15/1476 (29 Receb 1108/21 Şubat 1697); Müezzin Mustafa Halife'ye 1112 yılına ait üç akçe yevmiyesinin yıllık toplamı olan 1.080 akçe alacağını Struga Mukataası eminin tahsil olunduğuna dair hüccet ve aynı göreve tekrar atandığına dair berat verilmiştir. BOA, AE. II. Mustafa 2456 (09 Receb 1113/10 Aralık 1701); İki akçe yevmiye ile görevli devrhânın 1107/1696 yılına ait ödenmeyen diğer yarısı 360 akçeyi Struga Mukataası emininden tahsil edilmesi ve aynı göreve tekrar atandığına dair berat sûreti bulunmaktadır. Bkz. BOA, AE. II. Mustafa 16/1713 (09 Şevval 1108/1 Mayıs 1697); Dört akçe yevmiye kayyımlık görevi yapan Abdurrahman Halife 1107/1696 yılına ait alacağın kalan 720 akçenin Ohri cizyedârı İbrahim Ağa'dan tahsil edildiği ve aynı göreve tekrar atandığına yönelik berat bulunmaktadır. Bkz. BOA, AE. II. Mustafa 3/235 (29 Receb 1107/4 Mart 1696).

[361] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s.712-713.

[362] Bkz. Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s.716.

Yukarı Şehir'deki yerleşim Aşağı Şehir'e kayması nedeniyle zamanla İmaret Camii ve çevresindeki muallimhane, zaviye gibi yapılar atıl duruma düşmüştür. Camii, yakın bir geçmişte, 2000 yılında yıkılarak yerine Aziz Kliment Kilisesi inşa edilmiştir[363].

Evliya Çelebi, Kale İçi'nde her birinin kırkar ellişer adet ruhbanları olan süslü, şenlikli altı adet manastırın olduğunu ve bunlardan Patirgah Kilisesi ve Latin Kilisesi'nin gayet mamur olduğunu ve sabah akşam Mesih mutfağından papazların Müslümanlar da dâhil olmak üzere herkese bolca nimet dağıttığından bahsetmiştir.

c. Hacı Kasım Camii ve Muallimhanesi

1530 kayıtlarında Ohri'deki önemli şeyh ve âlimlerden olduğu anlaşılan Hacı Kasım, Ohri hisarının dışında Ohri Gölü'nün hemen kenarında bir camii ve muallimhane inşa ettirmiştir[364]. Camiinin yapıldığı yer ile ilgili 1583 yılı kayıtlarında daha ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. Buna göre camiinin yapılacağı yerde sancakbeylerinin ahır ve otlak olarak kullandığı tahminen üç dönümlük bir arazi bulunmaktaydı. Zamanla Müslüman mahalleleri arasında kalan bu arazi, Müslümanların geçiş yolu üzerinde olmasına rağmen çoğu zaman da tehlikeli ve kötü bir yermiş. Hacı Kasım, burayı sancakbeylerinin onayı ile tapulattıktan sonra bu arazi üzerine camii yapılması için padişaha durumu arz etmiş, padişah da burada camii yapılmasına onay vermiştir. Bunun üzerine Hacı Kasım, bu arazi üzerine kendi adına bir camii ve bir muallimhane inşa ettirmiştir[365].

---

[363] M. Zeki İbrahimgil, *a.g.m.*, s.115.

[364]Hacı Kasım'ın başında hitap şekli olarak "Kıdvetü's-sülehâ-yı Mevlana" bulunmaktadır. Bkz. BOA, TD 367, s.387.

[365] "*Ohri hisârının hâricinde bir mevki' ki tahminen üç dönüm yer olub mukadddeman Ohri sancağıbeği olanlar mezkûr mahalde ahûr yapub ve otlak yığarlar imiş Müslümanların mahallesi içinde ve yolları üstünde vâki' olmağın anda ahûr olmağla ekser evkâtda fesâd olmakdan hâlî olmayub ol-eclden ahurların ol yerden giderüb bir nice zaman hâlî ve mu'attal kalub Hasan Ağa nâm sancakbeği livâ-yı mezbûreye mutasarrıf iken müşâr-ı ileyh Şeyh hizmetleri zikr olan hâlî yeri anlardan tapulayub alub ba'de gelüb sancakbeği olanlar dahî kabul idüb müta'addid tapu kâğıtları virmişler"* bkz. BOA, TD 717, s.745.

Resim 7: 1912 Yılında Minaresi ve 1953 Yılında İse Tamamen Yıktırılan Hacı Kasım Camii ve Çevresini Gösteren 1912 Yılı Öncesine Ait Resim

Hacı Kasım, banisi olduğu camiinin ve muallimhanenin ihtiyaçlarını ve giderlerini karşımak üzere vakıf kurmuş ve bu vakfa önemli oranda akar bırakmıştır. 1530 yılı tahrîr kayıtlarında camiiye akar olarak Prespa nahiyesinde bulunan Çeşta adlı mezranın gelirleri camiinin hasırlarına ve yağına kullanılması için padişah emriyle tayin olunduğu belirtilmiştir. Ayrıca vakfa akar olarak Kosel köyünde ve Cedidvolişte[366] Deresi yakınlarında kaç bâb olduğu belirtilmeyen değirmenler ile Raça Deresi yakınlarında dört dönüm bağ ve cami yakınlarında miktarı belirtilmeyen bir bahçe kaydedilmiştir[367].

1583 yılında Hacı Kasım Camii Vakfı'nın akarlarının 1530 yılına göre arttığı görülmektedir. Buna göre Prespa nahiyesindeki Çeşta Mezrası, Kosel köyünde iki bâb değirmen, Vidobişte Deresi yakınında bulunan üç bâb değirmen kaydedilmiştir. Ayrıca Raça Deresi yakınlarında, önceki kayıtta bağ olarak belirtilen[368] dört dönüm tarla ve camiinin yakınında önceki kayıtta bahçe olarak belirtilen bir kıta tarla vakfın

[366] 1583 yılı kayıtlarında Vidobişte olarak geçmektedir. Bkz. BOA, TD 717, s.745.

[367] BOA, TD 367, s.387.

[368] Camiinin akarlarından 1530 yılında bağ ve bahçe olarak kaydedilen araziler 1583 yılında tarla olarak kaydedilmiştir. Buradan anlaşıldığı üzere arazilerin tasarruf şekli zamanla değişebilmektedir.

akarları arasında gösterilmiştir. Bunlara ilave olarak caminin yakınında altı bâb dükkân ve bir bâb ekmek fırını[369], Nefs-i Ohri İskelesi yakınında bir adet dalyan, Velgoşte köyünde üç dönüm arazi de akar olarak kaydedilmiştir. Akarlardan elde edilen yıllık gelir ise 2.896 akçe olarak belirtilmiştir[370]. Bu akarların haricinde Ömer Çavuş adındaki biri geliri Hacı Kasım Camii'nin imamı ve müezzinine verilmek üzere ribayla işletilmek üzere 10.000 akçe vakfetmiştir[371].

Evliya Çelebi, Hacı Kasım Camii ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. Evliya Çelebi, Hacı Kasım Camii'nin göl kenarında mavi has kurşun örtülü, dört köşe ve tahta kubbeli olup eski tarz değişik bir minaresinin olduğunu tasvir etmiştir. Ayrıca caminin diğerlerinden daha kalabalık bir cemaate sahip olduğundan bahsetmiştir[372]. Hacı Kasım Camii'nin 1900'lü yılların başına ait resimlerine bakıldığında (bkz. Resim 7) Ohri Gölü'nün kenarında güzel bir manzaraya sahip önemli bir mimari eser olduğu anlaşılmaktadır. I. Balkan Savaşı (1912)'da Sırp-Karadağ orduları, şehri işgali esnasında Hacı Kasım Camii'nin minaresini yıkmışlardır[373]. Beş asra yakın geçmişi olan bu camii, yakın bir geçmişe kadar ayakta olmasına rağmen maalesef 1953 yılında yıktırılarak ortadan kaldırılmıştır.

d. Sultan Süleyman Han (Tekke) Camii ve İmareti

Tekke Camii olarak da bilinen Sultan Süleyman Han Camii, İskender Bey Mescidi Mahallesi'nde bulunmaktaydı[374]. Tekke ismini muhtemelen caminin yanında bulunan tekkeden almıştır. Sultan Süleyman Han isminden anlaşıldığı üzere selâtin vakfı olduğu için 1583 yılı vakıf kayıtlarında bu camii ile ilgili herhangi bir bilgi

[369] Camii yakınında altı bâb dükkân geliri 144 akçe iken yine camii yakınındaki sadece bir bâb ekmek fırının geliri ise 180 akçe olarak yazılmıştır.

[370] BOA, TD 717, s.745.

[371] BOA, TD 717, s.753.

[372] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s. 714.

[373] 1934 yılında Ohri merkezinde bulunan on iki camii arasında gösterilmekteydi. Bkz. F. Bajraktarevic, *a.g.m.*, s.114.

[374] İskender Bey Mescidi Mahallesi, bugünkü Türk Çarşısı'nın bulunduğu yerdeydi.

bulunmamaktadır. Evliya Çelebi, Tekke Camii'nin Sultan Süleyman Han'a ait geniş, nur dolu bir camii olduğundan bahsetmiştir[375].

Sultan Süleyman Tekke Camii'nde olduğu gibi Sultan Süleyman Han İmareti ile ilgili bilgi yine Evliya Çelebi'den elde edilmektedir. Evliya Çelebi, Ohri'de üç tane fakir darüzziyafeti bulunduğunu ve bunlardan birinin Tekke Camii'nin imareti olduğunu belirtmiştir. Ohrizade Sinan Çelebi'nin zaviyesinde olduğu gibi buradaki aşevinin de muhtemelen tekke ile birleşik bir yapı olduğu ve fakirlere de yemeğin bu tekkeden dağıtıldığı söylenebilir. Evliya Çelebi, camii, tekke ve aşevinin yanı sıra Sultan Süleyman Han'ın Tekke Medresesi'nin bulunduğunu ve bu medresenin de mamur bir medrese olduğunu ifade etmiştir[376]. Sultan Süleyman Han Camii ve İmareti'nin yerine XVII. yüzyılın sonunda Zeynelabidin Paşa Camii ve İmareti inşa edilmiştir[377].

e. Ali Ağazade Zeynelabidin Paşa (Halveti/Tekke) Camii ve İmareti

Yukarıda da belirtildiği gibi Ali Ağazade Zeynelabidin Paşa Camii ve İmareti, Sultan Süleyman Han Camii ve İmareti'nin yerine inşa edilmiştir. Bu camii ve imaretin ne zaman inşa edildiğine dair ilk bilgi vakfiyesinde bulunan Evâsıt-ı Zilhicce 1096/7-17 Kasım 1685 bir belgeden elde edilmektedir. Buna göre camii ve imaret XVII. yüzyılın sonlarında inşa edilmiştir[378]. 1724 yılında camiinin imamı Ahmet oğlu Hasan, müezzini Hasan Efedi oğlu Ahmed'di[379].

---

[375] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s. 714

[376] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s.715-716.

[377] Vakfiye kayıtlarında geçen ilk tarih Evâsıt-ı Zilhicce 1096/7-17 Kasım 1685 olarak geçmektedir. E. H. Ayverdi, *a.g.e.*, III, s.142.

[378] İ. H. Ayverdi, *a.g.e.*, III, s.142-143.

[379] BOA, KK.d. 2876, s.140.

1783 yılındaki Zeynelabidin Paşa Vakfı'nın vakfiyesinde yazılan akarlara bakıldığında vakfın muazzam bir geliri olduğu anlaşılmaktadır[380]. Bu vakfiyede vakfın gelirlerinin nerelere harcandığı da belirtilmiştir[381].

1845 tarihli akarat muhasebe defterinde Zeynelabin Paşa Vakfı'nda sadece camii ve tekke kaydı bulunmaktadır. Camiide görevli imam, hatib, vaiz ve müzezzin ile birlikte tekkede görevli pek çok dervişin bulunduğu ve bunların misafirhanlerinin de mevcut olduğu anlaşılmaktadır[382]. Ayrıca 1845 yılında da Zeynelabidin Paşa Vakfı'na ait Akarât Muhasebe defterinde vakfın akarları ve masraf kalemleri belirtilmiştir[383].

Zeynelabidin Paşa Camii'nin XVII. yüzyıl sonundaki binasından sadece camii duvarı ve minare kalmıştır. Diğer yerlerin hepsi XIX. yüzyıl ampir uslubüne

---

[380] Zeyneabidin Paşa Vakfı'nın akarları şunlardır; "1. Usturga (Struga) kasabasının mektebinin yukarısından vâkıfın vakıf cayırına varıncaya kadar olan mahalde 45 tüccar dükkânı ve üstünde 27 bazirgan odası, kapı önünde kahvehane ve 15 arabalık çayır yeri, 2. Usturga'da hududu malum yaylak, 3. Yine Usturga'da Golovrice Yaylağı, 4-5. Üçüncü ve dördüncü yaylak, 6. Usturga'da dalyan nehri üzerinde üç göz değirmen, 7. Ohri'de camii yakınında bina ettiği 30 dükkân, bir ekmekci, bir simitci, bir sabuncu dükkânı, 8. Kaytan Bağı diye maruf mahalde bağce, 9. Ohri'de Ali Paşa Yaylağı'nın nısfı, 10. Usturga'da dokuz dükkân, 11. Usturga'da tekrar altı dükkân, 12. Usturga'da malum ve mümtaz 26 kilimci dükkânı ve onlerindeki boş arsa, 13. Tekrar on dükkân, 14. İlk vakfına zam olarak, Usturga'da 13 dükkân, 15. 12.000 akce vakıf nakid." Bkz. İ. H. Ayverdi, a.g.e., III, s.142-143.

[381] Zeynelabidin Paşa Vakfı'nın giderleri şu şekildeydi; "a. Talebe-.yi talime kadir ehl-i ilimden kimseye yevmi 30 akce ve değirmen mahsulünden 50 kile un; ayrıca camii yakınındaki evde sakin olup bağına tasarruf hakkı, b. Talebe-yi ulümden iki kişi bir hücrede sakin olup muezzin ve kayyımluk vazifesini yapacak ve yevmi altışar akce ile onar kile un, c. diğer üç hücrede üç talebe oturacak ve yalnız camiide Kur'an okumak vazifesi görüp günde ikişer akçe ile on kile un alacaklardır, d. Mum ve hasıra günde bir buçuk, e. Mütevelliye altı, f. Bekçiye bir akçe" verilecektir. Bkz. Bkz. İ. H. Ayverdi, *a.g.e.*, III, s.143.

[382] BOA, EV. HMH. d. 10970, vr.3.

[383] Vakfın akarları İştok ve Levaraka yaylaklarından ravgan hasılatı, yeri belirtilmeyen altı bâb değirmen ve bir buçuk dönüm bağ, Godivya Yaylağı'ndan ravgan hasılatı arsası mukataalı altı bâb dükkân, camiinin yakınında bir bahçe ve Struga kasabasında çayır ve bunlardan yıllık 13.920 akçe gelir kaydedilmiştir. Masraf olarak imam, hatib, ders-i âm, vaiz ve müezzin ücretleri 2.700, tekkenin hizmet ve vazife ücretleri 3.000, tekkenin tamiratı ve dervişlerin misafirleri için 1.050 akçe olmak üzere 16.200 akçe bulunmaktadır. Bu giderlerden geri kalan paralar mütevelliye verilmektedir. Bkz. BOA, EV. HMH. d. 10970, vr.3-4.

göre değiştirilmiştir[384]. Zeynelabidin Paşa Camii, bugün Halveti Tekkesi görevini de icra etmektedir.

f. Süleyman Paşa (Ali Paşa) Cami

Ali Paşa Camii bugün, Ohri şehrinin merkezini oluşturan Çınar Meydanı'na yakın ve İskele'den Türk Çarşısı'na doğru uzanan ana cadde üzerinde fakat dükkânların arasına sıkışmış bir yerde bulunmaktadır. Semavi Eyice, bir halk rivayetine göre camiinin diğer isminin Süleyman Paşa olduğunu ifade etmiştir[385]. Pavlov, 1491 yılına ait vakıf kaydının bulunduğunu ve mimari özellikleri dikkate alındığında XV. yüzyılın sonu veya XVI. yüzyılın başına ait bir eser olduğunu belirtmiştir[386]. Kurt ve Alaydın'ın ortak çalışmasında caminin 1573 yılında Süleyman Paşa tarafından yaptırıldığı ve 1823 yılında Belgrad Veziri Ali Paşa tarafından tadilatı yapıldığı için de onun ismiyle anıldığı belirtilmiştir[387]. Fakat 1583 yılı vakıf kayıtlarında Süleyman Paşa Camii'nin ismi geçmemektedir. Bununla birlikte Evliya Çelebi'nin de camii ile ilgili bilgi vermemesi ilginçtir. Ayverdi, camiinin vakfiyesi ve tarihi ile ilgili herhangi bir bilgi vermezken sadece mimari özellikleri ile ilgili bilgi vermiştir[388]. Camiinin minaresi Balkan Savaşları'nda Ohri'nin işgali sırasında Sırp-Karadağ ordusu tarafından tamamen yıkılarak ortadan kaldırılmıştır. Camiinin minaresi tekrardan inşa edilmiş ve 2019 yılından itibaren hizmet vermeye başlamıştır.

g. Haydar Paşa Camii

Evliya Çelebi, aynı isimli mahallesinin bulunduğunu ve camiinin eski bir mabet olduğunu belirtmiştir[389]. Günümüzde Haydar Paşa Cami'nin kitabesinde inşa tarihi 1456 olarak yazmaktadır. Haydar Paşa Camii'nin bulunduğu yerde kısacası sur dışında o dönem yerleşim olma ihtimali zayıftır. M. Z. İbrahimgil, Uroşeviç'e atfen

---

[384] E. H. Ayverdi, *a.g.e.,* III, s.143.

[385] Eyice, *a.g.m.,* s.142.

[386] Zoran Pavlov, "Ali Pasha Masque", *Macedonian Culturel Heritage Ohrid World Heritage Site,* Skopje 2009, s.166.

[387] H. Kurt ve N. Nur Alaydın, *a.g.m.,* s.129.

[388] Ayrıntılı bilgi için bkz. E. H. Ayverdi, *a.g.e.,* III, s.136.

[389] Evliya Çelebi, *a.g.e.,* VIII/2, s714.

caminin inşa tarihini 976/1567-68 olarak vermiş ve aynı zamanda caminin bahçesinde bulunan üç türbeden birisinin Haydar Paşa'ya ait olduğu ve ölüm tarihinin ise 976/1567-68 olduğunu belirtmiştir[390]. 1530 ve 1583 yıllarındaki[391] Ohri kazasına ait vakıf tahrîr kayıtlarında Haydar Paşa Camii'nin isminin geçmemesi de ilginçtir. E. H. Ayverdi, camiinin temelleri üzerinde yeniden inşa edildiğini belirtmiştir[392]. Yine Ayverdi'nin de ifade ettiği üzere camiye ismini veren Haydar Paşa, 1582 yılında Rumeli Beylerbeyliği yapan kişidir[393].

h. Zulmiyye Camii

Zulmiyye Camii ile ilgili elimizdeki tek bilgi Evliya Çelebi'ye aittir. Arşiv belgelerinde bu camii ile ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir. Daha önce de belirtildiği gibi bu caminin Haydar Paşa Camii ile aynı camii olması muhtemeldir. Evliya Çelebi, aynı isimde mahallesinin bulunduğu ve zulüm ile yapılmış olmasından gerek Zulmiyye Camii de dediklerini fakat aydınlık bir camii olduğunu ifade etmiştir[394].

i. Şeyh Şüca bin Burak Camii

1583 yılı kayıtlarında Şeyh Şüca bin Burak Camii'nin yeri ve vakfiyesi ile ilgili ayrıntılı bilgi verilmemiş fakat vakfın akarları detaylı olarak belirtilmiştir. Vakfın akarları olarak camii yakınında beş bölüğ tarla, Voska mevkiinde üç bölüğ tarla, Gaştova mevkiinde bir bölük tarla, Blato mevkiinde iki bölük tarla, bir başka yerde beş dönüm tarla, camii yakınında beş dönüm tarla, diğer harap bir bahçe ve riba ile işletilmek üzere 24.000 nakit akçe bulunmaktadır. Ayrıca camii yakında bulunan altı dönümlük bahçeyi Ömer Halife bin Süleyman adlı kişi ve evlatlarına vakfetmiştir.

---

[390] M. Z. İbrahimgil, *a.g.m.*, s.116.

[391] 1583 yılı kayıtlarında bulunan Şeyh Şüca Camii Vakfı'nın Haydar Paşa Camii ile aynı camii olması olasıdır.

[392] E. H. Ayverdi, *a.g.e.*, III, s.141.

[393] E. Hakkı Ayverdi, *a.g.m.*, s.165.

[394] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s.714.

Eğer soyu biterse caminin imamına ve hatibine bırakılmasını vakfiyesinde belirtmiştir. Vakfın akarlarından yıllık 3.727 akçe gelir kaydedilmiştir[395].

Camiiyle alakalı kayıtlarda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Evliya Çelebi'nin de Ohri'deki camilerin isimlerini sayarken Şeyh Şüca Camii'nden bahsetmemesi bu caminin başka bir isimle anılma ihtimalini ortaya çıkarmaktadır.

j. İskender Bey Mescidi

Ohri şehirinin merkezinde bulunan ve mahalleyi ismini veren İskender Bey[396] Mescidi, Ohri'deki en eski mescitlerden biridir. Aşağıda da belitileceği üzere vakıf kaydında II. Bayezid'in hüccet-i şer'iyyesinden bahsedilmesi mescidin II. Bayezid (1481-1512) döneminde veya daha eski bir tarihte inşa edildiğini göstermektedir. Mescidin etrafında aynı isimde şehrin en eski Müslüman mahallelerinden biri oluşmuştur. 1530 yılı tahrîr kayıtlarında mescidin vakfına Mokri nahiyesi Langa karyesine tabi Gırkani adlı mezranın II. Bayezid (1481-1512) tarafından akar olarak verildiğine dair hüccet-i şerif bulunduğu belirtilmiştir[397]. Akarları arasında adı geçen mezradan ayrı iki tarla, mescide bitişik bir adet bağçe, üç bâb değirmen ve 4.000 akçe nakit bulunmakta ve bu akarlardan yıllık 2.280 akçe gelir elde edilmekteydi.

1583 yılına ait tahrîrde mescidin vakıf kayıtları bulunmakta ve bu vakfın akarlarının 1530 yılına göre arttığı görülmektedir. 1583 yılı kayıtlarına göre artık mahalle statüsüne kavuşan Gırkani Mahallesi'nin ispençe, niyâbet ve arûsâneleri sipahileri verilip diğer mahsuller ise vakfa akar olarak kaydedilmiştir. İki ayrı tarla da vakfa ilave olmuştur. 1530 kayıtlarındaki 4.000 nakit akçe bu dönemde 1.000 akçe olarak kaydedilmiştir[398]. 1670 yılında şehri ziyaret eden Evliya Çelebi de İskender Bey Mescidi ve mahallesinden bahsetmiştir[399]. Bununla birlikte 1724 yılında elinde

---

[395] BOA, TD 717, s.749.

[396] 1 Rebiülahir 1108/26 Aralık 1696 tarihli belgede İskender Bey'in lakabı "Sofi" olarak geçmekte olup İskender Bey Mescidi ise camii olarak nitelendirilmektedir. *"...Ohri kazâsında vâki' müteveffâ Sûfî İskender Bey Camii'-i Şerîf..."* bkz. BOA, C.EV. 93/4618.

[397] BOA, TD 367, s.385.

[398] BOA, TD 717, s.742.

[399] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s.714.

beratları bulunan mescidin imamı Salih oğlu İbrahim ve müzezzini Osman oğlu Hasan'dı[400].

k. Silahdâr Mahmud Mescidi

Silahdâr Mahmud adındaki birisi Ohri'de bir mescit inşa ettirmiş ve bu mescidin imamı ve mescidin meremmeti için üç parça tarlayı mescidin vakfına akar olarak bırakmıştır. Ayrıca Davud adında birisi de bu mescid için üç bölük tarlasını vakfetmiştir[401]. 1583 yılı kayıtlarında bu mescit ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Muhtemelen değişik isimle zikredilmiştir.

l. Ohri Çarşı Mescidi

Mescidin ismi 1530 yılı kayıtlarında sadece Ohri çarşısındaki mescit olarak ifade edilmiştir. 1530 yılına ait kayıtta Karaca ve Hamza adındaki iki kişi bu mescidin meremmeti ve mescit imamı olan kişinin günde bir cüz okuması için vakıf kurmuşlardır. Vakfa akar olarak Manastır'da bulunan on iki adet dükkânlarını, biri Ohri sınırında ve diğeri Morovişte karyesinde olmak üzere iki adet tarlalarını ve nerede olduğu belirtilmeyen bir bostanlık ve değirmenlerini vakfetmişlerdir[402].

Şu ana kadar anlatılan camiler ve mescitler 1530 yılı öncesinde hatta XV. yüzyılda mevcut olanlardır. Bundan sonra açıklanacak olan cami ve mescitler 1530-1583 yılları arasında inşa edilenlerdir.

m. Bazargân Hamza Mescidi

Kayıtlarda diğer adı Hacı Hamza olarak da geçen Bazargân Hamza, Ohri Pazarı'nda kendi adına mescit inşa ettirmiştir. Bugün de hâlâ ayakta olan mescidin, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki bir kayda göre 1550 yılında inşa edildiği belirtilmiştir[403]. Mescidin isminin 1583 yılı kayıtlarında geçmesi mescidin yapılış tarihini teyit etmektedir. Bazargân Hamza Mescidi'nin tamirine harcanması ve

---

[400] BOA, KK.d. 2876, s.140.

[401] BOA, TD 367, s.385.

[402] BOA, TD 367, s.386.

[403] M. Zeki İbrahimgil, *a.g.m.*, s.116.

tamirinden arta kalanın imama sarf olunması için pek çok akar vakfedilmiştir. Vakfın akarları arasında Nefs-i Ohri'de üç ve Manastır'da iki adet olmak üzere beş adet dükkân, yeri belirtilmeyen iki adet bostanlık, Voska mevkiinde 12 bölük tarla, Leskofça sınırında iki bölük tarla, Görice yakınlarında dört bölük tarla, Morovişte köyü sınırında altı bölük tarla, Morovişte köyünde harap iki bâb değirmen bulunmaktadır. Ayrıca riba ile işletilmek üzere 1.200 nakit akçe vakfedilmiştir[404].

1583 yılı kayıtlarında Bazargan Hamza Mescidi olarak geçmektedir. Evliya Çelebi ise Bazargan Hamza Mescidi'ni, camii olarak ifade etmiştir. Muhtemelen belirli bir süre sonra mescide camii izni verilerek mescit, camii hüviyetine kavuşmuştur. Mescit aynı zamanda bulunduğu mahalleye de ismini vermiştir[405].

n. Emin Mahmud Mescidi

Emin Mahmud Mescidi, Ohri-Ustruga yolu üzerinde bulunmakta ve bugün de aynı adla varlığını devam ettirmektedir. 1583 yılı kayıtlarında mescidin vakfiyesi ile ilgili bilgi verilmezken sadece akarları belirtilmiştir. Vakfa akar olarak Suşiçe mevkiinde sekiz bölük tarla, Graşçe mevkiinde biri sekiz diğeri iki bölük olmak üzere toplam on bölük tarla, Vebes mevkiinde bir bölük, Voska mevkiinde iki bölüğ ve riba ile işletilmek üzere 5.500 nakit akçe vakfetmiştir. Vakfın akarlarından yıllık 1.230 akçe gelir kaydedilmiştir[406].

Evliya Çelebi Emir Mahmud Mescidi ve Mahallesi olarak bahsettiği Emin Mahmud Mescidi ve Mahallesi olması gerekir. 1724 yılında mescidin imamı Abdi Hoca oğlu Mustafa ve müezzini Ali Koca oğlu Mehmed'dir[407].

o. Yunus Voyvoda Mescidi ve Muallimhanesi

Yavuz Sultan Selim dönemine ait tımar icmal defterinde Yunus Voyvoda'nın Mehmed ve Nasuh adında iki oğlunun tımar sahibi olduğu görülmektedir. Yunus Voyvoda'nın isminin sonuna merhum eklenmediğine göre bu dönemde hayatta

[404] BOA, TD 717, s.751.

[405] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s.714.

[406] BOA, TD 717, s.749.

[407] BOA, KK.d. 2876, s.142.

olmalıdır[408]. Yunus Voyvoda, Ohri Gölü'nün kuzeydoğusundaki Sazlık olarak bilinen yerde mescit ve muallimhane inşa ettirmiştir. Osmanlı maliyesinde yüksek vergi gelirlerini toplayan tahsildara voyvoda denilmekteydi[409]. Yunus Voyvoda lakabından da anlaşıcağı üzere bölgede voyvoda olarak görev yapan birisi olmalıdır. Yunus Voyvoda Mescidi'nin ismi ilk defa 1583 yılı vakıf kayıtlarında geçmektedir. Bu mescidin inşasıyla Sazlık denilen bu bölge şenlenmiş ve mescidin etrafında da Yunus Voyvoda Mescidi Mahallesi oluşmuştur.

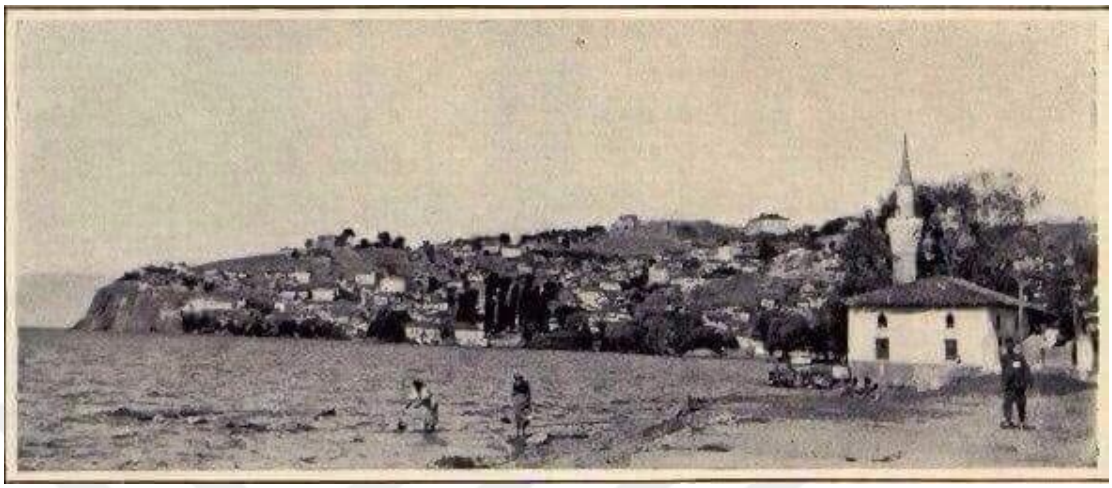
1583 yılında vakfın akarları arasında bu mahallede bulunan yedi adet debbağhâne (dericilik) ve dört adet dükkân yer almaktaydı. Bu akarlar haricinde vakfın Ohri'de altı adet dükkân, Ustruga'da beş adet dükkân, Voline köyünde üç bâb değirmen ve bu değirmenlere birleşik on altı bölük tarla, Jipin köyünde bir bâb değirmen ve bu değirmene birleşik bir kıta tarla, Şum Irmağı'nda bir bâb değirmen ve ribâ ile işletilmek üzere 12.500 akçesi bulunmaktaydı. Bu akarlardan vakfa toplam 4.935 akçe gelir kaydedilmiştir[410].

[408] "Tımâr-ı Mehmed ve Nasuh veledân-ı Yunus Voyvoda mezkûrân-ı sefer-i hümâyun vâki' oldukça iki bir cebelü… berâtlarında mukayyed bulunmağın vech-i meşrûh üzre deftere kayd olundu." Bkz. BOA, TD 81, s.67. MF36.

[409] Osmanlı Devleti'nde vergi geliri bulunan kimselerden aldığı yetkilerle kendi adına veya bir başkası adına vekâleten vergi toplayan kişiye voyvoda denilmekteydi. Bk. Erol Özvar, "Voyvoda", *DİA*, XLIII, İstanbul 2013, s.129.

[410] BOA, TD 717, s.750-751.

Resim 8: 1912 Yılında Yıkılan Yunus Voyvoda Mescidi'nin Yıktırılmadan Öncesine Ait Resmi[411]

Yunus Voyvoda Mescidi Vakfı'nın akarlarından olan yedi adet debbağhane dükkânı Yunus Voyvoda Mescidi Mahallesi'nde bulunmaktadır. Bunun temel nedeni debbağhanelerden çıkan kokuların şehre rahatsızlık vermemesi için şehrin dışında bulunan bu mahallenin tercih edilmiş olmasındandır. Aynı şekilde Osmanlı Devleti'nde debbağhanelerin kokusu nedeniyle şehirlerin dışında kurulduğu bilinmektedir.

Osmanlı Devleti'nde debbağhâne kurulurken dikkat edilen en önemli şey suyun bol olduğu bir yerin seçilmesiydi. Böylece göl, dere ve çay gibi yerlerin kenarlarının seçilmesinin yanı sıra su kuyusunun bulunduğu yerler tercih edilmiştir[412].

Evliya Çelebi, Yunus Voyvoda Mescidi ve Mahallesi'nin isminini zikretmiş fakat detaylı bilgi vermemiştir. 4 Rebiülahir 1103/25 Aralık 1691 tarihli belgede Yunus Voyvoda Mescidi'nin bir yıllık görevine karşılık alacağı Ustruga Mukataası'ndan karşılanmıştır[413]. Bu durum XVII. Yüzyılın sonuna gelindiğinde mescidin vakıf gelirlerinin yeterli olmadığını göstermektedir. 1724 yılında Yunus Voyvoda Mahallesi'nde elinde beratları bulunan imamlar Abdurrahman oğlu

[411] Yunus Voyvoda Mescidi, I. Balkan Savaşı'nın sonunda (1912) Ohri'nin işgali sırasında Sırp-Karadağ ordusu tarafından yıkılmıştır.

[412] Zeki Tekin, "Osmanlı Debbağhânelerinde Kullanılan Aletler ve Dericilik Tâbirleri", *İlim ve Sanat,* Sayı 37, Kasım 1993, s.52.

[413] BOA, C. EV. 259/12427.

Abdullah ve Molla Halil oğlu Mehmed Efendi, müezzini Molla Halil oğlu Ahmed, hatibleri Molla Salih oğlu İbrahim ve Ahmed Efendi oğlu Receb, vaizi ise Mustafa Çelebi oğlu Seyfi'dir.

p. Ali Çelebi Küçi Bey (Gürcü Bey) Mescidi ve Muallimhanesi

1583 yılı kayıtlarında Ali Çelebi Küçi Bey olarak geçen bu mescit, bugün Gürcü Bey olarak bilinen cami olmalıdır. Kayıtlarda Küçi Bey Mescidi'nin Nefs-i Ohri haricinde olduğu belirtilmiştir. Mescidin vakıf kayıtlarında mescidin imamına üç akçe, muallimhanedeki tâlim için üç akçe, müezzine iki akçe, kayyıma iki akçe, mütevelliye iki akçe, mescidin tamirine ve diğer ihtiyaçlar için de bir buçuk akçe tayin edildiği belirtilmiştir. Mescidin vakfına akar olarak Nefs-i Ohri'de üç dükkân, Ustruga'da sekiz dükkân, Mişleşova ve Görice köyleri sınırında yirmi bölük bahçe, Rahonik köyü yakınlarında dört bölük tarla, mescit yakınlarında otuz altı dönümlük bir bahçe ve ribâ ile işletilmek üzere 35.000 nakit akçe vakfedilmiştir. Vakıf bu akârlardan yıllık 6.018 akçe gelir elde etmektedir.

Küçi Bey, ayrıca Voska adındaki bir yerde bulunan bir kıta bahçeyi hayatta olan Hatib Mevlana Muhyiddin ve onun evlatları ile Ohri Müslümanlarına mescidin cemaati olması için vakfetmiştir[414].

Evliya Çelebi, Küçi Bey mescidi ve mahallesinden bahsetmiştir. Bajraktarevic'in 1934 yılına ait eserinde Göl Camii olarak bahsettiği camii Küçi Bey Camii'dir. Bugün Gürcü Bey Camii olarak bilinen bu camii Ohri Kalesi'nin batısında, Ustruga tarafında ve Ohri Gölü'nün kenarında küçük bir koyda bulunmaktadır.

q. Merhum Hacı Çelebi bin Hacı İbrahim Mescidi

1583 yılı kayıtlarında mescidin nerede olduğuna ve vakfiyesine dair herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. Fakat vakfın akârları kaydedilmiştir. Bu vakfa akar olarak iki bölük miktarında bahçesi ve bir ambarı olan bir ev, Voska mevkiinde on bir

[414] BOA, TD 717, s.750.

bölük tarla, Çaluşta mevkiinde dört dönüm tarla ve Jipin köyü yakınlarında bir adet değirmen bulunmaktaydı. Bu akarlardan da yıllık 500 akçe gelir kaydedilmekteydi[415].

r. Mahmud Çelebi bin Hacı Turgud Mescidi ve Muallimhanesi

Mahmud Çelebi bin Hacı Turgud Mescidi'nin 1583 yılı kayıtlarında yer almasından anlaşıcağı üzere bu mescit 1583 yılından önce inşa edilmiştir. Mescidin tabelasında 1466 tarihi bulunmaktadır. Mahmud Çelebi, Nefs-i Ohri haricinde mescit ve muallimhane inşa ettirmiş ve vakıftan karşılanmak üzere mescidin imamına ve muallimhanenin halifesine üç akçe yevmiye tayin etmiştir. Vakfa akar olarak yedi dükkân, bir sabunhane, Dolna köyü sınırında üç bâb değirmen, Mesovişte köyü sınırında yirmi bölük, Dolna köyü sınırında beş ayrı parça olmak üzere toplam elli bölük tarla ve nakit olarak ribâ ile işletilmek üzere 10.000 akçe kaydedilmiştir[416].

1845 yılına ait Ohri evkâfı akarât muhasebe defterindeki Hacı Turgud Camii Vakfı'nın akarlarıyla benzer olması, bu mescidin isminin daha sonraki süreçte Hacı Turgud olarak anılmaya başlandığı anlaşılmaktadır[417]. Bu mescit, camii olarak günümüze kadar ayakta kalmayı başarmıştır.

s. Mahmud Çelebi bin Hacı Turgud'un Diğer Mescidi

1583 yılı kayıtlarında Mahmud Çelebi Nefs-i Ohri'nin dışında yukarıda belirtilenden ayrı olarak bir başka mescit inşa ettirmiştir. Mescidin vakfına Vidolişte Irmağı'nda iki bâb değirmen ve bu değirmenlerin yakınında iki bölük tarla, üç bâb dükkân ve muamele-i şeriyye için 2.000 akçe vakfetmiştir. Mescidin vakfından imam, müezzin ve mütevellisi için bir akçelik yevmiye tahsis edilmiştir[418].

---

[415] BOA, TD 717, s.745.

[416] BOA, TD 717, s.746.

[417] BOA, EV.HMH.d. 10970, s.4.

[418] BOA, TD 717, s.746.

t. Mahmud Çelebi bin Bedevi Mescidi

1583 yılı kayıtlarında mescidin nerede olduğu ve vakfiyesi hakkında bilgi verilmemiştir. Fakat akarları detaylı olarak verilmiştir. Vakfa akar olarak bir kıta bostan, bir bölük tarla, Velgoşte köyü yakınlarında sekiz bölük tarla, Veniş mevkiinde on bölük tarla, Perniş mevkiinde yedi bölük tarla, Kosel köyü yakınlarında üç bölük tarla, Aşağı Lagoçervi köyü yakınlarında altı bölük tarla ve ribâ ile işletilmek üzere 1.500 nakit akçe vakfedilmiştir. Vakfın akarlarından yıllık 838 akçe gelir kaydedilmiştir[419].

u. Mehmed Bey Mescidi

1583 yılı kayıtlarında Hasan Ağa adındaki birisi kendisi öldükten sonra kardeşi Mehmed Bey'in mescidinde imamlık yapacak olan kişinin Kuran-ı Kerim'den günde üç cüz okuması, evlerinde ikamet edip evkâfa mutasarrıf olması için vakıf kurmuştur. Hasan Ağa, vakfa akar olarak bir adet kileri, üç adet ambarı, bir adet ahırı, bir adet öküz damı, bir adet samanlığı olan bahçesiyle birlikte iki adet evini, üç ayrı yerde dörder salûğ bağ, bir kıta çayır, sekiz bölük tarla ve ribâ ila işletilmek üzere 8.000 akçe bırakmıştır. Bu akarlardan yıllık 1.540 akçe gelir kaydedilmiştir[420].

v. Kuloğlu Mehmed Çelebi Mescidi

Evliya Çelebi, Kuloğlu Mescidi'nin eski tarz bir mescid olduğundan ve aynı adla bir mahallenin bulunduğundan bahsetmiştir[421]. Çalışma dönemi içerisinde Ohri merkezde önemli sayıda cami ve mescit bulunduğu görülmektedir. Bu cami ve mescitlerden bazılarının farklı isimlerde zikredilen aynı cami ve mescit olabilme ihtimalini de gözden kaçırmamak gerekir.

---

[419] BOA, TD 717, s.749.

[420] BOA, TD 717, s.751.

[421] Evliya Çelebi, *a.g.e.,* VIII/2, s.714.

2. Ohri'deki Şehrindeki Diğer Vakıf ve Vakıf Eserleri

Cami ve mescit vakıflarıyla birleşik olan imaret, medrese, mektep, muallimhane, tekke ve zaviyeler yukarıda zikredilmişti. Bu kısımda da cami ve mescit vakıflarından müstakil olanlar zikredilecektir.

a. Ohrizade Sinan Çelebi İmareti (Aşevi)

İmaret veya imarethane, fakir fukara, yolcular ve öğrenciler için ücretsiz sıcak yemek dağıtılan aşevi olarak kullanılmasının yanı sıra cami, mescit, mektep, medrese, kervansaray, darüşşifa, türbe vb. yapıların tamamını içine alan yapılar bütünü olarak da kullanılmaktadır[422]. Buna göre Ohrizade Sinan Çelebi'nin imaretinin her iki anlamda da kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ohrizade Sinan Çelebi, yoldan gelen geçenler, fakir fukara ve öğrenciler için aşevi anlamında imaret inşa ettirmiştir. Aynı zamanda İmaret Camii etrafında muallimhane, aşevi ile birlikte zaviye inşa ettirerek bir yapılar bütünü olarak imaret teşekkül etmiştir. Vakfiyenin düzenlenme tarihine bakıldığında bu yapıların inşası 1491 yılında tamamlanmıştır[423].

Ohrizade Sinan Çelebi, İmaret Camii dışında kalan zaviye, muallimhane ve aşevinin giderlerini karşılamak için vakıf kurmuştur. Vakfa akar olarak İvranişte ve Lijani karyelerinin öşr ve resmleri, Nefs-i Ohri'de on altı dükkân, Voska adında bir dalyan, Mesovişte Karyesi sınırında dört bâb değirmen, Nefs-i Ohri sınırında elli bölük tarla, Mesovişte mevkiinde kırk salû bağ, Dobovyani Karyesi'nde bir pare çayır bulunmaktadır. Bu akarlardan vakfa yıllık 22.045 akçe gibi önemli bir gelir kaydedilmiştir[424]. Bu dönemde Ohri'deki kayda geçen vakıf gelirlerinin toplamının 38.000 akçe olduğu düşünüldüğünde Ohrizade'nin bu vakfının Ohri için ne kadar önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

1583 yılına ait defterde İvranişte ve Lijani karyelerinde bulunan halkın Drin Nehri üzerinde ve biri Dobovyani köyü diğeri Lijani köyü yakınında bulunan köprüleri tamir ve termim etmeleri karşılığında avârız-ı divâniye ve tekâlif-i örfiyeden muaf

---

[422] Zeynep Tarım Ertuğ, "İmaret", *DİA*, XXII, İstanbul 2000, s.219-220.

[423] Ayverdi, *a.g.e.*, III, s.139.

[424] BOA, TD 367, s.384.

oldukları belirtilmiştir[425]. 1583 yılında İvranişte Karyesi ve bu karyeye bağlı Belice Mahallesinden 17.174 akçe ve Lijani karyesinden 3.822 akçe ve diğer akarlardan 3.064 akçe olmak üzere toplam 24.060 akçe gelir yazılmıştır[426].

1530 yılına göre vakfın gelirleri yaklaşık 2.015 akçe artmıştır. 1103/1691-1692 yılına ait cizye ve avârız kayıtlarında da İvranişte, Lijani ve Belice[427] karyeleri cizye gelirleri Sinan Çelebi İmareti'ne ait olduğu anlaşılmaktadır[428].

Ohrizade Sinan Çelebi'nin zaviye ile birleşik olan aşevinde günde iki öğün yemek pişirildiği ve bu yemeğin gelip geçenler ile fakirlere dağıtıldığı belgelerden anlaşılmaktadır[429]. Evliya Çelebi de 1670 yılında şehri ziyaret ettiğinde Sinan Çelebi İmareti'nden akşam sabah, zengin fakir, yaşlı genç, Müslüman Geyrimüslim herkese birer sahan çorba ve birer parça ekmek dağıtıldığından bahsetmiştir[430].

b. Süleyman Bey Muallimhanesi

Evliya Çelebi, Süleyman Bey Medresesi'nin Siyavuş Paşa Medresesi gibi Hacı Kasım Camii'nin karşısında yol aşırı bir yerde olduğunu belirtmiştir[431]. Süleyman Bey Muallimhanesi hem 1530 yılı hem de 1583 yılı kayıtlarında geçmektedir. 1530 yılı kayıtlarına göre Süleyman Bey, Nefs-i Ohri'de Müslüman çocuklarına Kur'an talimi için muallimhane inşa ettirmiştir. Süleyman Bey, Ruk ve Drin (Jojaniçe) isminde iki dalyanı, Nefs-i Ohri'de yirmi üç dükkânı ve sermaye olarak

---

[425] BOA, TD 717, s.741.

[426] BOA, TD 717, s.728-732.

[427] 1583 kayıtlarına göre mahalle olan Belice Mahallesi 1103/1691-1692 ve 1105/1693-1694 yılı kayıtlarına göre karye statüsüne kavuşmuştur. Bkz. BOA, MAD. d. 1297 (1103/1691-1692) , s.34; BOA, MAD. d. 3647 (1105/1693-1694), s.8-11.

[428] BOA, MAD. d. 1297, s.34; BOA, D. CMH .d. 26663, s.30; BOA, MAD. d. 3647, s.8-11.

[429] KKA, TD 27, vr.194.

[430] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s.716; Evliya Çelebi, Suriçi'nde bulunan Patirgah ve Latin kiliselerinin mutfağından sabah akşam yemek çıktığını ve bu mutfaktan Müslümanlara da sabah akşam bolca yemek dağıtıldığını belirtmiştir. Buna göre Ohri merkezdeki Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında fakir ve fukaraya yardım konusunda karşılıklı olarak hoşgörülü bir ortamın bulunduğu söylenebilir. Bkz. Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s. 713.

[431] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s.715.

6.600 nakit akçeyi mektebe akar olarak vakfetmiştir. Vakfa akar olarak yıllık 6.100 akçe kaydedilmiştir[432]. 1583 yılı kayıtlarında vakfın Drin Dalyanı'nın geliri 3.500 akçe olarak aynı kalmış, Ruk Dalyanı 2.000 akçeden 1.466 akçeye düşmüş, 23 dükkânın geliri 300 akçeden 923 akçeye çıkmış ve 6.600 akçe olan sermayesi 1.000 akçeye düşmüştür[433].

c. Hamza Bey Birader-i Bayezid Paşa Mektebi

1530 yılı kayıtlarına göre Hamza Bey, ehl-i ilm sahibi birisi tarafından Müslüman çocuklarına Kur'an öğretimi için vakıf kurmuştur. Vakfın akarlarından elde edilen gelirden gerekli olduğu müddetçe tamiratı için harcanması ve geri kalanı ile günlük iki akçe mütevellisine ve diğer geri kalanı ile de Müslüman çocuklarına Kuran öğretecek olan ehl-i ilm sahibi kişiye verilmesini vakfiyesinde belirtmiştir. Hamza Bey, ayrıca kendi mülkü olan şehir hamamını, yirmi iki dükkânını ve bir bahçesini vakfa akar olarak vakfedilmiştir[434]. 1583 yılına ait defterdeki kayıtlarda da 1530 yılında kayıtlı olan hamam, dükkânlar ve bahçeye ilave olarak bir değirmen ve bir bostan vakfa akar olarak kaydedildiği görülmektedir. Fakat vakfa bu ilave edilen bu akarlara rağmen 1530 yılında vakıf gelirlerinin 5.100 akçe iken 1583 yılında ise 2.100 akçeye düşmesi dikkati çekmektedir[435].

d. Koca (Hoca) Hızır Bey Zaviyesi

Koca Hızır Bey, Nefs-i Ohri'de kendi adında bir zaviye inşa ettirmiştir. 1530 yılı kayıtlarına göre Koca Hızır Bey, zaviyesine akar olarak Drin Nehri kenarındaki üç bâb dolap değirmenini, Logoçerve köyünde bulunan bir bâb değirmenini ve bir mezrasını, Lubanişte köyünde bulunan bir çayırını vakfetmiştir[436]. 1583 yılı kayıtlarından da anlaşıldığı üzere zaviye faaliyetlerine devam ettirmekte ve vakfın akarları da aynı durmaktaydı[437]. Ayrıca Koca Hızır Bey, Keşan'da II. Bayezid (1881-

[432] BOA, TD 367, s.385.

[433] BOA, TD 717, s.742.

[434] BOA, TD 367, s.384.

[435] BOA, TD 717, s.742.

[436] BOA, TD 367, s.386.

[437] BOA, TD 717, s.743.

1512) zamanında mülk olarak satın aldığı çiftliğini bu zaviyeye vakfetmiştir[438]. Fakat hem 1530 hem de 1583 yılı kayıtlarda bu akar geçmemektedir.

e. Zaviye-i Şûm Tekkesi

Ohri'de İbrahim adında biri nerede olduğu belirtilmeyen ve Zaviye-i Şûm adında bir tekke kurmuştur. 1530 yılı kayıtlarına göre İbrahim, tekkesinde gelip geçenlere sarf olunması ve geri kalanının Şeyh olan kişinin tasarrufunda bulunması şartıyla, sayısı verilmeyen ve yıllık 750 akçe geliri olan değirmenlerini, iki parça bağını, iki parça tarlasını ve bir parça çayırını akar olarak vakfetmiştir[439]. Fakat 1583 yılı kayıtlarında bu zaviye ile ilgili herhengi bir bilgi yer almamaktadır.

f. Baba Ali Zaviyesi

Baba Ali'nin, yeri tam olarak belirtilmemekle birlikte Ohri civarında, kendisinin dervişlik yaptığı bir zaviyesi bulunmaktaydı. Baba Ali bu zaviyesinde gelen geçenlere sarf olunmak üzere akar olarak bir bağını ve bahçesini vakfetmiştir. Baba Ali öldükten sonra oğlu Derviş Sinan, bir parça bostanını ve Lokaçerve Karyesi'ndeki harap olan değirmenini tamir ettirerek zaviyedeki dervişlere ve gelip geçenlere sarf olunmak üzere vakfetmiştir. Kayıtlardan anlaşıldığı üzere Derviş Sinan da ölmüş ve vakıf işlerini ise zaviyede ikamet eden eşi Şahî Hatun ile kızı Fatma Hatun yerine getirmekteymiş[440]. 1583 yılında zaviye faaliyetlerini devam ettirmekte ve vakfın akarları ve gelirleri aynen 1530 yılındaki gibi aynı durmaktaydı[441].

Zaviye-i Şum Tekkesi ve Baba Ali Zaviyesi'nde olduğu gibi Ohri'deki tekke ve zaviyeler, imaretlerdeki gibi gelip geçenlere yiyecek ikram etmekteydi.

---

[438] M. Tayyib Gökbilgin, *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsı Vakıflar Mülkler-Mukataalar*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1952, s.449-450.

[439] BOA, TD 367, s.386.

[440] BOA, TD 367, s.387.

[441] BOA, TD 717, s.748.

g. Davud Dede (Kur'an-ı Kerîm'den Cüz Okuma)

Davud Dede, Nefs-i Ohri'de Mevlana Şeyh Mehmed'e Kur'an-ı Kerim'den her gün bir cüz okuması için vakıf kurmuştur. Davud Dede Kur'an okuma görevini Mevlana Şeyh Mehmed'e vermiş ve vakfa akar olarak Hacı Turgud Mahallesi'nde beş bölük tarlasını, Vidobişte[442] Deresi yakınlarında iki bâb değirmenini, Susice Deresi yakınlarında altı kıta tarlasını, Vidobişte Deresi yakınlarında iki kıta ve İstodinçişte mevkiinde altı kıta çayırını vakfetmiştir. Bu akarlarından da yıllık 380 akçe gelir kaydedilmiştir[443].

h. Ali Çelebi bin Hamza Muallimhanesi

1583 kayıtlarına göre Ali Çelebi bin Hamza, Ohri merkezde muallimhane inşa ettirmiş ve bu muallimhane için vakıf kurmuştur. Ali Çelebi, muallimhanenin vakfına ribayla işletilmek üzere 32.000 nakit akçe vakfetmiştir. Ali Çelebi vakfiyesinde, bu paranın işletilmesiyle elde edilecek gelirden muallimhanede talim yapılması için dört akçe yevmiye, mütevelliye iki akçe yevmiye ve geri kalan gelir ile de muallimhanenin tamir ve termimine tahsis edilmesini belirtmiştir[444].

i. Sadrazam Siyavuş Paşa Medresesi

III. Murad (1774-1595) dönemi Osmanlı sadrazamlarından[445] Siyavuş Paşa, Ohri'de bir medrese inşa ettirmiştir. Siyavuş Paşa'nın bu vakıf eseri, Koca Siyavuş Paşa Medresesi Mahallesi olarak bulunduğu mahalleye ismini vermiştir[446]. 1583 yılı tahrîr kayıtlarında Siyavuş Paşa'nın, Rayçe-Derbend köyünün muafiyetleri[447] dışında kalan gelirlerini, kendisinin tamir ve ihya ettiği Sofya'daki camiye vakfettiğine dair

---

[442] Vidolişte Deresi olarak da kayıtlarda geçmektedir.

[443] BOA, TD 717, s.748.

[444] BOA, TD 717, s.750.

[445] 1583-84, 1586-89 ve 1592-93 olmak üzere üç kez sadrazamlığa getirilmiştir. Bkz. Mehmed Süreya, *Sicill-i Osmanî* (Haz. Nuri Akbayar), V, İstanbul 1996, s.1517.

[446] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s.714.

[447] Struga'dan Timurörsü'ne aşan, Deren adlı yerdeki zor ve taşlık yolun tamir ve termîminden ve ayarıca bölgenin hıfz ve hırasetinden de sorumludur. Bu hizmetleri karşılığında avârız-ı divâniyye, tekâlif-i örfiyeden vs. muaftırlar. Bkz. BOA, TD 717, s.736.

kayıt bulunmaktadır[448]. 1583 yılı kayıtlarında bu medrese ile ilgili kayıtların geçmemesinin nedeni Siyavuş Paşa'nın bu medreseyi 1583 yılı sonrasında, belirli aralıklarla sadrazamlık yaptığı 1583-1593 yılları arasında inşa ettirmiş olmasındandır.

Siyavuş Paşa Medresesi ile ilgili en detaylı bilgiyi Evliya Çelebi'nin eseri Seyahatname'den öğrenmekteyiz. Evliya Çelebi, Siyavuş Paşa Medresesi'nin Ohri Gölü kenarında ve Hacı Kasım Camii'nin solunda bulunan yolun karşısında bulunduğunu belirtmiştir. Medresenin avlusunun etrafında pek çok odaları, ders-i âmları ve öğrencileri mevcut olduğunu ifade etmiştir. Medresenin vakfı tarafından öğrencilere et ve mum bahası verildiğini de zikretmiştir[449]. Ohri'deki iki âlim ders evinden biri olarak gösterdiği medresenin sanki "Sudak Bağı" olduğunu da ifade etmiştir.

Ohri merkezde yukarıda belirtilen hayrat vakıfların dışında kayıtlarda geçen pek çok mülk vakıflar da bulunmaktaydı. Fakat bunların içerisinde iki tanesi dikkati çekmektedir. Bunlardan birincisi meşhur Ohrizade ailesinden Mustafa Çelebi'nin mülk vakfıdır. İkincisi ise bulunduğu mahalleye ismini veren Koca Kadı idi. Koca Kadı bulunduğu mahallede bir örtülü evi ve bahçesinde meyve ağaçlarını ve diğer ağaçlarını evlatlarına vakfetmiştir[450].

C. OHRİ KAZASI KIRSALINDAKİ VAKIF VE VAKIF ESERLERİ

1. Ohrizade Mustafa Çelebi Camii ve İmareti

Ohrizade Mustafa Çelebi, daha önce İmaret Camii'ni anlatırken adı geçen meşhur Ohrizade Sinan Çelebi'nin oğludur. Mustafa Çelebi'nin ismi 1519 yılı kayıtlarında "Mevlana Mustafa Çelebi bin Sinan Çelebi el-Meşhûr be-Ohrizade" olarak geçmektedir. Bu tarihteki kayıtlarda Mustafa Çelebi'ye atasından intikal eden mülkler ile kendisinin satın alarak elinde hücceti mülkler bulunmaktadır[451]. Ohrizade

[448] BOA, TD 717, s.736.

[449] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s.715.

[450] BOA, TD 717, s.750.

[451] 1519 yılına ait kayıtlarda Mustafa Çelebi'ye ait mülkler şunlardı: Nefs-i Ohri'de Voska Deresi'nde dört kıta değirmeni ve birisi yirmi dokuz bölük ve diğeri otuz dokuz bölük olan iki parça tarlası

Mustafa Çelebi, Ustruga'da cami ve muallimhanesi olan ihtişamlı bir imarethane inşa ettirmiştir. Bazı kaynaklarda caminin inşa tarihi net olarak 1570 yılı verilmektedir[452]. Aynı zamanda bu eselerlerle ilgili 1583 yılı kayıtlarında bilgi bulunması bu eserlerin inşa tarihini teyit etmektedir.

1583 yılındaki tahrîr kayıtlarına göre Ohrizade Mustafa Çelebi'nin Nefs-i Ustruga'da inşa ettirmiş olduğu cami ve muallimhanenin ihtiyaçlarının karşılanması için bir vakıf tesis etmiştir. Ohrizade Mustafa Çelebi, bu vakfa akar olarak Ustruga'daki on beş bâb dükkânını, bir bâb ekmek fırınını ve Nefs-i Ohri'de bulunan bir bâb ekmek fırınını, bir evini, bir hamamını ve on bir bölüğ tarlasını vakfetmiştir. Mustafa Çelebi çevre karyelerde bulunan mülklerini bu vakfa akar olarak vakfetmiştir. Mustafa Çelebi, Mişleşova-Derbend köyünde bulunan iki bâb değirmenini, yirmi bölüğ tarlasını; Livâda-Derbend köyünde bulunan iki bâb değirmenini ve beş bölük tarlasını; Dragoslaviçe-Derbend köyünde bulunan bir kıta çayırını ve on bir bölük tarlasını; Bigor-Derbend köyünde bulunan iki bâb değirmenini ve beş bölük tarlasını vakfetmiştir. Mustafa Çelebi bu vakıf için ribâ ile işletilmek üzere 11.000 nakit akçe vakfetmiştir[453]. Vakfın akarlarından yıllık elde edilecek gelir ise belirtilmemiştir.

1670 yılında Ustruga'ya ziyaret eden Evliya Çelebi, Ohrizade Camii ve bu yapı etrafındaki vakıf eserleriyle ilgili önemli bilgiler vermiştir. Evliya Çelebi, Ohrizade Camii'nin çarşı içinde yüksek kubbeli ve uzun minareli olduğunu ve bu caminin bir hanı, bir imareti, bir medresesi, bir de hamamının bulunduğunu

bulunmaktaydı. Yine Nefs-i Ohri'de bir pare bahçesi ve bir bâb dükkânı, Trebişte köyünde yetmiş bölük tarlası, Gaşova adlı bir yerde otuz altı bölük tarlası, Pestava adlı bir yerde çayırı ve on bölük tarlası ile Hirtolişte adlı yerde otuz bölük tarlası mevcuttu. Bkz. BOA, TD 367, s.388.

[452] H. Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Ohri Gölü'nde Bir İnci Struga*, İz Yayıncılık, İstanbul 2015, s.125-128.

[453] Mustafa Çelebi, bu vakfın haricinde bir kıta bağını ile bir kıta bostanını Mustafa Nasuh adlı kişiye vakfetmiştir. Bkz. BOA, TD 717, s.743.

belirtmiştir. Evliya Çelebi, bu eserlerin tamamının Ohrizade hayratı olduğunu ifade etmiştir[454]. Bugün bu yapılardan günümüze sadece cami kalmıştır[455].

Ohri Kazası'nda bulunan vakıf ve vakıf eserleri genelde şehir merkezinde yoğunlaşmaktadır. Fakat Velgoşte ve Peştani karyelerinde olduğu gibi nadiren de olsa Ohri kırsalında vakıf ve vakıf eserlerini görmek mümkündür.

2. Velgoşte Köyü Mehmed bin İshak Mescidi ve Muallimhanesi

1533 kayıtlarına göre Mehmed bin İshak, Ohri'ye tabi Velgoşte köyünde bir mescit ve muallimhane inşa ettirmiştir. Vakıf gelirlerinden imamlık ve tâlim için dört akçe yevmiye, halifelik ve müezzinlik için üç akçe yevmiye ve mütevelliye de iki akçe tayin etmiştir. Vakfa akar olarak Aşağı Lekoçervi köyünde iki bâb değirmen, Kosel köyünde iki bâb değirmen, mescit yakınında çayır, bahçe ve ribâ ile işletilmek üzere 12.000 nakit akçe vakfetmiştir. Ayrıca Aşağı Lekoçervi köyündeki değirmenin yakınındaki dört bölüklük tarlasını ise değirmenin tamirine tayin etmiştir[456].

3. Peştani Köyü Sultan Murad Camii ve Mektebi

Sultan Murat Camii ve Mektebi, Ohri Gölü'nün doğu sahilinde Peştani köyünde güzel bir manzaraya sahip bir yerde inşa edilmiştir. Padişahlardan hangisi olduğuna dair kesin bir bilgi olmasa da Ayverdi, bu yapının II. Murat'a ait olduğunu ifade etmiştir[457].

---

[454] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s.708.

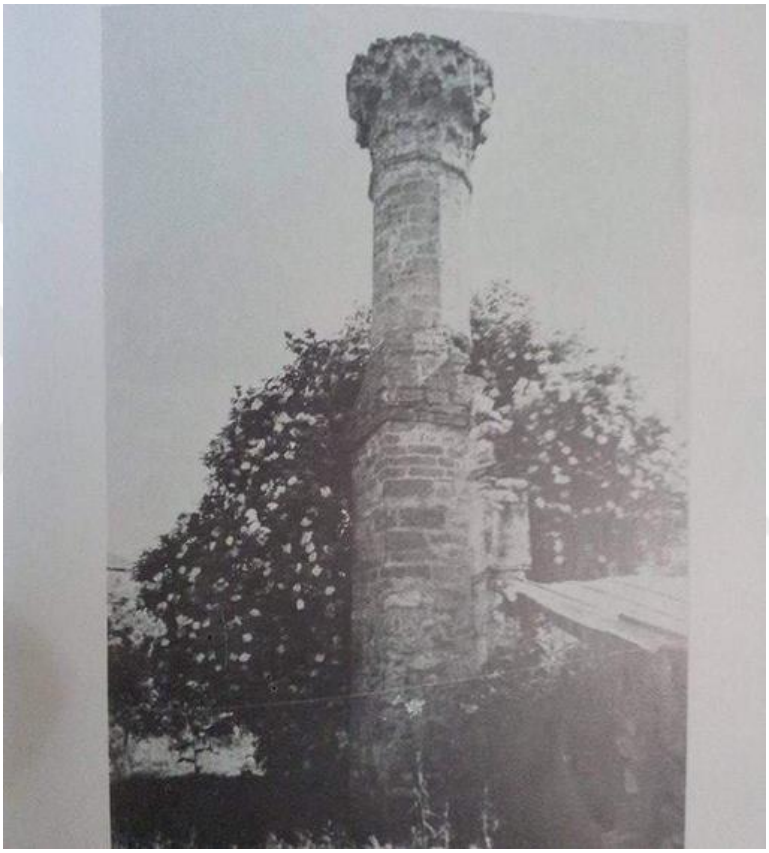
[455] Çok yakın bir zamanda, henüz 2012 yılında dönemin Struga Müftüsü tarafından yerine farklı bir minareyle yeni bir camii inşa edilmesi bahanesiyle tarihî Mustafa Çelebi Camii için yıkım kararı aldırmış ve camiinin yıkımını başlatmıştır. Makedonya'daki pek çok kesiminden ve Türkiye'nin Üsküp Büyükelçiliği'nden gelen tepkiler neticesinde müftü görevden alınmış ve camiinin yıkımı durdurulmuştur. Camiinin yıkılan yerlerinin tekrar yapımını ve restorasyonunu TİKA üstlenmiş ve 2014 yılında gerekli antlaşmalar yapılmıştır. Bkz. H. Y. Ağanoğlu, *a.g.e.*, s.125-127.

[456] BOA, TD 717, s.752.

[457] "*Yalnız harap minare ayaktadır. Kaide sıra tutan ince kaba yonma, gövde kesme taşlarla yapılmıştır. Bir bilezikten sonra 6 sıra iştalaktitli şerefe vardır. Petek yıkılmıştır. Şerefe istalaktitlerini gördükten sonra, Sultan Murad'ın hangisi olduğunda tereddüde mahal yoktur; Bani II. Sultan Murad'dır. Bu*

XVII. yüzyılın sonlarına ve XVIII. yüzyılın başlarına ait belgelerden anlaşıldığı üzere mektepte muallim, camide de imam, hatip, müezzin, salâhân, naathân, kayyım gibi görevliler bulunmaktadır. Cami ve mektepte bulunan görevlilerin ücretleri padişah haslarından olan Ustruga Mukataası'ndan karşılanmaktaydı[458].

Resim 9: 1970'li Yıllarda Yıkılan Peştani Karyesi Sultan Murad Camii'nin Yıkılmadan Önce1960'lı Yıllarına Ait Resmi[459]

kadar keskin ve iri, kudretli istalaktit, daha sonraki devirlerin celebileşmiş uslubuna uymaz." Bkz. E. Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, III, s.147;

[458] BOA, C. MA. 3256 (14 Receb 1114); BOA, AE. II. Mustafa 15/1466 (29 Receb 1108/21 Şubat 1697), 19/1859 (30 Receb 1108/22 Şubat 1697), 15/1464 (9 Şevval 1108/1 Mayıs 1697); BOA, AE. II. Ahmed 2/792 (29 Zilkade 1105/22 Temmuz 1694); BOA, C. MA. 7953 (6 Şaban 1108/28 Şubat 1697); C. MF 66/3256 (17 Şaban 1114/6 Ocak 1703); İE. ML. 81/7559 (2 Zilkade 1116/26 Şubat 1705); İE. EV. 39/4450 (13 Cemaziyelevvel 1118/23 Ağustos 1706); HAT 1664/82 (29 Zilhicce 1126/5 Ocak 1715).

[459] İ. H. Ayverdi, a.g.e., III, s.197.

Ayverdi, 1961 yılında bölgeyi ziyareti sırasında Peştani Sultan Murad Camii'nin hâlâ ayakta olduğunu belirtmiştir[460]. Yerel kaynaklardan edinilen bilgilere göre de camiinin 1970'li yıllara kadar ayakta olduğu fakat bakımsızlıktan ve değişik nedenlerden dolayı ortadan kaldırılmıştır.

Yularıda belirtilen vakıf eserinin dışında Ohri sancağında iki adet Sarı Saltuk türbesi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Ohri kazasında Ohri Gölü'nün güneydoğusunda bulunan Sveti Naum Kilisesi'nin yanında hâkim bir tepeye yapılmış ve bugün sadece izleri bulunan Sarı Saltuk Türbesi'dir[461].

[460] Ayverdi, bu camii için "*Ohri'nin Peştani Camii gibi, yola yakın olmasındandır ki görebildik. Bu ikisi emsaline mikyas teşkil etmektedir. Duvarı ve kasnağı dört taraftan iki sıra tuğla ile sarılmış kesme taştan, tek kubbeli, mütenasip bir cami'idir. Altta beş, üstte üç penceresi vardır; yanlarda iki dolap yeri bulunmaktadır.*" ifadeleri kullanmıştır. Bkz. E. Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, III., s.87.

[461] Selçuk Ural, "Balkanların Din Motiflerinin Oluşmasında Ohri Şehrinin Yeri: Aziz Kliment, Aziz Naum ve Sarı Saltık Örnekleri", *Türk Tarihinde Balkanlar* (Ed.Z. İskefiyeli-M. B. Çelik-S. Yazıcı), Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, Sakarya 2013, s.171.

III. BÖLÜM

NÜFUS YAPISI

Osmanlı Devleti'nde Tapu Tahrîr Defterleri sayesinde tahrîri yapılan bölgenin nüfusu hakkında önemli veriler elde edilebilmektedir. Tahrîri yapılan bölgedeki vergiye tabi nüfus, vergi ünitelerine ayrılırdı. Buna göre bir çift öküzle ekilebilecek araziye sahip olan haneye çift; bir çiftten daha az araziye sahip olan hane ise "nim" olarak nitelendirilmekteydi. Bununla birlikte bekâr olan ve kendi geçimini sağlayabilen erkek, mücerred; mücerred yeni evlendi ise bennak olarak kaydedilmekteydi. Vergi vermeyen nüfus ise muaf olarak kayıtlara geçirilmekteydi[462]. Bu vergi üniteleri esas alınarak Ohri kazasındaki tahmini nüfusu hesaplamak mümkün olabilmektedir[463]. Ohri kazasındaki nüfus hesaplanırken "hane X 5 + mücerred" katsayısı esas alınmıştır. Şunu da belirtmek gerekirse, muaf olarak kaydedilen nüfus, hane ve mücerred ayrımı yapılmadığı ve nefer olarak kayda geçmesinden dolayı diğer araştırmalardaki gibi hane nüfusuna ilave edilmiştir[464].

Çalışma dönemi olan XVII. ve XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde durum biraz daha farklıdır. XV. ve XVI. yüzyıllardaki Tapu Tahrîr Defterlerinin yerini, XVII. ve XVIII. yüzyılda Avârız ve Cizye defterleri almıştır[465]. Ohri kazasının XVII. yüzyılının ikinci yarısı ve XVIII. yüzyılın ilk çeyreği için bu defterlerden faydalanılarak nüfus

---

[462] Bu sınıflandırma Ohri sancağının 1583 yılında yapılan tahrîrinde vergi veren Müslüman nüfus için aynen uygulanmıştır. Fakat aynı tahrîrde vergi veren Gayrimüslim nüfus ise fazla teferruata girilmeden hane ve mücerred şeklinde sınıflandırılmıştır. Bkz. BOA, TD 717, s.5-740.

[463] Tahrîr defterlerindeki veriler esas alınarak nüfus hesaplanırken değişik formüller ileri sürülmüştür. Fakat bunlardan en çok kabul göreni Barkan'ın "hane X 5 + mücerred" katsayısıdır. Bkz. Ö. Lütfi Barkan, "Tarihî Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Tarih Mecmuası,* X, (1953), s.12 vd.

[464] Turan Gökçe, *a.g.e.,* s.88.

[465] Oktay Özel, "17. Yüzyıl Osmanlı Demografi ve İskân Tarihi İçin Önemli Bir Kaynak: 'Mufassal' Avârız Defterleri", s. 735-743.

yapısı ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu dönemde Ohri kazasının en önemli ve en büyük şehri, sancak merkezi olan Ohri idi.

A. ŞEHRİN NÜFUSU VE MAHALLELER

Bu kısımda sancak ve kaza idaresinin merkezi olan Ohri şehri ve bu şehri oluşturan mahallelerin XVII. ve XVIII. yüzyılın ilk çeyreğindeki nüfus yapısı incelenecektir.

Osmanlı Devleti'nde şehirlerin fiziksel yapısını belirleyen en önemli etkenlerden biri mahallelerdir. Mahalleler bir mescit, camii, imaret, zaviye, kilise havra gibi tesislerin etrafında yer almakta ve genellikle o tesisin adını taşımaktadır[466]. Şehirlerin temelini oluşturulan mahalle kavramı, aynı mescitte ibadet eden cemaatin aileleriyle birlikte yerleştikleri şehir kesimi için kullanılmaktaydı[467]. Daha geniş manasıyla mahalle, birbirini tanıyan, aynı inanışa sahip ve aynı mescitte ibadet eden insanların yaşadığı evlerden meydana gelmekteydi. Mahalle, daha ziyade bir camii, mescit, imaret gibi müesseselerin etrafında şekillenmekteydi[468]. Özellikle akşam ve yatsı namazları mahallenin tüm erkeklerinin katılmasıyla kılınırdı. Mahalle halkı, camii veya mescidin cemaati olduğu için belgelerde mahalle ahalisi genellikle cemaat olarak anılmaktaydı. Dolayısıyla imam da mahallenin temsilcisi konumundaydı[469].

Ohri'de fetihden sonra Hristiyan ahali yerinde bırakıldı. Bununla birlikte fetihten itibaren zamanla şehre Türk nüfusu yerleştirilmeye başlandı[470]. Dolayısıyla Ohri'nin fethinden hemen sonra şehir merkezinde bulunan Müslüman nüfus Anadolu'dan getirilen Türkmenlerden oluşmaktaydı.

---

[466] İlhan Şahin, *a.g.m.,* s.448.

[467] Özer Ergenç, "Osmanlı Şehrindeki "Mahalle" nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı Araştırmaları*, IV, Enderun Kitapevi, İstanbul 1994, s.73.

[468] Osmanlı döneminde mahalleler hakkında bkz. Özer Ergenç, "Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütlerinin Fizikî Yapıya Etkileri", *İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler*, I, İstanbul 1996, s.407-417; aynı yazar, "Osmanlı Şehrindeki "Mahalle"nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı Araştırmaları*, IV, İstanbul 1984, s.69-78; aynı yazar "Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütlerinin Fizikî Yapıya Etkileri", *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi 1071-1920*, s.103-109.

[469] Özer Ergenç, "Osmanlı Şehrindeki "Mahalle"nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", s.73.

[470] Muhammed Aruçi, *a.g.m.,* s.331.

XVI. yüzyılın sonları için Ohri kazasının nüfus durumunu en iyi şekilde açıklanmasını sağlayacak başlıca kaynak 1583 yılı tahrîrleri sonucu hazırlanan KKA, TD 25 ve 27 numaralı Tapu Tahrîr Defterleridir. Bu defterler sayesinde, XVI. yüzyılın sonundaki Ohri kazasının nüfus yapısı ayrıntılı bir şekilde ortaya konulabilmektedir.

1583 yılı tahrîr kayıtlarında Ohri merkezdeki Gayrimüslim mahallelerin isimleri ve bu mahallelerde yaşayan Gayrimüslim nüfus hakkında detaylı bilgi sahibi olunabilmektedir. Malesef aynı şeyi Müslüman mahalleleri için söylemek mümkün değildir. Müslüman mahallelerinin isimleri bu defterde bulunmadığı gibi Evliya Çelebi Seyahatnamesi hariç XVII. yüzyıl avârız kayıtlarında da mevcut değildir. Bu nedenle hangi mahallede ne kadar Müslüman nüfusun bulunduğuna dair bilgi sahibi olunamamaktadır. Ancak 1724 yılındaki avarız tahrîrinde mahallelerle ilgili kayıtlar yer almaktadır.

Osmanlı Devleti'nin genelinde olduğu gibi Ohri merkezdeki Müslüman ve Gayrimüslim halk ayrı mahallelerde yaşamaktaydı. Bu nedenle Ohri şehir merkezindeki nüfus "Ohri'deki Müslüman Mahalleler" ve "Ohri'deki Gayrimüslim Mahalleler" olmak üzere iki başlık altında aşağıda incelenecektir.

Ohri Gölü'nünün ve ovanın seviyesinden yüksekte ve surlarla çevrili bir alanda kurulu olan şehir yerleşimine Yukarı Şehir[471] denilmekteydi. Burası 320 dönümlük alanda kurulu olup o dönem şartlarında 4.000 kişinin yaşayabileceği surlarla çevrili bir şehirdi[472].

a. Müslüman Mahalleler

İlk dönem için Ohri şehrinde bulunan mahalleler hakkında arşiv kayıtlarında yeterince bilgi bulunmamaktadır. Yukarıda da ifade edildiği gibi 1583 yılındaki tahrîr kayıtlarında Müslüman nüfus, ferdi vergilerden muaf alması nedeniyle çift, bennak ve mücerred türünden herhangi bir sınıflandırmaya gidilmeden hane olarak

[471] Ayverdi, Kale içerisindeki şehir yerleşimine Yukarı Şehir olarak nitelendirmektedir. Bkz. Ekrem Hakkı AYVERDİ, "Yugoslavya'da Türk Âbideleri ve Vakıfları", *Vakıflar Dergisi*, 3 (2006), s.164.

[472] Machiel Kiel, "Okhri", *EI²*, VIII, s.165.

kaydedilmiştir[473]. Bununla birlikte Ohri merkezde yaşayan Müslümanların hanelerinin isimleri yazılmış fakat bu hanelerin hangi mahallelerde bulunduğu belirtilmemiştir. Bu nedenle de Müslüman mahallelerin isimleri ile mevcut nüfusun mahallelere dağılımı hakkında bilgi sahibi olunamamaktadır. 1724 yılı avârız tahrîr kayıtlarında muafiyetler aynı şekilde devam etmiş fakat önceki tahrîrlerden farklı olarak muaf olan kitle mahalleleri ile birlikte ayrıntılı olarak verilmiştir[474]. Bununla birlikte tahrîrde hane isimlerinin kayıtlı olmasından dolayı Ohri'deki Müslümanların sosyal yapısı hakkında kısmen de olsa fikir edinilebilmektedir.

Ohri merkezdeki mahallelerin isimlerini ve kuruluş dönemlerini vakıf eserlerinden yola çıkarak tespit etmek mümkün olabilmektedir. Çünkü Türk-İslam şehirlerinde mahalleler, vakıf ve vakıf eserleri etrafında şekillenmiştir. Dolayısıyla bu vakıf eserlerinden yola çıkarak mahallelerin kuruluş dönemi ve isimleri kısmen de olsa tespit edilebilmiştir. Buna göre Tablo 8'de de gösterildiği gibi 1583 yılındaki Ohri merkezdeki vakıf eserlerinin isimleri, Evliya Çelebi'nin vermiş olduğu mahalle isimleri ile eşleştirildiğinde, şehirdeki mahalle isimleri hakkında daha somut bilgilere ulaşılmıştır.

1583 yılındaki vakıf kayıtlarında vakıf eserleri olarak Ohrizade (İmaret) Camii, İskender Bey Mescidi, Hacı Kasım Camii, Bazargan Hamza Mescidi, Yunus Voyvoda Mescidi, Hacı Turgud Mescidi, Emin Mahmud Mescidi, Koçi Bey Mescidi ve Mahmud Çelebi Mescidi'nin isimleri yer almaktadır. 1670 yılında şehri ziyaret eden Evliya Çelebi tarafından bu vakıf eserlerinden sadece Hacı Turgud Mescidi ve Mahmud Çelebi Mescidi dışındaki, diğer vakıf eserlerinin tamamının isimleri mahalle ismi olarak ifade edilmiştir.

---

[473] "Mezkûrûn nefs-i Ohri Müslümanları Ohri Kal'ası meremmetine muhtac oldukda kefere sürüb ve kendüler mu'temed olub meremmet idüb ve cizye cem'ine gelenlere ve avarız ve kürekçi vesair mesâlih-i padişahi vâki' oldukda her vechle mu'âvenet ve muzâhir idüb cem'-i vâki' olan hidmedleri itdiklerinden sonra mecmû' avarız-ı divâniyye ve tekâlif-i örfiyeden mu'âf ve müsellem olanlar deyü defter-i atîkde mukayyed olub ve ellerinde saltanat-ı nâhiyeden ve padişahımız Hazretlerinden hükm ü hümayûnları olub hâlâ vech-i meşrûh üzre defter-i cedîde mu'af ve müsellem kayd olundu." Bkz. BOA, TD 717, s.17.

[474] BOA, KK.d. 2876, s.139.

Tablo 8: Şehirdeki Müslüman Mahalleler

	1583 Yılı Vakıf Eserleri	**1670 Yılı Mahalle Adı**	**1724 Yılı Mahalle Adı**
1	Ohrizade (İmaret) Camii	Ohrizade	İmaret
2	İskender Bey Mescidi	İskender Bey (Tekke)	İskender Bey
3	Hacı Kasım Camii	Siyavuş Paşa Medresesi (Hacı Kasım)[475]	Hacı Kasım
4	Bazargan Hamza Mescidi	Hacı Hamza	Hacı Hamza
5	Koca Kadı[476]	Kara Koca[477]	Kara Bey
6	Yunus Voyvoda Mescidi	Yunus Voyvoda	Yunus Voyvoda
7	Hacı Turgud Mescidi	-	Hacı Turgud
8	Emin Mahmud Mescidi[478]	Emin Mahmud	Emin Mahmud
9	Koçi Bey Mescidi	Koçi Bey	-
10	-	Haydar Paşa (Zulmiye)[479]	Haydar Paşa
11	-	Kuloğlu	Kuloğlu
12	Mahmud Çelebi Mescidi	-	Mahmud Bey
13	-	-	Ömer Bey
14	-	-	Hacı Halil

1724 yılındaki avârız tahrîr kayıtlarında Hacı Turgud Mescidi de mahalle ismi olarak geçmektedir[480]. Koca Kadı Mahallesi ise 1583 yılında şehrin merkez mahalleleri arasında ismini vakıf eserinden almayan tek mahalle konumundaydı[481].

Vakıf eserlerinin inşa dönemleri esas alındığında, XV. yüzyılda ilk kurulan Müslüman mahalle kale içerisindeki İmaret Mahallesi olmalıdır. Devamında XV. yüzyılın sonu ve XVI. yüzyılın başında İskender Bey, Hacı Kasım[482] mahalleleri

[475] Siyavuş Paşa Medresesi ve Hacı Kasım Camii birbirine yakındır. Evliya Çelebi, Ohri'deki iki âlim ders evinden biri olarak gösterdiği Siyavuş Paşa Medresesi'nin göl kenarında Hacı Kasım Camii'nin solundaki yolun karşısında bulunduğunu belirtmiştir. Bkz. Evliya Çelebi, *a.g.e.,* VIII/2, s.715.

[476] 1583 yılı vakıf kayıtlarında Koca Kadı'nın evlatlık vakfı bulunmaktadır. Bkz. BOA, TD 717, s.750.

[477] Koca Kadı Mahallesi'nin adı zamanla Kara Koca ve Kara Bey olarak değişmiş olmalıdır.

[478] 1583 yılında mahalle adı olarak geçmektedir. Bkz. BOA, TD 717, s. 753.

[479] Haydar Paşa ile Zulmiyye arka arkaya verilmiş ve muhtemelen bu mahalleler aynı mahallelerdir.

[480] BOA, KK.d. 2876, s.141.

[481] BOA, TD 717, s.750.

[482] 1583 yılında mahalle adı olarak geçmektedir. Bkz. BOA, TD 717, s.752.

kurulmuştur[483]. Vakıf eserlerinin yapıldığı döneme bakıldığında mahallelerin yaygınlaştığı asıl dönem 1530-1583 yıllları arasında olduğu görülmektedir. 1583 yılı vakıf kayıtları incelendiğinde, yukarıda belirtilen mahallelere ek olarak Yunus Voyvoda, Emin Mahmud, Koçi (Gürcü) Bey, Hacı Turgud, Koca Kadı (Kara Koca), Yunus Voyvoda ve Hacı (Bazargan) Hamza mahalleleri 1530-1583 yılları arasında oluşmuştur[484].

Ohri'deki Müslüman mahallelerin isimleri ile ilgili ilk derli toplu bilgiye 1670 yılında Ohri şehrini ziyaret eden Evliya Çelebi'den ulaşılmaktadır. Evliya Çelebi Ohri merkezde on yedi mahallenin bulunduğunu ve bu mahallelerden on tanesinin Müslüman, yedi tanesinin ise Rum, Latin ve Bulgar mahalleleri olduğunu ifade etmiştir. Fakat Evliya Çelebi, Ohri merkezdeki mahallelerin isimlerini sayarken on iki Müslüman mahallesinin ismini saymıştır. Bu mahallelerden Tekke Mahallesi ile İskender Bey Mahallesi aynı mahalledir. Bu durum net bir şekilde 1724 yılı tahrîr kaydında Zeynelabidin Paşa (Tekke) Camii imamı ve müezzini İskender Bey Mahallesi'nde ikamet etmesinden anlaşılmaktadır[485]. Haydar Paşa Mahallesi ile Zulmiyye Mahallesi'nin de aynı mahalleler olduğu varsayıldığında Evliya Çelebi'nin verdiği rakamların doğruluğu ortaya çıkmaktadır. Evliya Çelebi'nin ismini saydığı mahalleler: Ohrizade, İskender Bey (Tekke), Kuloğlu, Haydar Paşa (Zulmiye), Koca Siyavuş Paşa Medresesi, Hacı Hamza, Yunus Voyvoda, Koçi Bey, Emin Mahmud ve Kara Koca mahalleleridir[486]. Evliya Çelebi'nin belirtiği mahallelerin tamamına yakını vakıf eserleri ile aynı isimlere sahiptir. Mahallelerin bu vakıf eserlerinin etrafında şekillenmesi de bugün yerlerinin tespitini kolaylaştırmaktadır. Buna göre Evliya Çelebi'nin verdiği mahalle isimleri 1583 yılı tahrîr kayıtlarında yer alan vakıf eserleri ile karşılaştırıldığında aynı olduğu ve 1670 yılı sonrasında da varlığını aynı şekilde devam ettirdiği anlaşılmaktadır.

---

[483] İmaret Camii, İskender Bey Mescidi ve Hacı Kasım Camii 1519-1530 yılı vakıf kayıtlarında isimleri mevcuttur. Bkz. BOA, TD 367, s. 385-387.

[484] Bkz. BOA, TD 717, s.743-753.

[485] BOA, KK.d. 2876, s. 140.

[486] Evliya Çelebi burada on iki tane mahalle ismini saymıştır. Muhtemelen bu mahallelerin iki tanesinde gayrimüslimler ikamet etmekteydi. Bkz. Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s.714

Vakıf eserleriyle ilgili belgelerden ve diğer belgelerden yararlanılarak şehirdeki Müslüman mahallelerin yerleri tespit edilerek aşağıdaki harita (Harita 8) oluşturulmuştur.

Harita 8: Şehrin Müslüman Mahalleleri (1600 – 1725)

Evliya Çelebi'nin vermiş olduğu mahalle isimlerini sonraki dönemde kıyaslayabileceğimiz ilk arşiv belgesi ise 1724 yılına ait avârız tahrîri sonucu hazırlanan defterdir[487]. Bu defterden Ohri merkezdeki Müslüman mahalleler ve bu mahallelerdeki haneler hakkında önemli bilgiler edinilmektedir. Evliya Çelebi'nin 1670 yılında Ohri'yi ziyaretinden 54 yıl sonrasındaki 1724 yılına ait arşiv kayıtlarına bakıldığında büyük oranda benzerlikler göze çarpmaktadır. Bu kayıtlara göre Yunus Voyvoda, Hacı Kasım (Siyavuş Paşa), İskender Bey, Kara Koca (Koca Kadı), Hacı Hamza, Emin Mahmud, Haydar Paşa, Kuloğlu ve Ohrizade (İmaret) mahalleleri her iki kayıtta da mevcuttur. Evliya Çelebi'nin vermiş olduğu mahalle isimlerinden farklı olarak Mahmud Bey, Ömer Bey ve Hacı Halil mahalleleri bulunmaktadır.

[487] BOA, KK. d. 2823, s.139-143.

XVI. yüzyıldaki tahrîr kayıtlarında şehirdeki Müslüman mahalle isimleri belirtilmese de bu mahallelerdeki toplam Müslüman nüfus hakkında önemli bilgiler elde edilmektedir. 1530 yılında Ohri'de 93 hane ve buna mukabil tahmini 465 Müslüman nüfus bulunmaktaydı[488]. 1583 yılına bakıldığında geçen 50-60 yıllık bir zaman zarfında Müslüman nüfusta büyük bir artış gerçekleşmiş, şehirdeki 93 olan Müslüman hane sayısı 1583 yılında 249[489]'a yükselmiştir. Buna bağlı olarak 465 olan tahmini Müslüman nüfus ise 1.245'e yükselmiştir. Tablo 9'da gösterildiği üzere XVI. yüzyılda şehirdeki Müslüman nüfus neredeyse üç katına çıkmıştır.

Tablo 9: XVI. Yüzyılda Şehirdeki Müslüman Nüfus

Yıl	**Hane**	**Tahmini Nüfus**
1530	93	465
1583	249	1.245

1583 yılı tahrîr kayıtlarında Müslümanların kendi isimleri ile baba isimlerinin yanı sıra nadiren de meslekleri ve zanaatlarının yazılması Ohri merkezdeki Müslüman nüfusun mahiyeti hakkında kısmen de olsa bilgi sahibi olunmasını sağlamaktadır. Buna göre Ohri merkezdeki Müslümanlar arasında sekiz imam, iki müezzin, dört kâtip, bir kasap, iki nalbant, iki terzi ve bir cerrah bulunmaktaydı. Ayrıca Ohri merkezdeki çiftlik sahibi olan Müslümanlar arasında bir kadı, iki yeniçeri, bir yeniçeri oğlu, bir kâtip ve bir de mülazım mesleğine sahip kişiler mevcuttu[490].

Şehrin XVII. yüzyıl ve XVIII. yüzyılın ilk çeyreğindeki nüfusuna bakıldığında; 1670 yılında Ohri'yi ziyaret eden Evliya Çelebi Ohri merkezdeki Müslüman nüfus ile ilgili detaylı bilgi vermemekle birlikte Ohri merkezde 400

[488] BOA, TD 367, s.368.

[489] Hem 1583 tarihli defterde hem de 1613 yılına ait defter sûretinde Ohri merkezdeki Müslüman hane sayısı 349 olarak yazılmıştır. Fakat defterlerde, ismi yazılı olan haneler toplandığında 249 rakamı elde edilmektedir. Kâtip burada toplama hatası yapmış ve suretini çıkartan kâtip de aynı hatayı tekrarlamıştır. Bk. KKA, TD 25, vr.21-22; BOA, TD 717, s.15-17.

[490] BOA, TD 717, s.15-17.

civarında evin bulunduğunu belirtmiştir[491]. Bu evlere bakıldığında Ohri merkezdeki nüfusun 2.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir.

1683 yılındaki mufassal avârız defterinde Ohri kazası taşrasındaki kayıtları mevcut iken şehirdeki Müslümanlar, avârız vergilerinden muaf oldukları için avârız kayıtlarında bulunmamaktadır[492]. Fakat 1724 yılına ait tahrîr kayıtlarında muaf nüfus isimleriyle birlikte belirtilmiştir.

Tablo 10: 1724 Yılında Şehirdeki Müslüman Mahalleler ve Nüfusu

	Mahalle Adı	**Hane**	**Muaf Hane**	**Toplam Hane**	**Tahmini Nüfus**
1	Yunus Voyvoda	18	22	40	200
2	Hacı Kasım	10	11	21	105
3	İskender Bey	8	17	25	125
4	Hacı Halil	4	11	15	75
5	Kara Bey	33	16	49	245
6	Hacı Turgud	10	16	26	130
7	Ömer Bey	12	5	17	85
8	Hacı Hamza	5	8	13	65
9	Emin Mahmud	8	6	14	70
10	Haydar Paşa	7	3	10	50
11	Mahmud Bey	10	6	16	80
12	Kuloğlu	8	6	14	70
13	İmaret	2	5	7	35
	Toplam	135	132	267	1.335

Ohri merkezdeki mahalleler ve nüfusları ile ilgili en önemli bilgileri sunan belge, 1724 yılına ait mufassal avârız defteridir[493]. Bu deftere göre Ohri merkezdeki mahallelerde 267 Müslüman hane ve buna mukabil tahmini 1.335 Müslüman nüfus bulunmaktaydı. 1583 yılında Ohri merkezdeki Müslüman nüfusun 1.245 olduğu düşünüldüğünde geçen 142 yıllık süreçte Müslüman nüfus sadece 90 kişi artmıştır. Fakat 1583 yılı sonrasında yeni yapılan mimari eserler ve bu eserler etrafında oluşan

[491] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s.714.

[492] Bkz. BOA, D. MKF. d. 27584

[493] Bkz. BOA, KK.d 2876.

mahallelere bakıldığında XVII. yüzyılda Ohri merkezdeki Müslüman nüfusun çok daha fazla olduğu fakat XVII. yüzyılın sonunda nüfus artış hızının durduğu ve azalmaya başladığı görülmektedir.

b. Gayrimüslim Mahalleler

Osmanlı Devleti, Ortodoks kilisesini koruyup kollayarak kilisenin tüm ayrıcalıklarını tanımış, kilise hiyerarşisine devlet içerisinde yer vermiş, manastırların ayrıcalıklarını, Osmanlı öncesinde nasılsa, aynı şekilde bırakmıştır[494]. Gayrimüslim ahali herhangi bir haksızlığa uğradığında şikâyetlerini Divan-ı Hümayûn'a kadar ulaştırabilmekteydi[495]. Osmanlı Devleti'nin uyguladığı hoşgörülü ve adaletli politika Ohri'de de uygulanmaya devam edilmiştir. Fetihten sonra Ohri'deki Gayrimüslim ahali yerinde bırakılmış ve Ohri Hisarı'nın tamir ve tadilatını yapmak şartıyla avârız vergilerinden muaf tutulmuştur[496].

Ohri şehirindeki Gayrimüslim nüfus ile ilgili ilk bilgi 1515 yılına ait tımar ruznamçe defterinde bulunmaktadır. Buna göre 1515 yılında Ohri merkezde 425 hane ve 119 bive olmak üzere yaklaşık olarak 2.720 Gayrimüslim nüfus bulunmaktaydı[497]. Şehirdeki Gayrimüslim mahalleleri ve bu mahallelerde yaşayan nüfusla ilgili ilk ayrıntılı bilgiye ise 1530 yılına ait tahrîr defterlerinde rastlanılmaktadır. Bu kayıtlara göre Ohri merkezde Gayrimüslimlere ait yirmi dokuz mahalle mevcuttu. Bu mahallelerde 349 hane, 108 bive[498] ve 36 mücerred kayıtlı olup ve buna mukabil toplam 2.321 Gayrimüslim yaşamaktaydı[499].

---

[494] Halil İnalcık, "Türkler ve Balkanlar", *Bal-Tam*, III, Balkan Türkoloji Araştırma Merkezi, (Eylül 2005), Prizren, s. 29.

[495] BOA, A. DVN. ŞKT. d. 8, s.271, hk.1313.

[496] BOA, TD 717, s. 17; Fî Evâil-i Ramazan 1105/26 Nisan - 6 Mayıs 1694 tarihli Atik Şikâyet Defteri'ndeki kayıttan anlaşıldığı üzere Ohri Kalesi'nin varoşundaki zımmilerin Ohri Kalesi'nin onarımını yapmaya devam etmektedirler. Bkz. BOA, A. DVN. ŞKT. d. 17, s.181.

[497] BOA, MAD 7, vr.256.

[498] Bive, dul kadın anlamına gelmektedir.

[499] BOA, TD 367, s. 368-369.

Tablo 11: XVI. Yüzyılda Şehirdeki Gayrimüslim Nüfus

Yıl	Hane	Bive	Mücerred	Tahmini Nüfus
1515	425	119	-	2.720
1530	349	108	36	2.321
1583	260	-	17	1.318

1583 yılında Ohri'de Tablo 12'de gösterildiği gibi Gayrimüslimlere ait yirmi beş tane mahalle bulunmaktaydı. Bunlar Konstantin, Çelniçe, Sveti Dimitri, Hrasto-İstom, Sveti Gorgi, Tanaska, Pretor, Pande Tas, Sveti Todor Saluna, Haçerska, Polniçe, Varvara, Sotir, Kerakom, Sveti Vasil, Sveti Petri, Sveti Todor, Bogorodiçe nâm-ı diğer Sagman, Troviça, Sveti Nikola, Banska, Kardak, Aleksi Andreya, Koşişte, Kayık-ı Balıkçıyân-Linova mahalleleriydi. Bu mahallelerde 260 hane ve 17 mücerred olmak üzere tahmini 1.318 Gayrimüslim yaşamaktaydı. Bu mahallelerin içinde en kalabalık mahalle 42 hane ve 3 mücerred ile tahmini 213 nüfusa sahip Kayık-ı Balıkçıyân-Linova Mahallesi'ydi. En az nüfusa sahip mahalle ise 1 hane yani tahmini 5 nüfusa sahip Pretor Mahallesi'dir. Bununla birlikte Ohri merkezdeki mahallelerin ortalama nüfusuna bakıldığında, Gayrimüslim mahallelerinin sayısı Müslüman mahallelerine göre fazla olmasına rağmen ortalama olarak Müslüman mahalleler kadar kalabalık olmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 12: 1583 Yılında Şehirdeki Gayrimüslim Mahalleler ve Nüfusu

	Mahalle Adı	Hane	Mücerred	Nüfus
1	Kostandin	18	2	92
2	Çelniçe	17	2	87
3	İsveti Dimitri	12	-	60
4	Hrasto-İstom	11	2	57
5	Sveti Gorgi	2	-	10
6	Tanaska	5	-	25
7	Pretor	1	-	5
8	Pande Tas	10	-	50
9	İsveti Todor Saluna	12	-	60
10	Haçerska	7	-	35
11	Polniçe	18	2	92
12	Varvara	9	1	47
13	Sotir	5	-	25
14	Kerakom	17	-	85
15	İsveti Vasil	4	1	21

16	İsveti Petri	1	-	5
17	İsveti Todor	2	-	10
18	Bogorodiçe (Şagman)	5	1	26
19	Troviça	8	-	40
20	İsveti Nikola	2	-	10
21	Banska	7	-	35
22	Kardak	12	-	60
23	Aleksi Andreya	18	1	91
24	Koşişte	15	2	77
25	Kayık-ı Balıkçıyân ve Linova	42	3	213
Toplam		**260**	**17**	**1.318**

Genel olarak mahalle sayılarına bakıldığında; 1530 yılında Ohri merkezde Gayrimüslimlere ait yirmi dokuz mahalle bulunmakta ve bu mahallerde tahmini olarak 2.321 Gayrimüslim yaşamaktaydı[500]. 1583 yılına gelindiğinde Gayrimüslim mahalle sayısı yirmi dokuzdan yirmi beşe düşmüştür. Bununla birlikte asıl düşüş ise nüfusta yaşanmıştır. 1530 yılında 2.321 olan Gayrimüslim nüfusu 1583 yılında 1.318'e düşmüştür. Burada Gayrimüslim nüfusun azalmasındaki temel sebep şehrin nüfusunun genel olarak azalmasından daha ziyade Müslüman nüfusun artmasına paralel olarak az da olsa bölgedeki İslamlaşmanın kısmen etkili olduğu söyleyebilir[501]. Sokolosky, bu durumu Hristiyan halkın zorla Müslümanlaştırılması olarak nitelendirmekte ve bu sürecin hızlandırılmış şekilde 1520'li yılların başında başladığını belirtmiştir[502]. Aruçi ise İslamlaşmada özellikle bölgedeki Arnavut nüfusun İslamiyeti tercih etmeye başlamasının etkili olduğunu belirtmiştir[503]. Fakat Ohri merkezdeki Gayrimüslimlerin etraftaki kalelerde görevlendirildiği ve buna benzer bir şekilde nüfus hareketliliğinin etkili olduğu da belgelerde bulunmaktadır[504]. Gayrimüslim nüfusun azalmasında Gayrimüslimlerin bu tür görevlerle çevredeki kalelere dağıtılmasının etkili olduğu ihtimal dâhilindedir.

---

[500] Bkz. BOA, TD 367, s.368-422.

[501] Sokoloski, Müslümanların baba isimlerinin Abdullah olmasından yola çıkarak %5 oranında Gayrimüslim'in ihtida ettiğinden bahsetmiştir. Bkz. Medodiy Sokoloski, *a.g.m.*, s.31-32.

[502] Sokoloski, *a.g.m.*, s.15.

[503] Muhammed Aruçi, *a.g.m.*, ,s.331.

[504] Babya Kalesi'nin harap olmasından dolayı 27 nefer müsellem zımmî Ohri'deki diğer zımmîler gibi Ohri Kalesi'nin tamir ve termîmini yapmak şartıyla Ohri'ye taşınmıştır. Bkz. BOA, TD 717, s.73.

1583 yılında Gayrimüslim nüfusun azalmasına ve Müslüman nüfusun artmasına rağmen olarak şehrin genel nüfusunda pek fazla değişiklik olmamıştır. 1530 yılında 2.716 olan Ohri şehrinin nüfusu 1583 yılında 2.563'e düşmüştür. Buna göre de 1530 yılından 1583 yılına kadar geçen elli üç yıllık zaman zarfında Ohri şehrinin genel nüfusunda 38 kişi gibi küçük bir düşüşün dışında pek fazla değişiklik görülmemektedir.

Aruçi, Ohri'deki Arnavut halkın ihtidası neticesinde Ohri merkezdeki Gayrimüslim hanelerin sayısının 1634 yılında 210, 1664 yılında ise 142 haneye kadar düştüğünü ifade etmiştir[505]. XVII. yüzyılın sonundaki cizye kayıtları da Gayrimüslim hane sayısının düşüşünü doğrulamaktadır. Fakat Aruçi, Ohri'deki toplam nüfusun düşüşünü ise dikkate almamıştır. Eğer Gayrimüslim ahalinin tamamı İslamiyeti tercih etseydi. Ohri'nin merkezdeki nüfusun azalmasının aksine çok daha artması gerekirdi.

Tablo 13: 1690'lı Yıllarda Cizye Defterlerine Göre Şehirdeki Gayrimüslim Nüfus

Yıl	Ednâ (Kötü)	Evsat (Orta)	A'lâ (İyi)	Toplam Nefer	Tahmini Nüfus
1102/1690-1691	70	55	24	149	745
1103/1691-1692	67	96	16	179	895
1104/1692-1693	-	-	-	112	560
1105/1693-1694	-	130	45	175	875

XVII. yüzyılın sonuna ait cizye kayıtlarına bakıldığında Ohri merkezdeki Gayrimüslim nüfusun, 1583 yılına göre oldukça azaldığı anlaşılmaktadır. 1102/1690-1691 yılındaki cizye kaydında şehirdeki cizye veren reaya, gelir düzeyine göre iyi, orta ve kötü[506] biçiminde sınıflandırılmış fakat mahallelerin adı belirtilmeksizin toplu şekilde yazılmıştır. Buna göre 24'ü iyi, 55'i orta ve 70'i kötü olmak üzere toplam 149 cizye veren reaya ve tahmini 745 nüfus bulunmaktaydı[507].

---

[505] Muhammed Aruçi, *a.g.m.,* s.331.

[506] 1101-1103/1689-1691 yılları arasında sadrazam olan Köprülüzade Mustafa Paşa bir cizye reformu yaptı. Bu reforma göre cizyeyi yükümlülerin malî durumuna göre üç sınıfa ayırarak farklılaştırdı. Bkz. *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehbe*ri (Haz. Y. İhsan Genç vd.), Osmanlı Aşivi Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2010, s.164.

[507] BOA, MAD.d. 3997, s.1-4.

1103/1691-1692 yılına ait cizye defterinde Ohri merkezdeki Gayrimüslimler Balıkçıyân Mahallesi hariç, mahallelerin adı belirtilmeksizin toplu şekilde Nefs-i Varoş-ı Ohri olarak kaydedilmiştir[508]. Bu kayıtlara göre Gayrimüslimler malî açıdan 16'sı iyi, 96'sı orta ve 67'si kötü olarak gösterilmiş olup şehirde toplam 179 cizye veren reayâ ve tahminî 895 Gayrimüslim mevcuttu[509].

1104/1692-1693 yılına ait bir diğer cizye defterinde Ohri merkezdeki Gayrimüslimler bir yıl öncesinde olduğu gibi Balıkçıyan Mahallesi hariç, mahalleleri belirtilmeksizin ve sınıflandırma yapılmaksızın toplu şekilde Nefs-i Varoş-ı Ohri olarak kaydedilmiştir[510]. Buna göre şehirde 10'u Balıkçıyan Mahallesi'nde olmak üzere 112 cizye veren Gayrimüslim nefer kayda geçmiş olup tahmini 560 nüfus bulunmaktadır.

1105/1693-1694 tarihine ait mufassal cizye defterinde Tablo 8'de gösterildiği üzere Ohri şehrinde bulunan on bir Gayrimüslim mahallesinin isimleri ve cizye veren neferler kaydedilmiştir[511]. Buna göre Polniçe 21, Krakomi 20, Kardak 8, Sotiveraç 21, Pik Oşkine 6, Çelniçe 26, Sveti Mitra 18, Aya Tanas 12, Koşişte 17, Meso Kasrık 15 ve Balıkçıyân 11 olmak üzere bu mahallerde toplam 175 cizye veren nefer bulunmaktaydı. Bu 175 neferin maddi durumu 45'i iyi ve 130'u ise orta şeklinde sınıflandırılmış olup kötü olarak ise hiç kimse kaydedilmemiştir.

Tablo 14: 1105/1693-1694 Yılında Şehirdeki Gayrimüslim Nüfus

Mahalle Adı	Nefer	Tahmini Nüfus
Polniçe	21	105
Krakomi	20	100
Kardak	8	40
Sotiveraç	21	105

[508] BOA, MAD. d. 1297, s.2-3.

[509] 1691 yılından 1696 yılına kadar a'lâ olandan 9, evsat olandan 4,5, ednâ olandan 2,25 kuruş; 1696 yılı sonrasında ise a'lâ olandan 10, evsat olandan 5 ve ednâ olandan 2,25 kuruş alınmaktaydı. Bkz. Halil İnalcık, "Cizye", *DİA*, VIII, s.47.

[510] BOA, MAD. d.26663, s.2-3.

[511] BOA, MAD. d. 3647, s.3-5.

Pik Okşine	6	30
Çelniçe	26	130
İsveti Mitra	18	90
Aya Tanas	12	60
Koşişte	17	85
Meso Kasrık	15	75
Balıkçıyân	11	55
Toplam	175	875

Bu dört yıllık zaman dilimine bakıldığında cizye vergisi veren Gayrimüslimlerin bir yıllık bir sürede bile önemli oranda değiştiği görülmektedir. Bununla birlikte 1104/1692-1693 yılı dikkate alınmazsa[512], diğer üç yılın verilerinden yola çıkarak XVII. yüzyılın sonunda Ohri merkezdeki Gayrimüslim nüfusun 745-875 civarlarına kadar düştüğü görülmektedir.

Tablo 15: 1724 Yılında Şehirdeki Gayrimüslim Mahalleler ve Nüfusu

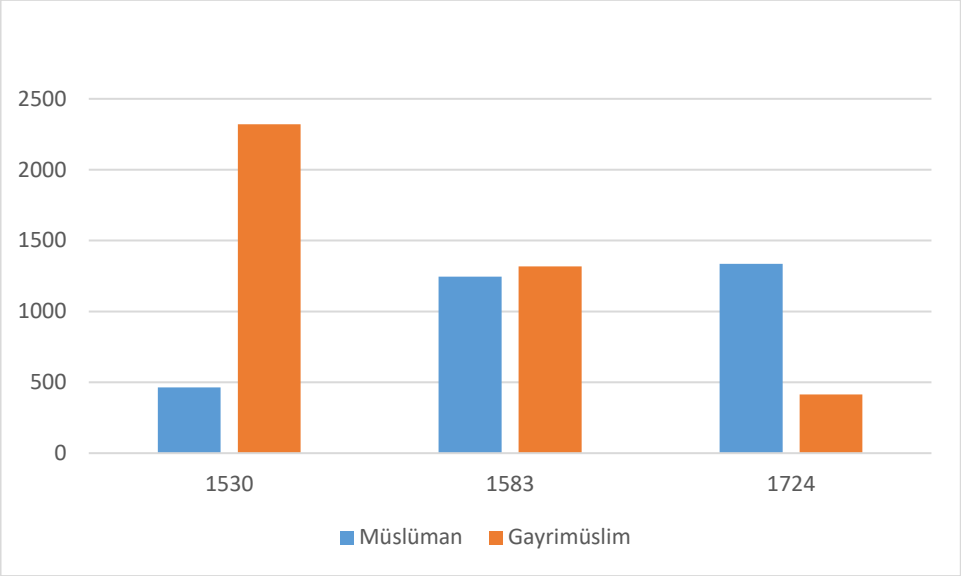
	Mahalle Adı	**Hane**	**Muaf Hane**	**Toplam**	**Tahmini Nüfus**
1	Bogniçe	-	14	14	70
2	Karekom	-	11	11	55
3	İsveti Diraç	-	13	13	65
4	Aya Dimitri	-	11	11	55
5	Pande Tas	-	7	7	35
6	Çanliçe	-	12	12	60
7	Kardak ma'a Katun	7	8	15	75
Toplam		7	76	83	415

1724 yılında Ohri merkezde Bogniçe, Krakom, Sveti Draç, Aya Dimitri, Pande Tas, Çanliçe, Kardak ve Katun olmak üzere Gayrimüslimlere ait sekiz mahalle bulunmaktaydı. Bu sekiz mahallede de kaydedilen 83 Gayrimüslim hane ve buna mukabil 415 Gayrimüslim nüfusun bulunduğu tahmin edilebilir. Grafik 1'de gösterildiği üzere XVIII. yüzyılın ilk yarısında şehir merkezindeki Gayrimüslim nüfus, XVII. yüzyılın sonuna göre çok daha azaldığı söylenebilir. Daha önce belirtildiği gibi

[512] 1691 yılında 168, 1693 yılında 175 Gayrimüslim kaydedilmesine rağmen 1692 yılında 112 Gayrimüslim kaydedilmiştir. Buradan yola çıkarak 1691 ve 1693 yılı rakamlarının değerlendirilmesinin daha sağlıklı olduğu söylenebilir.

1724 yılında Ohri şehrinde 1.335 Müslüman ve 415 Gayrimüslim olmak üzere toplam 1.750 kişi yaşamaktaydı. Bu verilere göre Ohri merkezdeki Gayrimüslim nüfusun düşüşü devam etmiştir. Bu dönemde Müslüman nüfus aynı kalırken Gayrimüslim nüfustaki düşüşe bağlı olarak Ohri merkezdeki toplam nüfusun azalmasına sebep olmuştur. Genel olarak Ohri şehrinin XVI. ve XVII. yüzyılın ilk yarısındaki ihtişamını XVII. yüzyılın sonunda ve XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde kaybetmeye başladığı anlaşılmaktadır.

Grafik 1: Şehirdeki Müslüman ve Gayrimüslim Nüfus

Ohri şehrindeki etnik yapıya bakıldığında XV. ve XVI. yüzyılda bölgedeki Müslümanların Anadolu'dan getirilen Türkmenler olduğu daha önce belirtilmişti. Aruçi'nin tersine 1670 yılında Ohri şehrine ziyaret eden Evliya Çelebi, Ohri ahalisinin çok düzgün Türkçe bildiğini, medenî, zarif, nüktedan ve maarif erbabı olduklarını belirtmiştir. Bununla birlikte halkın Bulgarca ve Rumca konuştuğunu ama Arnavutça bilmediklerini belirtmiştir. Evliya Çelebi bu durumu Ohri'nin Rumeli olmasına bağlamaktadır[513]. Cizye kayıtlarında "Gebrân ve Yahudiyân" taifesi tabiri kullanılsa da Ohri'de yaşayan Yahudilerin nüfusu ayrıca belirtilmemiştir[514]. Muhtemelen kayda değer bir Yahudi nüfusunun bulunmamaktaydı.

[513] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s.717.

[514] BOA, *Ali Emiri*, II. Mustafa, 13/1246

c. Ustruga Kasabası

1583 yılında Ohri kazasında nefs olarak geçen bir diğer yerleşim yeri Ustruga'ydı. Ustruga, bölgedeki en önemli geçiş noktalarından biri olan Ustruga Köprüsü'nün bitişiğinde yer almaktaydı. Ayrıca bu bölge Ohri Gölü'nden taşan suların Kara Drin Irmağı'na döküldüğü yerdir. Ustruga Köprüsü'nün ve bölgenin güvenliğini Ustruga'da bulunan Müslüman ahali sağlamaktaydı. Ustruga'daki Müslüman ahalinin bir diğer görevi ise bölgedeki mirî ormanları ve camızları görüp gözetmekti[515]. Ustruga'daki Gayrimüslim ahali ise avârızı vergiler muafiyeti karşılığında Ustruga Dalyanları Köprüsü'nün tamirinde ve bölgenin güvenliğinde görevlendirilmişlerdi[516]. Evliya Çelebi, Ustruga Köprüsü'nü silahlı 40-50 kişinin nöbet tutarak koruduğunu ifade etmiştir[517].

1583 yılında Ustruga'nın Sveti Petri, Sveti Yorgi ve Honişte adında üç tane mahallesi bulunmaktaydı. Bu mahallelerden Sveti Petri ve Sveti Yorgi mahallelerinde nüfusun tamamı Gayrimüslim iken Honişte Mahallesi'nde Gayrimüslim ve Müslüman nüfus birlikte yaşamaktaydı.

Tablo 16: 1583 Yılında Ustruga'nın Nüfusu

	Müslüman						**Gayrimüslim**		
Mahalle	**Muaf**	**Çift**	**Bennak**	**Nim**	**Mücerred**	**Nüfus**	**Hane**	**Mücerred**	**Nüfus**
İsveti Petri	-	-	-	-	-	-	54	5	**275**
İsveti Yorgi	-	-	-	-	-	-	102	7	**517**
Honişte	58	-	-	-	-	**290**	26	3	**133**
Toplam	**58**	**-**	**-**	**-**	**-**	**290**	**182**	**15**	**925**
Toplam Nüfus: 1.215									

Usruga merkezde İsveti Petri, İsveti Yorgi ve Honişte olmak üzere üç mahalle bulunmaktaydı. Tablo 16'da gösterildiği üzere bu mahallelerde 290 Müslüman ve 925 Gayrimüslim olmak üzere toplam 1.215 kişi yaşamaktaydı. Buna göre şehirdeki nüfusun %23,9'unu Müslümanlar ve %76,1'ini ise Gayrimüslimler oluşturmaktaydı.

[515] BOA, TD 717, s.5.

[516] BAO, TD 717, s.7-8.

[517] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s.708.

1583 yılında Ustruga'daki Müslümanlar arasında iki imam, iki müezzin ve birer tane ayakkabıcı, aşçı, helvacı, nalbant, kasap, ekmekçi ve şapkacı bulunmaktaydı[518]. Gayrimüslim ahali içerisinde ise iki rahip, iki doğancı, üç çömlekçi, üç semereci, iki ayakkabıcı, birer tane de demirci, bozacı ve nalbantlık mesleğine sahip kişiler yer almaktaydı[519].

1670 yılında Ustruga'yı ziyaret eden Evliya Çelebi eseri Seyahatname'de kasabada 300 adet evden oluşan üç mahallesinin bulunduğunu ve bu mahallelerde Bulgar ve Rum nüfusunun çok olduğunu belirtmiştir[520]. Bu bilgilere göre Ustruga'nın nüfusu 1.500 civarında olduğu ve 1583 yılına göre Ustruga'nın nüfusunun en az 300 civarında arttığı söylenebilir.

1683 yılındaki cizye kayıtlarında Ustruga merkezdeki toplam nüfus ile ilgili detaylı bilgi edinilmese de Ustruga Köprüsü'nde geçginciyan olarak 198 Gayrimüslim nefer bulunmaktaydı[521].

Ustruga'nın nüfusu hakkında en detaylı bilgilere 1724 yılı tahrîrinden ulaşılmaktadır. Tablo 17'de gösterildiği gibi bu tarihte Ustruga merkezde 42 Müslüman hane ve 34 Gayrimüslim hane bulunmakta ve buna mukabil Ustruga'da tahmini 380 kişi yaşamaktaydı. Ustruga'nın nüfusuna genel olarak bakıldığında 1583 yılı nüfusuna göre XVII. yüzyılda arttığı fakat 1724 yılında önemli oranda azaldığı anlaşılmaktadır.

Tablo 17: 1724 Yılında Ustruga'nın Nüfusu

Müslüman		**Gayrimüslim**		**Toplam Nüfus**
Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	380
42	210	34	170	

1724 yılında kasabada yaşayan muaf nüfus arasında üç imam, bir müezzin, üç sipahi, dört cemreci (kömürcü) ve tâlib-i ilm (öğrenci) bulunmaktaydı[522].

[518] BOA, TD 717, s.5.

[519] BOA, TD 717, s.5-7

[520] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s. 708.

[521] BOA, D. CMH. d. 26663, s.21-22.

[522] BOA, KK.d. 2876, s.163.

d. Resne Kasabası

1583 yılında ve XVII. yüzyılda Prespa nahiyesi hakkında bilgi bulunmasına rağmen bu zaman diliminde Resne kasabasının nüfusu ile ilgili herhangi bir veriye tesadüf edilmemiştir. Resne, Manastır ve Ohri arasında bulunan küçük bir kasaba hüviyetindeydi. 1724 yılında Resne kasabası aynı zamanda Resne nahiyesinin merkezi konumundaydı.

Tablo 18: 1724 Yılında Resne Kasabasının Nüfusu

Müslüman		**Gayrimüslim**		**Toplam Nüfus**
Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	160
29	145	3	15	

Tablo 18'de gösterildiği gibi 1724 yılında Resne kasabasının nüfusu az olmakla birlikte nüfusun tamamına yakınını Müslümanlar oluşturmaktaydı. Bu tarihte Resne kasabasındaki muaf nüfus içerisinde iki imam, üç müezzin, bir kaim ve tımar sahibi altı sipahi ve ayrıca sipahi bölüğünden üç sipahi bulunmaktaydı[523].

e. Ohri Kazasının Genel Nüfus Yapısı

1583 yılı kayıtlarına göre Ohri kazasında nefs olarak nitelendirilen Ohri ve Ustruga ile ilgili bilgiler yukarıda detaylı olarak verilmiştir. Bu kısımda ise Ohri kazasının genel nüfus yapısı hakkında bilgiler verilecektir[524]. 1583 yılında Tablo 19'da gösterildiği üzere kaza genelinde 2.383'ü Müslüman ve 27.991'i ise Gayrimüslim olmak üzere toplam 30.373 nüfus bulunmaktaydı. Kazadaki Müslim-Gayrimüslim yüzdesine bakıldığında ise kaza nüfusunun %8'ini Müslümanların ve %92'sini ise Gayrimüslimlerin oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 19: 1583 Yılında Ohri Kazasının Nüfusu

	Müslüman						**Gayrimüslim**		
Nahiye	**Muaf**	**Çift**	**Bennak**	**Nim**	**Mücerred**	**Nüfus**	**Hane**	**Mücerred**	**Nüfus**
Ohri	307	63	53	15	30	**2.220**	3.264	637	**16.957**

[523] BOA, KK.d. 2876, s.153.

[524]M. Sokolosky, 1583 yılı Tahrîr defterindeki Ohri Sancağı'nın sadece Ohri Kazası kısmını araştırmasında yer vermiştir. Bkz. Medodiy Sokoloski, *a.g.m.*, s.5-37.

Prespa	-	17	5	1	6	**121**	1.199	435	**6.430**
Debrice	-	5	2	1	2	**42**	880	204	**4.604**
Toplam	**307**	**85**	**60**	**17**	**38**	**2.383**	**5.343**	**1376**	**27.991**
Toplam Nüfus: 30.373									

Ohri kazasındaki Müslüman nüfusun büyük bir kısmı nefs olarak geçen Ohri ve Ustruga'da yaşamaktaydı. Buna göre kaza genelindeki Müslüman nüfusun 1.245'i Ohri'de ve 290'ı ise Ustruga'da olmak üzere toplam 1.535 kişi şehir merkezlerinde yaşamaktaydı. Yüzdelik olarak bakıldığında kaza genelindeki Müslüman nüfusun % 64'ü nefs olarak nitelendirilen şehir merkezlerinde; diğer %36'lık kısmı ise kırsalda ikamet etmekteydi.

Ohri kazası genelindeki Gayrimüslim nüfusa bakıldığında, Ohri'de 1.318 ve Ustruga'da 925 kişi olmak üzere toplam 2.243 Gayrimüslim şehir merkezlerinde meskûn idi. Buna göre de kaza genelindeki Gayrimüslim nüfusun % 8'i şehir merkezlerinde yaşamaktaydı. Ohri Kazası'ndaki Ohri ve Ustruga şehirlerinde yaşayan toplam nüfus 3.778 olduğuna göre bu merkezlerde yaşayan Gayrimüslimler, toplam nüfusun %40,6'sını oluşturmaktaydı.

Ohri kazasına tabi nahiyelerin nüfuslarına bakıldığında; kazanın en kalabalık nahiyesi 2.220'si Müslüman ve 16.957'si Gayrimüslim olmak üzere toplam 19.177 nüfus ile merkez nahiye olan Ohri Nahiyesi'ydi. Diğer nahiyelerinden Prespa Nahiyesi'nde 121'i Müslüman 6.430'u Gayrimüslim olmak üzere toplam 6.551; Debrice Nahiyesi'nde ise 42'si Müslüman ve 4.604'ü Gayrimüslim olmak üzere toplam 4.646 nüfus bulunmaktaydı.

1683 yılı avârız tahrîr defterinde avârıza tabi Müslüman haneler sayılmış fakat muaf olan Müslüman haneler ise sayıma dâhil edilmemiştir. Ohri ve Ustruga şehirlerindeki Müslüman nüfus muaf olduğundan dolayı buralarda tahrîr yapılmamıştır. Ohri kazasında avârıza tabi 1.265 hane kaydedilmiştir[525]. Buna göre Ohri kazası genelinde avârıza tabi 6.325 Müslüman nüfus bulunmaktaydı.

[525] BOA, D. MKF. d. 27584, vr.85-94.

XVII. yüzyılda ve XVIII. yüzyılın ilk yarısına ait Ohri kazasının genel nüfusu ile ilgili avârız kayıtları bulunmaktadır. Avârız kayıtları her ne kadar gerçek haneyi ifade etmesede yıllar içerisindeki nüfusun seyri konusunda önemli ipuçlarının elde edilmesini sağlamaktadır. Bu dönem içerisinde kazanın avârız kayıtları Tablo 20'de gösterilmektedir.

Tablo 20: XVII. ve XVIII. Yüzyılın Başlarında Ohri Kazasının Avârızhâne Sayıları

Yıl	**1620**	**1626**	**1629**	**1637**	**1641**	**1651**	**1663**	**1664**	**1667**
Avârız Hânesi	770	770	770	750	750	757,5	486	486	486
Yıl	**1679**	**1698**	**1700**	**1704**	**1711**	**1712**	**1721**	**1723**	
Avârız Hânesi	486	415,75	414,75	419	393,85	393,25	394,55	394,85	

Avarız tahrîrlerine göre avârız sayılarının yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızla azaldığı görülmektedir. Bu durumun kaza nüfusunun azalmasıyla bağlantılı olduğunu da belirtmek gerekir.

Müslüman nüfusun yanısıra Gayrümüslim nüfusa bakıldığında XVII. yüzyılın sonlarında arka arkaya dört yıla ait cizye kayıtları bulunmaktadır. Tablo 21'de belirtildiği gibi kazada her yıl cizye veren hane sayısının değiştiği görülmektedir.

Tablo 21: Ohri Kazasında Cizye Vergisi Veren Gayrimüslim Nefer Sayısı

Yıl	**Toplam**	**Nüfus**
1102/1690-1691	2.664	13.320
1103/1691-1692	3.485	17.425
1104/1692-1693	3.217	16.085
1105/1693-1694	2.589	12.945

Kazada 1102/1690-1691 yılında 2.664[526], 1103/1691-1692 yılında 3.485[527], ve 1104/1692-1693 yılında 3.217[528], 1105/1693-1694 yılında 2.589 cizye veren kişi bulunmaktaydı[529]. Her yıl cizye veren hane sayısının değişmesi kazadaki Gayrimüslim nüfusun sağlıklı bir şekilde analiz edilmesini zorlaştırmaktadır. Yine de yukarıdaki veriler dikkate alındığında XVII. yüzyılın sonunda Ohri kazasında 12.500-17.500 arasında cizye veren Gayrimüslim nüfusun bulunduğu söylenebilir.

Tablo 22: 1724 Yılında Ohri Kazasının Nüfusu

Nahiye	Müslüman		Gayrimüslim		Toplam Nüfus
	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	
Ohri	319	1.595	415	2.075	3.670
Ustruga	115	575	371	1.855	2.430
Resne	85	425	424	2.120	2.545
Debrice	6	30	279	1.395	1.425
Toplam	525	2.625	1.489	2.445	10.070

1724 yılında Ohri kazasına tabi nahiyelerin nüfusları kazanın en kalabalık nahiyesi 1.595'i Müslüman ve 2.075'i Gayrimüslim olmak üzere toplam 3.670 nüfus ile merkez nahiye olan Ohri nahiyesidir. Resne nahiyesi ile XVII. yüzyılda Ohri nahiyesinden ayrılan Ustruga nahiyesinin nüfusu birbirine yakındır. En az nüfus ise Debrice nahiyesinde bulunmaktadır.

Dragi Gjorgiev, XV. ve XVI. yüzyıldaki Makedonya, Arnavutluk ve Yunanistan sınırındaki kazalarla ilgili arşiv belgelerine dayalı bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmada, tahrîr kayıtlarındaki şahıs ve yer isimlerinden yola çıkarak bu bölgede Rum, Slav ve Ulahların bulunduğunu ve özellikle Ohri, Debri, Kesriye kazalarındaki Gayrimüslim nüfusun etnik kökeninin Slav ağırlıklı olduğunu belirtmiştir. Debri Kazasının Aşağı Debri ve Çirmenika nahiyeleri ile İstarova, Görice ve Bihleşte

[526] BOA, MAD.d. 3997, s.1-45.

[527] BOA, MAD. d. 1297, s.2-54.

[528] Defterde toplam rakam 3.418 olarak verilmiştir. Bkz. BOA, D CMH. d. 26663, s.32.

[529] BOA, MAD. d. 3647, s.1-41.

kazalarında Arnavut nüfusun ağırlıklı olduğunu ve güneye gittikçe de Rum nüfusun arttığını ifade etmiştir[530]. Bunla birlikte Dragi Gjorgiev ise XV. yüzyıldaki Müslüman nüfusun neredeyse tamamının Türk ve bölgedeki Türk nüfusun ise yok denecek kadar az olduğunu belirtmiştir[531].

Fakat burada mauf olan Türk nüfusunun dikkate alınmamasının da etkili olduğunu belirtmek gerekir. Bununla birlikte XVI. ve XVII. yüzyılda bölgeye Türk göçleri devam etmiştir.

[530] Dragi Gjorgiev, "Religious and Ethnic Structure of The Population in The Area of Macedonian – Albanian Border in The XVth and XVIth Century", *XV. Türk Tarih Kongresi (Ankara: 11-15 Eylül 2006), Kongreye Sunulan Bildiriler IV*, TTK, Ankara 2010, s. 1642.

[531] Dragi Gjorgiev, *a.g.m.*, s.1643.

IV. BÖLÜM

İKTİSADÎ YAPI

İktisadî yapı ile ilgili temel kaynak şüphesiz Tapu Tahrîr Defterleridir. Bir bölgede yetiştirilen ürünler ile ekonomik değeri olan ve vergiye tabi hemen hemen her şey Tapu Tahrîr Defterlerine kaydedilmiştir. Şunu da belirtmek gerekir ki tahrîr defterlerindeki vergi rakamlarının gerçekte toplanan rakamlar olmadığı ve tahminî rakamlar olduğu da unutulmamalıdır. Sonuç olarak bu rakamlar esas alınarak yıllık üretim miktarını hesaplamak mümkün değildir. Fakat bu rakamların dayanaksız olduğu da asla söylenemez. Çünkü bunların üç yıllık üretimin ortalamasını temsil ettiği de bilinmesi gereken başka bir husustur[532].

1583 yılına ait Tapu Tahrîr Defterlerindeki bilgiler ışığında, Ohri kazasının XVI. yüzyılının son çeyreğindeki iktisadî yapısı ve özellikle de zirai üretimi açık bir şekilde ortaya konulabilmektedir. Fakat XVII. yüzyılda Tapu Tahrîr Defterleri gibi özellikle de zirai üretimi ortaya koyabilecek zengin kaynaklar bulunmamaktadır. Bu defterlerin yerini avârız, cizye, nüzül, sürsat ve iştirâ gibi kayıtları içeren defterler almıştır. Zirai üretim ile ilgili tetkiklerin ardından XVII. yüzyıla ait vergilerden yola çıkarak bu yüzyıldaki iktisadi yapı hakkında fikir edinilmeye çalışılacaktır.

A. ZİRAİ ÜRETİM

Osmanlı Devleti'nde ekonomisinin temeli ziraata dayanmaktaydı. Ülkede tüm tarım topraklarını kapsayan ve yalnız hububat ekimi yapılan, tarla olarak kullanılan araziyi içeren rakabesi (mülkiyet hakkı) devlete ait olan miri arazi sistemi mevcuttu. Osmanlı Devleti bu sistemle tarlalardaki tarım ile hububat üretimini kendi

[532] Ö. Lutfi Barkan, "Türk İktisat ve Maliye Tarihi İçin Kaynaklar: Türkiye'de İmparatorluk Devirlerinin Nüfus ve Arazi Tahrîrleri ve Hâkana Mahsus İstatistik Defterleri I", s.40.

kontrolünde tutmakta ve bu husus kanunnamelerde belirtildiği üzere "tarla, bağ ve bahçeye dönüştürülemez" hükmü ile garanti altına alınmaktaydı[533]. Osmanlı ordusunun büyük bir kısmını oluşturan tımarlı sipahiler ve müsellemler için ziraî faaliyetler çok önemliydi. Çünkü gelir kaynakları olan dirlik sisteminin kaynağı doğrudan ziraâ faaliyetlere dayanmaktaydı. Ayrıca İstanbul başta olmak üzere, diğer şehirler ve orduların iaşelerinin karşılanması da zirai faaliyetlerin düzenli bir şekilde yürütülmesine bağlıydı.

Ohri kazasındaki ziraî üretim ile ilgili 1583 yılına ait TD 25 Numaralı Tahrîr Defterinde detaylı veriler bulunmaktadır. Bu defterdeki bilgiler sadece XVI. yüzyılın son çeyreğinde değil XVII. yüzyıl boyunca bölgedeki vergilerin toplanması ve tımarların dağıtılmasında kullanılmıştır[534]. Bu defterlerden 1613 yılında mufassal sûretinin ve 1666 yılında da icmal sûretinin çıkartılmasının bu durumu desteklediği söylenebilir. XVII. yüzyılın ikinci yarısından sonra da bu defterlerin yerini Mufassal Avârız ve Cizye defterlerinin almaya başladığını belirtmek gerekir. Fakat bu defterlerde tarımsal üretim ve ticaretle ilgili hemen hemen hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Bu durum da XVII. yüzyıldaki kazanın iktisadî yapısının ortaya konulmasını zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte kaza topraklarının değişik fizikî ve iklim şartlarının bulunması tarım ürünlerinin de çeşitlenmesini sağlamıştır.

1. Hububat Ve Bakliyat Üretimi

1583 tarihli Ohri Sancağı Kanunnâmesi'nde, Ohri kazasında tahıl ve bakliyat ölçü birimi olarak İstanbul kilesi[535] kullanıldığı ve altı kilenin ise bir himl ettiği

[533] Halil İnalcık, "Köy, Köylü ve İmparatorluk", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1993, s.3.

[534] KKA, TD 25 numaralı defterin başına eklenen belgede IV. Mehmed'in tuğrası bulunmakta ve Gurre-i N sene 1077/25Şubat 1667 sûret verildiği yazmaktadır.

[535] Kile: Hububat ölçü birimi için kullanılır bir tabirdi. Değişik türleri vardı. Bunlar İstanbul kilesi, İbrail kilesi gibi türleri bulunmaktaydı. Kilenin miktarı da değişebilmekteydi. İstanbul kilesi zahirenin türüne göre 18-20 okka olup ortalama 25 kilo gelmekteydi. M. Zeki Pakalın, *a.g.e.,* II, s.281.

belirtilmiştir[536]. Kanunname'de[537] ayrıca himl yerine yük kelimesi de geçmekte ve hububat veya bakliyat ürünlerinin öşürleri yük üzerinden hesaplanmaktaydı[538]. Ziraî üretim içerisinde önemli bir yere sahip olan hububat ve bakliyat üretimi iki ayrı başlık altında incelenecektir.

a. Hububat Üretimi

Buğday, arpa, çavdar gibi ürünlerin hasat edildikten sonraki adına hububat veya tahıl denilmekteydi, Osmanlı Devleti'nde hububatın hem ihracı hem ülke içerisinde bir yerden başka bir yere taşınması devletin izni ve müsaadesi ile yapılırdı[539]. Ohri kazasında hububat üretimi yaygın bir şekilde yapılmaktaydı.

Hınta (Buğday): Tahılların içerisinde en önemli kısmı, temel gıda maddelerinden biri olan buğday oluşturmaktadır. Kanunname'de bir yük buğdaydan 54 akçe vergi alınması gerektiği yazılmıştır. Derbent görevi olan köylerde ise üretilen buğdaylardan yük başına alınan vergi 54 akçenin yarısı olan 27 akçe olarak belirlenmiştir. Bu oran 1583 Yılı Ohri Kanunnamesi'nde geçmese de aynı defterde derbent köylerle ilgili açıklamalar yapılırken bu muafiyetleri belirtilmiştir[540].

Ohri kazasındaki köylerin hemen hemen tamamında buğday üretimi yapılmaktadır. Kazada 3.275 yük buğday üretimi yapılmaktaydı[541]. Bu verilen rakamların dışında buğday, arpa, çavdar vs. tahıllar sınıflandırılmadan alınan toplam

---

[536] BOA, TD 717, s. 51.

[537] Bu kısımda bundan sonrasında "1583 Yılı Ohri Sancağı Kanunnamesi" kısaca "Kanunname" olarak ifade edilecektir.

[538] Bir ölçü birimi olarak "yük" pazar, madencilik ve zirai vergilendirme sisteminde yaygın bir şekilde kullanılmış olup ebatı ve ağırlığı ülke genelinde değişiklik göstermekteydi. Bkz. Halil İnalcık, "Osmanlı İpek Ticareti, Madencilik ve Ziraatinde Yük (Himl)", (çev. E. B. Özbilen), *Türk Dünyası Araştırmaları*, 75, (Aralık 1991), s. 9.

[539] Lütfi Göçer, "XVI. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı İmparatorluğu Dâhilinde Hububat Ticaretinin Tabi Olduğu Kayıtlar", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, XIII/1-4, (1952), s.79.

[540] BOA, TD 717, s.30, 36, 42, 44 vs.

[541] BOA, TD 717, s.9-127.

vergi de yazılmaktaydı. Bunlar da dikkate alındığında toplam rakamın daha da yüksek olduğu söylenebilir.

1659 yılına ait sürsat defterlerinde kazada bulunan haneler, sefer için 250 kile üğütülmüş buğdayı yani unu belirlenen menzillere götürmekle yükümlüydüler. Bu tarihte unun kile başına sürsat bedeli 100 akçe olup 250 kilenin karşılığı 25.000 akçeye karşılık gelmekteydi[542].

Buğdayla ilgili şu hususa değinmek gerekir; bölgede toplanan buğday ve erzenlerin muhafaza edildiği Ohri Kalesi'nde ambarlar bulunmaktaydı. Bu ambarların tamiri için Ohri'nin Sveti Dimitri Mahallesi'nde bulunan Gayrimüslimler görevlendirilmiştir[543]. Evliya Çelebi, 1670 yılında Ohri Kalesi'nde tahıl ambarının bulunduğundan bahsetmiştir[544].

Şair (Arpa): Arpa, buğdaya göre daha kıraç arazilerde yetişebilen ve hayvan yemi olarak da kullanılan bir tahıl türüdür. Kanunname'de arpanın bir yükü için 30 akçe vergi belirlenmiştir. Kaza genelinde 1.963 yük arpa üretilmekteydi[545]. Ohri kazasındaki arpa üretimi, Ohri sancağı genelindeki arpa üretimin %58'ini oluşturmaktaydı. Bununla birlikte kazada üretilen 1.963 yük arpanın 1.144 yükü Ohri nahiyesinde üretilmekteydi.

1659 yılına ait sürsat defterlerinde Ohri kazasında bulunan haneler, sefer için 1.500 kile arpayı belirlenen menzillere götürmekle yükümlüydüler. Bu tarihte arpanın kile başına sürsat bedeli 50 akçe olarak belirlenmiş olup kazanın yükümlü olduğu 1.500 kile arpanın değeri 75.000 akçeye denk gelmekteydi[546].

Dıhn (Darı/Erzen): Kanunname'de darı kelimesi kullanılsa da Ohri kazasında çoğunlukla darı yerine dıhn kelimesi kullanılmaktaydı. Darı, buğday gibi ekmek vs. yapımında kullanılan tahıllardandı. Darının yükü Kanunname'de arpa ve çavdar gibi 30 akçe olarak vergilendirilmiştir. Kazada yıllık 341 yük darı üretimi

---

[542] BOA, MAD.d. 7209, s.19.

[543] BOA, TD 717, s.18.

[544] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s.711.

[545] BOA, TD 717, s.9-127.

[546] BOA, MAD.d. 7209, s.19-20.

yapılmaktaydı[547]. Kazada aynî vergi veya satın alınan buğday ve darılar daha önce belirtildiği gibi Ohri Kalesi'ndeki ambarlarda muhafaza edilmekteydi.

Çavdar: Çavdar, buğday ve darı gibi ekmek vs. yapımında kullanıldığı ve daha çok dar gelirli aileler tarafından tercih edildiği söylenebilir. Çavdar, diğer hububat türlerine göre daha engebeli ve kıraç yerlerde yetişebilme özelliğine sahipti. Çavdarın yükü arpa ve darı gibi 30 akçe olarak belirlenmiştir. Ohri Sancağı genelinde en fazla çavdar üretiminin yapıldığı kaza arpada olduğu %52,6 ile Ohri kazasıydı. Ohri kazasında 2.604 yük çavdar üretimi yapılmaktaydı[548].

Alef (Yulaf): Kayıtlarda alef olarak da geçen yulaf, daha çok hayvan yemi olarak yetiştirilen bir tahıl türüydü. Kanunname'de belirtilmese de defterdeki kayıtlardan kabluca gibi yükü 18 akçe olarak vergilendirilmişti. 1583 yılında Ohri kazasında 722 yük yulaf üretimi yapılmaktaydı[549]. Bu verilen rakamların dışında nadiren de olsa yulaf ile kabluca birlikte kaydedilmiştir.

Mahlût: Mahlût, genel olarak hayvan yemi olarak kullanılan, arpa, buğday, çavdar vs. gibi taneli bitkilerin karışımı olduğu tahmin edilmektedir[550]. Mahlûtun vergi oranı Kanunname'de belirtilmese de arpa, çavdar, merdümek gibi her yükü 30 akçe olarak belirlenmişti. 1583 yılında kazada 520 yük mahlût üretimi yapılmaktaydı[551].

Kabluca: Yaban buğdayı olarak bilinen kabluca, hayvan yemi olarak kullanılan tahıllardandı. Kanunname'de kablucanın yükü 18 akçe olarak belirlenmişti. Kabluca, çok yaygın bir şekilde yetiştirilen ürünler arasında değildi. Fakat Ohri kazasında 13 yük gibi az da olsa kabluca üretimi yapılmaktaydı[552]. Bu rakamların dışında bazı yerlerde çok az da olsa alef ile birlikte kaydedilen kabluca bulunmaktaydı.

---

[547]BOA, TD 717, s.9-127.

[548]BOA, TD 717, s.9-127.

[549]BOA, TD 717, s.9-127.

[550] Feridun M. Emecen, *a.g.e.*, s.243.

[551]BOA, TD 717, s.9-127.

[552]BOA, TD 717, s.9-127.

Saman (Kâh): Tahılların sap kısmından elde edilen ve hayvan yiyeceği olarak kullanılan samandan bahâ-yı kâh adında bir vergi alınmaktaydı. Kanunname'de adı geçmemekle birlikte defterde de herhangi bir ölçü birimi verilmeksizin sadece alınan vergi miktarı yazılmıştır. Buna göre 1583 yılında Ohri kazasında 9.632 akçe saman ücreti tahsil edilmekteydi[553].

1663 yılına ait sürsat defterinde Ohri kazasınındaki reayanın sürsat yükümlülükleri ile ilgili detaylı bilgiler bulunmaktaydı. Debrice nahiyesindeki reaya 100 kantar ve diğer nahiyeler Ohri, Resne ve Ustruga'daki reaya 200 kantar olmak üzere kaza geneli toplam 300 kantar samanı sefer için belirlenen menzilllere teslim etmekle yükümlüydü. Bu tarihte samanın her kantarına 30 akçe sürsat bedeli belirlendiğine göre kaza genelinde 300 kantar samana karşılık 15.000 akçe değerinde sürsat belirlenmiştir[554].

Ot (Giyâh): Özellikle çayır veya otlakların çok olduğu yerlerde bahar veya yaz aylarında büyüyen otlar biçilip kurutulmakta ve kurutulan bu otlar özellikle kış aylarında hayvanlara yedirilmek için saklanmaktaydı. Kanunname'de Akçahisar ve İşim kazalarında her müzevvecten ikişer akçe resm-i giyâh alındığı ve bazı yerlerde özellikle otlağın çok olduğu yerlerde öşr-i giyâh alındığı belirtilmiştir. 1583 yılında Ohri kazasından 4.919 akçe giyâh resmi alınmaktaydı[555].

b. Bakliyat Üretimi

Fasulye, nohut, mercimek, bakla vs. gibi sebze tohumlarının kurutulmasıyla elde edilen ürünlere verilen genel olarak bakliyat denilmekteydi. Kaza genelinde önemli oranda bakliyat üretimi yapılmaktaydı.

Mercimek: Baklagiller içerisinde önemli gıda ürünlerinden olan mercimek, Kanunname'de nohut, buğday gibi bir yük mercimekten 54 akçe vergi alınması gerektiği belirtilmiştir. Kazada 59,5 yük mercimek hâsıl edilmekteydi[556].

---

[553]BOA, TD 717, s.9-127.

[554]BOA, MAD.d. 4353, s.29.

[555]BOA, TD 717, s.9-127.

[556]BOA, TD 717, s.9-127.

Burçak: Hayvan yemi olarak kullanılan bir bakliyat türü olan burçak, Kanunname'de yükü 30 akçe olarak vergilendirilmişti. Kazada 329 yük burçak üretimi yapılmaktaydı[557]. Bununla birlikte merdümek ve bakla ile birlikte yazılmış burçak vergisinin kayıtlarda nadir de olsa geçtiğini de belirtmek gerekir.

Merdümek: Merdümek, kazada üretimi pek yaygın olmayan ürünlerdendi. Mişleşova köyünde 15 yük gibi kayda değer bir üretim yapılmaktaydı[558]. Kazasının diğer iki köyünde de toplam 1,5 yük merdümek, mercimek ile birlikte yazılmıştır.

Nohut: Temel gıda ürünleri arasında yer alan nohut, Kanunname'de buğday, mercimek gibi yükü 54 akçe üzerinden vergilendirilmiştir. Ohri merkeze bağlı karyelerden Yukarı Lokoçerve köyünde 3 yük[559] ve Debrice nahiyesinde 0,5 yük nohut üretimi yapılmaktaydı.

Bakla: Kanunname'de baklanın bir yükü 54 akçe olarak vergilendirilmiştir. Fakat kazada üretimi yaygın olan bir ürün değildi. Ohri merkeze bağlı Dragoslaviçe köyünde bir yük bakla üretimi kayıtlara geçmiştir[560].

2. Sanaî Bitkileri

Keten (Ketân) ve Kendir (Kenevir): Kayıtlarda ketân olarak geçen keten, tohumu ve lifi için yetiştirilen zirai ürünlerdendi. Anavatanı Anadolu olan keten kâğıt imalatında kullanılmasının yanı sıra lifinden kumaş elde edilmekteydi. Bununla birlikte ketenin tohumlarından yağ üretilmesinin yanı sıra keten tohumları hayvan yemi olarak kullanılmaktaydı.[561]. Keten gibi kendirin liflerinden kumaş

[557] BOA, TD 717, s.9-127.

[558] BOA, TD 717, s.11.

[559] BOA, TD 717, s.30.

[560] BOA, TD 717, s.57.

[561]Serkan Yılmaz – Arslan Uzun, *Keten Tarımı*, Karadeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü Yayınları, Samsun 2019, s.2.

üretilmekteydi. Aynı şekilde kendirin tohumlarından yağ üretimi yapılmakta ve tohumlarından hayvan yemi olarak da yararlanılmaktaydı[562].

Kanunname'de keten ve kendirden alınan vergi ile ilgili herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. Tahrîr kayıtlarında ise herhangi bir ölçü birimi belirtilmeksizin alınan vergi akçe olarak verilmiştir. Keten ve kendir ile ilgili kayıtların, ayrı ayrı tutulmasının yanı sıra birleşik olarak da tutulduğu görülmektedir. Kazada keten yaygın bir şekilde yetiştirilmekte ve hatta keten yetiştirilmeyen çok az sayıda köy bulunmaktaydı. Ohri kazasından 8.446 akçe ketenden vergi alınmaktaydı[563].

Kendirden alınan vergilere bakıldığında ketene göre çok az üretime sahip olduğu görülmektedir. Kazadan 36 akçe gibi çok az bir oranda kendir vergisi alınmaktaydı[564]. Ayrıca kendir ve ketenden alınan vergilerin bir kısmı pek çok köyde birlikte kaydedilmiştir. Buna göre kaza genelinden keten ve kendirden 909 akçe vergi alınmaktaydı[565].

Duhân (Tütün): Duman anlamına gelen duhân, tütün yerine kullanılan bir kavramdı. Tütün üretimi Ohri kazasında pek fazla üretimi yapılan ürünler arasında değildi. Ohri nahiyesine tabi Ahiasranik ve Prespa nahiyesine tabi Mankofça köylerinde duhân üretimi yapılmaktaydı. Ahiasranik köyünde 18 akçe[566] ve Mankofça köyünde 40 akçe duhân vergisi kayıtlarda geçmekteydi[567].

29 Kasım 1637 tarihli hükümde duhan ekiminin ve içilmesinin yasaklanmasından dolayı bu yasağa uyulup uyulmadığına dair Delvine, İlbasan, Ohri ve Selannik sancakbeylerine ve Paşa sancağı kadılarına hüküm gönderilmiştir[568]. Bununla birlikte XVII. yüzyılının sonuna ait 19 Nisan 1697 tarihli belgede ise Ohri kazasında şimdiye kadar duhan ekilmediğine dair Kadı Hasan tarafından yazılan arz

---

[562] Selami Aytaç vd.; *Kenevir Tarımı*, Karadeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü Yayınları, Samsun 2019, s.1.

[563] BOA, TD 717, s.9-116.

[564] BOA, TD 717, s.9-127.

[565] BOA, TD 717, s.9-127

[566] BOA, TD 717, s.78.

[567] BOA, TD 717, s.105.

[568] BOA, A. MD. 88, s.75, hk.204.(MF 42)

bulunmaktadır[569]. Buna göre kazadaki tütün üretiminin kesintiye uğradığı anlaşılmaktadır.

Boya: Pek çok bitkinin yaprak, çiçek ve köklerinin kaynatılması ile değişik renklerde boyalar elde edilmekteydi. Elde edilen bu boyalardan da öşr-i boya adında vergi alınmaktaydı. Kanunname'de belirtilmeyen fakat aynı tarihli tahrîr defterinde ismi geçen öşr-i boya sancak içerisinde sadece Ohri kazasında bulunmaktaydı. Ohri kazasında yıllık 5.994 akçe gibi önemli oranda boya öşrü alınmaktaydı[570].

3. Bağcılık, Bostancılık, Sebzecilik ve Meyvecilik

Osmanlı Devleti'nin vergi politkasına göre ailelerin kendi ihtiyaçları dışında pazarda satmak için yetiştirdiği sebze ve meyve vergiye tabiydi. Bu durum sebze ve meyve üretimiyle ilgili kesin değerlendirmeler yapılmasını zorlaştırmaktadır[571]. Ayrıca 1583 yılına ait tahrîr kayıtlarında sadece alınan vergiler yazıldığı için de Ohri kazasındaki sebze ve meyve üretimi ile ilgili sağlıklı değerlendirmeler yapılamamaktadır. Fakat tahrîr kayıtlarında bulunan Ohri kazasındaki verilerde sebze ve meyveciliğe göre bağcılık ve bostancılıkla ilgili bilgilerin daha fazla olduğu söylenebilir.

a. Bostancılık

Bostan, hem sebze ekilen hem de kavun karpuz ekilen yer anlamında kullanılan bir tabirdi. Kanunname'de her müzevvecten ikişer akçe bostan resmi alınması gerektiği belirtilmiştir. Fakat baştinalardan ise bostan resminin alınmaması gerektiği yönünde beyan verilmiştir. Buradan anlaşıldığı üzere sebze bahçesi anlamında kullanılmıştır. Yine Kanunname'de bol soğan, sarımsak ve lahana hâsıl eden kefereden öşür alınması gerektiği de izah edilmiştir. Bununla birlikte kavun,

---

[569] "… bu ana değin kasaba ve nevâhiyemizde duhân zer' olunmayub ve zer' olunduğu dahî ma'lûmuz değildir deyü…" bkz. BOA, İE. ML. 60/5597.

[570] BOA, TD 717, s.1-119.

[571] Mehmet Öz, *a.g.e.*, s.79.

karpuz ekiminin de bostanlık arazilerin içinde olduğu söylenebilir. 1583 yılında Ohri kazasında 8.378 akçe bostan resmi alınmaktaydı[572].

Bostan resminin dışında bostanlık araziden elde edilen ürünlerden de öşür alınmaktaydı. 1683 yılı Ohri Sancağı Kanunnamesi'nde bol soğan, sarımsak vs. yetiştirenden öşür alınması gerektiği belirtilmişti. Tahrîr kayıtlarında bağ, bahçe, bostan hâsılı veya öşrü şeklinde geçmektedir. Buna göre Ohri kazasında 226 akçe bağ, bahçe veya bostan öşrü alınmaktaydı[573].

b. Sebze Üretimi

Kanunname'de ailelerin kendi tüketimi haricinde pazar için ürettikleri sebzelerden vergi alınması gerektiği belirtilmiştir. Buna göre tahrîr kayıtlarında geçen sebze üretimi ile ilgili kayıtları pazar için üretilen ürünler oluşturmaktaydı.

Lahana (Kelem): Tahrîr kayıtlarında kelem olarak da geçen lahana için Ohri Sancağı Kanunnamesi'nde sadece bol miktarda yetiştiren hanelerden vergi alınması gerektiği belirtilmiştir. Ohri kazasından 2.832 akçe kelem öşrü alınmaktaydı[574].

Soğan (Piyaz): Kayıtlarda piyaz olarak geçen soğan için Kanunname'de lahana ve sarımsak gibi bol soğan üretenlerden öşür alınması gerektiği belirtilmişti. Ohri kazasında pazar için soğan üretildiğine dair kayıt bulunmamaktadır.

Sarımsak (sîr): Tahrîr kayıtlarda sîr olarak da geçen sarımsak, 1683 yılı Ohri Sancağı Kanunnamesi'nde soğan gibi bol yetiştirenden öşr alınması gerektiği daha önce belirtilmişti. Ohri kazasında Mişleşova köyünden 40 akçe[575], İzbijde köyünden 10 akçe[576] ve Çardovar köyünden 10 akçe olmak üzere sadece 60 akçe sarımsak öşrü alunmaktaydı[577].

---

[572] BOA, TD 717, s.9-127.

[573] BOA, TD 717, s. 9-127.

[574] BOA, TD 717, s.9-127

[575] BOA, TD 717, s.11.

[576] BOA, TD 717, s.66.

[577] BOA, TD 717, s.96.

Safran (Zaferan): Belgelerde zaferan olarak da geçen safran, baharat olarak kullanılmasının yanı sıra boya maddesi olarak da kullanılmaktaydı. Kanunname'de safrandan öşr ve sâlâriye alınmaması gerektiği yazılsa da Ohri kazasının Prespa nahiyesine bağlı İvlaşçe ve Prelubye köylerinde safran vergisi kaydedilmiştir[578]. Bu iki köydeki safran üretiminden toplam 800 akçe öşr alınmaktaydı.

c. Meyvecilik

Evliya Çelebi, Ohri'de dokuz çeşit ayva, yirmi dört çeşit erik, yirmi dört çeşit armut yetiştirildiğini ve hatta burada yetiştirilen elmaların diğer diyarlarda satıldığını ifade etmiştir. Evliya Çelebi, ayrıca sofralarda yirmi altı çeşit hoşafının olduğundan da bahsetmiştir[579]. Buradan anlaşıldığı üzere Ohri'de pek çok meyve yetiştirildiği ve çeşit çeşit hoşaflarının yapıldığı anlaşılmaktadır.

Tahrîr kayıtlarında meyveler genelde cinsi belirtilmeden öşr-i meyve olarak kaydedilmiştir. Fakat bunun dışında "öşr-i meyve ve cevz", "öşr-i meyve, armut, dut, mazı ve kiraz", "öşr-i cevz ve kestane" gibi diğer meyvelerle birlikte kaydedilmiştir. Tahrîr kayıtlarında meyve cinsinden ayrı ayrı sınıflandırılan ürünler şunlardı;

Ceviz: Tahrîr kayıtlarına göre Ohri kazasında pazar için yetiştirilen cevizden 1.850 akçe öşür alınmaktaydı[580].

Kestane: 1583 yılı kayıtlarında meyve öşrü içerinde ceviz, kiraz, armut, dut, mazı vs. gibi meyvelerle karışık olarak kestane öşrü yazılmıştır. Fakat bunun dışında sadece kestane öşrü veya hâsılı olarak da kayıtlar bulunmaktaydı. Buna göre Ohri kazasında 1.125 akçe kestane öşrü alınmaktaydı[581].

Dut (Tût): Tahrîr kayıtlarında duttan alınan vergiler ayrıca sınıflandırılmamış ve diğer meyve ağaçları adı altındaki kayıtlarda geçmektedir. İpek

---

[578] BOA, TD 717, s. 85-88.

[579] Evliya Çelebi, *a.g.e.,* VIII/2, s.716.

[580] BOA, TD 717, s.9-127.

[581] BOA, TD 717, s.1-116.

böcekçiliğinin bölgede yaygın olması nedeniyle dut ağaçlarının meyvesinden daha çok, yaprağı için yetiştirildiği söylenebilir.

Tahrîr kayıtlarına göre, Ohri kazasında meyve cinsi belirtilmeden sadece meyve olarak kaydedilen veya karışık halde yazılan meyvelerden önemli oranda öşr alınmaktaydı. Buna göre Ohri kazasında 3.666 akçe meyve öşrü tahsil edilmekteydi[582].

d. Bağcılık

1583 yılı Ohri Sancağı Kanunnamesi'nde bağcılıkla ilgili verilen bilgilerden anlaşıldığı üzere pazarlarda yemeklik üzüm satışının yanı sıra üzümün işlenmesi ile elde edilen ürün olan şıra veya şarap (hamr) olarak satışı yapılmaktaydı. Kanunname'de belirtildiği üzere üzümün taze olarak satışında, bir yük üzümden iki akçe bâc alınmaktaydı. Üzüm suyunun belirli bir fermente sürecinden sonra elde edilen bir içecek olan şıra için Kanunname'de şıranın her müdresi[583] için altı akçe vergi belirlenmiştir. Ayrıca Kanunname'de, bağları bulunmayan her karyeye dışarından getirilecek şıra için bâc-ı hamr alınması gerektiği belirtilmiştir. Yine Kanunname'de belirtildiği üzere bağları olan kefereden ikişer akçe resm-i tekne alınması gerektiği belirtilmiştir. Ohri kazasında yıllık 16.131 müdre şıra üretilmekteydi. Her müdreden altı akçe alındığına göre kaza geneli şıra öşründen 96.786 gelir elde edilmekteydi[584]. Bu rakamlara bakıldığında bağ ürünleri içerisinde en büyük gelir şıradan elde edilmekteydi.

Kanunname'de şıra öşründen ayrı olarak şarap satandan bâc-ı hamr adında yükte iki akçe vergi alınması gerektiği belirtilmişti. Ohri sancağında toplam 17.166 akçe bâc-ı hamr alınmaktaydı. Bu rakamın hemen hemen yarısı olan 8.683 akçe Ohri kazasında kaydedilmiştir[585].

---

[582] BOA, TD 717, s.9-127.

[583]Müdre (medre), meyhanecilerin depolarındaki büyük fıçılardan şarap taşımak için kullandıkları altışar okkalık kaplarada medre denir. Medre şarap ve hububat ölçmek için kullanılırdı. Her eyaletin ayrı medre'si vardı. Bkz. M. Zeki Pakalın, *a.g.e.*, II, s.436.

[584] BOA, TD 717, s.9-128.

[585] BOA, TD 717, s.9-127.

Daha önce belirtildiği üzere bağları olan kefereden ikişer akçe resm-i tekne alınmaktaydı. Ohri kazasından 2.730 akçe resm-i tekne alınmaktaydı[586].

B. KÜÇÜKBAŞ VE BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIK, ARICILIK ve İPEK BÖCEKÇİLİĞİ

Tarımsal üretim konusunda sahip olunan kaynaklara göre büyükbaş, küçükbaş, yük hayvanları konusunda yeterince bilgiye sahip değiliz. İstisnai olarak Balkanlar gibi Gayrimüslimlerin yerleşik olduğu karyelerdeki domuz üreticiliği dışında kaynaklarımız yetersizdir[587]. Bu durumun temel sebebi tarımsal üretimi ve ticareti artırmak adına büyükbaş hayvanlarından ve yük hayvanlarından vergi alınmamasıydı.

1. Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvancılık

Küçükbaş hayvancılık ile ilgili, belgelerde resm-i ganem veya âdet-i zekât olarak da geçen bir vergi bulunmaktaydı. Bu verginin zamanı koyun yavruladıktan sonra Nisan veya Mayıs ayında alınır ve hesaplama yapılırken kuzusu olan koyun kuzusu ile birlikte sayılırdı. Bölgelere göre değişse de genel olarak iki koyundan 1 akçe alınmaktaydı[588].

1583 yılı Ohri Kanunnamesi'nde küçükbaş hayvanlardan ne kadar vergi alınması gerektiği belirtilmese de tahrîr defterinde koyun sayısı belirtilmeksizin Ohri Sancağı genelinde yıllık 120.000 akçe âdet-i ağnâm vergisi alındığı belirtilmiştir[589]. Genel olarak iki koyundan bir akçe alındığı hesaba katılırsa Ohri sancağı genelinde en az 240.000 küçükbaş hayvan bulunduğu tahmin edilebilir. Ohri kazasıyla ilgili kayıtlar ayrı olarak verilmediği için sancak içerisinde Ohri kazasının payı tespit edilememektedir.

---

[586] Ohri kazasına tabi Debrice nahiyesinde sadece Botun köyünde resm-i tekne kayıtlıdır. Bkz. BOA, TD 717, s.126.

[587] Mehmet Öz, *a.g.e.*, s.79.

[588] Feridun M. Emecen, "Âğnam Resmi", *DİA*, I, İstanbul 1988, s.478-479.

[589] BOA, TD 717, s.12.

Ohri Kanunnamesi'nde geçen bir hususta, "*Mirlivâ voyvodalarının kanun-ı kadîm üzere her sürüden sadece bir koç almaları ve koçtan ziyade kuzu, bol yağ ve peynir alınıp ahaliyi teaddî etmemeleri*" gerektiği belirtilmiştir[590].

Tapu Tahrîr Defterlerinde büyükbaş hayvancılık ve yük hayvanları (at, deve, katır, eşek) ile ilgili kayıtlar bulunmamaktadır. Bunun temel sebebi yukarıda da belirtildiği gibi Osmanlı Devleti'nin üretimi artırmak adına bunlardan vergi almamasıdır. İstisnai olarak Ohri kazasına ait Tapu Tahrîr Defterlerinde Ustruga'da devlete ait manda yetiştiriciliği ile ilgili bilgiler bulunmaktadır.

a. Ustruga'da Mirî Su Sığırı (Camız) Yetiştiriciliği

Daha çok manda olarak da bilinen su sığırı, kayıtlarda camus (camız) olarak da geçmekteydi. Su sığırları, daha çok bataklık ve sulak alanlarda yetiştirilen bir sığır türüdür. Bu duruma bağlı olarak su sığırlarının yaşam koşullarına uygun olan Ohri kazasına tabi Ustruga kasabasında su sığırları yetiştirilmekteydi. 1583 yılında Ustruga'daki 59 hane Müslüman avârız-ı divâniyye ve tekâlif-i örfiyeden muaf olma karşılığında Ustruga Dalyanları Köprüsü'nün tamire ihtiyaç duyulduğunda tamir etme, gece ve gündüz koruma görevleri bulunmaktaydı. Kaynaklarda pek karşılaşmadığımız bunlara ek görevleri de vardı. Bu bölgede devlete ait olan su sığırları bulunmakta ve bu su sığırlarının görüp gözetilmesi için de Ustruga'da ikamet eden Müslüman reaya görevlendirilmiştir[591]. Su sığırlarının yetiştirilmesi ile devletin daimi olarak görevlendirdiği kişilerin olup olmadığı açık değildir. Fakat buradaki Müslümanların emine yardım etme görevinin de bulunması sözünden mirî su sığırlarından sorumlu eminin olduğu da anlaşılmaktadır.

[590] BOA, TD 717, s.2.

[591] BOA, TD 717, s.5.

Tablo 23: 1724 Yılında Ohri Kazasıda Mirî Su Sığırı (Manda) Yetiştiriliği İle Görevli Kasaba ve Köylerdeki Hane Sayıları

Kasaba/Köy	**Müslüman Hane**	**Gayrimüslim Hane**
Ustruga Kasabası	29	-
Oktis Köyü	-	14
Mişleşova Köyü	-	2
Morovişte Köyü	-	3
Toplam	29	19

1724 yılındaki tahrîr kaydında Ustruga kasabasında bulunan Müslümanların eski görevlerinin aynen devam ettiği görülmektedir. Ustruga Köprüsü'nün ayağında bulunan mirîye ait su sığırlarının görüp gözetilmesi buradaki 29 Müslüman hanenin sorumluluğundaydı. Hatta burada mirîye ait su sığırlarına ek olarak avârızdan muaf olma şartıyla halkın kendi malından devlete su sığırı yetiştirmeye başladığını da görmekteyiz. Bu bölgeye yakın olan Oktis, Mişleşova ve Morovişte köylerinde bulunan on dokuz Gayrimüslim haneye kendi malından yıllık yirmi beş adet su sığırı yetiştirme görevi verilmiştir[592]. Bu karye ahalisinin yetiştirdiği su sığırlarının hangi amaçla yetiştirildiği ile ilgili Tapu Tahrîr Defterlerinde bilgi bulunmasa da sarayın veya seferlerde ordunun et, süt ve yoğurt ihtiyacını karşılamak için bu su sığırlarının yetiştirildiği tahmin edilebilir.

Bölgedeki ormanların korunması Ustruga Müslümanlarının sorumlulukları arasındaydı[593]. Burada devletin ormanları korumaya ne kadar önem verdiği anlaşılmaktadır. 1724 yılı kayıtlarına göre ormanların da muhafaza edilmesinden[594] anlaşıldığı üzere su sığırlarının yaşam alanlarının korunmaya çalışıldığı söylenebilir.

[592] BOA, KK. d. 2876, s.163.

[593] BOA, TD 717, s.5.

[594] BOA, KK. d. 2876, s.163.

2. Domuz (Bid'at-ı hanâzır)

Ohri Sancağı Kanunnamesi'nde domuz resmi olarak bid'at-ı hanâzır kaydedilmiştir. Fakat kaç domuzdan ne kadar vergi alınacağı ise Kanunname'de belirtilmemiştir. Tahrîr defterlerinde Gayrimüslim bulunan hemen hemen her karyede bid'at-ı hanâzır vergisinin bulunmasından anlaşılacağı üzere Gayrimüslim karyelerin hemen hemen tamamında domuz yetiştirilmekteydi. Ohri kazasından yıllık 4.270 akçe bid'at-ı hanâzır alınmaktaydı[595].

3. Yaylak, Çayır ve Eğrekler

Bu kısımda ise küçükbaş ve büyükbaş hayvanların yaşam alanlarını oluşturan ve kayıtlardaki yaylak, çayır ve eğreklerle ilgili bilgi verilecektir.

Yaylak, yaz aylarında daha serin ve hayvanların otlatılması açısından daha uygun olması nedeniyle hayvancılıkla uğraşan insanların hayvanlarıyla birlikte yaz mevsimini geçirdikleri yüksek yerlerdir. Yaylaklar, coğrafyanın uygun olmasına paralel olarak Ohri Sancağı'nda yaygın bir şekilde bulunmaktaydı. Tahrîr defterlerinde yaylaklardan alınan vergi yaylak resmi olarak geçmekteydi. Ohri Kanunnamesi'nde yaylak resminin yerliden değil dışarıdan gelenlerden alınması gerektiği belirtilmiştir[596]. 1583 yılı kayıtlarına göre Ohri kazasındaki yaylaklardan yıllık toplam 7.130 akçe yaylak resmi alınmaktaydı.

Otlak, hayvanların otlatılması için ayrılan yerlerdi. Çayır ise hayvan otlatılan veya otu biçilerek hayvanlara yedirilen ve genellikle nemli ve düz yerler için kullanılmaktaydı. 1583 tahrîr kayıtlarında çayır resmi geçmekte olup ve Ohri kazasındaki çayırlardan yıllık 2.409 akçe vergi alınmaktaydı.

Türkçe "eğirmek" fiilinden türetilen bir kelime olan eğrek, dağların ve ormanların içerisindeki belirli bölgelerde koyun, keçi ve sığırların konakladığı yataklar anlamında kullanılmaktaydı[597]. Eğreğin bulunduğu karyedeki reayadan eğrek

---

[595] BOA, TD 717, s.9-127.

[596] BOA, TD 717, s.2.

[597] Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, I. Kitap, (Haz. Robert Dankoff - Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı), İstanbul 2006, s.269.

resmi alınmaz ve sadece karye dışından gelen reayadan eğrek resmi alınırdı. Ohri kazasına tabi Debrice nahiyesindeki Manastırce köyü dâhilindeki Harit Yaylağı'nda bulunan dört eğrekten 60 akçe kaydedilmiştir. Ohri kazasında eğrek resminin bu kadar az olmasının temel nedeni eğrek resminin genel olarak yaylak resminin içinde geçmesinden kaynaklanmaktaydı[598].

4. Arıcılık

Ohri Kanunnamesi'nde kovanın değeri üzerinden, on kovandan bir akçe kovan öşrü alınması; eğer on kovandan az ise kıymetinin belirlenip on akçede bir akçe öşür alınması gerektiği belirtilmiştir. Ohri kazası genelindeki hemen hemen her köyün temel uğraş alanlarının başında arıcılık gelmektedir. 1583 yılında Ohri kazasında 5.490 akçe kovan öşrü alınmaktaydı[599]. Kanunname'de belirtildiği üzere on kovandan bir akçe alındığına göre Ohri kazasında 54.900 adet arı kovanı bulunduğu tahmin edilebilir. 1659 yılına ait sürsat kayıtlarına göre Ohri kazasından 150 vukıyye bal seferler için aynî olarak temin edilmekteydi[600].

5. İpek Böcekçiliği (Güğül)

Ohri Sancağı'nda kayıtlı vergiler arasında resm-i mîzân-ı harîr adında ipek kapanı vergisi bulunmaktaydı. 1583 yılı kayıtlarına göre Ohri kazası ayrıca belirtilmeksizin Ohri sancağı genelinde ipek kapanı vergisi olarak yıllık 15.000 akçe gelir elde edilmekteydi[601]. 1077 yılında da ipek kapanı vergisi 15.000 olarak kayıtlara geçmiştir.

İpek ile ilgili resm-i mîzân-ı harîr haricinde öşr-i göğül adında bir vergi de bulunmaktaydı. 1583 yılı Ohri Kanunnamesi'nde her ne kadar güğülden öşr ve salariye

[598] BOA, TD 717, s.128.

[599] BOA, TD 717, s.9-127.

[600] BOA, MAD.d. 7209, (9 Ramazan 1070/24 Kasım 1659), s.20.

[601] BOA, TD 717, s.12.

alınmadığı[602] belirtilse de tahrîr kayıtlarında öşr-i göğülün alındığı anlaşılmaktadır. Ohri kazasından 4.546 akçe göğül öşrü alınmaktaydı[603].

6. Doğancılık

Yırtıcı bir kuş olan doğan, avcılıkta alıcı kuş olarak kullanılmaktaydı. Bu kuşu yetiştiren veya avlayan kişilere çakırcı, bazdâr veya doğancı denilmekteydi. Osmanlı Devleti'nde doğanla avcılık yapma çok gelişmiş, teşkilatlanmış ve ülkenin hemen hemen her bölgesinde yaygınlaşmış bir faaliyetti[604]. Padişahların şikâr halkı denilen avcı sınıflarının içerisinde doğancı koğuşu ve bunların başında da doğancıbaşı yer almaktaydı[605]. Taşrada da mahalli doğancılar bulunmakta ve bunlar çakırcıbaşılar tarafından tayin edilmekteydi. Mahalli doğancıbaşıların emrinde köylerde av kuşu yetiştirmekle görevli Hristiyan ve Müslüman halktan doğancılar yer almaktaydı. Bu doğancılar ellerinde padişah tarafından verilmiş doğancı beratına sahiptiler[606].

1583 yılında Ohri kazasında tamamı Gayrimüslim olan on tane doğancı mevcuttu. 1583 yılı Ohri Sancağı Kanunnamesi'ne göre Ohri kazasındaki doğancıların defter-i atîkte bulunmayan ve deftere yeni kaydedilen doğancılar olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte raiyyet olan bu doğancılara berat verilerek avârız-ı divâniyye ve tekâlif-i örfiyeden de muaf tutulmuşlardır[607]. 1583 yılında Ohri kazasında bulunan doğancılar 1724 yılında da aynı görevlerini devam ettirmekteydi[608].

---

[602] BOA, TD 717, s.1.

[603] BOA, TD 717, s.9-127.

[604] Abdulkadir Özcan, "Doğancı", *DİA*, IX, İstanbul 1994, s.487.

[605] M. Zeki Pakalın, *a.g.e.*, I, s.470.

[606]Abdulkadir Özcan, *a.g.m.*, s.488.

[607] BOA, TD 717, s.3.

[608] BOA, KK. d. 2876, s.177.

C. MUKATAALAR

1. Balıkçılık

Ohri Gölü balıkçılık açısından önemli bir yere sahipti.[609]. Bölgede Ohri Gölü dışında Prespa Gölü ve Kara Drin Irmağı gibi su kaynaklarında balıkçılık faaliyetleri yaygın bir şekilde yapılmaktaydı. Balıkçılık, göllerden ve denizlerden avlanarak yapıldığı gibi göl ve nehir kenarlarında dalyan denilen mahfuz bir yer yapmak sûretiyle de yapılmaktaydı. Deniz, göl ve nehirlerin kıyılara yakın yerlerinde ağ ve kazıklarla oluşturulan büyük, balık avlama yerleri olarak da bilinen dalyanlar, özellikle Ohri ve Prespa gölleri çevresinde yaygın bir şekilde yapılmaktaydı.

Ohri kazasında balıkçılıktan resm-i dalyan ve bâc-ı mâhiyân adında vergiler alınmakta ve bu vergilerden önemli gelirler elde edilmekteydi. 1583 yılı Ohri Kanunnamesi'nde göl kenarında balık avlayanlardan satın alınan balıklardan her yük başına ikişer akçe bâc alınması gerektiği belirtilmiştir[610]. Bu bâc vergisin yanı sıra balıkçılıktan elde edilen asıl gelir ise resm-i dalyan veya dalyan mukataalarındandı. Dalyanlardan elde edilen gelir aşağıda da belirtileceği gibi bölge ekonomisi açısından çok önemli bir yere sahipti. Ohri Gölü'nden avlanan balıklar sadece bölgede tüketilen bir ürün olmamakla birlikte çevredeki vilayetlere de ihraç edilen önemli bir ürün vaziyetindeydi. Evliya Çelebi, reayanın meşaleler yakarak her gece 10-15 adet kayıkla Ohri Gölü'ne açılarak balık avladıkları ve avladıkları balıkları kayıklarla emine teslim ettiklerini belirtmiştir. Evliya Çelebi, ayrıca Ohri Gölü'nden çıkartılan balıkların tuzla salamura edildikten sonra Rumeli'den gelen bezirgânlara satıldığı ve bezirgânların da Ohri balığını vilayet vilayet dolaşarak sattığından bahsetmiştir[611].

Ohri Gölü çevresindeki dalyan mukataalarını belirtmeden önce mukataa hakkında kısa bir bilgi vermek gerekirse; mukataa, devlete ait vergilerin belirli bir

---

[609] Bugün Ohri Gölü'nde 17 çeşit balık türünün bulunduğu bilinmektedir. Bkz. Pasko Kuzman, "Ohrid Region/The Ohrid Lake", *Macedonian Culturel Heritage Ohrid World Heritage Site*, Skopje 2009, s.15.

[610] BOA, TD 717, s. 1.

[611] Evliya Çelebi, Ohri Gölü'nde yılan balığı, uştuk, sazan, alabalık, misirya gibi türlü türlü balıkların bulunduğu ve birçoğunun başka yerlerde bulunmadığını zikretmiştir. Bkz. Evliya Çelebi, *a.g.e.* , VIII/2, s.707.

ücret karşılığında iltizama[612] verilmesi anlamında kullanılan bir kavramdı. Bu kavram zamanla hazineye ait vergilerden oluşturulmuş mali bir birim anlamına doğru kaymıştır[613]. Padişah haslarından olan Ohri Gölü çevresindeki dalyanlar Nefs-i Ohri, Nefs-i Ustruga ve Ohri Gölü Çevresi dalyan mukataaları olmak üzere üç ayrı mukataaya ayrılmaktaydı.

a. Nefs-i Ohri Dalyanları

Nefs-i Ohri Dalyanları, Ohri Gölü'nün şehir kıyıları ve yakın çevresinde bulunan dalyanları kapsamaktaydı. Dalyanların isimlerine bakıldığında bu dalyanların Ohri Gölü kıyısında bulunan mahalle ve köy isimleri olduğu görülmektedir. Nefs-i Ohri Dalyanları'nın isimleri ve gelirleri şu şekildeydi: İsimleri ayrı yazılan Galişye Dalyanı'ndan 9.000 akçe, Rahom Dalyanı'ndan 6.000 akçe ve Peştani Dalyanı'ndan 11.660 akçe gelir elde edilmekteydi. Honişte, Ninova ve Dırmeni dalyanlarının gelirleri birleşik yazılmış ve bu dalyanlardan 29.200 akçe gelir kaydedilmiştir. Gelirleri birleşik yazılan diğer dalyanlardan Helin ve Radohozda dalyanlarından 3.240 akçe, Gorice ve Sazlık dalyanlarından ise 1.500 akçe gelirinin olduğu belirtilmiştir. Böylece Nefs-i Ohri Dalyanlarından toplam 60.600 akçe gelir elde edilmekteydi[614].

Bölgedeki dalyanların dışında günlük tutulan balıklardan da vergi alınmaktaydı. Yukarıda belirtilen dalyan gelirlerine ek olarak günlük tutulan balıklardan yıllık 32.600 akçe hâsıl kayda düşülmüştür. Böylece Nefs-i Ohri bölgesindeki dalyanlardan ve günlük tutulan balıklardan alınan vergiler toplandığında Nefs-i Ohri Dalyanları Mukataası'ndan toplam 93.200 akçe gibi önemli bir gelir elde edilmekteydi[615].

---

[612]Osmanlı Devleti'nde iltizam; belirli bir bölgede sınırlı mukataa birimlerini vergilendirmeyi ihaleye açık, genellikle müzayede ile belirlenen ve bir kısmı peşin ödemesi istenilen bilirli bir yıllık ücret karşılığında, belirli bir süre için zararı ve kârı şahsına ait olmak üzere kabul edecek mültezimlere güvenilir bir kefaletle devretmesidir. Bkz. Mehmet Genç, "İltizam", DİA, XXII, İstanbul 2000, s. 154.

[613] Mehmet Genç, *a.g.m.*, s.129.

[614] BOA, TD 717, s.11.

[615] BOA, TD 717, s.11.

b. Nefs-i Ustruga Dalyanları

Nefs-i Ustruga Dalyanları, Ohri Gölü'nün kıyısında bulunan diğer bir şehir olan Ustruga'nın yakın çevresinde bulunan dalyanları içermekteydi. Evliya Çelebi, Ustruga Köprüsü'nün alt taraflarında yüzlerce balık dalyanının olduğunu ifade etmiştir[616]. Buradan anlaşıldığı üzere dalyan olarak isimlendirilen bir yerde muhtemelen çok sayıda dalyan bulunmaktaydı.

Nefs-i Ustruga Dalyanlarının isimleri ve gelirleri şu şekildeydi: Nefs-i Ustruga Dalyanları içerisinde bulunan Minol-Şuska Dalyanı'ndan 33.505 akçe, Morovişte Dalyanı'ndan 8.662 akçe, Gorna Dalyanı'ndan 3.800 akçe ve İvranişka Dalyanı'nın 20.000 akçe gelir elde edilmekteydi. Birleşik yazılan İraniska ve İvrahoniçe dalyanlarından 52.300 akçe, Laga ve Morovişka dalyanlarından 35.033 akçe, Mala ve Destoniç dalyanlarından 21.200 akçe gelir kaydedilmiştir. Ustruga'daki dalyanlardan yıllık toplam 174.500 akçe gelir elde edilmekteydi. Ayrıca belirtilen bu dalyanların dışında günlük tutulan balıklardan da 9.000 akçe gelir kaydedilmiştir. Bu rakam da dâhil edildiğinde Ustruga bölgesinde yapılan balıkçılıktan yıllık toplam 183.500 akçe gibi muazzam bir gelir elde edilmekteydi[617].

Yukarıda belirtilen Nefs-i Utruga'daki dalyan mukataalarından elde edilen gelirlere bakıldığında, Ustruga'da balıkçılığın ne kadar önemli bir uğraş olduğu ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda konumu itibariyle ticaret yolu üzerinde olması ve bölgedeki tek geçidin Ustruga Köprüsü olması Ustruga'nın önemini daha da artırmaktaydı. Ustruga Mukataası aynı zamanda bölgedeki hazine gibi bir işlevi de bulunmaktaydı. Bölgedeki pek çok devlet ve vakıf görevlisi beratını götürüp maaşını Ustruga Mukataası'ndan almaktaydı[618].

---

[616] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s.708.

[617] BOA, TD 717, s.11.

[618] 1683 yılında yeniçeri ulufesi (bkz. BOA, AE. II. Ahmed, 8/791) hatib maaşı (bkz. BOA, AE. II. Mustafa 15/1491) ve ayrıca 48 duaguyânın da bulunduğu camii görevlileri, maaşını Struga Dalyanları Mukataası'ndan almaktaydı. Bkz. BOA, D. AMH.d. 24550, s.2-3.

Ustruga'da bölgeden sorumlu bir eminin bulunduğu ve bu eminin bölgeyi koruyup kolladığıyla ilgili bilgiler arşiv belgelerinde yer almaktaydı[619]. Evliya Çelebi'nin, Ustruga'daki balıkçılık ile ilgili verdiği bilgiler dikkat çekicidir. Evliya Çelebi, Ustruga Mukataası emininin iki yüz adet nefere sahip olduğunu ve kendisine ait bir sarayının da bulunduğunu ifade etmiştir. Bu eminin gölün çevresini askerleriyle gece gündüz dolaşarak koruyup kolladığını ve avlanan balıklardan pazar bâcı ve balık öşrü aldığını belirtmiştir. Evliya Çelebi, ayrıca eminin, göl çevresinde izinsiz balık avlanılmasına müsaade etmediğinden ve gölde izinsiz balık avlayanların ise cezalandırdığından bahsetmiştir[620].

c. Ohri Gölü Çevresi Dalyanları

Ohri ve Ustruga dalyanları dışında Ohri Gölü'nün çevresindeki ve Dirim Nehri kenarındaki dalyanları kapsayan ve "Tâlyân-ı Dâire-i Göl-i Ohri" olarak kayıtlarda geçen Ohri Gölü Çevresi Dalyanları bulunmaktaydı. Bu dalyanlar Podmol, Çernik, İstarova, Momlişte, Virdova, Kenâr-ı Dirim, Serâb-ı Dirim dalyanlarıdır. Bu dalyanların sayısı kırk civarında olmasına rağmen ve muhtemelen çok küçük olmalarından dolayı diğer dalyan mukataalarına göre çok daha az gelirleri bulunmaktaydı. Buna göre Ohri çevresi dalyanlarından yıllık toplam sadece 8.000 akçe gelir kaydedilmiştir[621].

Yukarıda verilen 1583 yılındaki dalyan mukataalarından elde edilen gelirin, XVII. yüzyılda pek fazla değişmediği görülmektedir. Çünkü 1666 yılına ait icmal defter sûretinde, yukarıda belirtildiği gibi 1583 yılındaki dalyanların isimleri ve gelirleri aynı şekilde kaydedilmiştir[622].

Nefs-i Ustruga Dalyanları Mukataası, Nefs-i Ohri Dalyanları Mukataası ve Ohri Gölü Çevresi Dalyanları Mukataası haricinde Prespa Gölü çevresinde de dalyanlar bulunmaktaydı. Buradaki dalyanlar mukataa olarak işletilmediği için bu dalyanlardan sadece dalyan resmi alınmaktaydı. Prespa Gölü çevresindeki ve Prespa

---

[619] BOA, TD 717, s.5.

[620] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, VIII/2, s.706-708.

[621] BOA, TD 717, s.11-12.

[622] KKA, TD 358, s.9.

nahiyesine tabi dalyanlar köy isimleri ile anılmaktaydı. Buna göre İstenye köyündeki dalyanlardan 1.500 akçe[623] Vokoderi köyündeki dalyalardan 380 akçe, Doloşeri köyündeki dalyanlardan 600 akçe, Ostreva köyündeki dalyanlardan 100 akçe[624] ve Pokrıvenik köyündeki dalyanlardan ise 50 akçe olmak üzre Prespa Gölü çevresindeki dalyanlardan toplam 2.630 akçe dalyan resmi alınmaktaydı. Bunların dışında sadece Ohri nahiyesine tabi Belit köyünde 60 akçe dalyan resmi kaydedilmiştir[625].

Dalyanların tamamına yakını mîrî dalyanlardan oluşmaktaydı. Fakat istisna da olsa mülk ve vakıf dalyanlar da bulunmaktaydı. Mülk dalyanlar satılabilmekte veya vakfedilebilmekteydi. Misal olarak Malko adlı Gayrimüslim, Trepeziçe köyünde Derde adındaki mülk dalyanını Süleyman Bey'e satmıştır. Süleyman Bey de bu dalyanı Ohri'de inşa ettirdiği muallimhanesine vakfetmiştir[626]. Evliya Çelebi de Uştuk Yaylağı'ndan doğan ırmağın Ohri Gölü'ne karıştığı noktada Ohrizade'nin mülk dalyanının bulunduğundan bahsetmiştir[627].

D. VERGİ GELİRLERİ

1. Avârız-ı Divâniye Türü Vergiler

Osmanlı maliyesinde olağan dışı ve düzensiz vergiler, "tekâlif-i örfiye", "avârız-ı divaniye" veya kısaca "avârız" adı altında toplanırdı[628]. Özellikle savaş giderlerinin karşılanması amacıyla oluşturulan ve olağan dışı durumlarda toplanan bu vergiler, avârız, nüzül, sürsat ve iştirâ adı altında alınırdı[629].

a. Avârız

Avârız defterlerinin nüfus tespiti açısından önemini daha önce belirtilmişti. Bu kısımda ise avârız defterlerinin daha çok mali açıdan önemi üzerinde durulacaktır.

---

[623] BOA, TD 717, s.82.

[624] BOA, TD 717, s.102-104.

[625] BOA, TD 717, s.26.

[626] BOA, TD 367, s.389.

[627] Evliya Çelebi, *a.g.e.,* VIII/2, s.709.

[628] Osmanlı Arşiv Rehberi, s.174.

[629] Mehmet İnbaşı-Eyüp Kul, Balkanlarda *Bir Türk Şehri Üsküp Fetihten XVIII. Yüzyıla Kadar*, TTK Yayınları, Ankara 2018, s.287.

Avârız-ı divaniye, daha önce de belirtildiği üzere ilk zamanlarda aynî, bedenî, nakdî ve hizmet olarak tahsil edilirken ileriki süreçte nakit olarak tahsil edilen vergiye dönüşmüştür. Bununla birlikte önceden sadece savaş dönemlerinde toplanan bu vergi muhtemelen 1593-1606 yılları arasındaki savaş döneminde düzenli olarak alınan vergi haline haline getirilmiştir[630].

Avârız vergilerinin toplanmasında görevli mübaşirler maaşlarını hane başına belirlenen ücretlerden karşıladığı görülmektedir. 1051/1641-1642 tarihli belgede avârız vergisinin toplanmasında görevli mübaşir, her bir avârız hânesi için belirlenen 325'nin 40 akçesini maaş karşılığı olarak kendisi tahsil etmekteydi[631].

Avârız vergisinin toplanmasında pek çok sorunlar yaşanmaktaydı. Bunların bir kısmı bireysel iken bir kısmı da toplu isyan şeklinde gerçekleşmekteydi. Bireysel problemlerden biri şu şekildeydi; İstarova kadısına gönderilen 5 Receb 1056/17 Ağustos 1646 tarihli hükümden anlaşıldığı üzere, 1052/1642-1643 yılına ait Ohri avârızını toplamakla görevli Ali adındaki sipahi, karısı ve kölesi tarafından katledilmiş ve elindeki mallları gasp edilmiştir. Buna karşın bu işten sorumlu kişilerin bullunması ve cezalandırılması emredilmiştir[632]. 1051/1641-1642 yılına ait tahrîr kaydından avârız vergisi vermek istemeyen reayanın toplu şekilde isyan ettiği görülmektedir. Buna göre merhum Başdefterdar Hasan Paşa'nın karındaşı Ahmed Ağa Debri, Mat ve Akçahisar kazalarının avârız tahsili için görevlendirilmiştir. Fakat Ahmet Ağa bu kazalardaki reayanın karşı çıkması nedeniyle bölgedeki avârız ücretlerini tahsil edememiştir[633].

Ohri kazasında avârız hânesi başına alınan miktar Tablo 23'te gösterildiği üzere yıllara göre değişiklik göstermektedir. 1626 yılında her avârız hânesi için 300

---

630 Halil İnalcık, "Malî Sistemde Dönüşüm ve Sonuçları", *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar – IV*, İstanbul 2018, s.47.

631 BOA, MAD.d. 3845, s.1.

632 BOA, MD. 90, hk.319, s.101.

633 "*Ahmed Ağa kullarından olub kazâ-yı mezbûrelerden avârızların taleb eyledikde aslen kasaba kurrâları kendüne boyun eğmeyüb şer'e davet itdükden gelmeyüb biz şimdiye değin kime avârız virdikde bizden avârız istersen bizden şer'e vardır. Yok hemân yüzün suyu ile kalk git ve sen bilürsen deyü cevab virdiklerinden…"* bkz. BOA, MAD.d. 3845, s.15-16.

akçe değer biçilirken 1641 yılından itibaren 1679 yılına kadar 325 akçe değer biçilmiştir. 1698 ve 1700 yıllarında ise avarızhâne vergisi, nüzül vergisi ile birlikte alınmaya başlandığı için bu yıllarda 1.100 akçe olarak hesaplanmştır. 1711 ve 1712 yılında yine nüzül vergisi ile birlikte hesaplanmış olup bu yıllarda hane başına 1.200 akçe vergi alınmaktaydı.

Tablo 24: Ohri Kazasındaki Avarızhâne Sayıları ve Gelirleri

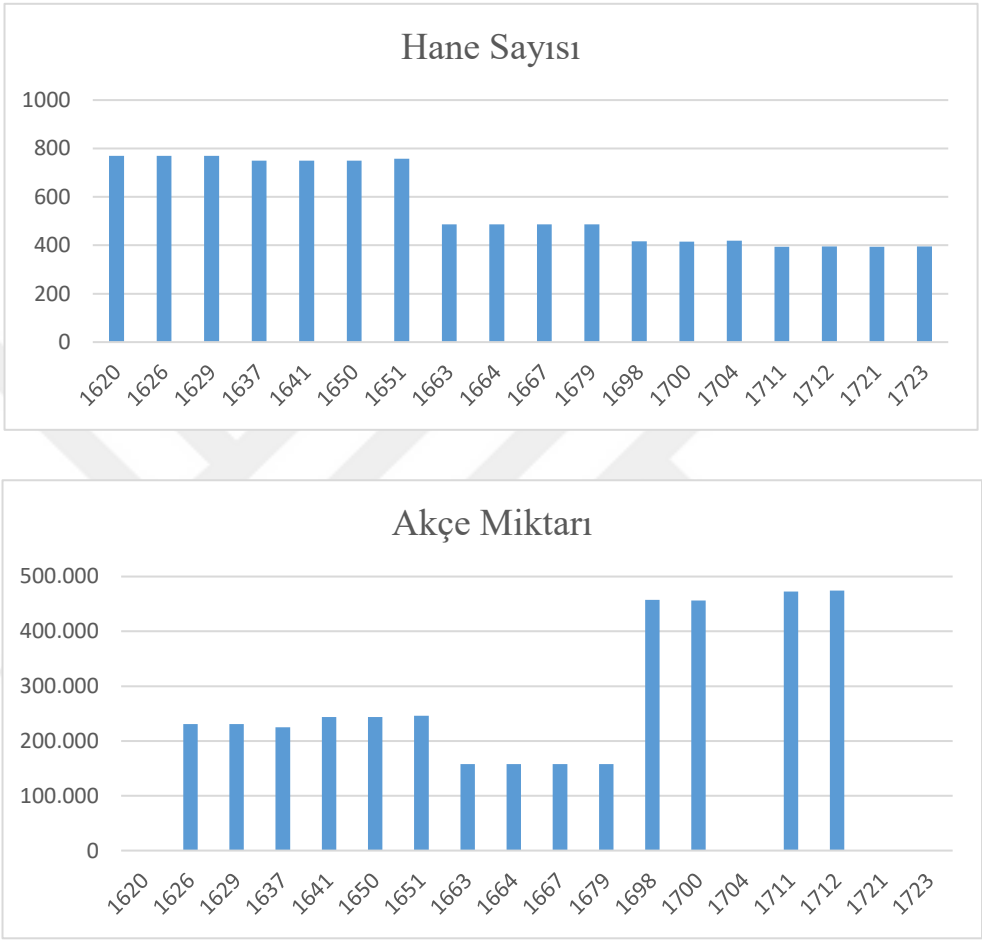
Yıl	**Hane Başına Alınan Akçe Miktarı**	**Avarız Hânesi**	**Toplam Akçe**
1620	-	770	-
1626	300	770	231.000
1629	300	770	231.000
1637	300	750	225.000
1641	325	750	243.750
1650	325	750	243.750
1651	325	757,5	246.188
1663	325	486	157.950
1664	325	486	157.950
1667	325	486	157.950
1679	325	486	157.950
1698	1100[634]	415,75	457.325
1699	1100	414,5	456.225
1700	1100	414,75	456.225
1704	-	419	-
1711	1200	393,85	472.620
1712	1200	395,25	474.300
1721	-	394,55	-
1723	-	394,85	-

Kazadaki avârız hânesi sayısı 1620 yılında 770 iken bu rakam 1641 yılında 750'ye düşmüş, 1651 yılında 757,5'e yükselse de devamında hızlı bir düşüşe geçerek 1663 yılında 486'ya düşmüştür. Bu düşüş XVIII. yüzyılın başında da devam etmiş fakat 1711'de durmuştur. 1711 yılından itibaren 1723 yılına kadar kazadaki avârızhâne

[634] 1698 yılından itibaren avârız vergisi nüzül vergisi ile birlikte yazılmış ve birlikte tahsil edilmiştir.

sayılarında pek fazla değişiklik olmamıştır. Dolayısıyla dönem içerisinde kazadaki avârız gelirleri Tablo 24'te gösterildiği gibi avârız hânesi sayılarına bağlı değişmiştir.

Grafik 2: Ohri Kazasındaki Avârız Hanesi Sayıları ve Gelirleri

1626 yılında kaza genelinde elde edilen avârız geliri 231.000 akçe iken 1636 yılında 225.000'e düşmüş; 1641 yılında hane başına alınan verginin 300 akçeden 325 akçeye çıkarılmasıyla bu rakam 246.188 akçeye çıkmıştır. 1663 yılında kazadaki avârız vergisi hızlı bir düşüşle 157.950 akçe olmuştur. 1698 yılında ve XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde kazadaki avârız vegisi nüzül vergisi ile birlikte yazıldığı için rakam yüksek görülse de hane sayısının azalmasına bağlı olarak kazadaki avârız gelirinin pek fazla değişmediği söylenebilir.

b. Nüzül/Bedel-i Nüzül

Nüzül, sözlük anlamı "konaklama yeri, misafir için hazırlanacak yiyecek" anlamına gelmekte olup Osmanlı Devleti'nde sefere giden ordunun yiyecek gereksinimlerini karşılamak için arpa, buğday vs. hububattan toplanan aynî vergiyi ifade etmekteydi[635]. Bu vergi olağanüstü hallerde alınan avârız vergisinin yanı sıra seferlerde mal ve hizmet ihtiyacından dolayı yeni bir vergi türü ortaya çıktı. Buna göre XVI. yüzyıl boyunca avârız nakdî, nüzül ise aynî olarak tahsil edilmekteydi[636].

Osmanlı ordusu sefere giderken konakladığı menzillerde belirli miktar zahire genellikle un ve arpa şeklinde temin edilirek hazır duruma getirilirdi. Kadılar da kazalardan talep edilen zahireyi sorumluluğunda bulunan şehir, kasaba, köy, mezraa ve çiftliklere avârızhane esası üzerinden tahsil ederek menzillere teslim ederdi. Nakil masrafları da avârızhane sahipleri tarafından karşılanırdı[637]. Bu vergi aynı zamanda avârız vergisinin devamı özelliğinde olduğundan verginin taksim ve tahsili tespit edilirken avarız hanesi esas alınmıştır[638]. Ohri kazasında da hesaplamalar ve tahsilat yapılırken avârız hâneleri esas alındığını belirtmek gerekir.

Osmanlı Devleti'nde nüzül vergisinin tahsili ile ilgili ilk kayıt 1500 yılına ait olup, bu kayda göre 1499 yılında Mora'ya yapılan seferler esnasında Priştine kazasında nüzül toplanmış ve toplanan bu nüzül Mora Seferlerin iaşesi için kullanılmıştır. Fakat sistematik olarak bu verginin tahsil edilmesi ise Yavuz Sultan Selim'in 1514 tarihindeki Çaldıran Seferi'yle başlamıştır[639]. Anlaşıldığı üzere nüzül vergisinin taksim ve tahsilinin XVI. yüzyılın başlarından itibaren düzenlenen her seferde sistematik olarak uygulanmıştır[640].

---

635 Ömer İşbilir, "Nüzül", *DİA*, XXXIII, İstanbul 2007, s.311.

636 Bruce Mc. Gowan, "Osmanlı Avarız-Nüzül Teşekkülü 1600-1830", *VII. Türk Tarih Kongresi (25 29 Eylül 1970), Kongreye Sunulan Bildiriler*, II, Ankara 1973, s.1327-1331.

637 Osmanlı Arşiv Rehberi, s.174.

638 Süleyman Polat, "Osmanlı Devleti'nde Nüzul Vergisinin Teşkili ve Gelişimi: XVI-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Ekonomisini Nüzul Vergisi Üzerinden Değerlendirmek", *Belleten*, LXXXII/295, (Ankara 2018) s.830.

639 Süleyman Polat, *a.g.m.*, s.832.

640 Süleyman Polat, *a.g.m.*, s.841.

Uzun süren ve ana merkezlerden ırak bölgelerdeki askerî harekâtlar, zahire ihtiyacını karşılamak için nüzül taksim edilen bölgelerin genişletilmesi mecburiyetini doğurdu. Nakil ücretlerinin yüksek olması, taşıma masraflarının halka büyük masraf ve külfet getirmesi, verginin uzak yerlerinden ücret şekline tahsil edilmesine ve sefer güzergâhında bulunan bölgelerden ihtiyaç maddelerinin satın alma yoluyla temin edilmesine yol açmıştır[641].

Nüzül bedelllerinin tahsilatında pek çok kişi görev almaktaydı. Buna göre nüzül bedellerinin tahsilatında sancakbeyi, sancakbeyi mütesellimi, kadılar, alaybeyleri, çeribaşılar, ayanlar vesaireye görev verilebilmekteydi. 1648 yılında Ohri sancağının sancakbeyi, alaybeyi ve çeribaşısı Girid Seferi'nde olmasından dolayı bedel-i nüzül tahsilatı görevi vilayet kadıları, mirliva mütesellimi ve vilayet ayanlarına verilmiştir[642].

Nüzül bedeli avârızhânesi başına belirlenen bir miktar üzerinden tahsil edilmekteydi. Fakat bu miktar istisnaî durumlarda değişebilmekteydi. Rumeli tahsil memuru Kapucubaşı Abdüllatif'in arzı üzerine 26 Ocak 1674 tarihli, Rumeli tahsil memuru Kapucubaşı Abdüllatif ve Ohri'deki kadılara gönderilen fermanda Ohri kazasında hane başına 600 akçe alınan nüzül vergisi, Ohri halkının maddî durumlarının zayıf olması gerekçesiyle 500 akçeye indirilmiştir[643].

Ohri'de tahsil edilen nüzül bedeline ait ilk belge 1647 yılına aittir. Bu tarihte sancakbeyi mütesellimine gönderilen hükümde, Ohri sancağı genelinde tespit edilen 2.400 avârızhânesinden 400'er akçe olmak üzere toplam 960.000 akçe karşığında nüzül yani arpa ve un temin edilmesi talimatı verilmiştir. Bu tarihte Ohri kazasından ise 300.000 akçe nüzül bedeli tahsil edilmiştir[644].

---

641 Ömer İşbilir, "Nüzül", *DİA*, XXXIII, İstanbul 2007, s.311.

642 BOA, MAD.d. 4448, (6 Muharrem 1058/1 Şubat 1648), s.50.

643 "… reayası za'ifü'l-hâl olmağla" ve "… yüz akçesi tenzîl olunmak fermanım olmağın" bkz. BOA, İE. DH. 6/539 (16 Şevval 1084/26 Ocak 1674)

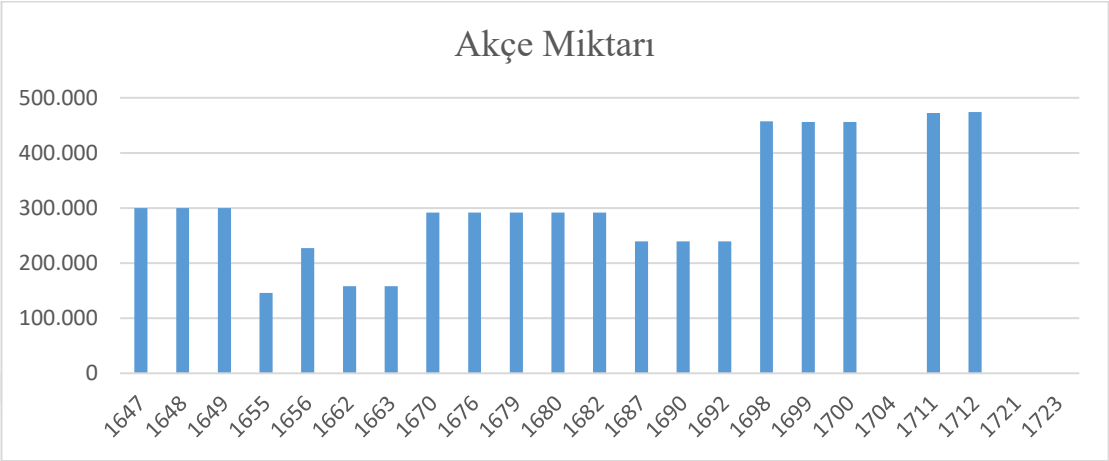
644 Ohri sancağının diğer kazalarından İstarova kazasından 124.000, Debri kazasından 217.600, Mat kazasından 107.200 ve Akçahisar Kazası'ndan 173.200 ve İşim kazasından 38.000 akçe nüzül tahsil edilmekteydi. Bkz. BOA, MAD.d. 3048, s.9.

Tablo 25: Ohri Kazasındaki Avarız Hânesi Sayıları ve Nüzül Gelirleri

Yıl	Akçe	Hane	Toplam Akçe
1647	400	750	300.000
1648	400	750	300.000
1649	400	750	300.000
1655	300	487	146.100
1656	300	757,5	227.250
1662	325	486	157.950
1663-1664	325	486	157.950
1670-1671	600	486	291.600
1676-1677	600	486	291.600
1679-1680	600	486	291.600
1680-1681	600	486	291.600
1682	600	486	291.800
1687-1688	600	399	239.400
1690-1691	600	399	239.400
1692-1693	600	399	239.400
1698	1100	415,75	457.325
1699	1100	414,5	456.225
1700	1100	414,75	456.225
1704	-	419	-
1711	1200	393,85	472.620
1712	1200	395,25	474.300
1721	-	394,55	-
1723	-	394,85	-

Ohri kazasında nüzül bedelleri tahsil edilirken daha önce belirtildiği üzere avârız hânesi esas alınmıştır. Eldeki mevcut bilgilere göre XVII. yüzyılda Ohri kazasının ilk nüzül kaydının bulunduğu 1647 yılında her avârız hânesi başına 400 akçe nüzül bedeli tahsil edilmekteydi. 1655 yılında bu rakam 300 akçeye düşürülürken, 1662 yılında 325 akçeye çıkartılmıştır. 1670-1671 yılında hane başına alınan nüzül miktarı 600 akçeye çıkartılırken bu rakam 1692-1693 yılına kadar aynı miktarda alınmaya devam edilmiştir. Daha önce avârız vergisi kısmında belirtidiği üzere kazadaki nüzül bedeli 1698 yılından itibaren avârız bedeli ile birlikte toplanmaya başlanmıştır.

Grafik 3: Ohri Kazasındaki Nüzül Gelirleri

Grafikten anlaşılacağı üzere XVII. yüzyılın ikinci yarısında Ohri kazasında nüzüle esas alınan avârızhâne sayılarının git gide düştüğü görülmektedir.

1704, 1721 ve 1723 yılında avârız hânesi sayıları belirtilse de kazadan ne kadar nüzül bedeli alındığı belgelerde belirtilmemiştir. Muhtemelen bu yıllarda tahsilat yapılamamıştır.

c. Sürsat

Sürsat, reayanın mallarını önceden belirlenmiş yerlere götürüp satmasını gerektiren bir yükümlülüğü ifade etmekteydi[645]. XVI. yüzyılın sonlarından itibaren ordunun iaşe ihtiyacını muayyen bir ücret ödeyip karşılamaya yönelik nüzül vergisinin yanı sıra sürsat adında yeni bir vergi daha ortaya çıktı. Nüzül, un ve arpa olarak tahsil edilirken sürsatta arpa ve un haricinde ekmek, bal, yağ, koyun, ot, saman ve odun gibi maddeleri içeriyordu[646]. Daha geniş bir ifadeyle sürsat, reayanın gerekli durumlarda orduya, tespit edilen bir fiyat üzerinden arpa, un, koyun eti, bal, saman ve odun gibi yiyecek, yem ve yakacak madde temin edilmesiydi[647].

---

[645] Halil İnalcık, "Malî Sistemde Dönüşüm ve Sonuçları", *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar – IV*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018, s.47.

[646] Ohri sancağına ait sürsat defterlerinde şa'îr (arpa), dakîk (un), ağnâm (koyun), ravgân-ı sade (yağ), asel (bal), hatab (odun) ve saman veya giyâh (ot) bulunmaktaydı.

[647] Osmanlı Arşiv Rehberi, s.175.

Sürsatın askeri birliklerin gereksinimi olan miktarı aşması durumunda veya ordunun geçeceği güzergâhtan uzak olan yerlerin sürsatlarının orduya teslim edilmesinde meydana gelecek zorluklar nedeniyle bu aynî mükellefiyeti, belirlenen bedeller esas olmak üzere nakdî mükellefiyete dönüştürebilmekteydi[648]. Bazen de sürsat yetersiz gelmekte ve ihtiyaç olan zahire başka bir üsul olan iştirâ ile karşılanmaktaydı[649].

Sürsat, XVII. yüzyılın başından itibaren hem bedelen hem de aynî olarak tahsil edilmekteydi. Nadiren nüzülün ürün olarak temin edilmesi uygulamasının sürdüğü, XVIII. yüzyıl sonlarında başlayan savaşlarda da aynı tahsilatın yapıldığı görülmekteydi[650].

Sefer esnasında ordunun geçeceği güzergâhta bulunan belirli noktalara reayanın, talep edilen erzakları getirip satması sürsat vergisinin temelini oluşturmaktaydı. Seferlerin Balkanlar üzerinden olduğu durumlarda, Anadolu coğrafyasından tahsili güçleşirdi. Anadolu'nun Balkanlara uzak olması ve aynî vergilerin naklinin zor olmasından dolayı 1683 yılı itibariyle sürsat bedellerinin ödenmesi peşin olarak kararlaştırılmıştır[651]. Arşiv belgelerinde de 1683 yılından itibaren sürsat bedellerinin esedî guruş üzerinden peşin olarak alınmaya başlanacağı belirtilmiştir[652]. Fakat kayıtlarda Ohri kazasında sürsat bedelleri akçe olarak hesaplanırken ilk kez 1693 yılında esedî kuruş olarak hesaplaması yapılmıştır[653]. 4 Ocak 1694 tarihinde ise hem esedî hem de akçe olarak belirtilmiş olup bir esedî kuruş

---

[648] "… şa'irden karîb olan menzillerin ve dahî mertebe-i vasat ile karîb olan yerlerin ki kâbil-i nakl olanları *nakl olunduğu takdirce ancak 200.000 kile şair olub maada ba'îd (uzak) olan yerler bedel olur…"* Bkz. BOA, MAD.d. 4423 (5 Z 1081/15 Nisan 1671), s.4; Lütfü Güçer, *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, İstanbul 1964, s.106.

[649] "*…90.000 kile dakîk lazım gelüb 20.000 kilesi kâbil nakl olan sürsâtdan hâsıl olub ma'adâsı 70.000 kile dakîk iştirâ muhtac olur…"* Bkz. BOA, MAD.d. 4423, s.4.

[650] Ömer İşbilir, *a.g.m.*, s.312.

[651] Mehmet İnbaşı-Eyüp Kul, *a.g.e.*, s.294.

[652] *"…reayâ-yı fukarâsının hallerine merhamet 1094 senesine mahsûb olmak üzre Rumili ve Anadolu câniblerinden umûm üzre bütün sürsât bedelleri cümle malı esedî guruş olmak üzre peşin ile der-uhde olunub…"* Bkz. BOA, MAD.4487, (15 Zilkade 1093/15 Kasım 1682), s. 2.

[653] BOA, D.MKF.d. 27725, s.13.

ise 110 akçe olarak hesaplanmıştır[654]. Bu tarihten sonraki sürsat kayıtlarda esedî kuruş veya esedî kuruşun yanı sıra akçe olarak karşılığı birlikte verilmiştir.

Kadı, sürsat zahiresinin toplanmasından orduya teslimine kadarki aşamalarda görev almaktaydı. Kadı, ilk olarak bölgelerinde sürsat zahiresinin toplanmasında görev alırdı. Daha sonra toplanan zahireleri belirtilen menzile götürülmesini sağladıktan sonra o menzilde hazır bulunurdu. Kadı son olarak da zahireleri Ordu-yu Hümayûn nüzül eminine teslim ederek mevkûfât defterlerine kaydettirir ve karşılığında temessük alırdı[655].

Sürsattan elde edilen gelirlerin bir kısmı görevlilere maaş gideri olarak verilmekteydi. 12 Zilkade 1078/24 Nisan 1668 tarihli ferman suretinde sürsattan temin edilen her 1.000 akçenin 100 akçesi maaş gideri olarak tahsil edilmesi yönünde hüküm bulunmaktadır[656].

Ohri kazasında toplanan sürsat olarak temin edilen ürünlerinin türleri, miktarları ve fiyatları hakkında fikir edinilmesi amacıyla 1663 yılına ait sürsat defterindeki veriler Tablo 26'da gösterilmektedir[657]. Bu tarihte Ohri kazasında sürsat olarak arpa, un, koyun, tereyağı, bal, ot/saman ve odun temin edilmekteydi.

---

654 BOA, MAD.3490, s.26.

655 *"Menzil-i mezbûrda hazr ve âmade eyleyüb ordu-yu hümayûnumda nüzül eminine teslim ve temessük alub mevkûfât defterlerine kayd itdirüb itmâm-ı hidmed eyleyesin".* BOA, MKF.d. 27504, (15 Receb 1073/23 Şubat 1663), s.6.

656 *"Her bin akçesinden yüz akçe vech-i ma'âş tahrîr oluna deyü fermân-ı â'lî sadır olmağın mûcebince deyü tezkîre virilmeğin".* Bkz. BOA, MAD.d. 4417, vr.1.

657

Tablo 26: 1663 Yılındaki Ohri Kazasındaki Sürsat Gelirleri

Kaza	Şa'ir (Arpa)			Dakîk (Un)			Ağnâm (Koyun)			Revgân-ı Sade (Tereyağı)			Asel (Bal)			Hatab (Odun)			Saman / Giyah (Ot)			Kaza Gelirleri Toplamı
	Kile Ücreti	Kile	Kıymet	Kile Ücreti	Kile	Kıymet	Adet Ücreti	Adet	Kıymet	Kıyye Ücreti	Kıyye	Kıymet	Kıyye Ücreti	Kıyye	Kıymet	Araba Ücreti	Araba	Kıymet	Kantar Ücreti	Kantar	Kıymet	
Ohri	50	1.800	90.000	100	140	14.000	200	160	32.000	40	200	8.000	20	150	3.000	80	60	4.800	30	300	9.000	160.800

5 Zilhice 1081/15 Nisan 1671 tarihli ferman suretinde Rumeli'de Lehistan Seferi için sürsat teminine ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Bu fermana göre menzillere yakın veya orta uzaklıkta bulunan ve nakli mümkün olan yerlerden sürsatın aynî olarak, uzak yerlerden ise nakit olarak tedarik edilmesi gerektiği emredilmiştir[658].

Bir sefer dönemi için planlama yapılırken altı ay yani yüz seksen gün olarak hesaplama yapılmıştır. Ordunun günlük 500 kile un tüketeceği varsayılarak 180 günde 90.000 kile una; günlük 500 adet koyun tüketileceği varsayılarak180 günde 90.000 koyuna ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Atlar ve diğer hayvanlar için günlük 6.000 kile arpa tüketimi varsayıldığında 150 gün için 900.000 kile arpaya ihtiyaç duyulmakta olup kalan 30 gün için ise hayvanların çayırlarda otlatılarak karşılanması planlanmaktadır.[659]

[658] " *Bu mikdâr şa'îrden karîb olan menzillerin ve dahî mertebe-i vasat ile karîb olan yerlerin ki kâbil-i nakl olanları nakl olunduğu takdirce ancak 200.000 kile şa'îr olub ma'adâ ba'îd olan yerler bedel olur."* Bkz. BOA, MAD.d. 4423, s.4.

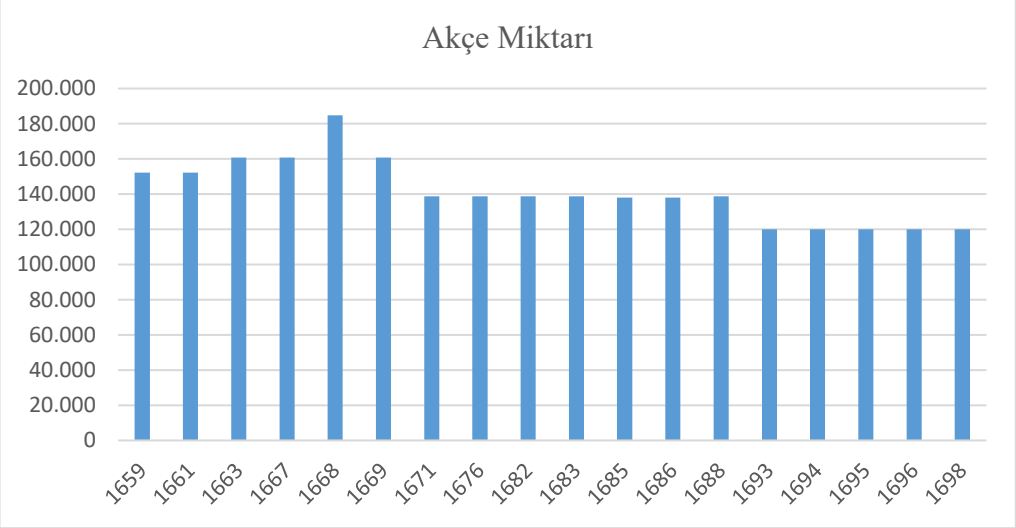
[659] BOA, MAD.d. 4423, s.4.

Sürsat gelirleri bazen amacı dışında kulllanılmaktaydı. Ohri sancağının 1661 yılına ait 688.600 akçe tutarındaki sürsat geliri tersane mühimmatına tahsis edilmiştir[660].

Osmanlı tarihinin en uzun kuşatmalarından biri olan Girit Adası Kuşatması (1645-1669) için belirli dönemlerde Rumeli Beylerbeyiliği'ne tabi sancaklardan sürsat zahiresi temin edilmiştir.[661]

Ohri kazasına tabi Ohri, Ustruga ve Resne nahiyelerinin sürsat bedelleri birlikte, Debrice nahiyesinin sürsat bedellerinin ise ayrı tahsil edildiği görülmektedir. Bu rakamlar grafikte toplu olarak verilmiştir. Fakat 30 Kasım 1686, Eylül - Ekim 1693, 4 Ocak 1694, 11 Ocak 1695 ve 29 Ağustos 1698 tarihli sürsat kayıtlarında Ohri sancağına tabi kazaların sürsat bedelleri toplu olarak yazılmıştır.

Grafik 4: Ohri Kazasındaki Sürsat Gelirleri

660 "...yıllık 688.600 akçelik sürsat geliri tersane mühimmâtına sarf olunmak üzre Tersane Emini İbrahim Efendi'ye virile deyü fermân sâdır olmağın İlbasan sâkinlerinden Bıçakcızade Yusuf Ağa'ya tahsîli içün emr ve defteri virilmiştir…" Bkz. BOA, MAD.d. 3480, vr.15.

661 "Girid Ceziresi'nde Kandiye Kalesi feth ve teshîri ve a'zâ-yı Sefer-i hümâyûn mühimmâtı içün hazîne ve asâkir-i mansûreye ziyâde zahîre tedâriki mühim olmağla Anadolu re'âyâsının ba'z-ı seneden bedelleri tahsîl olunmak üzre fermân olub Rum-ili vilâyetinden dahî sürsât zahîresi ihrâc olunmak lazım gelmeğin lâkin cezîre-i mezbûreye nakl olunmak üzre kanûn-ı kadîm ve senîn-i sâbıkda olduğu minvâl üzre sürsât bedelleri tahsîl olunmak bâbında…". Bkz. BOA, MAD.d. 3489, s.4.

Ohri kazası ile ilgili mevcut sürsat kayıtları XVII. yüzyılın ikinci yarısına aittir. Bu kayıtların ilki 1659 yılına ait olup bu tarihte Ohri kazasının 152.270 akçe sürsat yükümlülüğü bulunmaktaydı. 1668 yılında bu rakam 184.800 akçeye çıksa da yüzyılın sonuna doğru 120.000 akçe ile sabit kalmıştır.

d. İştirâ

İştirâ, sefere çıkan Osmanlı ordularının ihtiyacı olan özellikle arka cephedeki tahıl ambarlarını doldurmak için iştirâ uygulaması yapılmaktaydı. Devletin malî kaynakları ile ordunun ihtiyacı için yapılan mübayaalara iştirâ, bu yöntemle temin edilen zahireye ise iştirâ zahiresi denilmekteydi[662].

Sefer esnasında her kazanın iştirâ yöntemiyle teslim edeceği zahire miktarı önceden kazalara bildirilmekte olup bu durum iştirânın yükümlülük haline geldiğini göstermekteydi. İştirâda fiyat piyasa fiyatı olup halk bu fiyattan devletin ihtiyacı kadar zahire ve erzağı devlete satmakla yükümlüydü[663].

Devlet iştirâya iki durumda başvurmaktaydı. Birincisi sefer hazırlıkları sırasında ve savaş alanlarının gerisinde ulaşım yollarının merkezinde bulunan şehir ve kasabalarda kurulan ambarlara zahire depolamak; ikincisi ise cepheye giden veya dönen orduların iaşesini veya iaşesini telafi etmek için alımlar yapılmaktaydı. Ayrıca iştirâ, hukukî açıdan ise iki şekilde gerçekleşmekteydi. İlki devletin belirlediği fiyat üzerinden; ikincisi ise serbest ticaret şartlarına uygun olarak narh-ı câri üzerinden uygulanmaktaydı[664]. İştirâ usülüyle temin edilen zahire, nüzül ve sürsattaki gibi, ordunun geçeceği yakın yerlerde bulunan askerî ambarlara konulmaktaydı. Böylece

---

662 Lütfi Güçer, *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1964, s.115.

663 Mehmet İnbaşı, *Ukrayna'da Osmanlılar Kamaniçe Seferi ve Organizasyonu (1672)*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2004, s. 229-30.

664 Lütfi Güçer, *a.g.e.*, s.115

sefere gidiş ve dönüşlerde ordunun sıkıntı çekmesinin önüne geçilmeye çalışılmaktaydı[665].

Devletin tespit etmiş olduğu fiyatlarla, ahalinin belirli bir miktardaki erzakı teslime mecbur bırakılabiliyordu. Bu haliyle sürsata benzemekteydi[666]. XVII. yüzyıl başında iştirâ ile sürsat arasındaki fark, reayanın sivil tüketicilere satmaları halinde kazanacakları paranın (narh-ı ruzî) aynısının iştirâ için ödenmesiydi[667].

4 Za 1080/26 Mart 1670 tarihinde Ohri sancağının İstarova kazasında sürsat temininin yanı sıra iştirâ ile 150.000 akçelik arpa satın alınmıştır[668]. Bu tarihte arpanın kilesi 50 akçe sürsat belirlenmiş olduğu dikkate alındığında iştirâ ile 3.000 kile arpa alındığı tahmin edilebilir. Bununla birlikte iştirâ fiyatlarının piyasa fiyatları olduğunu da belirtmek gerekir.

Tablo 27: 1671 Yılında Lehistan Seferi Öncesinde Rumeli Eyaleti'nden Temin Edilecek Olan Sürsat ve İştirâ Miktarları

Zahire	**Sancaklara Dağıtılan Miktar**	**Sürsattan Aynî Olarak Temin Edilecek Miktar**	**Sürsattan Nakdî Olarak Temin edilecek Miktar**	**Seferde İhtiyaç Duyulan Miktar**	**İştirâ Usulüyle Temin Edilecek Miktâr**
Arpa (Kile)	410.364	200.000	210.364	900.000	700.000
Un (Kile)	46.485	20.000	26.485	90.000	70.000
Koyun (Adet)	39.245	20.000	19.245	90.000	70.000

[665] Lütfi Güçer, *a.g.e.,* s.115; Ömer İşbilir, *XVII. Yüzyıl Başlarında Şark Seferlerinin İâşe, İkmâl ve Lojistik Meseleleri,* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1996, s.29.

[666] Ömer İşbilir, *XVII. Yüzyıl Başlarında Şark Seferlerinin İâşe, İkmâl ve Lojistik Meseleleri,* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1996, s.29.

[667] Suraiya Faroqhi, "Krizler ve Değişim 1590-1699", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi* (Ed. Halil İnalcık-Donald Quataert), II, Eren Yayıncılık, İstanbul 2006, s.661.

[668] "*iştirâ-yı şa'ir an-kazâ-yı mezkûrîn berâ-yı kışlak-ı Selanik el-vâki' sene 1080 havâlesinde Mahmud 6 Ca 1080 kıymet 150.000 Hazîne-i Âmire fî 4 Za 1080 İbrahim Ağa der-Selanik 150.000*" MF13 Bkz. BOA, MAD.d. 4546, s.26.

5 Zilhice 1081/15 Nisan 1671 tarihli ferman suretinde Rumeli'de Lehistan Seferi için sürsatın yeterli olmadığı ve iştirâya ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir[669]. Bu ferman suretindeki bilgiler Tablo 27'ye aktarılmıştır. Tabloda gösterildiği üzere bu sefer için sürsat haricinde, 700.000 kile arpa, 70.000 kile un ve 70.000 koyunun iştirâ yöntemiyle temin edilme yoluna gidilmiştir.

2. Diğer Vergiler

a. Cizye

Cizye, şer'i bir vergi olup Gayrimüslim tebaadan nakdî olarak tahsil edilen ve devlet hazinesine aktarılan bir vergi türüdür[670]. Osmanlı Devleti'nde XVI. yüzyıla değin bu vergi için çoğunlukla haraç kelimesi kullanılsa da daha sonraları ise cizye kelimesi yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bu vergiyi toplayanlara da cizyedâr denilmekteydi. Osmanlı Devleti, kendinden öncesi Balkanlarda baş vergisi olarak toplanan vergiyi şer'î vergilere dâhil ederek cizye vergisine dönüştürmüştür[671]. Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde cizye vergisi direkt olarak sultanın kulları ve çoğunlukla da sipahiler tarafından toplanırdı. Buna karşın XVI. yüzyılın ikinci yarısından sonra cizyenin iltizama verilerek özel şahıslara toplatılması yaygın hale gelmiştir[672].

Cizye vergisinin toplanacağı yerdeki vergi mükelleflerinin tespit edilmesi ve tahrîri işini cizye muhasebesinde bulunan bir memur takip ederdi. Bu memur, bölgedeki cizye vergisine tabi kişileri tespit eder ve isimlerini tek tek deftere yazardı. Daha sonra tespit edilen vergi verecek kişi, kayıt defteri ile gelen cizyedâra emr-i şerifle, belirlenen cizye miktarının ödemesini yapardı. Tahsil edilen paralar torbalara konur ve mühürlenirdi. Bunun haricinde cizye veren şahıslar deftere işlenir ve devamında defter cizyedar tarafından mühürlendikten sonra İstanbul'a gönderilirdi. Son olarak da cizye vergisi tahsil edikten sonra her köy ve mahalleye cizyenin

---

669 BOA, MAD.d. 4423, s.4.

670 Mehmet Erkal, "Cizye", *DİA*, VIII, s.42.

671 Halil İnalcık, "Cizye", *DİA*, XVIII, s.45.

672 Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1300-1600)*, I, (Çev. Halil Berktay), İstanbul 2000, s.107.

toplandığına dair temessük veya tezkire verilirdi[673]. Cizye vergisinden kadınlar, çocuklar, sakat olanlar, hiçbir gelir elde etmeye gücü olmayanlar, dilenciler, rahipler ve köleler cizye vergisinden muaftılar[674].

1691 yılından 1696 yılına kadar "iyi" olandan 9, "orta" olandan 4,5, "kötü" olandan 2,25 kuruş; 1696 yılı sonrasında ise iyi olandan 10, orta olandan 5 ve "kötü" olandan 2,25 kuruş alınmaktaydı[675]. 1690-1691 ve 1693-1694 yılllarında Ohri kazasında cizye veren hane sayıları ve cinsleri Tablo 28'de gösterilmektedir.

Tablo 28: 1690-1694 Yılları Arasında Ohri Kazasındaki Cizye Vergisi Veren Hane Sayıları ve Cinsleri

Yıl	Ednâ (Kötü)	Evsat (Orta)	A'lâ (İyi)	Sınıflandı-rılmayan	Toplam
1102/1690-1691	1.348	853	463		2.664
1103/1691-1692	1.891	1.260	334	-	3.485
1104/1992-1693	-	-	-	3.217	3.217
1105/1693-1694	189	1.676	310	414	2.589

1102/1690-1691 yılında Ohri kazasında yapılan cizye tahrîrinde cizye verenler, ekonomik yönden kötü, orta ve iyi olarak sınıflandırılmıştır[676]. Bu yılda maddî durumu kötü olanların fazla olduğu görülmektedir. 1103/1691-1692 yılında bir önceki döneme göre cizye veren reayanın oldukça fazla olmasının yanı sıra maddî açıdan sınıflandırmada bir önceki yılda olduğu gibi kötü olanların fazlalığı göze çarpmaktadır[677]. 1104/1992-1693 yılında ise maddî açıdan herhangi bir sınıflandırmaya gidilmemiştir[678] 1105/1693-1694 yılında sınıflandırılan reayayanın

[673] Yavuz Ercan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimlerin Ödedikleri Vergiler ve Bu Vergilerin Doğurduğu Sosyal Sonuçlar", *Belleten*, LV/213, (Ağustos 1991), s.375-376.

[674] Boris Chrisof Nedkoff, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Cizye (Baş Vergisi)", (Çev. Şinasi Altundağ), *Belleten*, VIII/32, Ankara 1944, s.611.

[675] Halil İnalcık, "Cizye", *DİA*, VIII, s.47.

[676] BOA, MAD.d. 3997, s.1-45.

[677] BOA, MAD. d. 1297, s.2-54.

[678] Defterde toplam rakam 3.418 olarak verilmiştir. Bkz. BOA, D CMH. d. 26663, s.32.

yanı sıra çiftliklerde bulunan ve sınıflandırılmaya tabi olmayan reayanın da bulunduğunu belirtmek gerekir[679].

Gelir düzeyi yüksek olanların a'lâ, gelir düzeyi orta olanların evsat ve gelir düzeyi düşük olanların ise ednâ olarak adlandırıldığı gözönüne alındığında Gayrimüslimlerin çoğunluğunun orta gelir grubuna ve önemli bir kısmının ise düşük gelir grubuna sahip olduğu anlaşılmaktadır. Yüksek gelir gurubunda olanların diğerlerine göre çok daha az olduğu görülmektedir.

Ohri'de görevli cizyedâra gönderilen hükümler gereğince, bölgedeki bazı vakıf görevlilerinin maaşları cizye malından karşılanmaktaydı. Evâhir-i Receb 1107/ tarihli Ohri kadısına gönderilen hükümde Ohri'deki Sultan Mehmed Han Camii'nde 10 akçe yevmiye ile imam olan Osman Halife'nin talebi üzerine yıllık 3.600 akçenin yarısı olan 1.800 akçenin Ohri cizyedarı İbrahim Ağa'daki cizye malından ödenmesi talimatı verilmiştir[680].

Cizye tahsilatı yapılırken birçok belgede olduğu gibi sancak ve kaza bütünlüğü dikkate alınmamış ve vilayet olarak nitelendirilen bölgelere ayrılarak tahsilat yapılmıştır. 15 Rebiülahir 1069/10 Ocak 1659 tarihinde Ohri sancağında cizye tahsilatı dört bölgeye ayrılmıştır. Buna göre Ohri vilayeti Matbah-ı Âmire Emîni Ömer Efendi'ye, Prespa vilayeti sipahi zümresinden Derya Bey'e, Debri vilayeti Gümrük Emîni Ahmed Efendi'ye ve 5 Zilkade 1070/13 Temmuz 1660 tarihide Akçahisar vilayeti önceden 13. Sekbân Bölüğü'nde onbaşı olan Mustafa Bey'e verilmiştir[681].

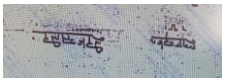
Ramazan 1015-Şaban 1016/31 Aralık 1605-21 Kasım 1606 tarihleri arasında Ohri sancağı genelinde bulunan 4.587 cizye hanesinden 917.400 akçe cizye vergisi alınmakta olup hane başına alınan cizye vergisi ise 200 akçeye denk gelmekteydi. Cizye vergisinin tahsilat vazifesi ulûfeciyândan Mehmed bin Çerkes İbrahim'in uhdesindeydi [682].

---

[679] BOA, MAD. d. 3647, s.1-41.

[680] BOA, A.E. II Mustafa, 3/234.

[681] "Cizye-i kefere-i vilâyet-i Ohri…, Cizye-i kefere-i vilâyet-i Prespa…, Cizye-i kefere-i vilâyet-i Debri…" Bkz. BOA, MAD.d. 20223, s.49-50.

[682] Rakamlar siyakat rakamı ile yazılmıştır Bkz. BOA, MAD.d. 1488, s.145.

25 Zilhicce 1049/17 Nisan 1640 tarihinde Ohri vilayetindeki 131 haneden 32.300 akçe ve Prespa vilayetindeki 78 haneden 19.129 akçe cizye vergisi tahsîl edilmiştir[683].

b. Nefîr-i Âmm Bedeli:

Devletin ihtiyaç duyulduğu durumlarda reayadan toplanan eli silah tutan asker veya milis kuvvetlerine nefîr-i âmm denilmekteydi[684]. Nefîr-i âmm, bir nevi bugünkü seferberlik anlayışı gibi düşman saldırılarına karşı koymak amacıyla halkın cepheye çağrılması veya sürülmesiydi[685]. Osmanlı Devleti, XVII. yüzyılın sonundaki savaşlarda insan ve maddî kaynakları daha fazla seferber etmek için nefîr-i âmmı uygulamış ve bu uygulama ile toplumun her kesiminden insanları sefere sürmüştür[686]. Osmanlı Devleti'nde nefîr-i âmm uygulaması sadece düşman işgalinde değil aynı zamanda eşkıyalara karşı ve isyanların bastırılmasında uygulanan bir yöntemdi[687].

Nefîr-i âmm asker temini şeklinde uygulandığı gibi para karşılığında da bu yükümlülüğün yerine getirildiğine dair örnekler bulunmaktadır. 1689 yılında yapılan seferde 25 kese akçe tutarındaki nefîr-i âmm ücreti Üsküp kazasına taksim edilmiştir[688].

Ohri sancağındaki nefîr-i âmm uygulamsı ile ilgili evâsıt-ı Cemaziyelahir 1100/1-10 Nisan 1689 tarihli, Ohri sancakbeyine, Ohri sancağındaki kadılara, Ohri mütesellimine, vilayet ayânlarına vs. yazılan hükümde, önemli bilgilere yer verilmiştir. Buna göre Anadolu ve Rumeli'de gazâya gücü olanların nefîr-i âmm yoluyla sefere gönderilmesi için fetvâ yayınlandığı ve bu fetvâ gereğince gazânın Müslümanlar üzerinde farz olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca gazâyı inkâr edenlerin

---

[683] BOA, MAD.d. 14674, s.14; Hane başına alınan cizye vergisi vilayetlere göre değişmekteydi. Ohri vilayetinden hane başına 246,5 akçe tahsil edilirken İşpat vilayetinden 240 ve Prespa vilayetinden 245,2 akçe tahsil edilmekteydi. Bkz. BOA, MAD.d. 14674, s.12-14.

[684] Gabor Agoston, "Savaş (Osmanlı Dönemi)", *DİA*, XXXVI, İstanbul 2009, s.199.

[685] Murat Tuğluca, "Osmanlı'da Nefîr-i Âmm Uygulamasının Erken Dönem Örnekleri ve Toplumsal Dinamizme Yansıması", *Belleten*, LXXX/289, (Aralık 2016) s.776.

[686] Murat Tuğluca, "1683-1699 Savaşlarında Nefîr-i Âmm Halkı", *SUTAD*, Sayı 40, (Güz 2016), s.106.

[687] Murat Tuğluca, "Osmanlı'da Nefîr-i Âmm Uygulamasının… ", s.780.

[688] Mehmet İnbaşı-Eyüp Kul, *a.g.e.,* s.299.

kâfir, hanımlarının boş olacağı ve bundan geri dönmeyenlerin ise katledilmesinin vacip olduğu belirtilmiştir[689].

Evâil-i Şaban 1100/21-31 Mayıs 1689 tarihli hükümde sefer için Ohri kazasında nefîr-i âmm yoluyla asker toplandığı anlaşılmaktadır. Buna göre İskenderiye muhafızı Vezir Süleyman Paşa'ya Ohri, İlbasan ve Avlonya sancaklarından reayasından nefîr-i âmm yoluyla toplan neferler ile bu sancaklarda muhafazaya gerek duyulmayan neferlerin birlikte sefere memur edilmiştir[690].

E. BAŞTİNA VE ÇİFTLİKLER

Baştina, Slavca bir kelime olup irs yoluyla varislere geçen araziler için kullanılan bir tabirdi. Osmanlı Devleti, Rumeli'de fethettikleri yerlerdeki bağ, bahçe ve evlerinin evlada geçmesine müsaade etmiş fakat arazinin başkasına intikaline (satılmasına) izin vermeyerek araziyi "devlet malı" olarak saymıştır. Hristiyan ahaliye araziyi ekip biçme ve mahsulünü alıp satma hakkı verilmişti. Onlar bu arazileri satamazlar ve evlatlarına veremezlerdi. Eğer arazinin irs yoluyla evlatlara geçmesine müsaade edilirse bu araziler devlet malı olmaktan çıkmakta ve baştina olarak nitelendirilmekteydi[691].

1583 yılı Ohri Kanunnamesi'nde baştina, ziraat yapılan ve raiyyet dışında başka kişilere verilmeyen yerler olarak tarif edilmiştir. Bunun temel sebebi olarak raiyyetin babası öldükten sonra veya fakirlikten dolayı baştinasına ait bir tarla veya bayır yerleri satması veya bırakması neticesinde pek çok baştinanın zayi olduğu, bu durumun engellenmesi için de tımarlı sipahiye baştinanın parçalanmasına izin vermemesi gerektiği belirtilmiştir. Eğer baştina parçalanmış ise alandan ve satandan geri alınması ve baştinanın bir talibine verilmesi emredilmişti[692]. Böylece baştinadan alınan cizye ve ispence vergilerinin zayi olmasının önüne geçilmeye çalışılmaktaydı.

Ohri Kanunnamesi'ne göre baştina sahibi öldüğünde baştina, varsa oğluna intikal ederdi. Raiyyet öldüğünde oğlu yoksa baştina kızı ve kız kardeşi veya başka

---

689 BOA, MD. 98, s.173, hk. 584 (MF90)

690 BOA, MD. 98, s.200, hk. 692 (MF103).

691 M. Zeki Pakalın, *a.g.e.*, I, s.170.

692 BOA, TD 717, s.1

akrabasının tasarrufunda olabilmekteydi. Bu durumda sipahinin, bunların elinde tapu yoktur diye elinden alıp baştinasını başkasına vermesi yasaktı. Her yıl ispence ve cizyelerini ödemeleri yeterliydi. Bir başka husus raiyyet öldükten sonra baştinası tapu ile satıldığında, baştina sahibinin değirmeni, bağı, bahçesi ve evi baştinasına aittir diye zorla tapu ile birlikte satılması yasaktı. Çünkü baştina sahibinin değirmeni, bağı, bahçesi ve evi baştinaya ait değildi ve bunlar irsî olarak evlada ve akrabaya intikal ederdi[693].

Sipahiler veya Müslümanlar kefereye ait baştinaları alıp tasarruf ettiğinde haraç ve ispençelerini vermezlerse kadı vasıtasıyla elinden alınabilmekte, sipahi marifetiyle cizye ve ispençeleri ödemeye muktedir birine verilebilmekteydi[694].

Çiftliklere bakıldığında, Osmanlı genel arazi sistemi içinde çiftliklerin, baştinalardan çok farkı değildi. Tek fark ise çiftliklerin Müslüman raiyyetin elinde bulunmasıydı. Çiftlikler, çoğunlukla normal bir baştinadan daha dar toprakları kapsamaktaydı[695]. Evliya Çelebi, Ohri Kalesi'nin ve özellikle Ohri Gölü'nün çevresinin mamur çiftliklerle bezendiğini ifade etmiştir[696].

1583 yılına ait tahrîrde, Ohri kazasında bulunan baştina ve çiftlikler ile ilgili önemli bilgilere yer verilmiştir. Ohri kazasında bulunan baştinalar ve çiftlikler Tablo 29'da gösterilmiştir. Buna göre kazada 152 çiftlik ve 444 baştina bulunmaktadır. Baştinaların çok olmasında bölgedeki Gayrimüslim nüfusun fazla olmasının etkili olduğunu belirtmek gerekir.

Tablo 29: 1583 Yılında Ohri Kazasında Bulunan Baştina ve Çiftlikler

Kaza	**Nahiye**	**Çiftlik**	**Toplam**	**Baştina**	**Toplam**
Ohri	Ohri	127	152	210	444
	Prespa	22		130	
	Debrice	3		104	

[693] BOA, TD 717, s.1.

[694] BOA, TD 717, s.3.

[695] Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz. Feridun M. Emecen, "Baştina", *DİA*, V, İstanbul 1992, s. 136 (135-136).

[696] Evliya Çelebi, *a.g.e.,* VIII/2, s.707.

1724 yılına ait Mufassal Avarız defterinde çiftliklerde çalışan çok sayıda nefer bulunmaktaydı. Ohri kazasındaki çiftliklerde 162 nefer, Debri kazasındaki çiftliklerde 111 nefer, Akçahisar kazasındaki çiftliklerde 112 nefer ve İşim kazasındaki çiftliklerde 310 nefer olmak üzere Ohri sancağı genelinde toplam 695 nefer çiftliklerde çalışan olarak kaydedilmiştir[697]. Bu tarihte baştinalarda çalışanlarla ilgili herhangi bir bilgi verilmemiş ve muhtemelen baştina ve çiftliklerdeki nüfus birlikte kaydedilmiştir.

F. DEGİRMENLER (ASİYÂB)

Ohri kazası genelinde yaygın şekilde görülen sanai kuruluşlarının başında değirmenler gelmekteydi. Eski Çağlardan beri insanlar suyun, rüzgârın gücünden yararlanarak zahireleri un haline getiren değirmenler icat ettikleri bilinmektedir. Su gücüyle çalışan değirmenlerin bir kısmı akarsuyun yeterli olduğu yerlerde tam yıl çalışırken birçoğu da özellikle kış ve ilkbahar aylarında oluşan derecikler üzerinde yılın belirli aylarında işlemekteydi. Yılın belli aylarında çalışan değirmenlere "sel değirmeni" de denilmekteydi. Tahrîr defterlerinde her bir değirmen, "bâb" şeklinde işler durumdaki bir değirmen taşı olarak kabul edilmiş ve vergiler de bu bâb hesabı üzerinden alınmıştır[698]. 1583 yılına ait Ohri Sancağı Kanunnamesi'nde tüm yıl çalışan bir bâb değirmenden 30 akçe, yarım yıl çalışan bir bâb değirmenden ise 15 akçe resm-i asiyab alınmaktaydı. Bununla birlikte Kanunname'de aletle çalışan bir bâb kîr değirmeninden de 15'er akça resm-i asiyab alınacağı belirtilmiştir. Ohri kazasında çok sayıda su değirmeni ve kısmen de olsa kebne değirmeni bulunmaktaydı. Bu değermenlerin kazalara göre dağılımı ve gelirleri Tablo 30'da gösterilmektedir.

[697] BOA, KK.d. 2876, s.138-280

[698] A. Yiğit, "XVI.-XVI. Yüzyıllarda Menteşe Livasında Değirmenler", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, Sayı: 18 (Bahar 2007), s.101.

Tablo 30: 1583 Yılında Ohri Kazasındaki Değirmen Sayıları ve Gelirleri

Kaza	Su Değirmeni			Kebne Değirmen	Toplam Vergi
	Harap	Tam	Nim	Tam	
Ohri	6	153	57	9	5.580

Ohri kazasında 210 bâb su ve 9 bâb kebne değirmeni bulunmakta ve bu değirmenlerden 5.580 akçe gelir elde edilmekteydi. Kazada 6 bâb değirmenin harap durumda olmasından dolayı kullanılmadığını da belirtmek gerekir.

Ohri kazasında su değirmenleri yaygın bir şekilde görülmekteydi. Burada Ohri kazasının bulunduğu coğrafyanın su kaynakları bakımından zengin olması su değirmenlerinin bölgede yaygın olmasında etken olmuştur. XVII. yüzyılda ve XVIII. yüzyılın ilk yarısında Ohri kazasındaki değirmenlerin durumu hakkında yeterli kaynak bulunmamaktadır.

G. MADENCİLİK (KÜKÜRT)

Kükürt, çok geniş kullanım alanlarına sahip olmasının yanısıra özellikle barutun bileşiminde kullanılan bir maden olması nedeniyle silah sanayisi açısından stratejik bir öneme sahipti[699]. Bu maden Ohri'deki şehir merkezine yakın bir yerde olan Kosel köyündeki maden ocaklarından çıkartılmaktaydı.

Ohri'deki kükürt madeni ile ilgili ilk bilgiler 1530 yılı tahrîr kayıtlarında geçmektedir. Bu dönemde Kosel köyündeki kükürt madeni, dört akçe yevmiye tahsis edilen maden emini nezaretinde işletilmekteydi. Buna göre maden emini, tamamı Gayrimüslim olan ve kükürtciyân olarak nitelendirilen Kosel köyündeki 55 haneye kükürt maden ocaklarını işlettirmekteydi. Kosel köyündeki 55 hane de bu hizmetleri karşılığında haraç, ispence, adet-i ağnam, rüsûm-ı şer'iyye, avârız-ı divaniye ve diğer vergilerden muaf tutulmaktaydı[700]. Yıllık taahhüt edilen 232 kantar (56,41X232=13.087,12) [701], yani 13 ton kükürdü köy ahalisi tamamladığında, maden emini bu kükürdü Tophane-i Amire'ye göndermekteydi.

[699]Zafer Gölen, "Osmanlı Barut Üretim Merkezi: Baruthâne-i Amire". *Türkler,* X, s.138.

[700] BOA, TD 367, s.370.

[701] Bir kantar 44 Okka=56,41 kg idi. Bkz. M. Zeki Pakalın, *a.g.e.*, II, s.161.

1583 yılı tahrîr kayıtlarıda Kosel köyündeki kükürt madeni ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamakta[702] ve muhtemelen de bu dönemde Kosel köyünde bulunan kükürt madeni faal değildir. Bu dönemde dikkat çeken bir husus da 12 numaralı Mühimme Defterleri'nde Erciş ve Hakkâri'den de kükürt temin edildiğine dair kayıtların bulunmasıdır. 1571 yılına ait hükümde, Hakkâri'de işletilen 2.000 kantar kükürdün, İran'dan getirilip Erciş'te işlenen kükürtten daha kaliteli olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Hakkari'de çıkartılan 2.000 kantar kükürtün derhal İstanbul'a gönderilmesi gerektiğinden bahsedilmiştir[703]. Bu durumun daha sonraki süreçte Ohri'deki kükürt madenlerinin işletilmesine ara verilmesine sebep olduğu ihtimaller dâhilindedir.

Kâtip Çelebi, 1648 yılında yazmaya başladığı eseri[704] Cihannümâ'da, Ohri kazasında kükürt madeninin bulunduğunu ve bu kükürt madenlerinin mirî mukataacı tarafından işletildiğini ve her yıl mirî tarafından satın alındığını belirtmiştir[705]. Oysaki 1670 yılında Evliya Çelebi, eseri Seyahatname'de bölgedeki kükürt madenleri ile ilgili herhangi bir bilgi vermemiştir[706]. Kâtip Çelebi, kükürt madenlerinin dışında Ohri'de gümüş maden ocaklarının bulunduğunu fakat bu maden ocaklarının battal olduğunu ve işletilmediğini ifade etmiştir[707].

Osmanlı Devleti, özellikle Avrupa cephesinde gittikçe artan barut ihtiyacını karşılamak amacıyla Macaristan Seferleri (1663-1664) sırasında Selanik Baruthânesi kurdurmuştur[708]. Ohri'deki kükürt maden ocakları faaliyetlerine ara verilmişse eğer, tekrar faaliyete geçmesinde Ohri'ye yakın bir yerde olan Selanik Baruthanesi'nin kurulmasının etkili olduğu düşünülebilir. Fakat bu dönemde Ohri'deki kükürt maden ocaklarının faaliyetleri ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ohri'deki kükürt

---

[702] BOA, TD 717, s.8-9.

[703] BOA, MD. 12, s.429, hk. 832-833

[704] Orhan Şaik Gökyay, "Cihannümâ", *DİA*, VII, İstanbul 1993, s. 541.

[705] Kâtip Çelebi, *Cihannümâ - İklîm-i Rum (Rumeli Kısmı),* I, (Süleymaniye) İstanbul 1971, s.127.

[706] Evliya Çelebi, *a.g.e.,* VIII/2, s.717-718.

[707] Kâtip Çelebi, *a.g.e.,* I, s.127.

[708]Gabor Agoston, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Barut Sanayi: XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Selanik, Gelibolu ve İzmir Baruthâneleri" (Ter. Ferşat Ballı) *Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu'na Armağan* (Ed. Zeynep Tarım Ertuğ), İstanbul 2006, s.442.

maden ocaklarının faaliyette olduğuna dair mevcut kaynak 1103/1691-1692 yılına ait MAD. 1297 numaralı Cizye Defteri'dir. Bu defterde 1530 yılına ait kayıtlarda bulunan Kosel köyüne ilave olarak Velgovişte, İliniçe, Raşaniçe ve İskrabatna köylerinin de kükürt madeninin çıkartılmasında görevli olduğu belirtilmiştir[709].

Tablo 31: Kükürt Üretiminde Görevli Köyler ve Nefer Sayıları

Karye Adı	**1103/1691-1692**	**1104/1692-1693**	**1105/1693-1694**	**1724**
Kosel	25	15	19	34
Velgovişte	70	56	51	53
İliniçe	51	34	69	30
Raşaniçe	15	9	14	9
İskrabatna	52	34	40	28
Toplam	**213**	**148**	**193**	**154**

Bu köylerde ikamet eden 213 nefer Gayrimüslim kükürt maden ocaklarında çalışmak üzere görevlendirilmiş bulunmaktaydı[710]. 1104/1692-1693 yılında 148 Gayrimüslim nefer[711] ve 1105/1693-1694 yılında ise 193 Gayrimüslim nefer kükürt maden ocaklarında çalışmak üzere görevlendirilmişti[712].

1724 yılına ait avarız kayıtlarında Ohri'de Kosel, Velgovişte, İliniçe, Raşaniçe ve İskrabatna köyleri yine kükürt madenci köyü olarak geçmekte ve bu köylerde kükürt madeni işletmesinde görevli toplam 154 Gayrimüslim hane bulunmaktaydı[713].

Ohri kazasındaki kükürt madenleri ile ilgili en geniş bilgiyi 1698-1723 yılları arasında buradan çıkartılan kükürdün Selanik Baruthanesi'ne teslim edildiğine dair kayıtların tutulduğu on bir sayfalık bir defterden öğrenilmektedir. Bu kayıtlara göre XVII. yüzyılın sonunda ve XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Ohri'deki kükürt madeni

[709] BOA, MAD.d. 1297, s.32-33.

[710]BOA, MAD. d. 01297, s.32-33.

[711] BOA, D. CMH. d. 26663, s.31-32.

[712] BOA, MAD. d. 03647, s.11-13.

[713] BOA, KK.d. 2876, s.142.

ocakları aktif bir şekilde işletilmekteydi. Ohri'de çıkartılan yıllık 610 kantar kükürdün 1698-1711 yılları arasında düzenli olarak Selanik Baruthânesi'ne teslim edildiği anlaşılmaktadır. Fakat 1711 yılında maden sahasında meydana gelen heyelan sebebi ile maden işletilemez hale gelmiş ve 1715 yılına kadar Selanik Baruthanesi'ne kükürt gönderilememiştir[714].

Belgelerden anlaşıldığına göre kürkürt madeni ocaklarının tekrar işletmeye açılabilmesi için yoğun bir gayret sarf edilmiştir. Bu dönemde Ohri sakinlerinden Kadızade Mustafa'nın uhdesinde bulunan kükürt mukataası 1711 yılında kükürt madeninde meydana gelen heyelandan sonra Kadızade Mustafa'nın elinden alınarak Ohri sakinlerinden Mehmed ve Azeban Ağası olarak bilinen Hasan'a verilmiştir[715]. Bu dönemde madenin üzerindeki çamur ve toprağın temizlenebilmesi için en az elli altmış bin ırgata ihtiyaç duyulduğu belirtilmiş ve bu maliyetin karşılanabilmesi için de 1711 yılı Ohri kazasının avârız ve nüzül bedelleri olan 3.943,5 kuruş bu işe tahsis edilmiştir. Bu iş için kazada bulunan ayan, zeamet ve tımar sahipleri, kethüdalar, iş erleri ve beş maden köyü halkı madenin üzerindeki hafriyatın vaktinde temizlenebilmesi için görevlendirilmiştir. Tüm bu gayret ve çabalara rağmen Selanik Baruthanesi'ne ancak 1715 yılında kükürt gönderilmeye başlanabilmiştir. Bununla birlikte belgelerden anlaşıldığı üzere Ohri'de çıkartılan kükürt, Selanik Baruthanesi'ne 1715 yılından itibaren 1723 yıllına kadar düzenli olarak gönderilmiştir[716].

Daha önceki kayıtlarda bu madenci köylerdeki hanelerin çıkartmakla mükellef olduğu 610 kantar kükürt, 1724 yılına gelindiğinde 640 kantara çıkartılmıştır. 154 Gayrimüslim hanenin evsat evrakının ikişer buçuk kuruşunu cizyedârlar

---

[714] 1715 yılında Ohri kazası sakinlerinden Mehmed ve Azebân Ağası Hasan 1711-1714 yıllarına ait 2.440 kantar kükürdü Selanik Baruthânesi'ne teslim edememişlerdir. Ayrıca Azebân Ağası Hasan'ın mirî kükürdü başkalarına sattığı, kanunlara aykırı bir şekilde fakir halka baskı ve zulüm yapıp cezalandırdığı ve halkı dağıtıp perişan ettiği Ohri kadısının arzında belirtilmiştir. Bu nedenlerle 1715 yılında Azebân Ağası Hasan'ın üzerinde bulunan Kükürt Mukataası elinden alınarak Selanik sakinlerinden Hasan'a verilmiştir. Bkz. BOA, D. MMK.d. 22736, s.6.

[715] Tımar sahiplerinden başta Halil Çavuş ile Halil Ağazâde olmak üzere on bir kişi kükürt madeni işletmesini alan Ohri sakinlerinden Mehmed ve Azebân Ağası Hasan'a kefil olmuşlardır. Bkz. BOA, D. MMK.d. 22736, s.6.

[716] BOA, D. MMK.d. 22736, s.6.

hesabından ödenmesi ve bununla birlikte madenci hanelerin diğer tüm vergilerden muaf tutulması gerektiği belirtilmiştir[717]. Burada hanelerin cizye evrakının cizyedâr hesabından ödenmesi, muhtemelen yıllık işletilmesi gereken kükürtün 610 kantardan 640 kantara çıkartılması sonucu oluşan 30 kantarlık farkı kapatmak için yapılmış olmalıdır.

Ohri kazasına tabi daha önce adı geçen beş madenci köyünün çıkarttığı kükürt, 1785 yılında da Selanik Baruthânesi'ne gönderilmekteydi[718]. Bu durum muhtemelen Selanik Baruthânesi'nin 1800 yılında kapatılmasına[719] kadar devam etmiş olmalıdır.

Madenin işletilmesiyle görevli maden emininden ayrı yine devlet tarafından görevlendirilen kükürt mübaşiri bulunmaktaydı. Kükürt mübaşirinin maden işletmesi kontrol etmek, işlenen madenlerin sevkiyatını sağlamak, Ohri kadısı ve ileri gelenlerle ortaklaşa hareket ederek baruthanenin hammadde sıkıntısı çekmesini önlemek gibi görevleri bulunmaktaydı[720].

Ohri kazasından çıkartılan kükürt madenine genel olarak bakıldığında, bu maden XVI. yüzyılın ilk yarısında aktif bir şekilde işletilmekteydi. Buradan çıkartılan 242 kantar (13 ton) kükürt İstanbul'daki Tophane-i Amire'ye teslim edilmekteydi. XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren faaliyeti ile ilgili bilgi sahibi olunamayan kükürt madeni, 1664 yılında Selanik Baruthanesi'nin kurulmasından sonra faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. XVII. yüzyılın sonlarında kükürt işletmesinden çıkartılan yıllık 610 (34 ton) kantar kükürt Selanik Baruthanesi'ne teslim edilmekteydi. Bu miktar XVIII. yüzyılın ilk yarısında ise Selanik Baruthanesi'ne teslim edilmesi gereken kükürt, 640 (36 ton) kantara çıkartılmıştır.

---

[717] BOA, KK.d. 2876, s.142.

[718] Semavi Eyice, "Baruthâne", *DİA*, V, İstanbul 1992, s.94.

[719] İbrahim Sezgin, "Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Baruthâneler ve Barut İmalatı", *Türkler*, X, s.148.

[720] Mustafa Altunbay, "XVIII. Yüzyılda Ohri Sancağı'nda Kükürt Üretimi", *CİEPO-22* (4-8 Ekim 2016), I, Trabzon 2018, , s.422.

SONUÇ

1385 yılında Osmanlı hâkimiyetine giren Ohri, fetih sonrasında kaza ve sancak merkezi haline getirilmiştir. Ohri şehri, fetih sonrasında özellikle Debre ve Arnavutluk bölgesinin fethinde stratejik açıdan önemli bir askeri üs olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Ohri sancağının kaza yapısında XVI. yüzyılın ikinci yarısında yapılan düzenlemeden sonra XVII. yüzyıl boyunca, hatta XVIII. yüzyılın ilk çeyreğine kadar değişikliğe gidilmemiştir. Fakat XVII. yüzyılda Ohri kazasının nahiye yapısında önemli bir değişikliğe gidilmiş ve buna göre Ohri kazasına tabi Ohri, Debrice ve Prespa (Resne) olmak üzere üç olan nahiye sayısı, XVII. yüzyılda Ohri nahiyesinin ikiye bölünmesiyle ortaya çıkan Ustruga nahiyesi ile birlikte dörde çıkmıştır.

Eski Çağlardan beri önemli ticaret yollarından biri olan Via Egnatia Ticaret Yolu, Ohri kazası toprakları üzerinden geçmekteydi. Bu yol İstanbul ve Selanik'ten gelerek Ohri üzerinden Adriyatik sahillerindeki Draç, Leş ve İskenderiye limanlarına ve oradan da İtalya'ya ulaşmaktaydı. Osmanlı Devleti, bu güzergâhtan geçen yollar üzerine kalelerle birlikte çok sayıda derbent tesis etmiştir. Osmanlı Devleti, yolların asayişini sağlamanın yanı sıra derbentler vasıtasıyla yolların ve köprülerin bakımını ve onarımını da yaptırarak kervanların bölgeden rahatça geçebilmesi için gerekli tedbirleri almıştır.

Ohri, sancak ve kaza merkezi olmasından dolayı şehirde sancakbeyi, alaybeyi, subaşı, çeribaşı, serasker, dizdar vs. ehl-i örf; kadı, naip, müftü vs. ehl-i şer' görelileri bulunmaktaydı.

Balkanlardaki en önemli kale-şehirlerden biri olan Ohri Kalesi'nin en yüksek tepesinde güçlü surlarla çevrili garnizonun bulunduğu İç Kale'si ve yine bu İç Kale'yi saran Ohri Gölü ve ova seviyesinden yüksekçe yerde şehir yerleşiminin bulunduğu

Suriçi veya Yukarı Şehir olarak da nitelendirilen Dış Kale'si bulunmaktaydı. Dış Kale Ohri Gölü kenarındaki sarp kayalıklar hariç güçlü surlarla çevrilmiş durumdaydı.

Ohri'nin fethinden sonra şehrin imar ve iskânında vakıfların önemli etkisi olmuştur. XV. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak XVIII. yüzyılın ilk çeyreğine kadarki süreçte Ohri merkezdeki Müslüman mahallelerinin hemen hemen tamamı cami, mescit, imaret, medrese gibi vakıf eserlerinin etrafında oluşmuştur. Bunlara ilk örnekler Ohri Kalesi içerisindeki İmaret Camii ve etrafında oluşan İmaret Mahallesi olmuştur. Şehrin zamanla sur dışında genişlemesiyle Aşağı Şehir olarak nitelendirilen bölgede yeni mahalleler oluşmaya devam etmiştir. Bunlardan ilki surların hemen dışında İskender Bey Mescidi etrafında oluşan İskender Bey Mescidi Mahallesi'dir. Devamında Ohri Gölü'nün kenarında otlak ve ahırların bulunduğu boş bir alanda Hacı Kasım Camii inşa edilmiş ve bu camii bulunduğu bölgeyi şenlendirerek etrafında Hacı Kasım Camii Mahallesi meydana gelmesini sağlamıştır. Aynı şekilde Hacı Kasım Camii'nin doğusunda Sazlık denilen mevkide Yunus Voyvoda Mescidi inşa edilmiş ve bu mescidin etrafında da Yunus Voyvoda Mescidi Mahallesi oluşmuştur. Bunlara ek olarak Hacı Hamza Mescidi Mahallesi, Emin Mahmud Mescidi Mahallesi, Kuloğlu Mescidi Mahallesi, Koçi Bey Mescidi Mahallesi, Haydar Paşa Camii Mahallesi, Hacı Turgut Mescidi Mahallesi ve Kara Bey Mescidi Mahallesi aynı şekilde vakıf eserleri etrafında oluşmuştur.

Fetihten sonra Ohri'deki Hristiyan reaya yerinde bırakılmıştı. Bununla birlikte fetihten itibaren zamanla şehre Türk nüfusu yerleştirilmeye başlandı. Dolayısıyla Ohri'nin fethinin akabindeki şehir merkezindeki Müslüman nüfus, Anadolu'dan getirilen Türkmenlerden oluşmuştur.

XVI. yüzyılın başından XVII. yüzyılın sonuna doğru Ohri merkezdeki Gayrimüslim nüfus sürekli azalmış bilakis Müslüman nüfus ise sürekli olarak artmıştır. Ohri merkezde yaşayan Gayrimüslim nüfus, 1515 yılında 2.720 iken 1530 yılında 2.321'e, 1583 yılında ise 1.318'e düşmüştür. XVII. yüzyılın sonundaki cizye kayıtlarına bakıldığında Ohri merkezdeki Gayrimüslim nüfusun çok daha azaldığı ve 800-900 civarlarına kadar gerilediği anlaşılmaktadır. Burada Gayrimüslim nüfusun azalmasındaki başlıca sebepler Gayrimüslim nüfusun başka yerlere göç etmesinin yanı sıra bölgedeki İslamlaşmanın etkili olduğunu söyleyebilir.

Ohri merkezdeki Müslüman nüfusa bakıldığında; 1530 yılında Müslüman nüfus 465 iken 1583 yılında bu rakam 1.245'e çıkmıştır. 1724 yılında ise Ohri merkezdeki mahallelerde 1.335 Müslüman nüfus yaşamaktaydı. 1583 yılındaki Ohri merkezdeki Müslüman nüfusun 1.245 olduğu düşünüldüğünde geçen 142 yıl gibi uzun bir süreçte Müslüman nüfusu sadece 90 kişi artmıştır. Fakat 1583 yılı sonrasında yeni yapılan mimari eserler ve bu eserler etrafında oluşan mahallelere bakıldığında XVI. yüzyılın son çeyreği ile XVII. yüzyılda Ohri merkezdeki Müslüman nüfusun çok daha fazla olduğu ve genel olarak da şehrin de çok daha canlı olduğu söylenebilir. 1724 yılına ait avarız tahrîrinde Ohri şehrinde 1.335 Müslüman ve 415 Gayrimüslim olmak üzere toplam 1.750 nüfus yaşamaktaydı. Bu verilere göre Ohri şehrindeki Gayrimüslim nüfus düşmeye devam etmiştir. Genel olarak bakıldığında XVII. yüzyılın ikinci yarısında ve XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Ohri şehrinin eski ihtişamını yavaş yavaş kaybetmeye başladığı anlaşılmaktadır.

XVI. ve XVII. yüzyılda Ohri'deki Müslüman ve Gayrimüslim ahali barış içerisinde yaşamaktaydı. Gayrimüslimler kalelerde ve derbentlerde Müslümanlarla birlikte görev almaktaydı. Ohri şehrindeki Müslüman ve Gayrimüslim ahali iç içe yaşamaktaydı. Ohri'deki Müslümanlara ve Gayrimüslimlere ait aşevlerinden inancı ne olursa olsun herkese yemek dağıtılması Ohri şehir merkezinde hoşgörülü bir ortamının oluştuğunu gösteren güzel bir örnektir.

Ohri kazasındaki iktisadî hayat, tarım ve hayvancılığın yanı sıra balıkçılığa ve kısmen de olsa madenciliğe dayanmaktadır. Ohri bölgesinde zengin su kaynaklarının bulunmasına paralel olarak balıkçılık faaliyetleri yaygın bir şekilde yapılmaktaydı. Özellikle Ohri Gölü ve kısmen de Prespa Gölü balıkçılık yönünden zengin bir yere sahipti. Ohri Gölü çevresinde bulunan dalyan mukataaları, bölge ekonomisi için önemli bir yere sahipti. Padişah hasları arasında bulunan bu mukataalardan muazzam bir gelir elde edilmekteydi. Ohri dalyan mukataalarından 93.200 akçe, Usturuga dalyanlardan 183.500 ve Ohri Gölü çevresindeki diğer mukataalardan 8.000 akçe olmak üzere toplam 284.700 akçe balıkçılık mukataalarından gelir elde edilmekteydi. Ohri Gölü'nden çıkartılan balıklar sadece bölgede tüketilen bir ürün değildi. Bu balıklar aynı zamanda Rumeli'de bulunan diğer şehirlere de ihraç edilmekteydi. Bunlara ek olarak Ustruga'da devlete ait manda

üretimi yapılmaktaydı. Muhtemelen buradaki su sığırları sarayın veya seferlerde ordunun et ihtiyacını karşılamak için yetiştirilmekteydi.

Askeri açıdan stratejik bir öneme sahip madenlerden biri olan kükürt, Ohri'de rezervleri bulunmaktaydı. Ohri kazasındaki kükürt madeni ocakları XVI. yüzyılın ilk yarısında aktif bir şekilde işletilmekteydi. Bu dönemde Ohri'de yıllık 242 kantar kükürt çıkartılmakta ve buradan çıkartılan 242 kantar kükürt İstanbul'daki Tophane-i Amire'ye gönderilmekteydi. XVI. yüzyılın son çeyreğinden itibaren muhtemelen kapatılan kükürt maden ocakları 1664 yılında Selanik Baruthanesi'nin kurulmasından sonra tekrar açılmıştır. XVII. yüzyılın sonunda yıllık 610 kantar olan kükürt üretimi, XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde 640 kantara çıkmıştır.

KAYNAKÇA

1. ARŞİV KAYNAKLARI

A. T. C. CUMHURBAŞKANLIĞI DEVLET ARŞİVLERİ BAŞKANLIĞI OSMANLI ARŞİVİ (BOA)

a. Tapu Tahrîr Defterleri

TD 16, 81, 367, 717.

b. Mühimme Defterleri

A. DVNSMHM. d. 2, 3, 6, 7, 8, 12, 30, 34, 37, 41, 42, 45, 55, 58, 64, 71, 78, 80, 82, 85, 88, 90, 91, 98, 105, 112, 114, 115, 11, 120, 121, 125, 130/1054, 131, 131

c. Atik Şikâyet Defterleri

A.DVN. ŞKT. d. 1, 2, 3, 4, 8, 10, 11, 13, 16, 17, 18

d. Maliyeden Müdevver Defterleri

MAD.d. 7, 34, 55, 508, 564, 939, 1115, 1297, 1488, 1597, 1982, 2447, 2471, 2751, 2778, 2905, 3004, 3005, 3006, 3023, 3028, 3055, 3067, 3048, 3091, 3093, 3096, 3157, 3167, 3197, 3202, 3211, 3212, 3251, 3265, 3340, 3354, 3357, 3358, 3379, 3468, 3480, 3482, 3157, 3330, 3357, 3379, 3382, 3471, 3484, 3489, 3490, 3647, 3674, 3698, 3811, 3818, 3820, 3822, 3828, 3829, 3831, 3833, 3835, 3836, 3838, 3842, 3844, 3845, 3854, 3974, 3997, 4346, 4353, 4412, 4417, 4423, 4448, 4487, 4546, 4579, 4877, 5015, 5044, 5625, 6761, 7209, 9480, 9863, 12804, 12585, 14654, 15114, 15119, 15439, 15459, 15973, 16215, 18729, 20223, 22253, 22493,

A. Cizye Muhasebesi Kalemi Defterleri

D. CMH. d. 26663.

B. Ali Emiri Tasnifi

AE. II. Ahmed, 2/792, 8/791, 8/792;

AE. II. Mustafa 3/234, 3/235, 9/1859, 13/1255, 13/1283, 14/1410, 15/1476, 15/1491, 16/1713, 15/1466, 15/1464, 2456;

AE. SMST. II, 1/20, 8/705, 18/1713, 18/1715, 37/3602, 44/4330, 79/8493, 119/13042

AE. SAMD. II, 12/1294.

AE. SAMD. III, 34/3254, 62/6254, 70/7097, 90/8984, 147/14363, 164/16001, 163/15991, 203/19645, 203/19650, 121/11898, 101/9989, 125/12248, 131/12842, 156/15300, 141/13658, 229/21992

SMMD. IV, 23/2650.

C. Bâb-ı Âsafî Nişan ve Tahlil Kalemi

A. NŞT.d. 1296-1, 1296-2, 1300, 1303

D. Cevdet Tasnifi

C.ADL. 64/3826

C.EV 93/4618, 512/25873, 526/26572

B.MA. 3256, 7953.

C.MF 66/3256

C.ML 694/28433, 445/17982, 555/28036, 209/8623

D.AVG.d. 24457, D.AVG.d. 24479, 24481, 24483

E. Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti Defterleri

EV. HMH. d. 10970

F. İbnülemin Tasnifi

İE. AS. 7/637, 14/1332, 20/1942, 28/2542, 33/2969, 54/4878, 79/7101, 79/7104, 55/4958

İE. DH. 6/539, 7/637,

İE. EV. 15/1782, 27/3103, 39/4450, 42/4771, 47/5288, 58/6340 (Süleyman Bey Muallimhanesi), 69/7504 (Ohri Kadısı-Haydarpaşa), 70/7545, 3103, 3287, 39/4524

İE. HAT. 4/390,

İE. MDN. 2/142

İE. ML. 60/5597, 68/6335, 73/6860, 81/7559, 82/7677, 88/8306, 95/8944, 124/11718, 101/9588, 121/11436

G. Kamil Kepeci Tasnifi

KK. d. 2823, 2824, 2876.

H. Bâb-ı Defteri Başmuhasebe Kalemi Defterleri

D. BŞM. d. 1003.

D. BŞM. MHF. 4/92

İ. Bâb-ı Defterî Küçük Kale Kalemi Defterleri

D. KKL. d. 32853, 33111, 32865, 32891, 32895

J. Bâb-ı Defterî Mevkufât Kalemi Defterleri

D.MKF. d. 27470, 27477, 27489, 27504, 27564, 27584, 27590, 27603, 27725, 27840, 27963, 27926

K. Hatt-ı Hümâyun

HAT 1664/82

L. Yabancı Arşivler

YB. 02, 63/5

TAPU KADASTRO GENEL MÜDÜRLÜĞÜ KUYÛD-I KADÎME ARŞİVİ (TKGM, KKA)

TD 25, 27, 321, 358, 424

B. TOPKAPI SARAYI ARŞİVİ MÜZESİ (TSMA)

TS. MA.d. 9578, TS. MA. e 524/24, 277/8 (642/8), 548/16

C. VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİ

Vakıf Defterleri 623/335/1

1. YAYINLANAN ARŞİV KAYNAKLARI

387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530), II, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 1997.

367 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri İle 94 ve 1078 Numaralı Avlonya Livâsı Tahrîr Devletleri (926-1520 / 937 – 1530), III, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2008.

2. KAYNAK ESERLER

ÂŞIK MEHMED ; *Menâzırü'l-avâlim* (Haz. Mahmut Ak), I-II, TTK Yayınları, Ankara 2007.

ÂŞIK PAŞAZADE ; *Osmanoğulları'nın Tarihi* (Haz. Kemal Yavuz-M. A. Yekta Saraç), İstanbul 2003.

AYN ALİ EFENDİ ; *Kavânin-i Âl-i Osmân der-Hulâsa-i Mezâmin-i Defter-i Dîvân*, İstanbul 1280 (TBMM Kütüphanesi).

AYTAÇ, Selami-vd. ; *Kenevir Tarımı*, Karadeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü Yayınları, Samsun 2019, s.1.

BEHİŞTÎ AHMED ÇELEBİ ; *Târîh-i Behiştî Vâridât-ı Sübhânî ve Fütûhât-ı Osmânî (686-791/1288-1389)* (Haz. Fatma Kaytaz-Müjgân Çakır), I, TTK Yayınları, Ankara 2020.

_____ ; *Târîh-i Behiştî Vâridât-ı Sübhânî ve Fütûhât-ı Osmânî (791-907/1389-1502)* (Haz. Fatma Kaytaz), II, TTK Yayınları, Ankara 2016.

GELİBOLULU MUSTAFA ALİ ; Künhü'l-Ahbâr (Haz. Ali Çavuşoğlu), TTK, Ankara 2019.

GÖYNÜKLÜ AHMED EFENDİ ; *Tarîh-i Göynüklü* (Haz. Songül Çolak - Metin Aydar), Türkiye Yazma Eserler Kurulu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2019.

EVLİYA ÇELEBİ ; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, I. Kitap, (Haz. Robert Dankoff - Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006, s.269.

_____ ; *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi* (Haz. Seyyit Ali Kahraman), VI/1, VIII/1-2, YKY Yayınları, İstanbul 2011.

EDİRNELİ ORUÇ BEĞ (ORUÇ BİN ADİL) ; *Oruç Beğ Tarihi* (Haz. H. Nihal Atsız), Tercüman Yayınları, İstanbul 1972,

HADÎDÎ ; *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)* (Haz. Necdet Öztürk), Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1991.

İBN-İ KEMAL (KEMALPAŞAZÂDE) ; *Tevârih-i Âl-i Osman*, VII. Defter (Haz. Şerafettin Turan), TTK Yayınları, Ankara 1991.

İDRİS-İ BİTLİSÎ ; *Heşt Behişt*, VII, (Haz. Muhammed İbrahim Yıldırım), TTK, Ankara 2019.

KAŞKARLI MAHMUT; *Divânu Lugâti't-Türk* (Haz. Ahmet Bican Ercilasun-Ziyat Akkoyunlu), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s.163.

KÂTİP ÇELEBİ ; *Cihannümâ - İklîm-i Rum (Rumeli Kısmı),* I, Süleymaniye Kütüphanesi, İstanbul 1971.

MEHMED NEŞRÎ ; *Kitâb-ı Cihannümâ* (Haz. F. Reşit Unat-Mehmed A. Köymen), I, TTK Yayınları, Ankara 1949.

_____ ; *Kitâb-ı Cihannümâ* (Haz. F. Reşit Unat-Mehmed A. Köymen), II, TTK Yayınları, Ankara 1957.

MUSTAFA SÂFÎ ; *Zübdetü't-tevârîh* (Haz. İbrahim Hakkı Çuhadar), I-II, TTK Yayınları, Ankara 2003.

MEHMED SÜREYYA ; *Sicill-i Osmanî* (Haz. Nuri Aybakar-Seyyit Ali Kahraman), I-VI, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

NAÎMÂ MUSTAFA EFENDİ ; *Tarih-i Naîmâ*, I-VI (Haz. Mehmet İbşirli), TTK, Ankara 2014.

SOFYALI ALİ ÇAVUŞ; *Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesi* (Haz. Mithat Sertoğlu), Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1992.

ŞEMSEDDİN SAMİ ; *Kâmûsü'l-A'lâm*, I, II, III, VI, İstanbul 1306.

3. ARAŞTIRMA ESERLERİ

AÇIKEL, Ali ; "Osmanlı Maliyesinde Bazı Avârız Vergilerinin Tahsilinde Maktu Yöntemin Kulllanılması (1711/1712 Yılı Avârız ve Bedel-i Nüzül Maktu'ât Defterine Göre", *XVI. Türk Tarih Kongresi (Ankara: 20-24 Eylül 2010), Kongreye Sunulan Bildiriler IV/I*, Ankara 2015, s.85-102.

AFYONCU, Erhan ; "Türkiye'de Tahrîr Defterlerine Dayalı Olarak Hazırlanmış Çalışmalar Hakkında Bazı Görüşler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, I/1, (2003), s.267-286.

_____ ; *Osmanlı Devlet Teşkilâtında Defterhâne-i Âmire (XVI-XVIII. Yüzyıllar)*, (Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1997.

_____ ; "XVII. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisinde İki Yeni Defter: Cebe ve Derdest Defterleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XV, s.221-229.

_____ ; "Defterhane", *DİA*, IX, İstanbul 1994, s.100-104.

_____ ; "Zeâmet", *DİA*, XLIV, İstanbul 2013, s.162-164.

AGOSTON, Gabor ; "Osmanlı İmparatorluğu'nda Barut Sanayi: XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Selanik, Gelibolu ve İzmir Baruthâneleri" (Ter. Ferşat Ballı) Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu'na Armağan (Ed. Zeynep Tarım Ertuğ), İstanbul 2006.

_____ ; "Savaş (Osmanlı Dönemi)", *DİA*, XXXVI, İstanbul 2009, s.1996-200.

AĞANOĞLU, H. Y. ; *Osmanlı'dan Günümüze Ohri Gölü'nde Bir İnci Struga*, İz Yayıncılık, İstanbul 2015.

AK, Mahmut ; "Siyavüş Paşa, Kanijeli", *DİA*, XXXVII, İstanbul 2009, s.311-313.

AKGÜNDÜZ, Ahmed; *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, TTK, Ankara 1988.

AKSU, Leyla ; *Ordu'ya Ait İki Mufassal Tahrîr Defteri Üzerine Metodolojik Bir Tahlil Denemesi*, (Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2005.

ALAN, Ercan ; *Kadıasker Ruznamçelerine Göre XVII. Yüzyılda Rumeli'de Kadılık Müessesesi*, (Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yeniçağ Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2015.

ALTUNBAY, Mustafa; "XVIII. Yüzyılda Ohri Sancağı'nda Kükürt Üretimi", *İnternational Comittee of Pre-Ottoman and Ottoman*

Studies(CİEPO-22), (4-8 Ekim 2016) I, Trabzon 2018, , s.419-431.

ATAR, Fahrettin ; "Kadı", *DİA*, XXIV, İstanbul 2001, s.66-69.

ATEŞ, Hacer ; *Kuzey Marmara Sahilleri ve Ard Alanında Şehirleşmenin Tarihi Süreci, XVI.-XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöres*i, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2009.

ARDEL, Ayten ; "XVI. Yüzyıl Tahrirlerine Göre İlbasan Sancağı", *Balkanlar'da İslam Medeniyeti II. Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri (Tiran, Arnavutluk, 4- 7 Aralık 2003)*, İstanbul 2006, s.315-320.

ARSLAN, Hasan ; *17. YÜZYILDA MARAŞ SANCAĞI (Siyasi, İdari, İktisadi ve İçtimai Tarihi),* (Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Erciyes 2014.

ARUÇİ, Muhammed ; "Ohri", *DİA*, XXXIII, İstanbul 2007, s.330-333.

AYDEMİR, Yaşar-HAYBER, Abdulkadir ; "Makedonya Ohri Arşivi Türkçe Yazmalar Katalogu", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi,* Bahar 2007, Sayı 41, s. 341-386.

AYVERDİ, E. Hakkı ; *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri Yugoslavya*, III., İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2000.

_____ ; "Yugoslavya'da Türk Âbideleri ve Vakıfları", *Vakıflar Dergisi*, 3 (2006), s.151-223.

BARKAN, Ö. Lütfi ; *XV ve XVI'ncı Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Ziraî Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları Birinci Cilt: Kanunlar* (Haz. Hüseyin Özdeğer), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Enstitüsü Neşriyatı, İstanbul 1943.

_____ ; "Türk İktisat ve Maliye Tarihi İçin Kaynaklar: Türkiye'de İmparatorluk Devirlerinin Nüfus ve Arazi Tahrîrleri ve Hâkana Mahsus İstatistik Defterleri I", *İstanbul Üniversitesi iktisat Fakültesi Mecmuası*, II/1, (İstanbul 1940), s.20-59.

_____ ; "Tarihî Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası,* X (1953), s.1-26.

*Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehbe*ri (Haz. Y. İhsan Genç vd.), Osmanlı Aşivi Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2010.

BATMAZ, E. Şükrü ; "Osmanlı Devletinde Kale Teşkilatına Genel Bir Bakış", *OTAM*, 7, Ankara 1996, s.3-9.

BAYKARA, Tuncer ; "Kaza", *DİA*, XXV, Ankara 2022, s.119-120.

BAJRAKTAREVİC, Fehim ; "Turski Spomenici u Ohridu", *Prilozi za Orijentalnu Filologiju*, V, Sarajevo (1954), s.111-136.

BİLGE, Sadık Müfit ; "Bir Toplumsal Sınıf İmtiyazı Olarak Osmanlı Devleti'nde Vergi Muafiyeti", *Düşünen Siyaset Düşünce Dergisi*, S.28, s.385-405.

BİLGE, Mustafa L. ; "Arnavutluk", *DİA*, III, İstanbul 1991, s.383-390.

CİVELEK, Gökhan ; XVII. *Yüzyılın İkinci Yarısında Manastıt Şehri*, (Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 2021.

ÇADIRCI, Musa ; Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları, TTK Yayınları, Ankara 1991.

ÇAĞATAY, Neşet ; "Reayadan Alınan Vergi ve Resimler", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XXXII (1947), s.483-511.

ÇAĞ, Galip ; *16. ve 17. Yüzyıllarda Osmanlı Hâkimiyetinde Manastır*, (Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), Sakarya 2010.

ÇETİN, Cemal ; "Osmanlılarda Mesafe Ölçümü ve Tarihî Süreci", *Tarihçiliğe Adanmış Bir Ömür: Prof. Dr. Nejat Göyünç'e Armağan,* Konya 2013, s.443-465.

ÇETİNER, Yılmaz ; "XVII. Yüzyılda Ohri Livası'nda Nüfus Yapısı", *İMCOFE*, (2015), s.825-834.

DEDE, Mevlüt ; "Bir Balkan Şehri Olan Ohri'de XVII.-XVIII. Yüzyıl Vakıf-Sosyal Hayat İlişkisine Dair Bir Örnek", *Yeni Türkiye*, 67 (Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı-II), Ankara 2015, s.1927-1932.

DEMİRCAN, Yasemin; "XV.-XVI. Yüzyıllarda Ege Adaları'nda Çeşitli Yönleriyle Küçükbaş Hayvancılık", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 24, (2015), s.71-96.

DENY, Jean ; "Sancak", İA, X, s.186-189.

EFTİMİ, Romeo – STEVANOVİC, Zoran – STOJOV, Vasko; "Hydrogeology of Mali Thate–Galičica karst massif relatedto the catastrophic decrease of the level of Lake Prespa", *Environmental Earth Sciences,* 80:708, (November 2021), p.1-19.

EMECEN, Feridun M.; *XVI. Asırda Manisa Kazası*, TTK, Ankara 2013.

_____ ; "Kayacık Kazâsının Avârız Defteri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 12 (İstanbul 1981-82), s.159-170.

_____ ; "Mufassaldan İcmale", *Osmanlı Araştırmaları*, 16 (İstanbul 1996), s.37-44.

_____ ; "Sosyal Tarih Kaynağı Olarak Osmanlı Tahrir Defterleri", *Tarih ve Sosyoloji Semineri: Bildiriler*, (28-29 Mayıs 1990), İstanbul 1991, S.143-156.

_____ ; "Âğnam Resmi", *DİA*, I, İstanbul 1988, s.478-479.

_____ ; "Baştina", *DİA*, V, İstanbul 1992, s.135-136.

ERCAN, Yavuz ; "Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimlerin Ödedikleri Vergiler ve Bu Vergilerin Doğurduğu Sosyal Sonuçlar", *Belleten*, LV/213, (Ağustos 1991), s.371-392.

ERGENÇ, Özer ; *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliği'ne Katkı. XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, Ankara 1995.

_____ ;"Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerinde Bazı Düşünceler", *VII. Türk Tarih Kongresi (25-29 Eylül 1970), Kongreye Sunulan Bildiriler II,* Ankara 1973, s.1265-1274.

_____ ;"Osmanlı Şehrindeki "Mahalle" nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı Araştırmaları*, IV, Enderun Kitapevi, İstanbul 1994, s.69-78.

_____ ; "Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütlerinin Fizikî Yapıya Etkileri", *İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler*, I, İstanbul 1996, s.407-417.

_____ ; "Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütlerinin Fizikî Yapıya Etkileri", *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi* (*1071-1920),* Ankara 1980, s.103-109.

_____ ; "Osmanlı Şehir Tarihi Araştırmalarının Kurumsal Çerçevesi Nasıl Oluşturabilir?", *Selçuklulardan Cumhuriyete Şehir Yönetimi (Ed. Erol Özvar-Arif Bilgin)*, İstanbul 2008, s.49-60.

ERKAL, Mehmet ; "Cizye", *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s.42-45.

ERTUĞ, Zeynep T. ; "Saray", *DİA*, XXXVI, s.117-121.

_____ ; "İmaret", *DİA*, XXII, s.219-220.

EYİCE, Semavi ; "Ohri'nin Türk Devrine Ait Eserleri", Vakıflar Dergisi, VI (1965), s.137-145.

_____ ; "Baruthâne", *DİA*, V, İstanbul1992, s.94-96.

EYÜP, Salih ; "Makedonya'da Osmanlı Döneminde Kurulan Vakıflar ve Ohrizade Sinanuddin Yusuf Çelebi Vakfiyesi", *XVIII. Türk Tarih Kongresi (Ankara-1-5 Eylül 2018) Kongreye Sunulan Bildiriler*, V, Ankara 2022, s.637-657.

FARUQHİ, Suraiya ; "Krizler ve Değişim 1590-1699", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi* (Ed. Halil İnalcık-Donald Quataert), II, Eren Yayıncılık, İstanbul 2006, s.543-758.

FERSAN, Nur ; *Küçük Anadolu Kentlerinde Tarihsel Dokunun korunması ile İlgili Yöntem Çalışması*, İTÜ Yayınları, İstanbul 1980.

GENÇ, Mehmet ; "Mukataa", *DİA*, XXXI, Ankara 2020, s.129-132.

_____ ; "İltizam", *DİA*, XXII, İstanbul 2000, s. 154-158.

GJORGIEV, Dragi ; "Religious and Ethnic Structure of The Population in The Area of Macedonian – Albanian Border in The XVth and XVIth Century", *XV. Türk Tarih Kongresi (Ankara: 11-15 Eylül 2006), Kongreye Sunulan Bildiriler IV*, TTK, Ankara 2010, s. 1639-1645.

_____ ; "XV-XVI'ncı Yüzyıllarda Makedonya", *XIV. Yüzyıldan Günümüze Balkanlar ve Balkan Tarihi, On Dördüncü Askeri Tarih Kongresi Bildirileri*, I, (3-7 Aralık 2012 İstanbul), ATASE Yayınları, Ankara 2014, 103- 111.

GJORGİEV, Dragi-KUL, Eyüp ; "The Derbendcis in The Province of Rumeli (in The Beginning of The 18th Century)", *Tradition in Communication and in The Spiritual Culture of Southeast Europe (Law, Economics, Naturel Sciences, Art, Literature, Language) İnternational Symposium (Ohrid, 5-8 September 2018),* s.203-212.

GOWAN, Bruce Mc. ; "Osmanlı Avarız-Nüzül Teşekkülü 1600-1830", VII. Türk Tarih Kongresi (25-29 Eylül 1970), Kongreye Sunulan Bildiriler, II, Ankara 1973, s.1327-1331.

GÜÇER, Lütfi ; *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1964.

_____ ;"XVI. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı İmparatorluğu Dâhilinde Hububat Ticaretinin

Tabi Olduğu Kayıtlar", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuas*ı, XIII/1-4, (1952), s.79-99.

GÖKBİLGİN, M. Tayyib ; *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsı Vakıflar Mülkler-Mukataalar*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1952.

_____ ; "Nahiye", *İA*, IX, (İstanbul 1964), s.37-39.

_____ ; "Kanunî Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti, Livaları, Şehir ve Kasabaları", *Belleten,* XX, Ankara 1956, s.247-294.

GÖKÇE, Turan ; *XV ve XVI. Yüzyıllarda Lâzıkıyye (Denizli) Kazâsı*, TTK Yayınları, Ankara 2000.

_____ ; Gümülcine Kasabası Nüfusu Üzerine Bazı Tespitler (XV-XIX. Yüzyıllar), *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XX/2, (Aralık 2005), s.79-112.

GÖKYAY, Orhan Ş. ; "Cihannümâ", *DİA*, VII, İstanbul 1993, s. 541-542.

GÖLEN, Zafer ; "Osmanlı Barut Üretim Merkezi: Baruthâne-i Amire". ***Türkler,*** X, s.136-144.

GÜNALAN, Rıfat ; "16. Yüzyıl Maliye Ahkâm Defterlerinde Gayr-ı Müslimler ve Rumelide Bir Patriklik (Ohri Patrikliği), *Yeni Türkiye*, 68 (Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı-III), Ankara 2015, s.3099-3107.

GÖYÜNÇ, Nejat ; *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, TTK Yayınları, Ankara 1991.

HALAÇOĞLU, Y. ; *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, TTK Yayınları, Ankara 2007.

_____ ;"Derbend", *DİA*, IX, İstanbul 1994, s.162-164.

IMBER, Colin ; *The Ottoman Empire (1300-1481),* İsis Yayınları, İstanbul 1990.

IŞIK, Sevgi vd. ; *Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşiv Kataloğu,* Ankara 2012.

İBRAHİMGİL, M. Z. ;"Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Ohri Sancağı", *Sanat Tarihi Dergisi*, XXII/1, Nisan 2013, s.107-129.

_____ ; "Ohri'de İmaret-Fatih Camii Üzerine Bir Değerlendirme", *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisisi Konya Kitabı*, X, (Özel Sayı Aralık 2007), 381-389.

İLGÜREL, Mücteba ; "Subaşı", *DİA*, XXXVII, İstanbul 2009, s.447-448.

_____ ; "Evliya Çelebi", *DİA*, XI, İstanbul 1995, s.529-533.

_____ ; "XVII. Yüzyıl Balıkesir Şer'iyye Sicillerine Göre Subaşılık Müessesesi", *VIII. Türk Tarih Kongresi: Ankara 11-15 Ekim 1976 Kongreye Sunulan Bildiriler,* II, Ankara 1981, s.1275-1281.

_____ ; "Subaşılık Müessesesi", *Journel of Turkish Studies = Türklük Bilgisi Araştırmaları*, Orhan Şaik Gökyay Armağanı II, VII, s.251-261.

İNALCIK, Halil ; "Malî Sistemde Dönüşüm ve Sonuçları", *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar – IV*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 2018.

_____ ; "Cizye", *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s.45-48.

_____ ; *Hicri 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid*, 2. Baskı, TTK, Ankara 1987.

_____ ; "Köy, Köylü ve İmparatorluk", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1993, s.1-14.

_____ ; "Rumeli", *İA*, IX, İstanbul 1994, s.766-773.

_____ ; "Rumeli", *DİA*, İstanbul 2008, XXXV, s.232-235.

_____ ; "Türkler ve Balkanlar", *Bal-Tam*, III, Balkan Türkoloji Araştırma Merkezi, (Eylül 2005), Prizren, s.20-44.

_____ ; "Timar", *DİA*, XXXXI, İstanbul 2012, s.168-173.

_____ ; "Osmanlı İpek Ticareti, Madencilik ve Ziraatinde Yük (Himl)", (Çev. E. Bengi Özbilen), *Türk Dünyası Araştırmaları*, 75, (Aralık 1991), s. 9-29.

İNALCIK, Halil-RADUSHEV, Evgeni-ALTUĞ, Uğur; *1445 Tarihli Paşa Livâsı İcmâl Defteri*, Türk Tarih Kurumu Yayımları, Ankara 2013.

İNBAŞI, Mehmet ; *Ukrayna'da Osmanlılar Kamaniçe Seferi ve Organizasyonu (1672)*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2004.

_____ ;"XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Ohri Sancağı", *Osmanlı Dönemi Balkan Şehirleri*, III, (Ed. Zafer Gölen-Abidin Temizer) Ankara (2016), s.1243-1266.

_____ ; "Arrnavutluk'ta Bir Türk Şehri; XVIII Yüzyılda İlbasan Sancağı", *Üçüncü Uluslararası Doğu Avrupa Çalışmaları Kongresi Bildiri Kitabı (CIEES-2019) = Proceeding of the 3rd Congress of İnternational Eastern European Studies (CIEES-2019),* Sakarya 2019, s.325-348.

_____ ; "Üsküp Şehri", *Türk Tarihinin Kadim Şehirleri* (Ed. Okan YEŞİLOT - Bihter Gürışık KÖKSAL), Simge Yayınları, İstanbul 2022, s.393-428.

İNBAŞI, Mehmed-KUL, Eyüp; Balkanlarda *Bir Türk Şehri Üsküp Fetihten XVIII. Yüzyıla Kadar*, TTK Yayınları, Ankara 2018.

İPŞİRLİ Mehmet ; "Ayn Ali Efendi", *DİA*, IV, İstanbul 1991, s.258-259.

İŞBİLİR, Ömer ; *XVII. Yüzyıl Başlarında Şark Seferlerinin İâşe, İkmâl ve Lojistik Meseleleri,* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1996.

_____ ;"Nüzül", *DİA*, XXXIII, İstanbul 2007, s.311-312.

JELEVİCH, Barbara ; *Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar*, I, (Çev. İ. Durdu, G. Tunalı, H. Koç.), Küre Yayınları, İstanbul 2006.

JORGA, Nicolae ; *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (Çev. Nilüfer Beydilli), I, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005.

KALASI, Hasan ; "Jedna Arapska Vakufnama iz Ohrida iz 1491. Godine", *Prilozi za Orijentalnu Filologiju,* XII-XIII, Sarajevo (1962), s.15-44.

KARADEMİR, Zafer ; "Statüleri ve Mahiyetleri Açısından Osmanlı Ekonomisinde Büyük Çiftlikler (18. Yüzyıl)", *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırma Dergisi*, IV/2 (Aralık 2018), s.15-43.

KAYAPINAR, Ayşe ; "Bulgarların Balkanlara Göçü ve Tuna Bulgar Devleti", *Balkanlar El Kitabı*, I, İstanbul 2013, s.109-131.

KAYAPINAR, Levent; "Bizans'ın Hâkimiyet Sağlama Dönemi: II. Basileos'ntan IV. Haçlı Seferine", *Balkanlar El Kitabı*, I. Ankara 2013, s.215-231.

KAZICI, Ziya ; *İslami ve Sosyal Açıdan Vakıflar*, Marifet Yayınları, İstanbul 1985.

_____ ; *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*, Bilge Yayınları, İstanbul 2003.

KIEL, Machiel ; "Debre", *DİA*, c. Ek I, Ankara 2020, s.313-315.

_____ ; "Okhri", *The Encyclopedia of İslam*, VIII, Leiden 1995, s.164-168.

KOÇ, Celal Turgut ; "Ohrili Sinanüddin Yusuf Çelebi'nin Arapça Vakfiyesinin Dil ve Belagat Açısından Değerlendirilmesi", *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, Special Issue 4, August 2015, s.213-225.

KOÇ, Yunus ; "Osmanlı'da Kent İskânı ve Demografisi (XV-XVIII. Yüzyıllar)", *TALİD*, III(6), İstanbul 2005, s. 161-210.

_____ ; "Ömer Lütfi Barkan'ın Tarihsel Demografi Çalışmalarına Katkısı ve Klasik Dönem Osmanlı Nüfus Tarihinin Sorunları", *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 65 (Bahar 2013), s.177-202.

KOÇU, Reşat Ekrem ; "Ali Paşa, Arabacı veya Kadı", *İA*, I. S.324-325.

KÖPRÜLÜ, Fuad ; "Vakıf Müessesesinin Hukuki Mahiyeti ve Tarihi Tekâmülü", *Vakıflar Dergisi*, 1/2, (Temmuz 2001), s.1-32.

KUL, Eyüp ; *XVII. Yüzyılda Üsküb Şehri*, (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 2013.

_____ ; *Balkanlarda Bir Türk Şehri Üsküp (Fetihten XVIII. Yüzyıla Kadar)*, TTK Yayınları, Ankara 2018.

_____ ; The Derbendcis, The Köprücüs and the Çeltikcis in the Province of Rumeli (in the Begininning of the Century)", *Glasnik*, LXI/1, (2017), s.91-106.

_____ ; "Priştine-Üsküp Yolu Üzerinde Bir Derbend: Kaçanik", *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Defter-i Hâkânî* (ed. Abidin Temizer-Uğur Özcan), I, İstanbul 2015, s.388-404.

_____ ; "1642 Tarihli Avârız Defterine Göre Şiran Kazâsı ve Köyleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 44, Erzurum 2010, s.271-289.

KURT, H.-ALAYDIN N.; "Ohri Gölü Çevresinde (Makedonya) Osmanlı İzleri", *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı:32 Temmuz 2015, s.120 -146.

KURT, Aydın ; *1565-1575 Yılları Arasında Karahisar-ı Şarki Sancağı'nda Timar Teşkilatı*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2017.

KUZMAN, Pasko ; "Ohrid Region/The Ohrid Lake", *Macedonian Culturel Heritage Ohrid World Heritage Site*, UNESCO Office in Venice, Skopje 2009, s.12-15.

_____ ; "Via Agnatia", *Macedonian Culturel Heritage Ohrid World Heritage Site*, UNESCO Office in Venice, Skopje 2009, s.42-43.

_____ ; "Samuel's Fortress", *Macedonian Culturel Heritage Ohrid World Heritage Site*, Skopje 2009, s.48-53.

KÜÇÜK, Levent ; *Osmanlı Vergi Hukukunda Avarız Kavramı ve Avarızın İdaredeki Rolü*, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2007.

KÜÇÜKÇAŞÇI, Mustafa Sabri; Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Şehir", *DİA*, XXXVIII, İstanbul 2010, s.441-446.

LORY, Bernard – POPOVİC, Alexandre ; "Balkanların Kavşağındaki Manastır", *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri,* (Editör. P. Dumont-F. Georgeon), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s.60-77.

LOWRY, Heath W. ; "The Ottoman Liva Kanunnames Contained in the Defter-i Hakanî", *Osmanlı Araştırmaları*, Sayı 2, İstanbul 1981, s.43-74.

METE, Zekai ; *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Muğla ve Yöresi*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2004.

_____ ; "Osmanlı Taşrasında Bürokratik Muâmelât: Sancakbeyi Belge ve Defteri", *Osmanlı Araştırmaları*, Sayı 19, İstanbul 1999, s.181-221.

_____ ; "Şehirleşmenin Tarihi Güneybatı Anadolu Örneği", *Osmanlı İmparatorluğu'nda Çevre ve Şehir*, İstanbul 2015, s.329-369.

NEDKOFF, Boris Chrisof; "Osmanlı İmparatorluğu'nda Cizye (Baş Vergisi)", (Çev. Şinasi Altundağ), *Belleten*, VIII/32, Ankara 1944, s.599-652.

OĞUZOĞLU, Yusuf ; "Dizdar", *DİA*, IX, s.480-481.

ORHONLU, Cengiz ; *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbent Teşkilatı,* 2. Baskı, Eren Yayıncılık ve Kitapçılık, İstanbul 1990.

ORUÇ, Hatice ; "Bosna Sancağında Şehirlerin Kuruluşunda Vakıfların Rolü: Yenipazar ve Saraybosna Örneği", *Vakıf Medeniyeti ve Şehir*

(Sempozyum), Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2013, s.169-173.

ORTAYLI, İlber ; "Kadı (Osmanlı Dönemi)", *DİA*, XXIV, İstanbul 2001, s.69-73.

ÖRENÇ, Ali Fuat ; "Mutasarrıf", *DİA*, XXXI, s.337-339.

ÖZ, Mehmet ; *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*, TTK Yayınları, Ankara 1999.

ÖZCAN, Abdulkadir ; "Doğancı", *DİA*, IX, İstanbul 1994, s.487-489.

_____ ; "Ali Paşa, Arabacı", *DİA*, İstanbul 1989, II, s.424.

_____ ; "Çeribaşı", *DİA*, VIII, İstanbul 1991, s.270-272.

ÖZEL, Oktay ; "Avarız ve Cizye Defterleri", *Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik*, Ankara 2000, s. 36 (33-50).

_____ ; "17. Yüzyıl Osmanlı Demografi ve İskân Tarihi İçin Önemli Bir Kaynak: 'Mufassal' Avârız Defterleri", *XII. Türk Tarih Kongresi (Ankara, 12-16 Eylül 1994) Kongreye Sunulan Bildiriler*, III, Ankara, 735-743.

_____ ; "Osmanlı Demografi Tarihi Açısından Avarız ve Cizye Defterleri", *Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik*, (Ed. Halil İnalcık, Şevket Pamuk), Ankara 2001, s. 35-50.

ÖZERGİN, M. Kemal ; "Eski Bir Ruzname'ye Göre İstanbul ve Rumeli Medreseleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyet Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, Sayı 4-5, İstanbul 1973/1974, s.262-290.

ÖZÜNLÜ, E. Erdoğan ; "Derdest Defterlerinin Kaynak Değeri Üzerine Bir Deneme: 493 Numaralı Ayntâb Derdest Defteri'nin Analizi", *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 56, (Kış 2011), s.235-248.

ÖZTÜRK, Mustafa ; "Osmanlı Devleti'nde Hayvancılığın İktisadî Boyutu", *Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, I/1, (Aralık 2019) s.28-44.

ÖZTÜRK, Nazif ; *Menşei ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar*, VGM Yayınları, Ankara 1983.

ÖZVAR, Erol ;"Voyvoda", *DİA*, XLIII, İstanbul 2013, s.129-131.

PAKALIN, M. Zeki ; *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-III, MEB Yayınları, İstanbul 1946.

PAMUK, Bilgehan ; "Balkan Coğrafyasında Göl-Şehir Yerleşmesine Bir Örnek: Ohri Gölü ve Çevresi (16-17. Yüzyıllar)", *Osmanlı Devleti'nde Nehirler ve Göller 2* (Haz. Şakir Batmaz-Özen Tok), Kayseri 2015, s.105-116.

_____ ; "Osmanlı Döneminde Arnavutluk", *Balkanlar El Kitabı,* I, (Ed. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), 2. Baskı, Akçağ Yayınları, (Ankara 2013), s.335-343.

PARPULOV, Georgi ; "Охридският архиепископ Доротей (PLP 5905)", *Bulgaria Mediaevalis*, 1, Plovdiv 2020, s.281-290.

PAVLOV, Zoran ; "Ali Pasha Masque", *Macedonian Culturel Heritage Ohrid World Heritage Site,* Skopje 2009, s.166-169.

PITCHER, Donalt Edgar ; *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası* (Çev. Bahar Tırnakçı), Yapı Kredi yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2013.

POLAT, Süleyman ; "Osmanlı Devleti'nde Nüzul Vergisinin Teşkili ve Gelişimi: XVI-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Ekonomisini Nüzul Vergisi Üzerinden Değerlendirmek", *Belleten,* LXXXII/295, (Ankara 2018) s.829-862.

PRİNZİNG, Günter ; "Emperor Manuel II and Patriarch Euthymios II on the Jurisdiction of the Church of Ohrid", *Le patriarcat Œcuménique de Constantinople et Byzance Hors Frontières (1204−1586), Actes de la table ronde organisée dans le cadre du 22e Congres International des Etudes Byzantines*, Sofia, 22-27 aout 2011, Paris 2014, s.243-252.

SAHİLLİOĞLU, Halil ;"Darphâne", *DİA*, XVIII, s.501-505.

SANNAV, Sabri Can ; "Dünden Bugüne Balkanlarda Bir Başkent: Edirne ve Edirne'de Yaşam", *Journal of Turkish Studies,* XIV/7 (2019), s.3919-3938.

SEZER, Musa ; *XVI. Yüzyılda Köstendil Ilıcası*, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), Kayseri 2017.

SEZGİN, İbrahim ; *XV. ve XVI. Asırda Gelibolu Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1998.

_____ ; "Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Baruthâneler ve Barut İmalatı", *Türkler*, X, s.145-150.

SOKOLOSKI, Metododiy ; "Ohrid i Ohridsko vo XVI Vek", *Prilozi-MANU*, II/2, Skopje 1971, s.5-37.

STOYANOVSKI, Aleksandar ; "XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Makedonya'nın Osmanlı Hâkimiyeti Devrinde İdarî Taksimatı", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, 4, (Ağustos 1973-1974). s.213-230.

ŞAHİN, ilhan ; "Sancak", *DİA*, XXXVI, İstanbul 2009, s.97-99.

_____ ; "Şehir",*DİA*, XXXVIII, İstanbul 2010, s.446-449.

ŞAHİN, Rahman ; *Osmanlı Yönetiminde Vılçıtrın Sancağı (1450-1550),* (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), Kayseri 2020.

SEFARİMOVA, Aneta ; "Holy Sophia", *Macedonian Culturel Heritage Ohrid World Heritage Site*, Skopje 2009, s.72-79.

TANERİ, Aydın ; *Osmanlı Devletinin Kuruluşu Döneminde Hükümdarlık Kurumunun Gelişmesi ve Saray Hayatı Teşkilatı*, Ankara Üniversitesi, DTCF Yayınları, Ankara 1978.

TANYELİ, Uğur ; *Anadolu-Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci (11.-15. yy)*, İstanbul 1987.

TARIM ERTUĞ, Zeynep; "İmaret", *DİA*, XXII, İstanbul 2000, s.219-220.

TEKİN, Zeki ; Zeki Tekin, "Osmanlı Debbağhânelerinde Kullanılan Aletler ve Dericilik Tâbirleri", *İlim ve Sanat,* Sayı 37, Kasım 1993, s.51-56.

TOK, Özen ; "Osmanlı Askerî Teşkilatı", *Osmanlı Teşkilat Tarihi El Kitabı,* (Ed. Tufan Gündüz), Grafikler Yayınları, Ankara 2012, s.119-216.

TUĞLUCA, Murat ; "Osmanlı'da Nefîr-i Âmm Uygulamasının Erken Dönem Örnekleri ve Toplumsal Dinamizme Yansıması", *Belleten*, LXXX/289, (Ankara 2016) s.773-796.

_____ ; "1683-1699 Savaşlarında Nefîr-i Âmm Halkı", *SUTAD*, Sayı 40, (Güz 2016), s.87-110.

URAL, Selçuk ; *XVI. Yüzyılda Osmanlı Hâkimiyetinde Ohri Livası*, (Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), Sakarya 2011.

_____ ; *Balkanları İncisi Ohri*, Mostar Yayınları, İstanbul 2013.

_____ ; "Balkanların Din Motiflerinin Oluşmasında Ohri Şehrinin Yeri: Aziz Kliment, Aziz Naum Ve Sarı Saltık Örnekleri", *Türk Tarihinde Balkanlar* (Ed. Z. İskefiyeli-M. B. Çelik-S. Yazıcı), Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, Sakarya 2013, s.163-176.

_____ ; "Balkanlarda Fethiye Camisi Örnekleri: Selanik, Sofya ve Ohri", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XXIV/45, /Haziran 2021), s.521-526.A

UZUNÇARŞILI, İ. H. ; *Osmanlı Tarihi,* I-III, 7. Baskı, TTK, Ankara 2011.

_____ ; *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, TTK Yayınları, Ankara 1988.

ÜNAL, M. Ali ; *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, TTK Yayınları, Ankara 1989.

_____ ; "Evliya Çelebiye Göre Balkanlar'da Kurulan Pazar ve Panayırlar-17. Yüzyılda Balkanlarda Ticaret" *Balkan Tarihi* (Ed. Zafer Gölen-Abidin Temizer), I, Osmanlı Mirası ve Türk Kültürünü Araştırma Derneği Yayınları, Burdur 2016, s.1-40.

_____ ; "Rumeli Sancaklarında Ölçüler ve Tartılar", *Osmanlı Dönemi Balkan Ekonomisi*, (Editörler Zafer Gölen - Birol Çetin - Abidin Temizer), Ankara 2018, s.1-73.

YEDİYILDIZ, B. ; "Vakıf", *İA*, XII, s.153-172.

YILMAZ, Edip-ELMAS, Erdal; "Ohri'deki (Makedonya) Osmanlı Dönemi Camileri", *ANASAY*, 4 (2018), s.47-82.

YILMAZ, Ö. Şenay ; *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı İdaresinde İpek*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), Edirne 2019.

YILMAZ, Serkan-UZUN, Arslan; *Keten Tarımı*, Karadeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü Yayınları, Samsun 2019, s.2.

YİĞİT, Ahmet ; "XVI.-XVI. Yüzyıllarda Menteşe Livasında Değirmenler", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, Sayı: 18, (Bahar 2007), s.97-155.

4. İNTERNET KAYNAKLARI

- https://www.google.com/maps/d/viewer?mid=1kEzyGLlMh4eFlCBQJw9_D_bBD2U&ie=UTF8&t=h&oe=UTF8&msa=0&ll=41.11371313358133%2C20.79356128755751&z=16
- https://www.pazar3.mk/oglas/rabota-biznis/otstapuvanje-na-razraboten-biznis/se-prodava/ohrid/ohrid-opstina/turistichka-ilustrirana-karta-na-ohrid/4568998
- https://pelgrimswegen.nl/rome-voorbij/jeruzalem/via-egnatia
- https://www.orangesmile.com/travelguide/ohrid/high-resolution-maps.htm
- https://www.orangesmile.com/common/img_city_maps/ohrid-map-0.jpg
- https://www.orangesmile.com/common/img_city_maps/ohrid-map-1.jpg

EKLER

Ek I: 1583 Yılı Ohri Kazası Nüfusu

Köy/Mahalle/Nefs ve Tâbi Olduğu Nahiye Adı	Toplam Müslüman Neferân	Muaf	Muallim	İmam	Hatib	Çift	Bennâk	Nim	Mücerred	Müezzin	Toplam Gebrân Neferân	Doğancı	Hane	Mücerred
Mahalle-i Sveti Petri tâbi-i Nefs-i Ustruga											59	2	54	5
Mahalle-i Sveti Yorgi tâb-i Nefs-i Ustruga											109		102	7
Mahalle-i Honişte tâbi-i Nefs-i Ustruga	58	58		2						2	29		26	3
Karye-i Raniçe-Vakıf-Derbend tâbi-i Ohri											36		36	
Karye-i İvranişte ma'a Mahalle-i Beliçe-Vakıf tâbi'-i Ohri											224		224	
Karye-i Lijani-Vakıf tâbi'-i Ohri											34		34	
Karye-i Morovişte tâbi'-i Ohri											39		34	5
Karye-i Kosel tâbi'-i Ohri	7					2	3	1	1		43		36	7
Karye-i Dirpeni tâbi'-i Ohri											48		35	13
Karye-i Mişleşova tâbi'-i Ohri											41	1	37	4
Karye-i Alpaniçe tâb'i-i Ohri											26		22	3
Karye-i Raşaniçe tâbi'-i Ohri											24		22	2
Karye-i Velgovişte tâbi'-i Ohri											96		93	3
Karye-i İskrebatine tâbi'-i Ohri	7					2	2		3		24		18	6
Nefs-i Ohri	249	249		8	4						277		260	17
Karye-i Trebenişta tâbi'-i Ohri	8					1	5		2		81		63	18

Karye-i Peştani tabi-i Ohri											79		68	11
Karye-i Radohojde tâbi'-i Ohri											53		50	3
Karye-i Veşna tâbi'-i Ohri											74		70	4
Karye-i Meşavişta tâbi'-i Ohri	13					5	5	2	1		59		56	3
Karye-i Zagraçani tâbi'-i Ohri	8					3	1	4			18		16	2
Karye-i Delogoşte tâbi'-i Ohri	1					1					69		63	6
Karye-i Lekoçerve-i Bâlâ tâbi'-i Ohri	6					3	1		2		21		18	3
Karye-i Borofçe-Derbend tâbi'-i Ohri											72		30	42
Karye-i Mumlişte tâbi'-i Ohri	9					4	4		1		24		17	7
Karye-i Oktiş tâbi'-i Ohri	1						1				64		62	2
Karye-i Leskofçe tâbi'-i Ohri	7					2	4		1		51		39	12
Karye-i Goreniçe tâbi'-i Ohri	5					2		3			28		21	7
Karye-i Velestova tâbi'-i Ohri											31		20	11
Karye-i Hilin tâbi'-i Ohri											68		60	8
Karye-i Bigor-Derbend tâbi'-i Ohri											22		20	2
Karye-i Virova tâbi'-i Ohri	14					3	8	1	2		44		40	4
Karye-i Hrbin tâbi'-i Ohri											4		4	
Karye-i Radolişte tâbi'-i Ohri	4					2	1	1			34		27	7
Karye-i Veşcani tâbi'-i Ohri											197		174	23
Karye-i Belova tâbi'-i Ohri											5		5	
Karye-i Leşniçe tâbi'-i Ohri	20					6	2	2	10					
Karye-i Rahovnik tâbi'-i Ohri	4					3	1				46		39	7
Karye-i Lavtarca tâbi'-i Ohri											49		37	12
Karye-i Lihovişta tâbi'-i Ohri											15		11	4
Karye-i Yablaniçe tâbi'-i Ohri	1					1					80		50	30

Karye-i Lubanişte tâbi'-i Ohri	4					1	2		1		79		62	17
Karye-i Laniçe tâbi'-i Ohri											11		8	3
Karye-i Rasina tâbi'-i Ohri	3					1	1		1		23		17	6
Karye-i Lepaniçe											16		14	2
Karye-i Goriçe tâbi'-i Ohri											11		9	2
Karye-i Velestova tâbi'-i Ohri											25		22	3
Karye-i Yukarı Lıkoçervi tâbi'-i Ohri	2						1	1			5		4	1
Karye-i Şipokna tâbi'-i Ohri											20		16	4
Karye-i Lokova-Derbend tâbi'-i Ohri											64		48	16
Karye-i Kroşişte tâbi'-i Ohri	5					4			1		33		29	4
Karye-i Frankova tâbi'-i Ohri											17		14	3
Karye-i İrjana-Derbend tâbi'-i Ohri											36		32	4
Karye-i Bihova tâbi'-i Ohri	2					2					4		4	
Karye-i Elşani tâbi'-i Ohri	2					1			1		39		33	6
Karye-i Dedene tâbi'-i Ohri											9		6	3
Karye-i Çoryak nâm-ı diğer Bogoviçe tâbi-i Ohri											18		15	3
Karye-i Çetirçe tâbi'-i Ohri	2					2					15		14	1
Karye-i Ravna tâbi'-i Ohri	3					1	1		1		39		36	3
Karye-i Metaliçe-Derbend											17		14	3
Karye-i Karye-i İvaniti tâbi'-i Ohri											12		9	3
Karye-i Çersko tâbi'-i Ohri											8		7	1
Karye-i Veleşta tâbi'-i Ohri	3					3					9		6	3
Karye-i Dragoslaviçe tâbi'-i Ohri											29		25	4
Karye-i Reçiça tâbi'-i Ohri											24		21	3
Karye-i Glonboçiça tâbi'-i Ohri											40		34	6

Kaye-i Gradeç tâbi'-i Ohri											5		4	1
Karye-i Vapila tâbi-i Ohri	1					1					18		16	2
Karye-i Şirula-Derbend tâbi'-i Ohri											57		40	17
Karye-i Kalimeştani tâbi'-i Ohri											31		18	13
Kaye-i Jupin tâbi'-i Ohri											5		5	
Karye-i Dıbovyani-Derbend tâbi'-i Ohri											19		15	4
Karye-i Volina tâbi'-i Ohri	5					2	3				17		15	2
Karye-i Konska tâbi'-i Ohri											31		26	5
Karye-i Kalişta tâbi'-i Ohri	1						1				15		9	6
Karye-i Morunişta tâbi'-i Ohri											14		10	4
Karye-i Jileniçe tâbi'-i Ohri	1					1					9		8	1
Karye-i Podgoriçe tâbi'-i Ohri											50		30	20
Karye İzbijde-Derbend tâbi'-i Ohri											33		29	4
Karye-i Labunişta tâbi'-i Ohri											33		30	3
Karye-i Prisovyani tâbi'-i Ohri											18		11	7
Karye-i Tırpeziça tâbi-i Ohri	1						1				75		49	26
Karye-i Livada tâbi'-i Ohri	3						3				11		11	
Karye-i Brçeva tâbi'-i Ohri											11		9	2
Karye-i Helniça tâbi'-i Ohri											23		21	2
Karye-i Hodonişta tâbi'-i Ohri	8					4	2		2		22		14	8
Karye-i İstebleva-Derbend tâbi'-i Ohri											157		87	70
Karye-i Tateş tâbi'-i Ohri											16		14	2
Kal'a-ı Babyani der-nefs-i Ohri Sâkine											26		26	
Karye-i Podmol tımâr-ı dizdâr tâbi'-i Ohri											43		37	4

Karye-i Nova-Sila tâbi'-i Ohri											9		5	4
Karye-i Plati tâbi'-i Ohri											33		29	4
Karye-i Zagoy-Derbend tâbi'-i Ohri											83		69	14
Karye-i Bohun tâbi'-i Ohri											15		11	4
Karye-i Podkamen tâbi'-i Ohri											6		5	1
Karye-i Troyani tâbi'-i Ohri											5		5	
Karye-i Agi-İstranik tâbi'-i Ohri											11		11	
Toplam	468	307		10	4	63	53	15	30	2	3.901	3	3.261	637
Karye-i Dupeni tâbi'-i Prespa	1						1				50		43	7
Karye-i Perova tâbi'-i Prespa											66		50	16
Karye-i İstenye tâbi'-i Prespa											139		99	40
Karye-i Volkoderi tâbi'-i Prespa											42	1	27	15
Karye-i İvlaşçe tâbi'-i Prespa											121		85	36
Karye-i Sopotisko tâbi'-i Prespa											62		48	14
Karye-i Levareka-Derbend tâbi'-i Prespa											187		130	57
Karye-i Prelubye tâbi'-i Prespa											27	2	22	5
Karye-i Bohuna tâbi'-i Prespa											79		77	2
Karye-i Kırvani tâbi'-i Prespa											35		32	3
Karye-i Kruşye tâbi'-i Prespa											42		28	14
Karye-i İzlatari tâbi'-i Prespa											40		20	20
Karye-i Novigrad tâbi'-i Prespa											23		21	2
Karye-i İzbeşte tâbi'-i Prespa											27		25	2
Karye-i Petrine-Derbend tâbi'-i Prespa											55		25	30
Karye-i Gopeş tâbi'-i Prespa											19		15	4
Karye-i Dırmeni tâbi'-i Prespa	7					6	1				39		37	2

Karye-i Çardovar tâbi'-i Prespa	2					1			1		110	1	52	58
Karye-i Podmoçani tâbi'-i Prespa											57		39	18
Karye-i Yukarı Belaçirkva tâbi'-i Prespa	3					2			1		31		20	11
Karye-i Devirova tâbi'-i Prespa	2					1	1				20		19	1
Karye-i İstok-Derbend tâbi'-i Prespa											48		44	4
Karye-i Aşağı Belaçirkva tâbi'-i Prespa	4					3			1		31		30	1
Karye-i İstipona tâbi'-i Prespa											6		5	1
Karye-i Kozyak tâbi'-i Prespa	7					3	2	1	1		14		10	4
Karye-i Hoteşeva tâbi'-i Prespa											20		18	2
Karye-i Galiçe-Derbend tâbi'-i Prespa											17		16	1
Karye-i Bukova-Derbend tâbi'-i Prespa											63		40	23
Karye-i Ela tâbi'-i Prespa											33		26	7
Karye-i Ostreva ma'a Şurlençe tâbi'-i Prespa											20		13	7
Karye-i Yankofça tâbi'-i Prespa											42		39	3
Karye-i İliniçe tâbi'-i Prespa											31		21	10
Karye-i Pokrıvenik tâbi'-i Prespa	3					1			2		38		23	15
Toplam	29					17	5	1	6		1.634	4	1.199	435
Karye-i Velmaç tâbi'-i Debrice	4					2		1	1		140		126	14
Karye-i İzdolani tâbi'-i Debrice											34		27	7
Karye-i Lakatine tâbi'-i Debrice											34		30	4
Karye-i Mislodijde tâbi'-i Debrice											14		12	2
Karye-i Virbyani tâbi'-i Debrice											52		48	4
Karye-i Koçovit tâbi'-i Debrice											14		11	3
Karye-i Miramoriçe tâbi'-i Debrice											14		11	3
Karye-i Belçişte tâbi'-i Debrice											50		47	3

Karye-i İsvinişte tâbi'-i Debrice											40		27	13
Karye-i Leşani tâbi'-i Debrice											104		68	36
Karye-i Nova-Selani tâbi'-i Debrice											20		16	4
Karye-i İzde-glava tâbi'-i Debrice											50		47	3
Karye-i İslatine tâbi'-i Debrice											75		63	12
Karye-i Yavorce-Derbend tâbi'-i Debrice											20		18	2
Karye-i Beliçe tâbi'-i Debrice	4					3			1		8		7	1
Karye-i Çirvene-Vode-Derbend tâbi'-i Debrice											21		18	3
Karye-i Suşani tâbi'-i Debrice											31		27	4
Karye-i Hraştani tâbi'-i Debrice											20		17	3
Karye-i Godivye tâbi'-i Debrice	1						1				44		37	7
Karye-i Pesoçani tâbi'-i Debrice	1						1				18		15	3
Karye-i İstredoreç tâbi'-i Debrice											15		11	4
Karye-i İslivova tâbi'-i Debrice											49		29	20
Karye-i İzlo-Gorençi tâbi'-i Debrice											17		11	6
Karye-i Berjaki tâbi'-i Debrice											26		12	14
Karye-i Peteriçani tâbi'-i Debrice											23		14	9
Karye-i Botun-Derbend tâbi'-i Debrice											34		27	7
Karye-i Sotiska tâbi-i Debrice											5		5	
Karye-i Hırbine tâbi'-i Debrice											30		27	3
Karye-i İzleşti tâbi'-i Debrice											29		26	3
Karye-i Koratiçe tâbi'-i Debrice											26		22	4
Karye-i Torna-Derbend tâbi'-i Debrice											23		20	3
Karye-i Manastırçe tâbi'-i Debrice	10					5	2	1	2		4		4	

EK II. 1724 Yılı Ohri Kazası Nüfusu

Mahalle/Karye/Nefs	Müslüman				Gayrimüslim				
	Hane	Muaf Hane	Toplam Hane	Tahmini Nüfus	Hane	Muaf Hane	Toplam Hane	Tahmini Nüfus	Çiftlik (Çift)
Nefs-i Ohri									
Mahalle-i Yunus Voyvoda	18	22	40	200					
Mahalle-i Hacı Kasım	10	11	21	105					
Mahalle-i İskender Bey	8	17	25	125					
Mahalle-i Hacı Halil	4	11	15	75					
Mahalle-i Kara Bey	33	16	49	245					
Mahalle-i Hacı Turgud	10	16	26	130					
Mahalle-i Ömer Bey	12	5	17	85					
Mahalle-i Hacı Hamza	5	8	13	65					
Mahalle-i Emin Mahmud	8	6	14	70					
Mahalle-i Haydar Paşa	7	3	10	50					
Mahalle-i Mahmud Bey	10	6	16	80					
Mahalle-i Kuloğlu	8	6	14	70					
Mahalle-i İmaret	2	5	7	35					
Toplam	135	132	267	1.335					
Mahalle-i Bogniçe						14	14	70	
Mahalle-i Karekom						11	11	55	
Mahalle-i İsveti Diraç						13	13	65	
Mahalle-i Aya Dimitri						11	11	55	
Mahalle-i Pande Tas						7	7	35	
Mahalle-i Çanliçe						12	12	60	
Mahalle-i Kardak ma'a Katun					7	8	15	75	
Toplam					7	76	83	415	
Der-etraf-ı Kazâ-yı Ohri									
Lekoçerve-i Bâlâ									6,5
Lekoçerve-i Zîr									8
Gorçiçe (Harap)					1		1		10
Orman									1
Lubanişte									1
Lihobişte					1		1		3,5
Lubile (Hariç)	4		4	20					1,5
Ravina					7		7		
Velestova					10	1	11		
Peştani	2		2	10	16		16		0,5

Elşani					13	1	14		
Konska	1		1	5	8		8		
Gorice		1	1	5	10		10		0,5
Şipokna	1		1	5	8	1	9		
Kosel	3		3	15					4
Dalgoşte					1		1		2,5
İsveti Kesna					17		17		
Platine					12		12		
Rasto					3		3		1
Leskofça-ı Hâs	3		3	15	21		21		2
Raçiçe	1		1	5	6		6		
Koroniçe					8		8		
Toplam	15	1	16	80	142	3	145		42
Nahiye-i Ustruga									
Nefs-i Ustruga									
Radolişte	5	6	11	55	5		5	25	
Ganafça									2
Frankova	3		3	15	1		1	5	
Küçük İflak					7		7	35	
Prisovyani					3		3	15	
Labunişta	1	1	2	10	11		11	55	
İhlin					24		24	120	
Kalişta	1	1	2	10	2		2	10	
Vişna					11		11	55	
Bogoriçe	3		3	15	1		1	5	
Podgoriçe	2		2	10	11		11	55	
Çriska					8		8	40	
Bimova									1,5
Radohovişte					18		18	90	
Zagraçani	2	1	3	15					1
Vasçani					41	4	45	225	
Delogovişte	4	2	6	30	4		4	20	3,5
Podmol					5		5	25	1,5
Pohum	5	1	6	30					
Rahovnik					4		4	20	2,5
Livada									2,5
Mislodijde					6		6	30	0,5
Goriçe					1		1	5	3,5
Mişleşova ma'a Oktis Gayr-ı Camuzcıyân	3	1	4	20		3	3	15	8
Palamarça nam-ı diğer Novasil					2		2	10	2

Moronişta					9		9	45	
Globoçiça	5		5	25					
Filemiştan					6	1	7	35	0,5
Veleşta	2	1	3	15					2,5
Mişavişta	2	5	7	35	39	5	44	220	2
Boroşişte (harâb)					1		1	5	2
Veline	2		2	10	1		1	5	8,5
Trenişta	3	3	6	30	11		11	55	3,5
Draslaviçe	2	1	3	15	1		1	5	2
Morovişte						2	2	10	
Novasil					2	1	3	15	3
Taniş	3		3	15					
Berçeva	3		3	15	7		7	35	
İzbijde					13		13	65	
Dobovyani (haric ez-defter)	1		1	5					1
Toplam	52	23	75	585	255	16	271	1.355	53,5
Valgovişte (Ma'denciyân-ı kükürd)						53	53		
İliniçe (Ma'denciyân- kükürd)						30	30		
Raşaniçe (Ma'denciyân-ı kükürd))						9	9		
İskrebatine (Ma'denciyân-ı kükürd)						28	28		
Nefs-i Ustruga (Köprücüyân ve muhafızcıyân)	29	13	42		33	1	34		
Oktis (Camuscıyân)						14	14		
Mişleşova (Camuscıyân)						2	2		
Morovişte (Camuscıyân)						3	3		
Lubanişte-Derbend						8	8		
Trepizeşça-Derbend						12	12		
İvjana-Derbend						6	6		
Lukova-Derbend						9	9		
Şirula-Derbend						6	6		
İştok-Derbend						12	12		
Borofçe-Derbend		2	2			6	6		
Zagoy-Derbend						15	15		
Sposka-Derbend						20	20		
Leskofça Dağı-Derbend						12	12		

(Nâm-ı diğer Galencika)									
Botun-Derbend						7	7		
Çirvene-Vode-Derbend						3	3		
Torna-Derbend						4	4		
Raniçe Vakıf-Derbend		23	23						
Viranişte Vakıf-Köprücü						12	12		
Beliçe-i Bâlâ ve Zîr Vakıf-Köprücü						46	46		
Lijani Vakıf-Köprücü						19	19		
Toplam									
Nahiye-i Resne									
Nefs-i Kasaba-i Resne	14	15	29	145	3		3	15	
Belaçirkva-i Bâlâ	6	2	8	40	6	1	7	35	
Podmoçani		3	3	15	22		22	110	1
Belaçirkva-i Zîr	4	5	9	45		1	1	5	2,5
Çardor	8	3	11	55	16	3	19	95	2
İstenye					21		21	105	2
Dırmeni	4		4	20	21	1	22	110	1
Hoteşeva					16		16	80	
Perova					19		19	95	
Şurlence					23		23	115	
Volkoder					15		15	75	0,5
Pokrıvenik	4	1	5	25	7		7	35	1
İflakçe	3	3	6	30	22		22	110	1
Ela	1	1	2	10	6		6	30	1
Dupeni					19		19	95	
Prelubye					1		1	5	1
Yankofça					9		9	45	
İzbişte					11		11	55	
Bohuna					21		21	105	
Kruşye					15	1	16	80	
Kırveni					18	2	20	100	
İzlatar					24		24	120	
Devirova	1	1	2	10	6	3	9	45	
Kozyak	3	1	4	20	1		1	5	
Gopeş					53		53	265	
Laveraka					5	1	6	30	
Minomir					7		7	35	
Sposka					2	1	3	15	1
Toplam	48	35	83	415	389	14	403	2.015	14

Nahiye-i Debrice									
Pesocan	3	2	5	25	1	2	3	15	1,5
Lakadine					16	1	17	85	
Godivye					14	1	15	75	
Virbyani					13	1	14	70	
Mamoriçe					7	1	8	40	
Novasil									1
İslamova					14	3	17	85	
Hırbine					12		12	60	
İzde-glava					13		13	65	0,5
İslatine					9		9	45	1
İvzdolani					16		16	80	
Suşani					11		11	55	
Belçişte					9		9	45	2,5
İsnodrik					5	1	6	30	1
Veline		1	1	5	45		45	225	2
Berjaki					11		11	55	
Leşan					16		16	80	2
İzleşti					7	1	8	40	2
Toplam	3	3	6	30	219	11	230	1.150	13,5

EK III: XVII. Yüzyılda Ohri Sancağındaki Avarızhâne Sayıları ve Vergi Miktarları

Yıl	Kaza	Hane Başı Akçe Miktarı	Hane	Kıymet (Akçe)	Sancak Hane	Sancak Kıymet (Akçe)	Tahsildar
1620-1621 (MAD.d. 2751)	Ohri	-	770	-	2.703	-	-
	İstarova	-	550	-			
	Debri	-	830	-			
	Mat	-	268	-			
	Akçahisar	-	190	-			
	İşim	-	95	-			
1626-1627 (MAD.d. 3096)	Ohri	300	770	231.000	2.703	810.900	-
	İstarova	300	550	165.000			
	Debri	300	830	249.000			
	Mat	300	268	80.400			
	Akçahisar	300	190	57.000			
	İşim	300	95	28.500			
1626	Ohri	300	770	231.000			

	İstarova	300	550	165.000	2.703	481.500	Ahmed Ağa
	Debri	300	830	-			
	Mat	300	268	-			
	Akçahisar	300	190	57.000			
	İşim	300	95	28.500			
1637-1638 (MAD.d. 22253)	Ohri	300	750	225.000	2.448	734.400	İlbasan sâkinlerinden İbrahim
	İstarova	300	310	93.000			
	Debri	300	830	249.000			
	Mat	300	268	80.400			
	Akçahisar	300	195	58.500			
	İşim	300	95	28.500			
1641-1642 (MAD.d 3093)	Ohri	325	750	243.750	2.448	795.600	-
	İstarova	325	310	100.750			
	Debri	325	830	269.750			
	Mat	325	268	87.100			
	Akçahisar	325	195	63.375			
	İşim	325	95	30.875			
1645-1646 (D. MKF.d. 27470)	Ohri	325	-	-	-	-	-
	İstarova	325	-	-			
	Debri	325	544	176.800			
	Mat	325	268	87.100[721]			
	Akçahisar	325	433	140.725			
	İşim	325	95	30.825			
14 Haziran 1650 (MAD.d. 3835)	Ohri	325	750	243.750	2.037	662.025	Kapucubaşı Mısırlı Mehmed Ağa
	İstarova	325	310	100.750			
	Debri	325	544	176.800			
	Mat	325	268	-			
	Akçahisar	325	433	140.725			
	İşim	325	95	-			
22 Nisan 1651 MAD.d. 3844	Ohri	325	757,5	246.188	2.366,5	769.113	Ohri - Selanik Emini Yahya Çavuş İstarova, Debri, Akçahisar, Mat, İşim - Ohri Beyi Mehmed Bey
	İstarova	325	269	87.425			
	Debri	325	544	176.800			
	Mat	325	268	87.100			
	Akçahisar	325	433	140.725			
	İşim	325	95	30.875			
1 6 6	Ohri	325	486	157.950			

[721] Mat Kazası üzerinde “Mümteniü’l-husûl” yani “tahsili mümkün olmayan” ibaresi yer almaktadır.

	İstarova	325	310	100.750	2070,5	672.913	-
	Debri	325	614,5	199.712,5			
	Mat	325	100	32.500			
	Akçahisar	325	419,5	136.337,5			
	İşim	325	140,5	45.662,5			
1664-1665[722] MAD.d. 3354	Ohri	325	486	157.950	2070,5	672.913	-
	İstarova	325	310	100.750			
	Debri	325	614,5	199.712,5			
	Mat	325	100	32.500			
	Akçahisar	325	419,5	136.337,5			
	İşim	325	140,5	45.662,5			
14 Mayıs 1667 MAD.d. 3836	Ohri	325	486	157.950	2.090,5	679.413	-
	İstarova	325	310	100.750			
	Debri	325	634,5	206.212,5			
	Mat	325	100	32.500			
	Akçahisar	325	419,5	136.337,5			
	İşim	325	140,5	45.662,5			
1679-1680 (D. MKF.d. 27564)	Ohri	325	486	157.950	2090,5	679.413	-
	İstarova	325	310	100.750			
	Debri	325	634,5	206.212,5			
	Mat	325	100	32.500			
	Akçahisar	325	419,5	136.337,5			
	İşim	325	140,5	45.662,5			
15 Temmuz 1698 (MAD.d. 3974)	Ohri	1.100[723]	415,75	457.325	1.363,91	1.500.301	Kapucubaşı Mustafa Ağa
	İstarova	1.100	220,66	242.726			
	Debri	1.100	352,5	387.750			
	Mat	-	-	-			
	Akçahisar	1.100	280,5	308.550			
	İşim	1.100	94,5	103.950			
1698-1699 (MAD.d. 3820)	Ohri	1.100[724]	414,75	456.225	1.358,91	1.494.801	-
	İstarova	1.100	216,66	238.326			
	Debri	1.100	352,5	387.750			
	Mat	-	-	-			
	Akçahisar	1.100	280,5	308.550			
	İşim	1.100	94,5	103.950			
	Ohri	1.100	414,75	456.225			

[722] Sadece hane sayıları verilmiş ve diğer veriler bir önceki yılın verileri esas alınmıştır.

[723] Avârızhâne ve bedel-i nüzül birlikte yazılmıştır. Bkz. MAD.d. 3974, vr.15.

[724] Avârızhâne ve bedel-i nüzül birlikte yazılmıştır.

1699-1700 (MAD.d. 3842)[725]	İstarova	1.100	216,66	238.326	1.358, 91	1.494.801	-
	Debri	1.100	352,5	387.750			
	Mat	-	-	-			
	Akçahisar	1.100	280,5	308.550			
	İşim	1.100	94,5	103.950			
1704-1705 (MAD. 3833)	Ohri	-	419	-			
	İstarova	-	219,60	-			
	Debri	-	356	-			
	Mat	-	-	-			
	Akçahisar	-	280,5	-			
	İşim	-	94,5	-			
1711-1712 (MAD. 3811)	Ohri	1.200	393,85	472.620			
	İstarova	1.200	270,5	324.600			
	Debri	1.200	356	427.200			
	Mat	1.200	-	-			
	Akçahisar	1.200	405	486.000			
	İşim	1.200	138,5	166.200			
1712-1713 (MAD 1982)	Ohri	1.200	395,25	474.300			
	İstarova	1.200	220	264.000			
	Debri	1.200	324	388.800			
	Mat	1.200	-	-			
	Akçahisar	1.200	-	-			
	İşim	1.200	-	-			
1721-1722 (MAD. 3828)	Ohri	-	394,55	-			
	İstarova	-	207,80	-			
	Debri	-	352	-			
	Mat	-	-	-			
	Akçahisar	-	352,75	-			
	İşim	-	169,5	-			
1723-1724 (MAD 3822)	Ohri	-	394,85	-			
	İstarova	-	207,5	-			
	Debri	-	352	-			
	Mat	-	-	-			
	Akçahisar	-	355,75	-			
	İşim	-	169,5	-			

[725] Avârızhâne ve bedel-i nüzül birlikte yazılmıştır. Toplam hane ve akçe verilmiş diğer veriler bir önceki yılınki esas alınmıştır.

EK IV: XVII. Yüzyılda Ohri Sancağından Alınan Nüzül Miktarları

Yıl	Kaza	Hane Başı (Akçe)	Hane	Kıymet (Akçe)	Sancak Hane	Sancak Kıymet (Akçe)	Tahsildar
17 Temmuz 1647 (MAD.d. 3048)	Ohri	400	750	300.000	2.400	960.000	Ohri Sancakbeyi Mütesellimi
	İstarova	400	310	124.000			
	Debri	400	544	217.600			
	Mat	400	268	107.200			
	Akçahisar	400	433	173.200			
	İşim	400	95	38.000			
3 Nisan 1648 (MAD.d. 3838)	Ohri	400	750	300.000	2.400	960.000	Kapucubaşı Bayram Ağa
	İstarova	400	310	124.000			
	Debri	400	544	217.600			
	Mat	400	268	107.200			
	Akçahisar	400	433	173.200			
	İşim	400	95	38.000			
11 Şubat 1648 bk (MAD.d. 4448)	Ohri	400	750	300.000	2.400	960.000	Kapucubaşı Mustafa Ağa
	İstarova	400	310	124.000			
	Debri	400	544	217.600			
	Mat	400	268	107.200			
	Akçahisar	400	433	173.200			
	İşim	400	95	38.000			
1648-1649 (D.MKF.d. 27477)	Ohri	400	750	300.000	2.400	960.000	-
	İstarova	400	310	124.000			
	Debri	400	544	217.600			
	Mat	400	268	107.200			
	Akçahisar	400	433	173.200			
	İşim	400	95	38.000			
1649-1650 (D. MKF.d. 27477)	Ohri	-	-	-	2.400	960.000	-
	İstarova	-	-	-			
	Debri	-	-	-			
	Mat	-	-	-			
	Akçahisar	-	-	-			
	İşim	-	-	-			
1655-1656 (MAD.d. 15973)	Ohri	300	487	146.100	2.286,25	685.875	-
	İstarova	300	370,75	111.225			
	Debri	300	601,5	180.450			
	Mat	300	419,5	125.850			
	Akçahisar	300	140,5	42.150			
	İşim	300	268	80.400			

28 Kasım 1656 (MAD.d. 3028)	Ohri	300	757,5	227.250	2148,5[726]	644.550	-
	İstarova	300	319	95.700			
	Debri	300	544	163.200			
	Mat	300	268	-			
	Akçahisar	300	433	129.900			
	İşim	300	95	28.500			
13 Haziran 1662 (MAD.d 3157)	Ohri	325	486	157.950	2.070,5	672.912,5	Şehremini Mustafa Efendi
	İstarova	325	310	100.750			
	Debri	325	614,5	199.712,5			
	Mat	325	100	32.500			
	Akçahisar	325	419,5	136.337,5			
	İşim	325	140,5	45.662,5			
1663-1664 (MAD.d. 3157)	Ohri	325	486	157.950	2.070,5	672.912,5	Şehremini Mustafa Efendi
	İstarova	325	310	100.750			
	Debri	325	614,5	199.712,5			
	Mat	325	100	32.500			
	Akçahisar	325	419,5	136.337,5			
	İşim	325	140,5	45.662,5			
	İşim	325	140,5	45.662,5			
1670-1671 (MAD.d. 5044)	Ohri	600	486	291.600	2.090,5	1.254.300	-
	İstarova	600	310	186.000			
	Debri	600	634,5	380.400			
	Mat	600	100	60.000			
	Akçahisar	600	419,5	251.700			
	İşim	600	140,5	84.300			
1676-1677 (MAD.d. 3004)	Ohri	600	486	291.600	2.090,5	1.254.300	-
	İstarova	600	310	186.000			
	Debri	600	634,5	380.400			
	Mat	600	100	60.000			
	Akçahisar	600	419,5	251.700			
	İşim	600	140,5	84.300			
1678-1679 (MAD.d. 3085)	Ohri	600	486	291.600	2.090,5	1.254.300	-
	İstarova	600	310	186.000			
	Debri	600	634,5	380.400			
	Mat	600	100	60.000			
	Akçahisar	600	419,5	251.700			

[726] Mat Kazası'nın rakamları dâhil edilmemiştir.

	İşim	600	140,5	84.300			
1679-1680 (MAD.d. 2905)	Ohri	600	486	291.600	2.090,5	1.254.300	
	İstarova	600	310	186.000			
	Debri	600	634,5	380.400			
	Mat	600	100	60.000			
	Akçahisar	600	419,5	251.700			
	İşim	600	140,5	84.300			
1680-1681 (MAD.d. 2905)	Ohri	600	486	291.600	2.090,5	1.254.300	-
	İstarova	600	310	186.000			
	Debri	600	634,5	380.400			
	Mat	600	100	60.000			
	Akçahisar	600	419,5	251.700			
	İşim	600	140,5	84.300			
1681-1682 (MAD.d. 2905)	Ohri	600	486	291.600	2.090,5	1.254.300	-
	İstarova	600	310	186.000			
	Debri	600	634,5	380.400			
	Mat	600	100	60.000			
	Akçahisar	600	419,5	251.700			
	İşim	600	140,5	84.300			
1682 (MAD.d. 2905)	Ohri	600	486	291.600	2.090,5	1.254.300	-
	İstarova	600	310	186.000			
	Debri	600	634,5	380.400			
	Mat	600	100	60.000			
	Akçahisar	600	419,5	251.700			
	İşim	600	140,5	84.300			
1687-1688 (MAD.d. 3023)	Ohri	600	399	239.400	1.385,33	831.198	-
	İstarova	600	231,33	138.798			
	Debri	600	380	228.000			
	Mat	600	-	-			
	Akçahisar	600	280,5	168.300			
	İşim	600	94,5	56.700			
1690-1691 (MAD.d. 3265)	Ohri	600	399	239.400	1.385,33	831.198	-
	İstarova	600	221,33	138.798			
	Debri	600	380	228.000			
	Mat	600	-	-			
	Akçahisar	600	280,5	168.300			
	İşim	600	94,5	56.700			

1692-1693 (MAD.d. 3006)	Ohri	600	399	239.400	1.385,33	831.198	-
	İstarova	600	221,33	138.798			
	Debri	600	380	228.000			
	Mat	600	-	-			
	Akçahisar	600	280,5	168.300			
	İşim	600	94,5	56.700			
15 Temmuz 1698 (MAD.d. 3974)	Ohri	1.100[727]	415,75	457.325	1.363,91	1.500.301	Kapucubaşı Mustafa Ağa
	İstarova	1.100	220,66	242.726			
	Debri	1.100	352,5	387.750			
	Mat	-	-	-			
	Akçahisar	1.100	280,5	308.550			
	İşim	1.100	94,5	103.950			
1698-1699 (MAD.d. 3820)	Ohri	1.100[728]	414,75	456.225	1.358,91	1.494.801	-
	İstarova	1.100	216,66	238.326			
	Debri	1.100	352,5	387.750			
	Mat	-	-	-			
	Akçahisar	1.100	280,5	308.550			
	İşim	1.100	94,5	103.950			
1699-1700 (MAD.d. 3842)	Ohri	-	-	-	1.358,91	1.494.801	-
	İstarova	-	-	-			
	Debri	-	-	-			
	Mat	-	-	-			
	Akçahisar	-	-	-			
	İşim	-	-	-			
1700-1701 (D.MKF.d. 27840)	Ohri	-	-	-	1371,5	1.508.650	-
	İstarova	-	-	-			
	Debri	-	-	-			
	Mat	-	-	-			
	Akçahisar	-	-	-			
	İşim	-	-	-			

[727] Avârızhâne ve bedel-i nüzül birlikte yazılmıştır. Bkz. MAD.d. 3974, vr.15.

[728] Avârızhâne ve bedel-i nüzül birlikte yazılmıştır.

EK V: Ohri Sancağındaki Sürsat Gelirleri

Yıl	Sancak	Kaza	Şair (Arpa)			Dakik (Un)			Ağnam (Koyun)			Revgan-ı Sade (Tereyağı)			Asel (Bal)			Hatab (Odun)			Saman / Giyah (Ot)			Kaza kıymet	Liva kıymet
			Kile ücreti	Kile	Kıymet	Kile ücreti	Kile	Kıymet	Adet Ücreti	Adet	Kıymet	Kıyye ücreti	Kıyye	Kıymet	Kıyye ücreti	Kıyye	Kıymet	Araba ücreti	Araba	Kıymet	Kantar ücreti	Kantar	Kıymet		
24 Kasım 1659 (MAD.d. 7209)	Ohri	Ohri	50	1.500	75.000	100	250	25.000	200	160	32.000	40	200	8.000	20	150	3.000	-	-	-	-	-	9.720[729]	152.720	688.600
		İstarova	50	1.000	50.000	100	200	20.000	200	100	20.000	40	100	4.000	20	100	2.000	-	-	-	-	-	7.650	103.650	
		Debri	50	1.800	90.000	100	300	30.000	200	200	40.000	40	150	6.000	20	100	2.000	-	-	-	-	-	12.030	180.030	
		Mat	50	650	32.500	100	150	15.000	200	100	20.000	40	50	2.000	20	50	1.000	-	-	-	-	-	2.000	72.500	
		Akçahisar	50	1.300	65.000	100	200	20.000	200	150	30.000	40	150	6.000	20	100	2.000	-	-	-	-	-	8.390	131.390	

[729] 1659 yılı sürsat defterinde Ohri Sancağı'nın tüm kazalarında saman ve odun ücreti birlikte yazılmıştır.

5 Aralık 1663 (MAD.d. 4353)				12 Ağustos 1661 (MAD.d. 3480)						
Ohri				Ohri						
Mat	Debri	İstarova	Ohri	İşim	Akçahisar	Mat	Debri	İstarova	Ohri	İşim
50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50
1.000	2.000	1.200	1.800	450	1.300	650	1.800	1.000	1.500	450
50.000	10.000	60.000	90.000	22.500	65.000	32.500	90.000	50.000	75.000	22.500
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
50	200	100	140	100	200	150	300	200	250	100
5.000	20.000	10.000	14.000	10.000	20.000	15.000	30.000	20.000	25.000	10.000
200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200
100	200	100	160	50	150	100	200	100	160	50
20.000	40.000	20.000	32.000	10.000	30.000	20.000	40.000	20.000	32.000	10.000
40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
50	150	100	200	50	150	50	150	100	200	50
2.000	6.000	4.000	8.000	2.000	6.000	2.000	6.000	4.000	8.000	2.000
20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20
50	100	100	150	50	100	50	100	100	150	50
1.000	2.000	2.000	3.000	1.000	2.000	1.000	2.000	2.000	3.000	1.000
80	80	80	80	-	-	-	-	-	-	-
30	60	40	60	-	-	-	-	-	-	-
2.400	4.800	3.200	4.800	-	-	-	-	-	-	-
30	30	30	30	-	-	-	-	-	-	-
120	250	150	300	-	-	-	-	-	-	-
3.6qaq00	7.500	4.500	9.000	2.810	8.390	2.000	12.030	7.650	9.720	2.810
84.000	180.300	105.700	160.800	48.310	131.390	72.500	180.030	103.650	152.720	48.310
707.700				688.600						

13 Aralık 1667 (MAD.d.. 3489)			27 Mayıs 1668 (MAD.d. 4412)							
Ohri			Ohri							
Debri	İstarova	Ohri	İşim	Akçahisar	Mat	Debri	İstarova	Ohri	İşim	Akçahisar
50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50
2.000	1.200	1.800	450	1.300	1.000	2.000	1.200	1.800	450	1.300
100.000	60.000	90.000	22.500	65.000	50.000	100.000	60.000	90.000	22.500	65.000
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
200	100	140	100	200	50	200	100	140	100	200
20.000	10.000	14.000	10.000	20.000	5.000	20.000	10.000	14.000	10.000	20.000
200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200
200	100	160	50	150	100	200	100	160	50	150
40.000	20.000	32.000	10.000	30.000	20.000	40.000	20.000	32.000	10.000	30.000
40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
150	100	200	50	150	50	150	100	200	50	150
6.000	4.000	8.0000	2.000	6.000	2.000	6.000	4.000	8.000	2.000	6.000
20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20
100	50	150	50	100	50	100	50	150	50	100
2.000	1.000	3.000	1.000	2.000	1.000	2.000	1.000	3.000	1.000	2.000
80	80	80	80	80	80	80	80	80	80	80
60	40	60	15	40	30	60	40	60	15	40
4.800	3.200	4.800	1.200	3.200	2.400	4.800	3.200	4.800	1.200	3.200
30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30
250	250	300	80	120	120	250	250	300	80	120
7.500	7.500	9.000	2.400	3.600	3.600	7.500	7.500	9.000	2.400	3.600
180.300	105.700	160.800	49.100	129.800	84.000	180.300	105.700	160.800	49.100	129.800
709.700			709.700							

2 Ekim	24 Nisan 1668 (MAD.d.. 4417)								
Ohri	Ohri								
Ohri	İşim	Akçahisar	Mat	Debri	İstarova	Ohri	İşim	Akçahisar	Mat
50	60	60	60	60	-	60	50	50	50
1.800	450	1.300	1.000	2.000	-	1.800	450	1.300	1.000
90.000	27.000	78.000	60.000	120.000	-	108.000	22.500	65.000	50.000
100	120	120	120	120	-	120	100	100	100
140	100	200	50	200	-	140	100	200	50
14.000	12.000	24.000	6.000	24.000	-	16.800	10.000	20.000	5.000
200	220	220	220	220	-	220	200	200	200
160	50	150	100	150	-	160	50	150	100
32.000	11.000	33.000	22.000	33.000	-	35.200	10.000	30.000	20.000
40	40	40	40	40	-	40	40	40	40
200	50	150	50	150	-	200	50	150	50
8.000	2.000	6.000	2.000	6.000	-	8.000	2.000	6.000	2.000
20	20	20	20	20	-	20	20	20	20
150	50	100	50	100	-	150	50	100	50
3.000	1.000	2.000	1.000	2.000	-	3.000	1.000	2.000	1.000
80	80	80	80	80	-	80	80	80	80
60	15	40	30	60	-	60	15	40	30
4.800	1.200	3.200	2.400	4.800	-	4.800	1.200	3.200	2.400
30	30	30	30	30	-	30	30	30	30
300	80	120	120	250	-	300	80	120	120
9.000	2.400	3.600	3.600	7.500	-	9.000	2.400	3.600	3.600
160.800	56.600	149.800	97.000	208.300	-	184.800	49.100	129.800	84.000
709.700	696.500[730]								

[730] İstarova Kazası toplama dahil edilmemiştir.

14 Mart 1669 (MAD.d. 3698)										
Ohri										
İşim	Akçahisar	Mat	Debri	İstarova	Ohri	İşim	Akçahisar	Mat	Debri	İstarova
50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50
450	1.300	1.000	2.000	1.200	1.500	450	1.300	1.000	2.000	1.200
22.500	65.000	50.000	20.000	60.000	75.000	22.500	65.000	50.000	10.000	60.000
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
100	200	50	200	100	100	100	200	50	200	100
10.000	20.000	5.000	20.000	10.000	10.000	10.000	20.000	5.000	20.000	10.000
200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200
50	150	100	200	100	130	50	150	100	200	100
10.000	30.000	20.000	40.000	20.000	26.000	10.00	30.000	20.000	40.000	20.000
40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
50	150	50	150	100	100	50	150	50	150	100
2.000	6.000	2.000	6.000	4.000	4.000	2.000	6.000	2.00	6.000	4.000
20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20
50	100	50	100	50	100	50	100	50	1.000	50
1.000	2.000	1.000	2.000	1.000	2.000	1.000	2.000	1.000	2.000	1.000
80	80	80	80	80	80	80	80	80	80	80
15	40	30	60	40	50	15	40	30	60	40
1.200	3.200	2.400	4.800	3.200	4.000	1.200	3.200	2.400	4.800	3.200
30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30
80	120	120	250	250	200	80	120	120	250	250
2.400	3.600	3.600	7.500	7.500	6.000	2.400	3.600	3.600	7.500	7.500
49.100	129.800	84.000	180.300	105.700	127.000	49.100	129.800	84.000	180.300	105.700
709.700										

10 Haziran 1683(MAD.d. 3468)					31 Ağustos 1671 (MAD.d. 4423)					
Ohri										
Akçahisar	Mat	Debri	İstarova	Ohri	İşim	Akçahisar	Mat	Debri	İstarova	Ohri
40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
1.300	1.000	2.000	1.200	1.800	450	1.300	1.000	2.000	1.200	1.800
52.000	40.000	80.000	48.000	72.000	18.00	52.000	40.000	80.000	48.000	72.000
90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90
200	50	200	100	140	100	200	50	200	100	140
18.000	4.500	18.000	9.000	12.600	9.000	18.000	4.500	18.000	9.000	12.600
200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200
150	100	200	100	160	50	150	100	200	100	160
3.000	20.000	40.000	20.000	32.000	10.000	3.000	20.000	40.000	20.000	32.000
30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30
150	50	100	100	200	50	150	50	100	100	200
4.500	1.500	3.000	3.000	6.000	1.500	4.500	1.500	3.000	3.000	6.000
20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20
100	50	100	50	150	50	100	50	100	50	150
2.000	1.000	2.000	1.000	3.000	1.000	2.000	1.000	2.000	1.000	3.000
70	70	70	70	70	70	70	70	70	70	70
40	30	60	40	60	15	40	30	60	40	60
2.800	2.100	4.200	2.800	4.200	1.050	2.800	2.100	4.200	2.800	4.200
30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30
120	70	250	250	300	80	120	70	250	250	300
3.600	2.100	7.500	7.500	9.000	2.400	3.600	2.100	7.500	7.500	9.000
112.900	72.700	154.700	91.500	138.800	42.950	112.900	72.700	154.700	91.500	138.800
613.350					613.350					

15 Kasım 1682 (MAD.d. 4487)				30 Mart 1676 (MAD.d. 4579)						
Ohri				Ohri						
Mat	Debri	İstarova	Ohri	İşim	Akçahisar	Mat	Debri	İstarova	Ohri	İşim
40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
1.000	2.000	1.200	1.800	450	1.300	1.000	2.000	1.200	1.800	450
40.000	80.000	48.000	72.000	18.000	52.000	40.000	80.000	48.000	72.000	18.00
90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90
50	200	100	140	100	200	50	200	100	140	100
4.500	18.000	9.000	12.600	9.000	18.000	4.500	18.000	9.000	12.600	9.000
200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200
100	200	100	160	50	150	100	200	100	160	50
20.000	40.000	20.000	32.000	10.000	30.000	20.000	40.000	20.000	32.000	10.000
30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30
50	100	100	200	50	150	50	100	100	200	50
1.500	3.000	3.000	6.000	1.500	4.500	1.500	1.000	3.000	6.000	1.500
20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20
50	100	50	150	50	100	50	100	50	150	50
1.000	2.000	1.000	3.000	1.000	2.000	1.000	2.000	1.000	3.000	1.000
70	70	70	70	70	70	70	70	70	70	70
30	60	40	60	15	40	30	60	40	60	15
2.100	4.200	2.800	4.200	1.050	2.800	2.100	4.200	2.800	4.200	1.050
30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30
120	250	250	300	80	120	120	250	250	300	80
3.600	7.500	7.500	9.000	2.400	3.600	3.600	7.500	7.500	9.000	2.400
72.700	154.700	91.300	138.800	42.950	112.900	72.700	153.700	91.300	138.800	42.950
613.350				613.350						

21 Ekim 1685 (D. MKF.d. 27603)			9 Nisan 1685 (MAD.d. 4346)								
Ohri			Ohri								
Debri	İstarova	Ohri	İşim	Akçahisar	Mat	Debri	İstarova	Ohri		İşim	Akçahisar
40	40	40	40	40	40	40	40	40		40	40
2.000	1.200	1.800	450	1.300	1.000	2.000	1.200	1.800		450	1.300
80.000	48.000	72.000	18.000	52.000	40.000	80.000	48.000	72.000		18.000	52.000
90	90	90	90	90	90	90	90	90		90	90
200	100	140	100	200	50	200	100	140		100	200
18.000	9.000	12.600	9.000	18.000	4.500	18.000	9.000	12.600		9.000	18.000
200	200	200	200	200	200	200	200	200		200	200
200	100	160	50	150	100	200	100	160		50	150
40.000	20.000	32.000	10.000	30.000	20.000	40.000	20.000	32.000		10.000	30.000
30	30	30	30	30	30	30	30	30		30	30
100	100	200	50	150	50	100	100	200		50	150
3.000	3.000	6.000	1.500	4.500	1.500	3.000	3.000	6.000		1.500	4.500
20	20	20	20	20	20	20	20	20		20	20
100	50	150	50	100	50	100	50	150		50	100
2.000	1.000	3.000	1.000	2.000	1.000	2.000	1.000	3.000		1.000	2.000
70	70	70	70	70	70	70	70	70		70	70
60	40	60	15	40	30	60	40	60		15	40
4.200	2.800	4.200	1.050	2.800	2.100	4.200	2.800	4.200		1.050	2.800
30	30	30	30	30	30	30	30	30		30	30
250	250	300	80	120	120	250	250	300		80	120
7.500	7.500	9.000	2.400	3.600	3.600	7.500	7.500	9.000		2.400	3.600
154.700	91.300	138.800	42.950	112.900	72.700	154.700	91.300	138.800		42.950	112.900
613.350			613.350								

17 Şubat	30 Kasım 1686 (MAD.d. 3674)								
Ohri	Ohri								
Ohri	İşim	Akçahisar	Mat	Debri	İstarova	Ohri	İşim	Akçahisar	Mat
40	-	-	-	-	-	-	40	40	40
1.800	-	-	-	-	-	-	450	1.300	1.000
72.000	-	-	-	-	-	-	18.000	52.000	40.000
90	-	-	-	-	-	-	90	90	90
140	-	-	-	-	-	-	100	200	500
12.600	-	-	-	-	-	-	9.000	18.000	4.500
200	-	-	-	-	-	-	200	200	200
160	-	-	-	-	-	-	50	150	100
32.000	-	-	-	-	-	-	10.000	30.000	20.000
30	-	-	-	-	-	-	30	30	30
200	-	-	-	-	-	-	50	150	50
6.000	-	-	-	-	-	-	1.500	4.500	1.500
20	-	-	-	-	-	-	20	20	20
150	-	-	-	-	-	-	50	100	50
3.000	-	-	-	-	-	-	1.000	2.000	1.000
70	-	-	-	-	-	-	70	70	70
60	-	-	-	-	-	-	15	40	30
4.200	-	-	-	-	-	-	1.050	2.800	2.100
30	-	-	-	-	-	-	30	30	30
300	-	-	-	-	-	-	80	120	120
9.000	-	-	-	-	-	-	2.400	3.600	3.600
138.800	42.950	112.900	72.700	154.700	91.300	138.800	42.950	112.900	72.700
540.650[732]	540.650[731]								

[731] Mat Kazası toplam dahil edilmemiştir.

[732] Mat Kazası toplam dahil edilmemiştir.

Eylül –Ekim 1693 (D. MKF.d. 27725)									
Ohri									
Akçahisar	Mat	Debri	İstarova	Ohri	İşim	Akçahisar	Mat	Debri	İstarova
-	-	-	-	-	40	40	40	40	40
-	-	-	-	-	450	1.300	1.000	2.000	1.200
-	-	-	-	-	18.000	52.000	40.000	80.000	48.000
-	-	-	-	-	90	90	90	90	90
-	-	-	-	-	100	200	500	200	100
-	-	-	-	-	9.000	18.000	4.500	18.000	9.000
-	-	-	-	-	200	200	200	200	200
-	-	-	-	-	50	150	100	200	100
-	-	-	-	-	10.000	30.000	20.000	40.000	20.000
-	-	-	-	-	30	30	30	30	30
-	-	-	-	-	50	150	50	100	100
-	-	-	-	-	1.500	4.500	1.500	3.000	3.000
-	-	-	-	-	20	20	20	20	20
-	-	-	-	-	50	100	50	100	50
-	-	-	-	-	1.000	2.000	1.000	2.000	1.000
-	-	-	-	-	70	70	70	70	70
-	-	-	-	-	15	40	30	60	40
-	-	-	-	-	1.050	2.800	2.100	4.200	2.800
-	-	-	-	-	30	30	30	30	30
-	-	-	-	-	80	120	120	250	250
-	-	-	-	-	2.400	3.600	3.600	7.500	7.500
882	-	1.195	709	1.090,83	42.950	112.900	72.700	154.700	91.300
4.200[733]									

[733] Kıymeti esedî kuruş olarak hesaplanmıştır.

11 Ocak 1695 (MAD.d. 4877)				4 Ocak 1694 (MAD.d. 3490)						
Ohri				Ohri						
Debri	İstarova	Ohri	İşim	Akçahisar	Mat	Debri	İstarova	Ohri	İşim	
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

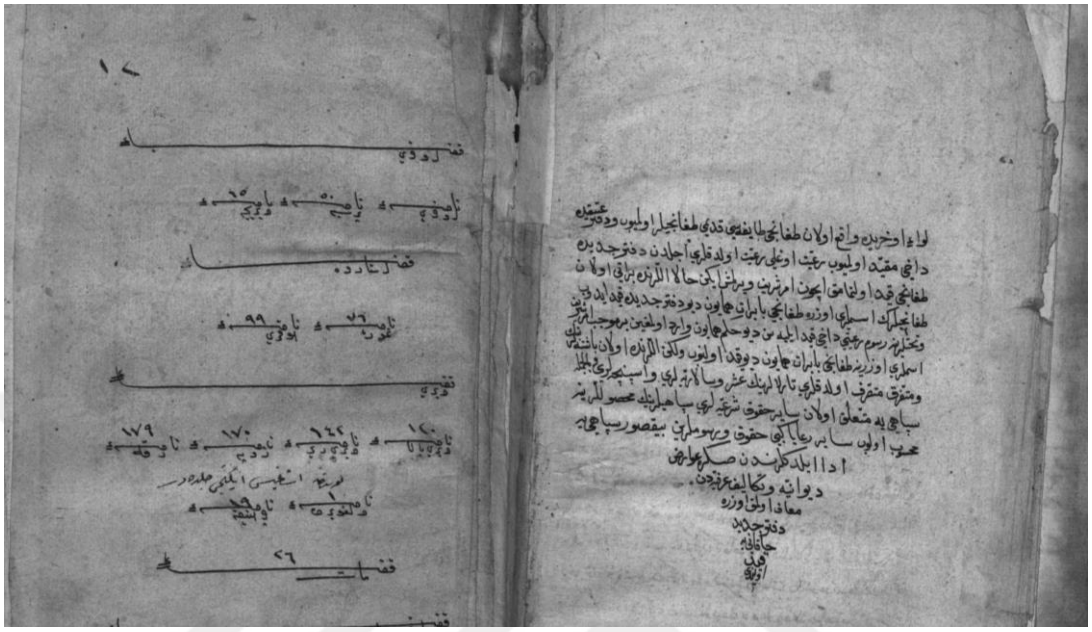
29 Ağustos		1695-1696 (MAD.d. 3484)																													
Ohri		Ohri																													
Ohri		İşim		Akçahisar		Mat		Debri		İstarova		Ohri		İşim		Akçahisar		Mat													
-		-		-		-		-		-		-		-		-		-

İşim	Akçahisar	Mat	Debri	İstarova
-	-	-	-	-
-	-	-	-	-
-	-	-	-	-
-	-	-	-	-
-	-	-	-	-
-	-	-	-	-
-	-	-	-	-
-	-	-	-	-
-	-	-	-	-
-	-	-	-	-
-	-	-	-	-
-	-	-	-	-
-	-	-	-	-
-	-	-	-	-
-	-	-	-	-
-	-	-	-	-
-	-	-	-	-
-	-	-	-	-
-	-	-	-	-
-	-	-	-	-
-	-	-	-	-
-	-	-	-	-
322,75	882	-	1.195	709

Ek VI: 1583 Yılı Ohri Sancağı Kanunnamesi (1)

Ek VII: 1583 Ohri Sancağı Kanunnamesi (2)

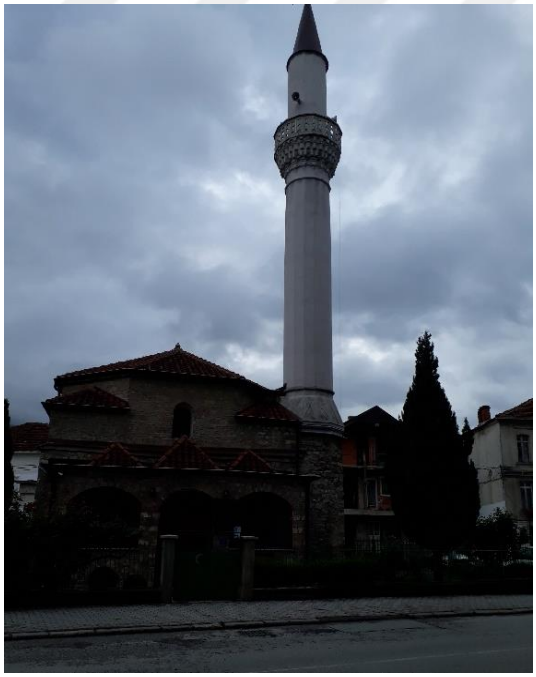
Ek VIII: Ohri Kalesi'nin İç Giriş Kapası

Ek IX: Zeynelabidin Paşa Camii

Ek X: Hacı Turgut Mescidi

Ek XII: Bazargan Hamza Mescidi

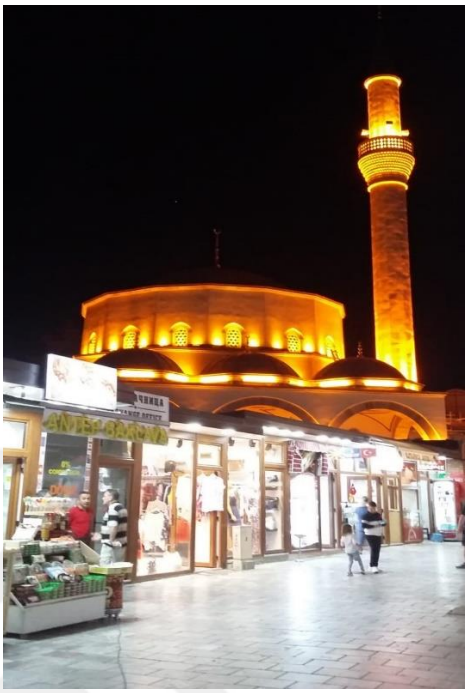
Ek XIII: Kuloğlu Mescidi

Ek XIV: Emin Mahmud Mescidi

Ek XVI: Ali Paşa Camii

Ek XV: Gürcü Bey Mescidi

